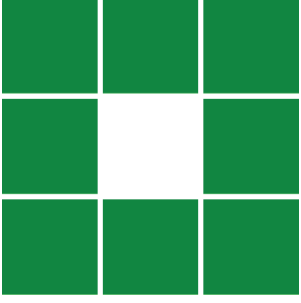
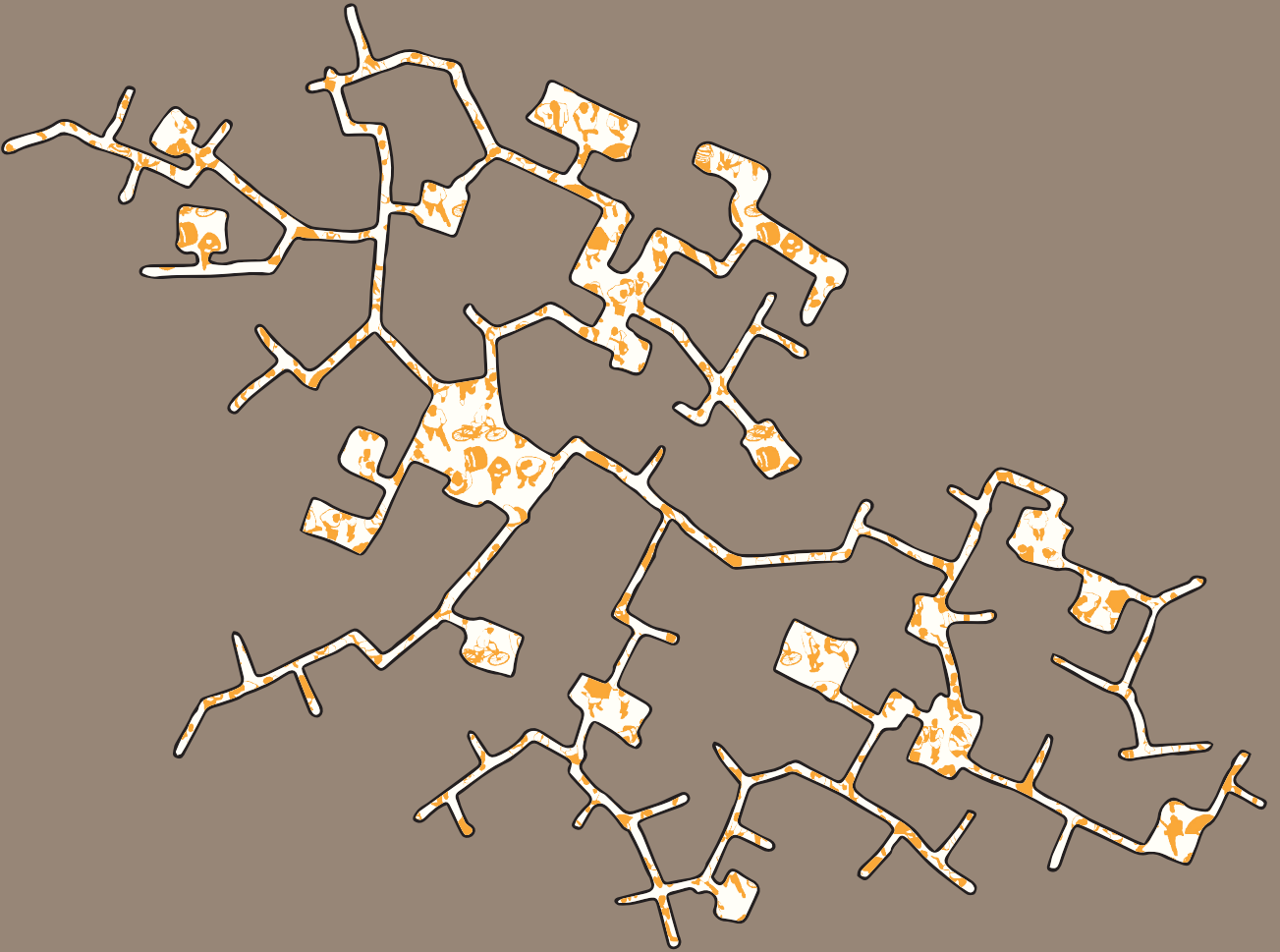

PLANLAMA

TMMOB ŞEHİR PLANCILARI ODASI YAYINI

Cilt | Sayı
27 | 2

Dört Ayda Bir Yayınlanır
ISSN 1300-7319

PLANLAMA

Sahibi ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürü - Owner and Chief Editor

TMMOB Şehir Plancıları Odası adına **Orhan SARIALTUN**

Serbest Şehir Plancısı / TMMOB Şehir Plancıları Odası

Editörler - Editors

Tayfun KAHRAMAN

MSGSÜ Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü / TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi

Tuba İNAL ÇEKİÇ

TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi

Yardımcı Editörler - Co-Editors

Süleyman BALYEMEZ

İstanbul Aydın Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi Mimarlık Bölümü / TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi

Kumru ÇILGIN

MSGSÜ Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü / TMMOB Şehir Plancıları Odası

Yayın Kurulu - Editorial Board

Akif Burak ATLAR

TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi

Duygu CİHANGER

ODTÜ Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü / TMMOB Şehir Plancıları Odası Ankara Şubesi

Ahmet Kıvanç KUTLUCA

Kocaeli Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi Mimarlık Bölümü / TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi

Murat ÖLMEZ

TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi

Ümit ÖZCAN

Serbest Şehir Plancısı / TMMOB Şehir Plancıları Odası

Emre SEVİM

Kültür ve Turizm Bakanlığı / TMMOB Şehir Plancıları Odası Ankara Şubesi

Özlem ŞENYOL

Bornova Belediyesi / TMMOB Şehir Plancıları Odası İzmir Şubesi

Hakem Kurulu - Reviewers

Mehmet Rifat AKBULUT
Müslüm AKINCI
Murat BALAMİR
Tayfun ÇINAR
Erol DEMİR
İclal DİNÇER
Bülent DURU
Adem Erdem ERBAŞ
Melih ERSOY
Yiğit EVREN

Ebru FİRİDİN ÖZGÜR
Ferhan GEZİCİ KORTEN
Sezai GÖKSU
A. Emel GÖKSU
Zekai GÖRGÜLÜ
Nuran Zeren GÜLERSOY
Tolga İSLAM
Ruşen KELEŞ
Hüseyin Çağatay
KESKİNOK

Turgay Kerem KORAMAZ
Seda KUNDAK
Hürriyet ÖGDÜL
Ayşe Nur ÖKTEN
Elif ÖRNEK ÖZDEN
Semahat ÖZDEMİR
Pelin Pınar ÖZDEN
Ece ÖZTAN
Ervin SEZGİN
Cenk Yaşar ŞAHİN

Savaş Zafer ŞAHİN
Betül ŞENGİZER
Nilgün Görür TAMER
Sırma TURGUT
Ali TÜREL
Handan TÜRKÖĞLÜ
Tolga ÜNLÜ
Murat Cemal YALÇINTAN
Sibel YARDIMCI

ISSN 1300-7319

TMMOB Şehir Plancıları Odası'nın Yayın Organıdır

Oda birimlerine ve üyelere ücretsiz gönderilir

Yılda Üç Defa Yayınlanır (Mart, Temmuz, Kasım)

PLANLAMA Ulrich's ve Avery Index veri tabanlarında dizinlenmektedir.

Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü: TMMOB Şehir Plancıları Odası adına Orhan SARIALTUN

TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi

İletişim: planlama@planlamadergisi.org

Adres: Cihannüma Mah. Akdoğan Sok. Başar Apt. No:30 D:6-7 Beşiktaş/İSTANBUL

Tel: 0212 275 43 67

Faks: 0212 272 91 19

E-posta: planlama@planlamadergisi.org

İnternet adresi:

www.planlamadergisi.org

www.journalofplanning.org

www.jplanning.org

KARE YAYINCILIK tarafından tasarlanmıştır.

Basım tarihi: Eylül, 2017

Yayın türü: Süreli yayın

Baskı adedi: 5000

Matbaa: Aydan Yayıncılık San. ve Tic. A.Ş

Alinteri Bulvarı, 3364 Sokak No: 4, Ostim, Ankara

Planlama Dergisi TMMOB Şehir Plancıları Odası'nın yayın organıdır. Planlama Dergisi planlama, tasarım, kent sosyolojisi ve kentsel ve bölgesel çalışma alanından orijinal makaleleri, araştırma özetlerini, kitap incelemelerini ve meslek alanına ilişkin güncel tartışma ve görüşleri yayınlamak üzere kurulmuştur. Oda üyelerine ücretsiz dağıtılan dergi; şehir ve bölge planlama alanındaki uygulama örneklerinin yanı sıra politika uygulamalarını, uygulama araçlarını ve sosyolojik çalışmaları meslektaşlarına ve okurlara ulaştırma çabasında olup yılda üç kez yayınlanmaktadır. Planlama Dergisi, 2013 yılı itibarıyla TÜBİTAK tarafından ULAKBİM Sosyal Bilimler Veri Tabanı listelerinde "Ulusal Hakemli Dergi" statüsüne alınmış olup Ulrich's ve Avery veritabanlarında dizinlenmektedir.

Dergide Türkçe ve İngilizce dillerinde makalelere yer verilmektedir. Araştırma makaleleri için yazı uzunluğu dipnotlar ve kaynakça dahil 9000, görüş ve araştırma özetleri için 2500 kelimedir. Tüm yazılar önce editör ve yardımcıları tarafından ön değerlendirmeye alınır ve incelenmeleri için danışma kurulu üyelerine gönderilir. Tüm yazılarda yazar adları gizlenerek anonim değerlendirme ve düzeltmeye başvurulur, gereken koşullarda yazarlardan yazıları hakkındaki soruları yanıtlaması ve eksikleri tamamlaması istenebilir. Dergide yayınlanmasına karar verilen yazılar yayına hazırlık sürecine alınır, bu aşamada tüm bilgilerin doğruluğu için ayrıntılı kontrol ve denetimden geçirilir, yayın öncesi şekline getirilerek yazarların kontrolüne ve onayına sunulur.

Dergiye yazı teslimi çalışmanın daha önce yayımlanmadığı ve Planlama Dergisi'nde yayımlanmasının editör ekibi tarafından uygun bulunduğu anlamına gelmektedir. Yazar(lar); çalışmanın yayımlanmasının kabulü itibarıyla yazıya ait her hakkı TMMOB Şehir Plancıları Odası'na devretmekte; izin almaksızın çalışmayı başka bir dilde ya da yerde yayımlamayacaklarını kabul etmektedir(ler)*. Gönderilen yazı daha önce herhangi bir toplantıda sunulmuş ise toplantı adı, tarihi ve düzenlendiği şehir dipnotta belirtilmelidir. Lisansüstü tez çalışmalarından üretilmiş yazılarda tezin ismi ve hazırlandığı kurum yazının başında dipnot ile belirtilmelidir.

*Telif hakkı devir işlemleri, makaleniz yayın kurulu ve hakemlerce onaylandıktan sonra, makaleniz yayına hazırlanma aşamasında yarıncı tarafından e-posta ile gerçekleştirilecektir.

KATEGORİLER

Araştırma Makaleleri: Makale kategorileri kısmında belirtilen alanlarda yeterli bilimsel inceleme, gözlem ve araştırmalara dayanarak bir sonuca ulaşan orijinal ve özgün çalışmalardır. Türkçe yazılmış makaleler Türkçe başlık, Türkçe özet ve anahtar kelimeler, İngilizce başlık, İngilizce özet ve anahtar kelimeler ile giriş, materyal, metot, bulgular, tartışma, sonuç ve kaynaklar bölümlerinden oluşmalı; metin, tablo, şekil vd. dahil 9000 kelimeyi aşmamalıdır. İngilizce makaleler ise İngilizce başlık, İngilizce özet ve anahtar sözcükler ile Türkçe başlık, Türkçe özet ve anahtar kelimelere sahip olmalı; Türkçe makale yazım kurallarında belirtilen bölümlerden oluşmalıdır. Türkçe ve İngilizce özetlerin her biri 200-400kelimeden oluşmalıdır.

Derleme Yazılar: Makale kategorileri kısmında belirtilen alanlarda güncel ve önemli bir konunun ve/veya yazarın kendi görüş ve araştırmalarından elde ettiği sonuçların değerlendirildiği özgün yazılardır. Bu yazıların başlık ve özet bölümleri orijinal araştırma makalesi formatında yazılmalı, bundan sonraki bölümleri giriş, metin ve kaynaklardan oluşmalı ve 2500 kelimeyi geçmemelidir.

Yukarıda belirtilenlerin yanı sıra Planlama Dergisi'nde görüş yazısı ve kitap inceleme kategorileri dışındaki (**çeviri, yarışma sunumları, araştırma özetleri, oda görüşü ve değerlendirmeler** başlıklarında yer alan) yazılar yayın kurulu ve editör süzgecinden geçtikten sonra yayımlanır.

Makale Başvurusu: Planlama Dergisi'ne makale başvuruları çevrimiçi olarak kabul edilmektedir. Planlama Dergisi'nin web sayfasında (www.planlamadergisi.org/www.journalofplanning.org/www.jplanning.org) "çevrimiçi makale gönder" ya da "journalagent" sekmesini kullanarak makale başvurusu yapılır.

MAKALE HAZIRLAMA DETAYLARI

Yazıların Hazırlanması: Yazılar (A4) kağıda, 11 punto büyüklükte "Arial" yazı karakterinde iki satır aralıklı olarak hazırlanmalıdır. Sayfanın her bir yüzünde üçer cm boşluk bırakılmalı ve tüm sayfalar numaralandırılmalıdır.

Ana Metin Dökümanı: Sayfalara göre sıralama, tam metin, kaynakçave var ise teşekkür sayfası şeklinde yapılmalıdır. Makaleye ilişkin isim, yazar adı özet ve anahtar kelimeler çevrimiçi makale gönderme sisteminde istenilecek olup ayrı bir döküman olarak sisteme yüklenememektedir.

Başvuru mektubu: Başvuru mektubunun ayrı bir döküman olarak sisteme yüklenmesi gerekmektedir

olup; yazının tüm yazarlar tarafından okunduğu, onaylandığı ve orijinal bir çalışma ürünü olduğu ifade edilmelidir. Bunlara ek olarak; yazının başlığı, yazarların adı, soyadı ve unvanları, çalışmanın yapıldığı kurumun adı ve şehri, eğer varsa çalışmayı destekleyen fon ve kuruluşların açık adları yer almalıdır. Bu sayfaya ayrıca “yazışmadan sorumlu” yazarın isim, açık adres, telefon, faks, mobil telefon ve e-posta bilgileri eklenmelidir.

Tablo, şekil, grafik ve fotoğraflar: Tüm tablo, şekil ve grafikler ayrı metin dosyalarında ve her birinin altına numaraları ve açıklayıcı bilgiler yazılmış olarak gönderilmelidir. Şekillerin ana metin içerisindeki yerleri metin içinde ayrı bir paragraf açılarak yazı ile (örneğin “Şekil 1 burada yer alacaktır” ifadesi kullanılarak) belirtilmelidir.

Gönderilen yazılarda kaynakça gösteriminde uluslararası geçerliliği olan “APA 6.0 Yazım Kuralları ve Kaynak Gösterim Biçimi” kullanılacaktır;

KİTAP REFERANSLARI

Tek yazarlı kitap:

Abisel, N. (2006). Sessiz Sinema. Ankara: Deki.

Zizek, S. (2009). Matrix: Ya da Sapkınlığın İki Yüzü. Bahadır Turan (Çev.). İstanbul: Encore.

Çok yazarlı kitap:

Abisel, N., Arslan, U.T., Behçetoğulları, P., Karadoğan, A., Öztürk, S.R. & Ulusay, N. (2005). Çok Tuhaf Çok Tanıdık. İstanbul: Metis.

Editörlü kitap:

Özbek, M. (Ed.) (2005). Kamusal Alan. İstanbul: Hil.

Editörlü kitapta bölüm:

Kejanlıoğlu, B. (2005). Medya Çalışmalarında Kamusal Alan Kavramı. Meral Özbek (Ed.), Kamusal Alan içinde (s. 689-713). İstanbul: Hil.

Birden çok baskısı olan kitap:

Strunk, W. Jr. & White, E. B. (2000). The Elements of Style (4. Baskı). New York: Longman.

Sadece elektronik basılı kitap:

O’Keefe, E. (n.d.). Egoism & the costs in Western values. Erişim: <http://www.onlineoriginals.com/showitem.asp?item=135>

Kitabın elektronik versiyonu:

Freud, S. (1953). The method of interpreting dreams: An analysis of a specimen dream.

J. Strachey (Ed. & Trans.), The standard edition of the complete psychological works of Sigmund Freud (Vol. 4, pp. 96-121). <http://books.google.com/books> (Özgün eser 1900 tarihli dir)

Shotton, M. A. (1989). Computer addiction: A study of computer dependency [DX Reader version]. Retrieved from <http://www.ebookstore.tandf.co.uk/html/index.asp>

Schiraldi, G. R. (2001). The post-traumatic stress disorder sourcebook: A guide to healing, recovery, and growth [Adobe Digital Editions version]. doi: 10.1036/00713937

Elektronik adresten yararlanılan kaynaktaki kaynağın erişilebileceği URL verilir:

<http://www.bianet.org/bianet/toplum/119375-avator-in-sozde-solculugu-uzerine>

Elektronik makaleler varsa digital object identifier (DOI) numarası belirtilmelidir.

Von Ledebur, S. C. (2007). Optimizing knowledge transfer by new employees in companies. Knowledge Management Research & Practice. Advance online publication. doi: 10.1057/palgrave.kmrp.8500141

Çok ciltli çalışmalar:

Pflanze, O. (1963-1990). Bismarck and the Development of Germany (Cilt 1-3). Princeton, NJ: Princeton University Press.

Metin içinde: (Pflanze, 1963-1990)

Çok ciltli çalışmalarda tek cilt kullanımı:

Pflanze, O. (1990). The Period of Fortification, 1880-1898: Cilt 3. Bismarck and The Development of Germany. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Daha önceki bir baskının yeni basımı:

Smith, A. (1976). An inquiry into the nature and causes of the wealth of nations. E. Cannan (Ed.). Chicago: University of Chicago Press. (İlk baskı 1776). Metin içindeyse: (Smith, 1776/1976)

Kitaptan çevrilmiş bölüm:

Weber, M. (1958). The Protestant Ethic and The Spirit of Capitalism. T. Parsons (Çev.). New York: Charles Scribner’s Son. (İlk baskı. 1904-1905).

Metin içinde: (Weber, 1904-1905/1958)

MAKALE REFERANSLARI

Rapor ve teknik makaleler:

Gencil Bek, M. (1998). Mediscape Turkey 2000 (Report No. 2). Ankara: BAYAUM.

Dergiden tek yazarlı makale:

Aktay, Y. (1999). Aklın Sosyolojik Soykütüğü: Soy Akıldan Tarihsel ve Toplumsal Akla Doğru. Toplum ve Bilim, 82, 114-140.

Dergiden çok yazarlı makale:

Binark, F. M.,Çelikcan, P. (1998). Mahremin Müzakereye Çağırılması ve Yıldı Örneği. Kültür ve İletişim, 1 (2), 197-214.

Elektronik dergiden makale:

Conway, P. (2003). Truthandreconciliation: Theroad not taken in Nambia. Online Journal of PeaceandConflictResolution, 5 (1) (varsa doi numarası, yoksa URL verilir. URL örneği: http://www.trinstitute.org/ojpcr/5_1conway.htm)

Kaynağa ait sayfanın adresi (URL) ya da varsa sadece doi numarası yeterlidir.

Yazarı belli olmayan editör yazısı:

Editorial: "What is a disaster" andwhydoesthisquestionmatter? [Editorial•]. (2006). Journal of ContingenciesandCrisis Management, 14, 1-2.

Elektronik gazete makaleleri:

Çetin, Ö. (2010, 21 Ocak). Televizyon alışkanlıklarımız IPTV ile değişecek.

www.hurriyet.com.tr

DİĞER REFERANSLAR

Yazarı belli olmayan gazete ve dergi yazıları için:

The United StatesandtheAmericas: OneHistory in TwoHalves. (2003, 13 Aralık). Economist, 36.

Strongafterchockscontinue in California. (2003, 26 Aralık). New York Times [Ulusal Baskı.]. s.23.

Metin İçinde:(United StatesandtheAmericas, 2003) (Strongaftershock, 2003)

Yazarı belli olan gazete ve dergi yazıları için:

Bruni, F. (2003, 26 Aralık). Popepleadsforendtoterrorismandwar. New York Times, s.21.

Tanıtım yazıları:

Orr, H. A. (2003, 14 Ağustos). What's not in yourgenes. [Review of thebook Nature vianurture: Genes, experience, andwhatmakes us human]. New York Review of Books, 50, 38-40.

Basılmamış tezler, posterler, bildiriler:

YÖK'den indirilmiş ise URL adresi de künye bilgileri sonuna verilir.

Sarı, E. (2008). Kültür Kimlik ve Politika: Mardin'de Kültürlerarasılık. (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Ansiklopediler:

Balkans: History. (1987). EncyclopaediaBritannica içinde (15. Baskı. Cilt. 14, s. 570- 588). Chicago: EncyclopaediaBritannica.

Metin İçinde:(Balkans: History, 1987)

Sözlükler:

Gerrymander. (2003). Merriam-Webster'scollegiatedictionary (11. Baskı). Springfield, MA: Merriam-Webster's.

Metin İçinde:(Gerrymander, 2003)

Görüşme:

Arroyo, GloriaMacapagal. (2003). A time forPrayer. Michael Schuman ile söyleşi. Time. 28 Temmuz 2003. Erişim Tarihi 13 Ocak 2004,

DEĞERLENDİRME VE BASIM SÜRECİ

Ön Değerlendirme: Dergi ön değerlendirmeyi tüm makale kategorileri için uygulamaktadır. Tüm makaleler dergi editör ekibi tarafından incelenir ve uygun bulunan makaleler ön değerlendirme amacıyla yayın kuruluna iletilir. Tüm makaleler editörlerce dergi yazım kuralları ve bilimsel içerik açısından değerlendirilir. Gerekli görüldüğünde yazıda istenen değişiklikler yazara editörlerce yazılı olarak bildirilir.

"Araştırma Makaleleri", ön değerlendirme sonucunda uygun bulunursa, yayın kurulu tarafından ilgili hakemlere gönderilerek "değerlendirme" süreci başlar.

Yazının Sorumluluğu: Yazarlar basılmış halde olan makalelerinde bulunan bilgilerin tüm sorumluluğunu üstlenirler. Dergi bu makalelerin sorumluluğunu üstlenmez.

Basım Hakkı: Dergide Basılmış bir Makalenin tamamı veya bir kısmı, makaleye ait resimler veya tablolar Planlama Dergisi editörü ve Planlama Dergisi yayın Kurulu, bilgisi ve yazılı izni olmadan başka bir dergide basılamaz.

Gerekli Bilgiler: Dergi editörü ya da yayın kurulu ön değerlendirme sürecinde gerek duyduklarında makalenin dayandığı verileri incelemek için yazardan isteyebilirler. Bu nedenle yazara kolay ulaşımı sağlayacak adres ve diğer iletişim araçlarının başlık sayfasında yer alması önemlidir.

The Journal of Planning is an official publication of UCTEA, Chamber of Urban Planners. It is an anonymously peer-reviewed e-journal including original articles, research briefs, book reviews and viewpoints on planning, design, urban sociology and urban and regional studies. The journal has been published three times annually distributed free to the members attempting to reach colleagues and readers through implementation case studies and tools in urban and regional planning field as well as politics and sociology. Planning is indexed in Ulrich's and Avery data bases and to be recognized as national refereed journal in the Social Science Data Base of ULAKBIM by TUBITAK.

Manuscripts could be submitted in English or in Turkish. Preferred length for manuscripts (including notes and references) is 9000 words for articles, and 2500 words for viewpoints or research briefs. All submissions are first initially reviewed by the editors, then sent to reviewers. Evaluation process is carried anonymously. If necessary, further information might be requested from the authors. The manuscripts accepted to be published, are passed through the detailed control for the accuracy and then submitted for approval of the author before publication.

Submission of a manuscript implies: that the work has not been published before and that its publication in The Journal of Planning is approved by all editors. The author(s) transfer(s) the copyright to UCTEA (Chamber of Urban Planners) after the acceptance, and the author(s) guarantee(s) that the manuscript will not be published elsewhere in any other language without the consent of the Chamber*. If the manuscript has been presented at a meeting, this should be stated together with the meeting name, date and the place of the meeting. If the manuscript has been generated as a part of a postgraduate thesis, this should be stated together with the thesis name and institution.

*Copyright transfer process will be fulfilled via e-mail -send by publisher- during the publication preparations, after your article approved.

CATEGORIES

Research Articles: These are the manuscripts that have an original and genuine conclusion based on a sufficient scientific study, observation and research. Articles in Turkish must have title, summary and keywords in both Turkish and English in addition to Turkish introduction, material and method, findings, disputes, conclusion and references. There is a 9000 words limit for the research articles including the text, tables and figures. Articles in English must have title, summary and keywords in English and both in Turkish also has to be written according to the manuscript preparation guide for the Turkish articles. The limit for the abstracts in all languages is between 200 to 400 words.

Collation Articles: These are the manuscripts written about the topics listed above that also reflect and evaluate the opinion and research results of the author over an important contemporary issue. The manuscript's title and summary parts shall be in the same format as Research Articles and shall continue with introduction, main text and references. The article must not be more than 2500 words.

In addition, the manuscripts apart from viewpoint articles, book reviews and others (**translations, presentation of competitions, research reviews, review of chamber and assessment**) are accepted to be published in The Journal of Planning after they are approved by editor and Editorial Board.

Application: Applications are only accepted online. Please see the link: www.planlamadergisi.org or www.journalofplanning.org or www.jplanning.org and proceed application through "Online Manuscript Submission" or "Journal Agent" tab.

ARTICLE PREPARATION DETAILS

Article Preparation: Articles should have double-line spacing, leaving margin (3 cm) on both sides. The font size (11 points) and style (Arial) of the main text should be uniformly taken into account. All pages of the main text should be numbered consecutively.

Main Text Document: Ordering should be like; main text, references and thank-you note if available. Article title, abstract, keywords and author name(s) will be requested in online manuscript application system and can not be uploaded as a separate document.

Application Letter: **Application letter should be uploaded as a separate document.** It must contain a brief statement that the article has been read and approved by all authors, that

it has not been submitted to, or is not under consideration for publication in another journal. In addition, article title, authors's name, surname and titles, institutions and places, if available supporting institution and fund name. Besides, it should be written that; name, address, telephone number, mobile phone number and e-mail address of the corresponding author.

Figures, illustrations, tables and photos: All figures and tables should be numbered in the order of appearance in the text. The desired position of figures and tables should be indicated in the text. Legends should be included in the relevant part of the main text.

The articles' reference must be written according to the international APA 6.0 Formatting and Style Guide:

BOOK REFERENCES

Single Author Book:

Zizek, S. (2009). Matrix: Ya da Sapkınlığın İki Yüzü. Bahadır Turan (Çev.).İstanbul: Encore.

Multi-Author Book:

Abisel, N., Arslan, U.T., Behçetoğulları, P., Karadoğan, A., Öztürk, S.R. &Ulusay, N. (2005). Çok Tuhaf Çok Tanıdık. İstanbul: Metis.

Edited Book:

Özbek, M. (Ed.) (2005). Kamusal Alan. İstanbul: Hil.

Edited Book Chapter:

Kejanlioğlu, B. (2005). Medya Çalışmalarında Kamusal Alan Kavramı. Meral Özbek (Ed.), Kamusal Alan içinde (s. 689-713). İstanbul: Hil.

Edition other than the First:

Strunk, W. Jr. & White, E. B. (2000). The Elements of Style (4. Baskı). New York: Longman.

Only Electronically Printed Book / e-Book as Main Reference:

O'Keefe, E. (n.d.). Egoism&thecnsts in Western values. date
[http://www.onlineoriginals.com/showitem .asplitem I 135](http://www.onlineoriginals.com/showitem.asp?item%20135)

Electronic Version of theBook / e-Book Version of Main Reference:

Freud, S. (1953). The method of interpreting dreams: An analysis of a specimen dream.

J. Strachey (Ed. & Trans.), The standart edition of the complete psychological works of Sigmund Freud (Vol. 4, pp. 96-121).

<http://books.google.com/books> (Original edition is dated 1900)

Shotton, M. A (1989). Computer addiction: A study of computer dependency [DX Reader version]. Retrieved from
<http://www.ebookstore.tandf.co.uk/html/index.asp>

Schiraldi, G. R. (2001). The post-traumatic stress disorder sourcebook: A guide to healing, recovery, and growth [Adobe Digital Editions version]. doi: 10.1036/00713937

Web Links as Online References:

<http://www.bianet.org/bianet/toplum/119375-avata-r-sozde-solculugu-uzerine>

Article From an Online Periodical with DOI Assigned

VonLedeberg, S. C. (2007). Optimizing knowledge transfer by new employees in companies. Knowledge Management Research & Practice. Advance online publication. doi: 10.1057/palgrave.kmrp.8500141

e-Newspaper Articles/Columns:

Çetin, Ö. (2010, 21 Ocak). Televizyon alışkanlıklarımız IPTV ile değişecek.

www.hurriyet.com.tr

Multivolume Work:

Pfanz, O. (1963-1990). Bismarck and the Development of Germany (Cilt 1-3). Princeton, NJ: Princeton University Press.

Single volume in a Multivolume Work:

Pfanz, O. (1990). The Period of Fortification, 1880-1898: Cilt 3. Bismarck and the Development of Germany. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Earlier Version of Former Edition:

Smith, A. (1976). An inquiry into the nature and causes of the wealth of nations. E. Cannan (Ed.). Chicago: University of Chicago Press. (İlk baskı 1776). Metin içindeyse: (Smith, 1776/1976)

Translation:

Weber, M. (1958). The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism. T. Parsons (Çev.). New York: Charles Scribner's Son. (İlk baskı. 1904-1905).

If in text: (Weber, 1904-1905/1958)

ARTICLE REFERENCES

Reports and Technical Articles:

Gencil Bek, M. (1998). Medscape Turkey 2000 (Report No. 2). Ankara: BAYAU.

Single Author Article from a Journal:

Aktay, Y. (1999). Aklın Sosyolojik Soykütüğü: Soy Akıldan Tarihsel ve Toplumsal Akla Doğru. Toplum ve Bilim, 82, 114-140.

Multi Author Article from a Journal:

Binark, F. M., Çelikcan, P. (1998). Mahremin Müzakereye Çağırılması ve Yıldı Örneği. Kültür ve İletişim, 1 (2), 197-214.

e-Journal Articles:

Conway, P. (2003). Truth and reconciliation: The road not taken in Nambia. Online Journal of Peace and Conflict Resolution, 5 (1) (If it has doi its number if it doesn't have a doi then URL shall be given. URL sample: http://www.trinstitute.org/ojpcr/5_1conway.htm)

Article of an Unknown Editor:

Editorial: "What is a disaster" and why does this question matter? [Editorial*]. (2006). Journal of Contingencies and Crisis Management, 14, 1-2.

OTHER REFERENCES

Unknown Editor Articles of Newspaper and/or Journal:

The United States and the Americas: One History in Two Halves. (2003, 13 Aralık). Economist, 36.

Strong after shocks continue in California. (2003, 26 December). New York Times [National Edition]. s.23.

If in text: (United States and the Americas, 2003) (Strong after shock, 2003)

Newspaper and/or Journal Articles:

Bruni, F. (2003, 26 Aralık). Pope leads forend to terrorism and war. New York Times, s.21.

White Papers:

Orr, H. A. (2003, 14 Ağustos). What's not in your genes. [Review of the book Nature via nurture: Genes, experience, and what makes us human]. New York Review of Books, 50, 38-40.

Unpublished thesis, posters and articles:

If it's downloaded from YÖK page, URL address and information shall be given at the end.

Sarı, E. (2008). Kültür Kimlik ve Politika: Mardin'de Kültürlerarasılık. (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

An Encyclopedia Entry:

Balkans: History. (1987). Encyclopaedia Britannica (15. Baskı. Cilt. 14, s. 570- 588). Chicago: Encyclopaedia Britannica.

If in text: (Balkans: History, 1987)

Dictionary:

Gerrymander. (2003). Merriam-Webster's collegiate dictionary (11. Edition). Springfield, MA: Merriam-Webster's.

If in text: (Gerrymander, 2003)

Interviews:

Arroyo, Gloria Macapagal. (2003). A time for Prayer. Michael Schuman ile söyleşi. Time. 28 Temmuz 2003. [Accessed: 13 Ocak 2004]

EVALUATION AND PUBLISHING PROCESS

Pre-evaluation: Pre-evaluation is mandatory for all manuscripts. All manuscripts are reviewed by the editor and appropriate manuscripts are sent to the editorial board and reviewed in terms of scientific concept. All manuscripts are subject to editing and, if necessary, authors are asked for responses to outstanding questions or for addition of any missing information.

"Research Articles" that are found appropriate are sent to the referees for reviewing by the editorial board.

Liability of the Article: The author has the complete liability of the content of the printed manuscript. The Journal of Planning has no responsibility over the information given within the text.

Right to Publish: Without the written permission of the editor and the editorial board of The Journal of Planning, manuscripts can not be fully or partly published in any other journal.

Further Information: The editors or the editorial board have the right to ask to make further research on the fact that the manuscript is based on. Therefore, communication information (address and other) of the author must be given in the title page.

PLANLAMA

İçindekiler/Content

Editörden xi

GÖRÜŞ / OPINION

Yaratıcı Ekonominin Kentsel Alandaki Varlığı: Plancının Rolü ve Farkındalık Üzerine
Creative Economy in Urban Areas: On the Role of Urban Planner and Awareness
Kerimoğlu E 109

ARAŞTIRMALAR / ARTICLES

Ankara İli Beypazarı İlçesi Kırsal Turizm Gelişimi ve Yerel Kalkınmaya Etkisi
The Development of Rural Tourism in Ankara, Beypazarı and Its Impact on Local Development
Tatar F, Armatlı Köroğlu B 115

STK'ların Yerel Kapasite Geliştirmede ve Yerel Kalkınmada Rolü; Antakya Örneği
The Role of NGO's in Improving Local Capacity and Local Development; The Case of Antakya
Becerikli K, Armatlı Köroğlu B 129

Public; Up in the Air or in the Ordinal Scale
Kamusal; Alan / Mekan
Demir Kahraman M, Türkoğlu H 141

Kamu Hukuku ile Özel Hukuku Çatıştıran Protokole-Bağlı Planlama:
'İzmir Basmane Dünya Ticaret Merkezi' Vakası
Clash of Public Law and Private Law as Results of Protocol – Governed Planning: The 'İzmir Basmane World Trade Center' Case
Erkan GH, Arslan Avar A 152

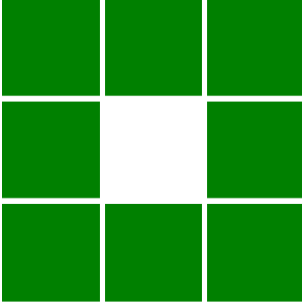
İzmir'de Kentsel Dönüşüm Projelerinde Sürdürülebilir İnşaat Atık Yönetiminin Değerlendirilmesi
Evaluation of Sustainable Construction Waste Management for Urban Regeneration Project in Izmir
Egercioğlu Y, İregöl A 169

Kent Kimliğinde İbadet Yapıları: Antakya Örneği
Religious Building for the City Identity: The Case of Antioch
Diker M, Erkan NÇ 180

Komşuluk Birimi Ölçeğinde, Coğrafi Bilgi Sistemleri Tabanlı Bir Kentsel Sürdürülebilirlik Değerlendirme Modeli Önerisi
A Geographical Information System Based Urban Sustainability Evaluation Model Proposal In Neighbourhood Scale
Okumuş G, Türkoğlu H 193

KİTAP İNCELEME / BOOK REVIEW

Kitap İnceleme: İlhan Tekeli'nin "Dünya'da ve Türkiye'de Kent-Kır Karşıtlığı Yok Olurken Yerleşmeler İçin Temsil Sorunları ve Strateji Önerileri" Başlıklı Çalışması
Yoloğlu AC 205

Planlama Dergisi, 2017/2 sayısı ile yeniden okurları için hazır. Planlamanın bu sayısında, alandaki güncel tartışmalara ışık tutan bir görüş yazısı, bir kitap incelemesi ve hakem değerlendirmeleri sonucunda nihayete ermiş özgün nitelikli yedi araştırma makalesini sizlere sunuyoruz.

Yaratıcı ekonominin kentsel alan üzerinden tartışıldığı ve planlamanın rolünün sorgulandığı bir görüş yazısının ardından Ankara, Beypazarı İlçesi'ndeki kırsal alanlarda büyüyen turizm sektörünün yerel kalkınmaya olan etkisini ölçen bir araştırma makalesi ve tabii ki yine yerel kalkınmanın bu kez sivil toplum kuruluşları tarafından nasıl değiştiğini Antakya İli örneğinde tartışan başka bir araştırma makalesi bu sayımızda yer aldı. Bu yazılar sonrasında Kamusal Alan/Mekan kavramını farklı disiplinlerdeki ele alınış biçimleri, farklı kullanımları çerçevesinde değerlendiren ve kavramın içeriğini derinlemesine tartışan bir makale ile İzmir, Basmane Dünya Ticaret Merkezi'ni odağına alan ve bu örnek üzerinden proje alanının tarihsel olarak geçirdiği süreci kamu hukuku-özel hukuk çerçevesinde değerlendiren bir diğer araştırma makalesi yerini aldı.

Türkiye'de "kentsel dönüşüm" adı altında sayıca hızla artan inşai faaliyetlerin yaratmış olduğu atıkların sürdürülebilirlik çerçevesinde değerlendirilebilmesini İzmir'de gerçekleşen örnekler üzerinden sorgulayan bir araştırma ile yine saha olarak Antakya'yı ele alarak kentte bulunan ibadet yapılarının kent kimliğine olan etkisini, kent kimliği kavramının önemli belirleyicilerinden biri olan işaret öğeleri olgusu odağında tartışan bir diğer araştırma da bu sayıda yer bulan makaleler arasında. Bu sayıda yer alan son araştırma makalesinde ise, komşuluk birimi ölçeğinde uygulanabilir CBS tabanlı bir sürdürülebilirlik değerlendirme modeli geliştirilerek bu model Eskişehir kent merkezinde bulunan komşuluk birimlerinde uygulanmakta ve sonuçları ortaya konulmaktadır.

Son olarak ulusal planlama literatüründe sıkça referans gösterilen İlhan Tekeli'nin "Dünya'da ve Türkiye'de Kent-Kır Karşıtlığı Yok Olurken Yerleşmeler İçin Temsil Sorunları ve Strateji Önerileri" adlı kitabının eleştirel bir değerlendirmesine yer verilmiştir. Farklı görüşlerin tartışmaya açılmasına olanak verecek meslek alanımıza zenginlik katacak nitelikli tartışmaların her sayıda sayfalarımızda yer alması temennimizdir.

Bu sayıda yer alan makalelerin değerlendirilmesinde emek harcayan tüm hakemlere ve güncel meslek alanı tartışmalarının dergimiz aracılığıyla yayımlanması için başvuran tüm yazarlara teşekkür ederiz. Planlama alanındaki güncel tartışmalara ilişkin görüş yazılarınızı, özgün araştırmalarınızı, araştırma özetlerinizi ve meslek alanına yönelik yayımlanmış kitapların değerlendirmelerini; meslektaşlarımızla ve diğer tüm okurlarımızla paylaşmak üzere yayın kurulumuza göndermenizi beklediğimizi bir kez daha belirtmek isteriz.

Yayın Kurulu

GÖRÜŞ / OPINION

Yaratıcı Ekonominin Kentsel Alandaki Varlığı: Plancının Rolü ve Farkındalık Üzerine

Creative Economy in Urban Areas: On the Role of Urban Planner and Awareness

Ebru Kerimoğlu

İstanbul Teknik Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlaması Bölümü, İstanbul

Yaratıcı Ekonomi

2000’li yıllardan sonra, yaratıcı endüstrileri temel alan bilgi tabanlı ekonominin anlaşılmasına katkı yapacak şekilde yaratıcı ekonominin pek çok tanımı geliştirilirken, pek çok uluslararası kurum tarafından yayınlanmış raporlar da yaratıcı endüstrilerin önemine vurgu yapmaktadır (DCMS, 2001; 2015, UNCTAD, 2004; 2008; 2010, OECD, 2006; 2014, UN-UNDP-UNESCO, 2013). Birleşmiş Milletler çeşitli yayınlarında sosyal, kültürel ve ekonomik faydaların bütünleştiği endüstriler olarak yaratıcı endüstrileri, ülkelerin ekonomik büyümesinin temel kaynağı, işgücü yaratan ve ülkelerin küresel ekonomiye katılımını arttıran temel eleman olarak kabul etmekte, yaratıcı ekonomiyi ise sosyal içerme, kültürel çeşitlik ve insan kaynağı gelişimini teşvik eden bir model olarak tanımlamaktadır (UN, 2004). UNCTAD (2008)’a göre; yaratıcı ekonomi, ekonomik büyüme ve kalkınma sağlayan, yaratıcı değerleri temel alarak evrimleşen bir kavramdır.

Yaratıcı endüstriler, yaratıcı ürün ve hizmetler üretmek üzere yetenekli işgücü ve girişimciliği harekete geçirmeleri bakımından kent, bölge ve ülke ekonomileri için özel önem taşımakta, kentsel ekonomiye çeşitlilik ve dinamizm katmakta ve kümelenme özellikleri ile kentin dönüşüm ve eski merkez

alanlarında yer seçmeleri bakımından mekan kalitesinin artırılmasına katkı yapmaktadırlar. Yaratıcı işgücü kentin sosyal yapısını dönüştürmekte, işgücünün beklentileri kentsel yaşam kalitesinin artmasını sağlamakta ve bu durum pek çok kentsel ekonomik ve mekânsal faaliyet üzerine pozitif yansımaktadır.

Yaratıcı Kentin Doğuşu

1980’lerin sonlarında, bilgi ve iletişim teknolojilerindeki ilerlemeler ile aynı zamanda uluslararası finans ve uluslararası pazarların yeniden düzenlenmesi üretim ve dağıtımın çok daha küresel ölçekte organize edilmeye başladığı anlamını taşımaktadır. Yerel ve bölgesel düzeyde küresel pazarlara girebilmek için rekabet artmıştır. Aynı zamanda, gelişmiş ekonomilerde imalattan tüketici ihtiyaçlarını önemsemeye ağırlık veren servis endüstrilerine genel bir geçiş olmuştur. Bilgi temelli bu yeni ekonomi biçimi, yenilikçi, yaratıcı, esnek kelimeleriyle açıklanabilir (O’Connor, 2006). Gelişmeler, yaratıcılığın ve sürdürülebilirliğinin sağlanmasının kentsel alanların yeni ekonomi içinde bölgesel ve küresel ölçekte rekabet edebilmesi için anahtar rol üstlendiğini göstermektedir (Florida, 2002; Landry, 2006; Cooke ve Lazzarretti, 2008). Yaratıcılık ve ekonomik kalkınma, teorik ve pratik anlamda

kentsel politikaların temel elemanı haline gelmiştir. Hatta, yaratıcılığı barındıran yetenek ve hizmetlerin temel alındığı bir ekonomi fikri kalkınmanın gerekliliklerini temelden etkilemiştir. Günümüz gerçeği, yaratıcı işgücü ve firmaların yoğunlaştığı kentlerin diğerlerine göre çok daha başarılı olduğudur (Hall, 2000; 2004; Landry, 2000; Musterd, 2004; Turok, 2004; Brelot vd., 2010; Grant, 2014).

Yaratıcı kent fikri iki temel ekonomik yaklaşımla değerlendirilebilir; ilki kentlerin belli bölümlerinin hayatta kalma çabalarına bağlı olarak küresel ekonomideki değişen koşullardan avantaj sağlamaları (Mommaas 2004; Pink 2005; Scott 2006; Atkinson ve Easthope, 2007), ikincisi ise diğer sektörlere kıyasla yaratıcı ekonominin artan öneminin anlaşılmasıdır (Mommaas 2004; Atkinson ve Easthope, 2007). Endüstri çağında kent ve bölgelerin temel odağı sermayeyi kendilerine çekmek, böylece kendi sakinleri için iş olanakları yaratmak ve ekonomik kalkınmayı sağlamak iken, bilgi çağında bu temel odak özellikle belli yetenek ve özellikteki insan gücünü kendilerine çekmek yönünde değişmiştir (Atkinson ve Easthope, 2007). Sonuçta, dünyadaki pek çok kent günümüzde yeni ekonomik gelişmeleri, kültürel kaynakları ve bunlara bağlı yeni mekânsal kurguyu bütünleştiren bir yaklaşımla gelişim formülü benimsemektedir. Dünyanın çeşitli kent ve kentsel bölgeleri kendilerini yaratıcılık ve bilginin merkezi olarak pazarlamaya başlamış ve bu profillerini güçlendirecek politikalar üzerine yoğunlaşmışlardır (Bontje ve Cork, 2006; Lange vd., 2008).

Yaratıcı kent kavramı giderek artan ilgiyle, kent plancıları, politikacıları ve akademisyenler için kalkınmada incelenmesi gereken önemli bir araç haline gelmiştir. Kent yöneticilerinin artan ilgisi ve yaratıcı kentleri keşfetme çabaları, Avrupa Birliği 'Avrupa Kültür Başkenti' inisiyatifi, Unesco 'Yaratıcı Şehirler Ağı' oluşumu gibi inisiyatiflerle desteklenmekte, tüm bu çabaların odağında ise kentleri yaratıcı kentler olarak pazarlama stratejisinin yatmakta olduğu bilinmektedir. Diğer yandan, yaratıcılık ve yaratıcı kentlerin araştırılması ve geliştirmesine yönelik Avrupa Birliği proje destekleri 'Yaratıcı Avrupa (Creative Europe)' çağrılarını altında 2003'ten bu yana sürmekte, konu büyük önem taşımaktadır. Avrupa Komisyonun yaratıcılık konusu ile ilgili yayımlamış olduğu pek çok rapor, konunun 'Avrupa 2020 (Europe 2020)' hedefleri üzerinde de etkili olacağına işaret etmektedir (EC, 2015). Bu durumun, yaratıcı endüstriler ve yaratıcılık temelli iş modellerinin kriz sonrası yeni ekonomik iklim için çok güçlü bir potansiyel olarak görülmesinden kaynaklandığı söylenebilir. İlişkili olarak, daha yenilikçi potansiyele sahip kentlerdeki yerel kalkınma stratejilerinin de yeniden değerlendirilmesi gerekliliği ortaya çıkmakta, bir çok küçük ve orta ölçekli kent, kendisini rekabet ortamında konumlandırabilmek için söz konusu endüstrileri fırsat olarak görmektedir. Yerel kalkınmada yaratıcılığın öncülüğü aynı zamanda büyük metropoliten merkezlerin ve merkez kentlerin ötesinde fonksiyonel bir model olarak da kabul edilmektedir

(URBACT, 2011). Yaratıcı kent çalışmaları (ACRE-2006-2010; ESRC-2005-2007; URBACT-2011; UCP-2011-2013; Creative Regions Project-Network-2012-2013; Florida ve Tinagli, 2004; Musterd ve Ostendorf, 2004; Brelot vd., 2010; Atkinson ve Easthope, 2007; Petrov, 2008; Ling ve Dale, 2011; Liu, 2009) son yıllarda başta Çin olmak üzere pek çok Kuzey Amerika ve Avrupa dışındaki ülke ve kentin de odağına yerleşmiş durumdadır, dünya düzlemindeki ekonomik gelişmeler değerlendirildiğinde bu çok anlaşılabilir bir durum olup, ekonomik gelişmelerin kentsel alanlarda kontrol edilmesi gerekliliğinin sonucudur. Yeni ekonomi kentsel alanlarda yer edinmek, kentler de söz konusu ekonominin yüzü olmak durumundadır.

Kentsel Aktörler İçinde Plancıların Önemi

Yaratıcı ekonominin, tüm ekonomik düzen içerisinde farklı pek çok sektör ile ilişkili olan çok boyutlu bir yapıya sahip olması temelde ekonominin kendi içerisindeki pek çok farklı çalışma alanının, başta sosyal politikalar olmak üzere, kent planlama ve coğrafya ile mekana inen pek çok alanla kesişmesi anlamını taşımaktadır. Yaratıcılık günümüzde yenilikçiliğin temel kaynağı olarak, kentlerdeki ekonomik ve sosyal gelişimin yeniden değerlendirilmesinde erişebilirlik, toplumsal yaşam, kültür ve yaratıcılık temelli iş modellerine fırsat sağlayan diğer pek çok kalkınma yaklaşımı ile ortak paydada kesişen bir kavram olarak ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla, yaratıcı ekonomi ile ilişkili politika geliştirmek sadece tek bir idari birimin idaresinde olamamakta, ekonomik kalkınmadan, yerel ve uluslararası yatırımlara, teknoloji ve iletişim, sanat, kültür, turizm, sosyal refah ve eğitime kadar pek çok alan ve yetki sınırını kapsamaktadır. Benzer bir çeşitlilik, kamu-reel-kar amacı gütmeyen sektörler ve sivil toplum arasındaki ilişkileri ve kesişimleri kapsayacak şekilde de söz konusu olmaktadır (UNCTAD, 2008).

Yaratıcı ekonomiyi tartışan ve geliştirmeyi amaçlayan çeşitli disiplinler konuyu değişik açılardan ve farklı yaklaşımlarla ele almaktadır; sosyolojik yaklaşım yaratıcı sınıfın toplum içindeki rolünü, yarattığı kültürel dinamizmi incelerken, çoğu diğer tartışmalar konunun ekonomik temeline odaklanmaktadır. Kent planlama döngüsünün ötesinde, yaratıcı kent konsepti ayrı bir kavramsal öneme sahip olmaya başlamış, ekonomist ve plancılar dışında coğrafyacılar için de yaratıcı faaliyetlerin yer seçimi, kentsel alanda yer seçim biçimlerine odaklanan pek çok model ortaya konmuştur. Burada özellikle vurgulamak gereklidir ki; plancılar, son yıllarda konuya ilgisi tartışmasız çoğalan ekonomistler, sosyologlar ve coğrafyacıardan biraz ötede, mekânsal talepleri anlamak ve yönlendirmek dışında, diğer disiplinlerin çıktılarını politika ekseninde mekan ve ilişkili gelişmelere adapte edebilecek mesleki beceriye sahip olarak tüm bu süreçlerde önemli bir rol üstlenmektedir ve üstlenmeye devam edecektir. Son 20 yılda, yerel ekonomik kalkınmaya ilişkin yaklaşım ve tartışmaların kentsel politika ve planlamanın gündeminde yer

bulmasıyla (Leitner, 1990), plancılarının, özellikle yerel yönetimler aracılığı ile hem mekânsal düzenlemeler hem de politika üretme aşamalarında yenilikçi ve esnek yaklaşımları uygulama becerilerini geliştirmeleri gereklidir. Öncelikle, kuzey Amerika kentlerinde yerel yönetimler girişimci ekonomik kalkınma stratejileri geliştirmek adına çalışmalar yaparken, Avrupa ve Uzakdoğu kentleri de bu yarışın içindedir. Yerel yönetimlerin girişimci davranış biçimleri hem ekonomik gelişmenin yönünü tayin etmekte hem de kendileri bölgesel ve kentsel politika aktörleri ile bağlantılı inisiyatifler olarak kalkınmada temel rol almaktadır (Leitner, 1990). Söz konusu kalkınma çalışmalarının odağını ise yenilikçilik ve yaratıcılık oluşturmaktadır.

Türkiye

Ekonomik çeşitlilik ve uzmanlaşma yeni dünya ekonomik düzeninde kalkınmak için olmazsa olmaz koşuldur. Yaratıcılık bu anlamda başta rekabet gücünü arttırmanın anahtarı olarak, pek çok yenilikçi düzenlemenin aracı durumundadır. Kentler özelinde, Türkiye ekonomisinin, sahip olduğu dinamik yapı ile yeni gelişmelere ve rekabet koşullarına ayak uydurabilmesi önemlidir. Son yıllarda dünyanın gelişen ekonomisi olarak pazarlanan Türkiye'nin en önemli rekabet aracı üretim yapılarıyla farklılaşan kentleri olabilir. Özellikle geleneksel endüstrilerin çağdaş dönüşümünün gelişmiş dünyada yenilikçilik ve yaratıcılık ile sağlandığı göz önüne alınırsa, yaratıcı endüstrilerin kentlerdeki ekonomik, sosyal ve mekânsal dönüşüme yapacağı pozitif katkı ve konunun Türkiye için önemi de çok daha kolaylıkla anlaşılabilir. Yaratıcılık konusunun kentsel alandaki varlığı gelişmiş dünyada olduğu gibi, Türkiye'nin bilgi ekonomisine geçişinde, kentlerin ekonomik temelini geliştirmek, dönüştürmek ve sağlamlaştırmak için büyük önem taşımaktadır. Kalkınma için kentlerin başta ekonomik yapıları olmak üzere, sosyal, politik, yönetim, kültürel, fiziksel ve mekânsal yapıları da dünya gelişmeleri paralelinde dönüşüm geçirmek durumundadır.

İstanbul'un 2010 Avrupa Kültür Başkenti adaylığı süreciyle Türkiye gündemine giren kültür endüstrileri kavramı süreç boyunca ve sonrasında kısmen önemli görülmekle birlikte, konuya ilişkin araştırmalar ve uygulamalar çok da ilgi görmemiştir. En önemli öncelik konuya ilişkin farkındalık ve konunun öneminin anlaşılabilmesi olmalıdır. Çeşitli sektörel raporlar söz konusu önemi vurgulamalı, çeşitlenmeli ve çoğaltılmalı, politika analizleri geliştirilmelidir. Türkiye literatüründe teorik yaklaşım ve uygulama boyutları açısından özellikle kent ölçeğinde detaylı ve rasyonel araştırmaların varlığı gereklidir. Günümüze kadar yaratıcı ekonomi temelinde kazanımlar mevcut literatür üzerinden yapılan değerlendirmelerden oluşmakta ve konuya Türkiye özelinde yeterli katkı sağlamamaktadır. Bu durum, yaratıcılık ve yenilikçilik odaklı gelişim politikalarının somut, gerçekçi ve sağlam temellerden yoksun olacağı anlamına gelmektedir. Türkiye'de konu ile ilgili olarak yapılan çalışmalar

oldukça kısıtlıdır. Bu kısıtta veri eksikliğinin rolü yadsınmaz. Türkiye literatürünün yaratıcı endüstriler ve işgücü çalışmaları ile sınırlı olduğu söylenebilir (Seçilmiş, 2015; Lazaretti, Capone ve Seçilmiş, 2014; Özen, 2014; Günsel ve Çetindamar, 2011; Çetindamar ve Günsel, 2012). Çalışmaların bulguları, Türkiye ekonomisi içerisinde yaratıcı işgücü ve firmaların ekonomik katkısının gelişmiş dünya ile kıyaslandığında henüz yok denecek düzeyde olduğunu göstermektedir. Endüstriler özelinde, yaratıcılığın somut ekonomik katkılarını belirleyen (Töre, 2011; Yücesoy, 2011; Töre Özkan, 2010) ve kültür endüstrilerine odaklanan detaylı çalışmalar da vardır (Enlil ve Evren, 2011; Enlil, Evren ve Dinçer, 2011; Kara, 2014; Aksoy ve Enlil, 2011) ancak, yaratıcı kent çalışmaları çoğunlukla İstanbul üzerinde yoğunlaşmakta olan tanımlayıcı çalışmalardan öteye gitmemiştir (Enlil ve Evren, 2011; Kumral, 2010; Kerimoğlu, 2011; 2012; 2013; Kerimoğlu ve Gezici, 2010; Durmaz, Velibeyoğlu ve Yiğitcanlar, 2008; Evren ve Enlil, 2012).

Türkiye gündeminde yaratıcı ekonominin öneminin ortaya konulması sadece akademinin yaratabileceği katkının çok ötesindedir. Yenilikçi ve esnek yönetim anlayışı ve ilişkili yönetimler/kurumların üstlenecekleri sorumluluklar büyük önem taşımaktadır. Türkiye, çağdaş/yenilikçi kentsel planlama kapsamında, kentsel alanlarda yaratıcı endüstrilerin varlığının öneminin farkında mıdır; planlanması gerekli sürecin, üretilmesi gerekli gelişme politikalarının, değişen/gelişen uygulama politikalarının ve araçlarının ve aktörlerinin, farklı kademelerde tam da merkezinde durması gerekli plancılar, gelişmiş dünyada yaşananlar paralelinde kendi varlıklarının öneminin farkında mıdır, üzerlerine düşen sorumlukları ve üstlenmeleri gerekli rolü kavrayabilmişler midir; Türkiye'de kent planlamada söz ve yetki sahibi olan aktörler özetlenenlerin önemin ne derece farkındadır, sorulması gerekli sorular bunlardır.

Son Söz

Bilgi ekonomisi çağında, kentlerin yaşamış oldukları dönüşüm süreçlerine yön verebilmenin, kentsel gelişim, rekabet ve sürdürülebilirlik açısından özellikle de ülke ve bölge ekonomileri için önemli olduğu öncelikle anlaşılmalıdır. Söz konusu süreçlere sağlıklı müdahalelerin yapılabilmesi ve çağdaş kentsel gelişim politikalarının üretilebilmesi günümüz koşullarında yerel dinamiklerin detaylı olarak anlaşılabilmesi ile mümkün olabilecektir. Temelde kavranması gereken, bahsi geçen kentsel gelişimin kentsel ekonomik çeşitlilik ve dinamizm, ekonomik ve sosyo-kültürel gelişme ve ilişkili kentsel altyapıyı kapsadığıdır. Dolayısıyla, yaratıcı kentlerin oluşumu ve gelişimine pozitif ve negatif etki yapan, başta ekonomik, sosyal, toplumsal ve kurumsal yapı özellikleri olmak üzere, ekonomi ve toplum odaklı gelişim politikaları ile mekânsal gelişim politikaları, politika araçları, projeler, aktörler, mekanizmalar, işbirlikleri vb. yerelde şekillenen ve farklılaşan unsurların analizi ve değerlendirilmesinde plancıların temel rolü üstlenmesi gereklidir,

bu durum mesleki yeterlilik açısından olağan ve rasyoneldir. Dönüşüm süreçlerini kontrol altına alabilme ve planlı olma gereksinimi yeni yönetim anlayışını da beraberinde getirmiştir. Bu, yeni gelişmelerin, yeni politikalar, mekanizmalar ve aktörler ile kontrol altına alınması, düzenlenmesi ve geliştirilmesi anlamını taşımaktadır ki, öncelikle Türkiye’de tüm ölçeklerdeki yönetim birimlerinin bunu kavraması gereklidir. Küresel rekabet ortamı içinde yerel ve bölgesel düzeyde yeni kentsel stratejiler tasarlamak için bir kenti yaratıcı faaliyetler ve yaratıcı sınıf- ileri işgücü için de geçerlidir- için çekici kılan koşulları araştırmak, aynı zamanda yaratıcı endüstrilerin ve işgücünün diğer ekonomik sektörlerle olan etkileşiminin yollarını ve tercih ettikleri kentsel koşulları anlamak gerekmektedir. Küresel kentler artık sadece sermaye yatırımlarının merkezi olmaktan çok dinamik sosyal ve kültürel yaşam alanları haline gelmektedir. Yerel yönetimler, kentlerin dönüşüm süreçlerinin aktörü durumundadırlar, yerel farklılıkları ortaya çıkarmak, organizasyon ve anlayışları ile fark yaratmak durumundadırlar. Ayrıca, tüm bu süreçte, mekânsal, sosyal, demografik, ekonomik verilerle, kültürel, doğal ve ekolojik değerleri analiz edebilen, çok boyutlu problemleri, süreci ve uygulama araçlarını tanımlayabilen, karar vericiler için alternatif öneriler geliştirerek farklı politikaların üretilmesini sağlayan, kamu yararını ön planda tutan ve en önemlisi çok disiplinli çalışmalarda ve farklı aktörler arasında koordinasyonu sağlayabilecek, gerekirse arabuluculuk ve süreci kolaylaştırıcı roller üstlenebilecek plancılarının varlığının önemi ve plancılara olan gereksinim unutulmamalıdır.

Yaratıcı ekonominin kentsel alandaki varlığı, dünyada hızla ilgi görmeye devam etmektedir ve kentsel pratikler için konunun anlaşılması neredeyse zorunluluk haline gelmiştir. Kent plancılarının, kentsel gelişmeyi ve kent dinamiklerini tüm yönleriyle kavrayabilen uzmanlar olarak konuya ilgisi, konunun gelişimi açısından çok önemli bulunmaktadır. Disiplinlerarası çalışmaların varlığı da konunun çok boyutlu olması sebebiyle ayrı önem taşımaktadır.

Yapılan çalışmalar ve istatistiki göstergeler, Türkiye ekonomisi içerisinde yaratıcı işgücü ve firmaların ekonomik katkısının gelişmiş dünya ile kıyaslandığında henüz yok denecek düzeyde olduğunu ortaya koymaktadır. Türkiye’deki farklı büyüklükteki kentlerde yaşanması kaçınılmaz olan çok boyutlu dönüşüm süreçlerini yönetebilmek için yaratıcılık ve yenilikçilik odaklı kentsel gelişim stratejileri üretmesi ve benimsemesi gerektiği çok açıktır. Bu anlamda, günümüze kadar çok da çaba harcanmadığını söylemek yanlış olmaz. Yaratıcı endüstrilerin, farklı büyüklük ve coğrafyadaki kentlerin sahip oldukları geleneksel üretim tabanları ve farklı dinamikleri göz önüne alındığında kentlerin gelişimi için çok gerekli bir araç olduğunu, yaratacağı ekonomik ve kültürel çeşitlilik ile çağdaş planlama yaklaşımları uygulanabildiği sürece kentlere dinamizm katacağını ve pek çok kentsel soruna çözüm olabileceğini kestirmek zor değildir. Türkiye’deki ilgili aktörlerin biran önce konunun öne-

mini fark etmeleri gereklidir. Türkiye’de çağdaş/ileri planlama anlayışına geçiş, öncelikle doğal olarak planlama pratiğini elinde tutan plancıların söz konusu yaklaşımları özümsemesi ile olacaktır. Yenilikçi ve esnek yönetim anlayışı ile özgün stratejiler üretilmediği, uzmanlıkların değer bulmadığı, girişimci ve yaratıcı politika ve uygulamaların ortaya konamadığı, tüm aktörlerin sürece dahil edilmediği, işbirliklerinin sağlanamadığı ve yeni yönetim ve uygulama mekanizmaların ortaya konamadığı kentsel planlama anlayışlarının artık dünya planlama literatür ve pratiğinde yeri yoktur. Kendi uzmanlığına yabancı, çağdaş güncel gelişmelere uzak mesleki uygulayıcı ve politikacıların özetlenen sürece ve gelişmelere sadece uzaktan bakma lüksünün olmadığı anlaşılmalıdır.

KAYNAKLAR

- ACRE Project. (2006-2010). Accommodating creative knowledge- competitiveness of European Metropolitan regions within the Enlarged Union. 6th framework programme of the EU. Amsterdam
- Aksoy, A. Enlil, Z. (2011). Kültür Ekonomisi Envanteri, İstanbul 2010. İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Mayıs 2011
- Atkinson, R., Easthope, H. (2007). The Consequences of the Creative Class: The Pursuit of Creativity Strategies in Australia's Cities. Proceedings of the State of Australian Cities Conference, Adelaide. November
- Bontje, M., Cork, S. (2006). Amsterdam: a creative knowledge city? The debate on the economic future of Amsterdam and its region, In L. Deben and M. Bontje (Ed.). Creativity and diversity, key challenges to the 21st century city. Het Spinhuis. Amsterdam.
- Brelot, H. M., Grossetti, D. E., Gritsai, O. Kovacs, Z. (2010). The Spatial mobility of the creative class: A European perspective. International Journal of Urban and Regional Research. Volume 34(4), 854-870
- Creative Regions Network. (2013). Regional Studies Association Research Network on Creative Regions in Europe: challenges and opportunities. supported by Regional Studies Association. <http://www.creative-regions.org>
- Creative Regions Project. (2012). European Regional Development Fund. INTERREG IV C
- Cooke, F., Lazeretti, L. (2008). Creative Cities, Cultural Clusters and Local Economic Development. Edward Elgar, Cheltenham UK, Northampton, MA, USA
- Çetindamar, D., Günsel, A. (2012). Measuring the Creativity of a City: A Proposal and an Application. European Planning Studies. 20(8), 1301-1318
- DCMS (UK-Department for Culture, Media and Sport). (2001). Creative Industries Mapping Documents. April 2001
- DCMS (2015). Creative Industries Economic Estimates. January 2015
- Durmaz, B., Velibeyoğlu, K., Yiğircanlar, T. (2008). Emergence of a Creative City: Antalya a Film-induced Tourism Centre. 4th word conference for graduate research in tourism hospitality and leisure. 22-27 April 2008, Antalya
- EC (European Commission) (2015). The Europe 2020 Index: The progress of EU Countries, Regions and Cities to the 2020 targets. 2014-2020 period
- Enlil, Z., Evren, Y. (2011). Yaratıcı İstanbul, Yaratıcı Sektörler ve Kent. İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Mayıs 2011
- Enlil, Z., Evren, Y., Dinger, İ. (2011). Cultural Triangle and Beyond: A Spatial Analysis of Cultural Industries in Istanbul. Planning Practice & Research. 26(2), 167-18
- Europe 2020 (2010). Europe 2020: A European Strategy for Smart, Sustainable, and Inclusive Growth. EU Facts, August 2010
- ESRC funding. (2005-2007). Technology, Talent and Tolerance in European Cities: A Comparative Analysis. ESRC (Economic Social and Research Council) End of Award Report. RES-000-23-0467. Swindon: ESRC, Cardiff
- Evren, Y., Enlil, Z. (2012). Towards a creative city? Problems and prospects of Istanbul's creative sectors. Pioneering Minds Worldwide: On the Entrepreneurial Principles of the Cultural and Creative Industries. Eburon Academic Press, 109-112
- Florida, R. (2002). The rise of the creative class and how it's transforming work, leisure, community and everyday life. Basic Books. New York
- Florida, R., Tinagli, I. (2004). Europe in the creative age. Demos. London
- Grant, J.L. (Ed). (2014). Seeking Talent for Creative Cities, the social Dynamics of innovation. University of Toronto Press. Toronto, Buffalo, London
- Günsel, A., Çetindamar, D. (2011). Yenilik ve yaratıcılık perspektifinden bir değerlendirme: İstanbul'da yaratıcı endüstriler ve yaratıcı işgücü. Kentsel ve Bölgesel Araştırmalar 2. Sempozyumu: Planlamanın Dünü, Bugünü, Yarını: Planlamada Yeni Söylem Arayışları, Ankara, Türkiye
- Hall, P. (2000). Creative Cities and Economic Development. Urban Studies. Vol. 37(4), 639- 649
- Hall, P. (2004). Creativity, culture, knowledge and the city. Built Environment, 30(3), 256-8
- Kara, T. (2014). Kültür Endüstrisi Kavramı Çerçevesinde Medya Ürünleri: Eleştirel Yaklaşım. The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication. Vol 4(1)
- Kerimoğlu, E. (2011). Sektörlerin Kentsel Ekonomik Gelişmedeki Rolü ve Yaratıcı Kentler. Kentli Dergisi. Sayı 5. 52-54
- Kerimoğlu, E. (2012). Creativity and Culture: A Discussion of their Contribution to Urban Development in Istanbul. The 15th International Planning History Society Conference. Sao Paulo, Brazil, 15-18 July 2012
- Kerimoğlu, E. (2013). Creative Industries: Their contribution to urban development/governance in Istanbul. Final conference of 'Urban Creative Poles' project, supported by EU, invited presentation, published in abstract book, 7 November 2013, Cottbus, Germany
- Kerimoğlu, E., Gezici, F. (2010). Creativity-Culture and Tourism-Contemporary Urban Development Strategies. 50th European Congress of the European Regional Science Association. Jönköping, Sweden. 19-23 August 2010
- Kumral, N. (2010). Yaratıcılık ve İzmir üzerine. Ege University, WP in Economics 2010. Working Paper No: 10(1) <http://www.iibf.ege.edu.tr/economics/tartisma>
- Landry, C. (2006). The art of city-making. London: Earthscan
- Landry, C. (2000). The Creative City: A Toolkit for Urban Innovators. London: Comedia
- Lange, B., Kalandides, A., Stober, B., Mieg, H., A. (2008). Berlin's creative industries: governing creativity? Industry and Innovation. 15(5), 531-548
- Lazeretti, L., Capone, F., Seçilmiş, E. (2014). Türkiye'de Yaratıcı ve Kültürel Sektörlerin Yapısı. Maliye Dergisi. sayı 166, 195-220
- Leitner, H. (1990). Cities in pursuit of economic growth: The local state as entrepreneur. Political Geography Quarterly. Vol. 9 (2), 146-170
- Ling, C., Dale, A. (2011). Nature, place and creative class: three Canadian case studies. Landscape and urban planning. Vol.99 (3-4), 239-247
- Liu, K. (2009). Creative edge of cities: a comparative analysis of the top 500 creative industries businesses in Beijing and Shanghai. Creative Industries Journal. Vol 1(3), 227-244
- Mommaas, H. (2004). Cultural Clusters and the Post-industrial City: Towards the remapping of urban cultural policy. Urban Studies. 41(3), 507-532
- Musterd, S. (2004). Amsterdam as a creative cultural knowledge city: some conditions. Built Environment. 30(3), 225-234
- Musterd, S., Ostendorf, W. (2004). Creative cultural knowledge cities: perspectives and planning strategies. Built Environment. 30(3), 189-193
- O'Connor, J. (2006). Creative Cities, the role of creative industries in regeneration. RENEW Intelligence Report. April
- OECD (2006). OECD Territorial Reviews: Competitive Cities in the Global Economy. OECD Publishing-November 2006. ISBN 9264027092
- OECD (2014). OECD Studies on Tourism and the Creative Economy. OECD Publishing. ISBN 2223-9790
- Özen, N.E. (2014). Türkiye'nin Yenilikçi Sınıfı-1, Yenilikçi Sınıf ve Bölgesel Gelişme ile İlişkisi. TEPAV Politika notu, N201408
- Petrov, A. N. (2008). Talent in the Cold? Creative Capital and the Economic Future of the Canadian North. ARCTIC. Vol. 61(2), 162 - 176
- Pink, D. H. (2005). A Whole New Mind: Moving from the information age to the conceptual age. Crows Nest, NSW: Allen & Unwin
- Scott, A. (2006). Creative Cities: Conceptual Issues and Policy Questions. Journal of Urban Affairs. 28(1), 1-10
- Seçilmiş, E. (2015). Türkiye'de Yaratıcı Endüstrilerin Kümelenmesi'. Ege Akademik Bakış. 15(1), 9-18
- Töre, E. (2011). Türkiye'de Reklam Endüstrisi Değer Zinciri ve Temel Göstergeler. The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication. Vol (1) 2, 34-42
- Töre Özkan, E. (2010). İstanbul'da Kültür Ekonomisine Yön veren Dinamikler- İstanbul Film Endüstrisi. İstanbul 2010 Avrupa Kültür

- Başkent, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. Aralık 2010
- Turok, I. (2004). Cities, regions and competitiveness. *Regional Studies*. 38(9), 1069–1083
- UCP (Urban Creative Poles). (2011-2013). EU Baltic Sea Region Programme. 2007-2013
- UNCTAD (United Nations Trade and Development Conference) (2004). Creative Industries and Development. http://www.unctad.org/en/docs/tdxibpd13_en.pdf
- UNCTAD (2008). Creative Economy Report. UNCTAD/DITC/2008/2. ISBN 978-0-9816619-0-2
- UNCTAD (2010). Creative Economy: A Feasible Development Option. http://unctad.org/es/Docs/ditctab20103_en.pdf
- UN (2004). Creative Industries and Development. Sao Paulo. 13-18 June. 2004 http://unctad.org/en/docs/tdxibpd13_en.pdf
- UN-UNDP-UNESCO (2013). Creative Economy Report 2013 special edition-widening local development pathways. United Nations/UNDP/UNESCO, 2013. ISBN 978-92-3-001211-3
- URBACT. (2011). From creative industries to the creative place: Refreshing the local development agenda in small and medium-sized towns. URBACT Creative Clusters Final Report
- Yücesoy, Ü.E. (2011). İstanbul'da Medya, Coğrafi Dağıtım ve Üretim. İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkent. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. Haziran 2011

ARAŞTIRMA / ARTICLE

Ankara İli Beypazarı İlçesi Kırsal Turizm Gelişimi ve Yerel Kalkınmaya Etkisi

The Development of Rural Tourism in Ankara, Beypazarı and Its Impact on Local Development

Ferdağ Tatar,¹ Bilge Armatlı Köröğlu²

¹Ankara Büyükşehir Belediyesi, İmar Dairesi Başkanlığı, Ankara

²Gazi Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Ankara

ÖZ

Kırsal turizm, kırsal alandaki kültürel, doğal ve tarihi potansiyelleri değerlendirerek ekonomik yapıyı güçlendirmek için yeni bir turizm türü olarak görülmektedir. Turizmin yükselişinde bireylerin yeni yaşam deneyimi arayışı, metropoliten alanların kalabalığından uzaklaşma, doğaya yakın olma, farklı kültür ve hayat şekillerini deneyimleme isteği etkili olmaktadır. Kırsal alanlar bu talebe büyük oranda yanıt verecek potansiyeli içermektedir ve kırsal turizm gelişimi yerel potansiyellere, insan sermayesine dayalı olarak yerel kalkınmaya katkı sağlamaktadır. Makalenin amacı Ankara İli'nin çevre ilçeleri arasında kırsal turizm potansiyelleri ile öne çıkan Beypazarı İlçesi'nde ekonomik kalkınmanın ana aktörleri olan turizm işletmelerinin temel yapısının çözülmesi, bu alandaki girişimcilerin kırsal turizm algısının ortaya konması ile yerel kalkınmaya olası etkilerinin tartışılmasıdır. Alan araştırmasında Beypazarı İlçesi'nde 62 turizm işletmesi ile anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonuçları Beypazarı'nda kadın işgücünün girişimci olarak önemli bir varlık gösterdiğini ve ev kadınlığından girişimcilğe atılan kadın sayısının az olmadığını ortaya koymaktadır. Beypazarı'nda kırsal turizm işletmelerinin girişimcileri kırsal turizmin yerel kalkınma üzerindeki olumlu etkilerinde hemfikir olduklarını belirtmektedirler. Ayrıca Beypazarı'nda girişimcilerin turizm yapabilirliğinin yüksek olduğu ancak yerel potansiyellerin yeterince kullanılmadığı algısına sahip olduğu ve kırsal turizmin sosyal etkilerinin değerlendirilmesinin girişimcinin cinsiyetine ve eğitim durumuna göre farklılaştığı görülmektedir. Araştırma bulguları yerel kalkınma çalışmalarında kırsal turizmin yeri ve önemi hakkında ipucu verebilecek, bunun da ötesinde yerel kalkınma stratejilerinin geliştirilmesinde yol gösterici olabilecek niteliktedir.

Anahtar sözcükler: Beypazarı; girişimcilik; kırsal turizm; turizm işletmesi; yerel kalkınma.

ABSTRACT

Rural tourism is seen as a new type of tourism in order to strengthen the economic structure by evaluating the cultural, natural and historical potentials in rural areas. On the rise of tourism, individuals' quest for new life experiences, departure from the crowd of metropolitan areas, and the desire to being closer to nature and experience different forms of culture and life are influential. Rural areas have a great potential to satisfy these demands. Furthermore, rural tourism development contributes to local development, and to local potential based on human capital. The aim of this study is to analyze the basic structure of tourism enterprises that are the main actors of economic development in Beypazarı District, which stands out among the surrounding districts of Ankara province with the potential of rural tourism, and to discuss the possible effects of the emergence of rural tourism perception among entrepreneurs on local development. A survey was conducted with 62 tourism enterprises in the Beypazarı District. The results of the research reveal that female labor force in Beypazarı has an important part as an entrepreneur and that the number of female that shifted from being housewife to entrepreneur isn't low. In Beypazarı, the entrepreneurs of rural tourism enterprises agree on the positive effects of rural tourism on local development. It is also seen that in Beypazarı, the entrepreneurs have a perception that although there is possibilities in tourism, local potentials are not used enough, and the evaluation of the social effects of rural tourism differs according to the gender and educational status of the entrepreneur. The findings of the research can provide clues as to the place and the importance of rural tourism in local development studies, and beyond that, they can guide the improvement of local development strategies.

Keywords: Beypazarı; entrepreneurship; rural tourism; tourism firm; local development.

Bu makale, Ferdağ Tatar tarafından Doç. Dr. Bilge Armatlı Köröğlu danışmanlığında Temmuz 2014'de Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü'nde tamamlanan "Ankara İli Beypazarı İlçesi Kırsal Turizm Gelişimi ve Kırsal Kalkınmaya Etkisi" başlıklı yüksek lisans tez çalışmasından üretilmiştir.

Geliş tarihi: 10.12.2016 Kabul tarihi: 24.03.2017
Online yayımlanma tarihi: 24.05.2017
İletişim: Bilge Armatlı Köröğlu.
e-posta: bilgeakoroglu@gmail.com

TMMOB
Şehir Plancıları Odası

Giriş

Küreselleşme sonucunda, ülkeler arasındaki coğrafi sınırların belirsizleşmesi, yatırımların uluslararasılaşması, ulaşım ve iletişim teknolojilerinin gelişimiyle turizm sektörü de gelişmekte ve uluslararasılaşmaktadır. 21. yüzyılda turizm sektörünün dünya genelinde yükselişinde bireylerin alternatif turizm tercihleri de yer almaktadır. Doğal yapısı, kültürel ve tarihi potansiyelleri, insan sermayesi ile kırsal alanlar turizm için büyük bir potansiyel oluşturmakta, kırsal alanların potansiyellerine dayanan ve kırsal alanlarda kurgulanan alternatif turizm türü ise kırsal turizm olarak adlandırılmaktadır.

Kırsal turizm gelişimi büyük oranda yerel potansiyellere ve yerel insan sermayesine dayanmaktadır. Kırsal turizm yerel potansiyelleri harekete geçirerek ziyaretçi kırsal alanlara çekmekte, böylece turist sayısı, katma değer artmakta ve çok sayıda yerel aktör bu artıştan ekonomik fayda sağlamaktadır. Kırsal turizmin gelişimiyle yaratılan yerel iş kapasitesi yerel gelirin artmasına ve işgücü piyasasının gelişmesine neden olmaktadır.

Ankara'nın İlçeleri arasında kırsal turizm potansiyeli ile öne çıkan Beypazarı İlçesi çalışma alanı olarak belirlenmiştir. Beypazarı İlçesi doğal, kültürel-tarihi özellikleri, kırsal turizmi destekleyen işletmeleri ile kırsal turizm potansiyeli yüksek bir ilçedir. Beypazarı İlçesi'nde önemli doğal potansiyeller olsa da kültürel- tarihi potansiyellerin çok daha zengin olduğu söylenebilmektedir.

Makalede “Yerel potansiyelleri kullanan kırsal turizm yörede yerel kalkınmayı tetikleyen temel faktörlerdendir” temel hipotezinden yola çıkılmaktadır. Kırsal turizmin temel aktörlerinden turizm işletmelerinin kırsal turizm ve yerel kalkınma ilişkisine yönelik algıları “Beypazarı İlçesi'nde işletmelerin yerel kalkınma konusundaki farkındalık düzeyine”, “yörenin turizm yapabilirliğine”, “sektörde kadın istihdamına”, “kırsal turizmin sosyal yaşama etkisine” ilişkin alt hipotezler doğrultusunda test edilmektedir. Alan araştırmasında Beypazarı İlçesi'nde kırsal turizm alanında hizmet veren 62 girişimciyle derinlemesine görüşme yapılarak veri tabanı oluşturulmuştur.

Makale beş temel bölümden oluşmaktadır. Girişi izleyen ikinci bölümde yerel kalkınma ve kırsal turizm başlığı altında kırsal turizm yaklaşımları, dayandığı yerel potansiyeller ve kırsal turizmin yerel kalkınmaya etkisine ilişkin kavramsal tartışmalar yer almaktadır. Üçüncü bölümde alan araştırmasının yöntemi sunulmaktadır. Dördüncü bölümde alan araştırması sonuçları turizm işletmelerinin ve girişimcilerin özellikleri, kırsal turizmin yerel kalkınmaya ve istihdama etkisi, turizm sektörünün yapabilirliği, kırsal turizmin sosyal yaşama etkisi, Beypazarı İlçesi'nde turizmin gelişmesinin önündeki engeller alt başlıklarında tartışılmaktadır. Beşinci ve son bölüm olan sonuç bölümünde bulguların genel değerlendirmesi ve politika çıkarımları yer almaktadır.

Yerel Kalkınma ve Kırsal Turizm

Turizm kitle turizmi ve alternatif turizm olmak üzere iki temel başlıkta sınıflanmaktadır. Alternatif turizm özel ilgi alanlarına hitap eden turizm olarak tanımlanmakta ve yerel halkın yaşam şekline ve yerel çevreye vurgu yapmaktadır. Alternatif turizm çoğu zaman çevreye daha az olumsuz etkisi olan, yerel ekonominin diğer sektörlerinin gelişimine yardım eden ve yerel halkı turizm gelişim sürecine katan bir faaliyet olarak değerlendirilmektedir. Kırsal alanların potansiyellerine dayanan ve kırsal alanlarda kurgulanan alternatif turizm türü ise kırsal turizm olarak adlandırılmaktadır (Grefe, 1994). Kırsal turizm insanların iş, eğlence ve farklı nedenlerle çıktıkları seyahatlerini kırsal alanlara yapması ve burada bir süre geçirmeleri olarak tanımlanmaktadır.

Bugün turizmin büyük oranda özel sektör girişimi olduğu görüldü de devletin yatırım, düzenleme ve pazar desteği sektör için kritik rol oynamaktadır (Okech ve diğ. 2012). Kırsal alanlara ilişkin engellerin büyük bölümü ticari, ekonomik ve taşımacılığa ilişkindir ve bu çerçevede devlet politikalarına dayalı gelişen hızlı ulaşım ve iyi pazarlama bağlantıları yörenin kırsal turizm alanında başarı şansını arttırmaktadır. Devlet desteği gibi dışsal etkenler bir yere kadar önemli olsa da kırsal turizmi tetikleyen en önemli etken yerel kaynak ve potansiyeller olarak tanımlanmakta ve pek çok ülkede önemli bir yerel kalkınma stratejisi olarak benimsenmektedir. Önceleri kırsal turizm gelişimi büyük oranda doğal kaynaklara dayalı tek ürünle gelişim gösterse de, bu kalkınma yaklaşımı yerini kültüre ve değerlere dayalı çok ürünlü kırsal turizm gelişimine bırakmıştır (Gartner, 2005).

Yerel kültür ve değerlere dayalı çok ürünlü kırsal turizmde her alanın içsel potansiyelleri önem kazanmakta, doğanın korunması ve yere özgü karakteristikler turizmi desteklemektedir (Udovč ve Perpar, 2007). Bu çerçevede yörenin turizm yapabilirliğine katkı sağlayan kırsal turizm potansiyelleri “doğal” ve “kültürel- tarihi” yerel özellikler olarak iki temel grupta ele alınmaktadır. Yerel doğal özellikler, kırsal peyzaj, hayvan varlığı, doğal çevre, geniş açık alanlar, tarım alanları vb. ile tanımlanmaktadır. Yerel kültürel-tarihi özellikler, yerel yiyecekler, tarımsal ürünler, yerel el sanatları, yerel yaşam şekli, yerel festivaller, yerel müzik ve danslar, yerel sporlar, kültürel miras, yöresel mimari, tarihi alanlar olarak sıralanabilmektedir.

Kırsal yerleşmelerde turizm gelişimi yoğun olarak kırsal kültür öğelerinin değiştirilerek yeniden üretimini ve tüketimini içermektedir (George ve Reid, 2005). Yerel potansiyellere dayanarak geliştirilmesi beklenen kırsal turizmde kırsal yaşam idealize edilerek ve romantikleştirilerek yerel kültürün yeniden yorumlanması yolu ile turizmin hizmetine sunulmaktadır. Bu eğilim günümüzde bireylerin çeşitlenen, otantik yaşam deneyimleri arayışıyla desteklenmekte ve artış göstermekte-

dir (Rockett ve Ramsey, 2016, Saxena ve diğ., 2007). Bu kapsamda yörenin otantik yapısı öne çıkmakta ve sosyo-kültürel, ekonomik ve çevresel etkileriyle bir turizm deneyimi yaşanmaktadır (Rockett ve Ramsey, 2016, Chhabra, 2010, Timothy ve Boyd, 2006).

Metropoliten yaşamdan uzaklaşma, uzaklık ve yalnızlık, doğaya yakın olma, sağlıklı olma isteği, farklı kültür ve hayat şekillerini deneyimleme, tarihi ve kültürel mirasla zenginleşme, bireylerin kırsal alanları tercih nedenleri arasında sıralanabilmektedir (Page ve Getz, 1997). Kırsal turizmde kültür, tarih ve doğaya ilişkin yerel potansiyellerin yönetilebilmesi için yerel halkın turizme doğrudan dahil edilmesine ve sürdürülebilirliğe ihtiyaç duyulmaktadır. Sürdürülebilirlik yalnızca çevresel ve ekonomik olanı değil son derece kırılgan olan sosyal ve kültürel olanı da içermektedir (Loulanski ve Loulanski, 2011).

Kırsal turizmin yerel kalkınmaya katkısı yerel halkın kırsal turizmde aktif rol almasıyla mümkündür. Kırsal turizmde sektöre girişte eşiklerin düşük olması, mikro girişimlerin öne çıkması yerel halkın kolaylıkla sürece dahil olmasını sağlamaktadır (Anderson ve diğ. 2015). Yerel yeterli insan sermayesi barındırmıyor ise kırsal turizmde varlık gösterememekte, aynı şekilde insan sermayesi de yere ait potansiyeller ve ürünler olmadan tek başına kırsal turizmi sağlayamamaktadır (Dragulanescu ve Drutu, 2012).

Kırsal turizmin yerel kalkınma üzerinde olumlu etkilerinin yanında tarımın azalmasını ikame edebilecek kalkınma deneyimi sunması gelmektedir. Kırsal kalkınmaya özgü önemle vurgulanması gereken bir husus ürünün girişimcinin yaşam şeklini, becerisini, gündelik yaşamını yansıtmadır (Ashley, 2001). Kırsal turizm gibi alternatif turizm türleri pekçok kırsal özelliği ve kaynağı harekete geçirerek ziyaretçiyi kırsal alanlara çekmekte, turist sayısı artmakta, kırsal alana dönen katma değer artmakta ve çok sayıda yerel aktör bu artıştan ekonomik fayda sağlamaktadır. Böylece yerel iş kapasitesi gelişmekte ve yerel gelir ve işgücü kapasitesi artmaktadır. Yerel kalkınma sürecinde yaratılan iş kapasitesinde küçük ölçekli aile işletmelerinin önem kazandığı görülmektedir. Küçük ölçekli işletmelerin yerel potansiyellere dayalı ürün geliştirmesi ve küçük tanımlı piyasalar için üretim yapması söz konusudur (Okech ve diğ. 2012). Kırsal turizmin gelişmesi yerel gelir ve işgücü artışıyla sınırlı kalmamakta, bunun yanı sıra diğer sektörlerin gelişmesine de öncülük etmektedir. Turizm sektörüyle birlikte hizmet ve ticaret sektörlerinin alt dallarında gelişmeler izlenmektedir. Ticaret hediyelik eşya dükkanlarından, yöresel ürünlerin satışına kadar farklı faaliyetleri içerirken, gelişen hizmet sektörü kırsal turizmin canlılığını sürdürmesini sağlamaktadır. Bu kapsamda kırsal turizmin yerele sağladığı faydalar arasında turizm ve ilgili sanayilerde işgücü yaratılması profesyonel uzmanlaşmış işgücünün gelişmesi, altyapı gelişimi, potansiyel yatırımcılar için girişimcilik fırsatlarının yaygınlaşması sıralanabilmektedir.

Yaratılan yeni işgücü ve girişimcilik olanakları kırsal alanlarda yaşayan kadınlar için özellikle çekicidir çünkü kadınlar ailenin ve yerelliğin sürdürülebilmesinde merkezi rol oynamaktadır (Okech ve diğ. 2012). Ayrıca turizm gelişim sürecinde kadınlar ve erkekler her zaman eşit fayda sağlayamamakta, erkekler fırsatlardan daha fazla yararlanmaktadır. Kırsal turizm ile birlikte gelişen geleneksel yeme ve içme faaliyetleri, pansiyonculuk, el sanatları ise kırsal alanda kadınların kendilerine iş olanağı yaratabileceği temel alanlardır. Bu sektörlerde kadınlar hem işgücü olarak istihdam edilebilmekte, hem de girişimci olarak sektöre girebilmektedirler.

Kırsal turizm kırsalın durdurulamayan ekonomik ve sosyal dönüşüne bir çare olarak görülmektedir ve kırsal turizmin gelişimi için kırsalın biricikliği ve yerel kimlik temel motivasyondur. Bu noktada turistlerin kırsal turizm deneyiminde ne aradıkları kritik unsurdur. Çünkü ziyaretçiler bu değerler için gelmekte ve bu değerler yitirilirse turistlerin geliş amaçları da ortadan kalkmaktadır. Yerellik kültürünü turizm ile ticarileştirirken, geleneksel yaşam ve sosyal yapı bu süreçten zarar görebilmektedir. Kırsal alanlarda insanların yerinden edilmesi, su, orman, doğal yaşam kaynaklarının tüketilmesi bu olumsuzluklar içinde sayılabilmektedir. Turistler otantik bir ortam ararken yerel halk turist sayısının sınırsız büyümesinin üstesinden gelebilecek yeterliliğe her zaman sahip değildir. Kırsal turizmin yerel kalkınmaya olumlu etkisinin sürdürülmesi taşıma kapasitesinin aşılmamasına bağlıdır.

Beyşehir İlçesi Kırsal Turizmin Yerel Kalkınmaya Etkisi; Alan Araştırması

Eski Büyükşehir Belediye Sınırlarının kısmen ve tamamen dışında olan Beyşehir, Çamlıdere, Evren, Gündül, Nallıhan, Polatlı, Şereflikoçhisar, Haymana, Kızılcahamam, Ayaş ve Bala İlçeleri 6360 sayılı Kanun ile Büyükşehir Belediye sınırlarına katılmıştır (Şekil 1). Ankara Büyükşehir Belediyesi'nde yer alan toplam 25 ilçeden Eski Ankara Büyükşehir Belediyesi sınırlarının dışında kalan 11 ilçe kırsal potansiyellerini sürdüren, kırsal turizme yönelik işletmelerin yer aldığı ilçelerdir. Ankara İli, çevre ilçeleri arasında yapılan değerlendirmede kırsal turizm potansiyeli ile öne çıkan Beyşehir İlçesi çalışma alanı olarak belirlenmiştir. Ankara İli Beyşehir İlçesi'nde ekonomik kalkınmanın ana aktörlerinden olan turizm işletmeleri ile yapılan alan araştırmasının amacı yörede kırsal turizm ve yerel kalkınma alanında girişimci algısının belirlenmesidir.

Beyşehir İlçesi'nin kırsal turizm potansiyelleri

Beyşehir İlçesi doğal, kültürel-tarihi özellikleri, merkezde yer alan, kırsal turizm işletmeleri ve kırsal alanları ile kırsal turizm potansiyeli yüksek bir ilçedir. Beyşehir kırsal turizm potansiyelleri "doğal" ve "kültürel-tarihi" potansiyeller olmak üzere iki grupta ele alınmaktadır. Doğal potansiyeller: İnönü Vadisi, Hıdırlık Tepe, Yaylalar (Eğriova Yaylası, Tekke Yaylası), Kirmirçayı ve Gönen Vadisi, Peri Bacaları, tarımsal alanlar vb.

Tablo 2. Sektörlere göre işletmelerin çalışan sayıları ve kuruluş yılları

	Çalışan sayıları			Kuruluş yılı			Toplam
	1-5	6-10	11-16	1980-2000	2001-2010	2011 sonrası	
Gümüşçüler	9	1	0	9	1	0	10
	90.0%	10.0%	.0%	90.0%	10.0%	0.0%	100.0%
	23.7%	6.3%	.0%	28.1%	4.3%	0.0%	16.1%
Yöresel gıda ve kurucular	9	5	2	6	8	2	16
	56.3%	31.3%	12.5%	37.5%	50.0%	12.5%	100.0%
	23.7%	31.3%	25.0%	18.8%	34.8%	28.6%	25.8%
Otel-pansiyon	3	4	4	4	7	0	11
	27.3%	36.4%	36.4%	36.4%	63.6%	0.0%	100.0%
	7.9%	25.0%	50.0%	12.5%	30.4%	0.0%	17.7%
Yöresel yemek ve restoranlar	2	6	2	7	3	0	10
	20.0%	60.0%	20.0%	70.0%	30.0%	0.0%	100.0%
	5.3%	37.5%	25.0%	21.9%	13.0%	0.0%	16.1%
Hediyelik eşya	10	0	0	6	3	1	10
	100.0%	0.0%	0.0%	60.0%	30.0%	10.0%	100.0%
	26.3%	0.0%	0.0%	18.8%	13.0%	14.3%	16.1%
Stant	5	0	0	0	1	4	5
	100.0%	0.0%	0.0%	0.0%	20.0%	80.0%	100.0%
	13.2%	0.0%	0.0%	0.0%	4.3%	57.1%	8.1%
Toplam	38	16	8	32	23	7	62
	61.3%	25.8%	12.9%	51.6%	37.1%	11.3%	100.0%
	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

bazıları belirli bir süre sonraya randevu verirken, bir kısmı da görüşmeyi ertelemeyen ankete katılmıştır. Turizm işletmelerindeki girişimciler ile gerçekleştirilen anketin uygulaması ortalama 15-20 dakika sürmüştür.

Alan araştırması girişimci anket formu beş ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm, işletmelerin çalışan sayısı, kuruluş yılı, ciroda son üç yılda yaşanan değişim, girişimcinin cinsiyeti, eğitim durumu, önceki işi gibi işletmeye ve girişimcilere ilişkin sorulardan oluşmaktadır. İkinci bölümde işletmelerin kırsal turizme bakış açısını ortaya koymak amacı ile kırsal turizmin ekonomik gelişime, gelirlere, kadın istihdam oranına, yabancı sermaye yatırımlarına, yerel halkın yaşam standardına ve yeni iş olanaklarına ilişkin girişimci algısını ortaya koymaya yönelik sorular yer almaktadır. Üçüncü bölüm girişimcilerin ilçedeki turizm hizmeti, kalifiye iş gücü, turist kalitesi, yörenin potansiyellerinin yeterliliği alanlarında algısını ortaya koyacak sorular yer almaktadır. Anket formunun dördüncü bölümünde girişimcilerin kırsal turizmin ilçede meydana getirdiği sosyal bozulmaya ve yerel örf ve adetlere etkisine bakışlarını ortaya koyan sorular bulunmaktadır. Anketin beşinci ve son bölümü ilçede

kırsal turizmin gelişmesinin önündeki engeller üzerinedir.

Beypazarı İlçesi Kırsal Turizmin Yerel Kalkınmaya Etkisi; Alan Araştırması Sonuçları

Turizm işletmelerinin ve girişimcilerin özellikleri

İşletmeye yönelik özelliklerde çalışan sayısına göre işletme büyüklüğü, kuruluş yılı, son üç yılda ciro değişimi, girişimci özelliklerinde ise girişimcinin önceki işi, yaşı, cinsiyeti, eğitim durumu kırsal turizmde tanımlanan alt sektörlere göre değerlendirilmektedir.

Turizm işletmelerinin yapısal özellikleri

İşletmelerin büyüklükleri ve kuruluş yılları sektörel farklılaşmaya göre Tablo 2'de sunulmaktadır. İşletmelerin %61,3'ünün 1-5 kişinin çalıştığı çok küçük mikro işletmeler olduğu, 11-16 kişinin çalıştığı işletmelerin oranının ise %12,9 olduğu görülmektedir (Tablo 2). İşletme büyüklüğü sektörlere göre değerlendirildiğinde gümüşçülerin %90'ı (9 işletme), yöresel gıda ve kurucuların % 56,3'ü (9 işletme), hediyelik eşya dükkanlarının %100'ünün (10 işletme), 1-5 kişi çalıştıran işletmeler olduğu

Tablo 3. Sektörlere göre işletmelerin ciro değişimi

	Son 3 yıldaki ciro değişimi			
	Arttı	Azaldı	Değişmedi	Toplam
Gümüşçüler	1	9	0	10
	10.0%	90.0%	0.0%	100.0%
	3.2%	30.0%	0.0%	16.1%
Yöresel gıda ve kurucular	7	9	0	16
	43.8%	56.3%	0.0%	100.0%
	22.6%	30.0%	0.0%	25.8%
Otel-pansiyon	6	5	0	11
	54.5%	45.5%	0.0%	100.0%
	19.4%	16.7%	0.0%	17.7%
Yöresel yemek ve restoranlar	4	5	1	10
	40.0%	50.0%	10.0%	100.0%
	12.9%	16.7%	100.0%	16.1%
Hediyelik eşya	8	2	0	10
	80.0%	20.0%	0.0%	100.0%
	25.8%	6.7%	0.0%	16.1%
Stant	5	0	0	5
	100.0%	0.0%	0.0%	100.0%
	16.1%	0.0%	0.0%	8.1%
Toplam	31	30	1	62
	50.0%	48.4%	1.6%	100.0%
	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

belirlenmektedir. İşletmeler içinde otel ve pansiyon işletmeleri ile yöresel yemek ve restoranlar diğer sektörler göre daha fazla istihdam sağlayan küçük işletmelerdir.

Beyazırz İlçesinde turizm sektöründe hizmet veren işletmelerin %51,6 oran ile çoğunluğu 1980–2000 yılları arasında kurulan daha eski işletmelerdir. 2010 yılı sonrasında kurulan genç işletmelerin oranı (%11,3) ise oldukça düşüktür (Tablo 2). İşletmelerin kuruluş yıllarına göre dağılımında gümüşçüler %90,0 oran (9 işletme) ile yöresel yemek ve restoranlar %70,0 (7 işletme), hediyelik eşya dükkanları %60 oran (6 işletme) ile 1980–2000 yılları arasında kurulan daha eski işletmelerdir. Otel ve pansiyonların büyük oranda (%63,6) 2001–2010 yılları arasında işletilmeye başladığı görülmektedir. Görüşme yapılan 5 stanttan 4'ü 2011 yılından sonra kurulmuştur ve sayıları gün geçtikçe artmaktadır (Tablo 2). Beyazırz İlçesi'nde işletmelerin çoğunluğu 1980–2000 yılları arasında kurulan daha eski işletmelerdir.

Ankete katılan işletmelerin başarı düzeylerinin temel ölçütü olarak son 3 yıldaki ciro değişimleri incelenmiştir. Görüşülen

işletmelerin yaklaşık yarısı cirosunun arttığını belirtirken diğer yarısı azaldığını belirtmektedir (Tablo 3). Kırsal turizm yazını da sektörün kırsalda geliri arttırarak yerel kalkınmaya önemli katkılar sağladığını ortaya koymaktadır (Gartner, 2005).

Sektörlere göre ciro değişimine bakıldığında; gümüşçülerin %90,0'ı, yöresel gıda ve kurucuların %56,3'ü (9 işletme), yöresel yemek ve restoranların %50'si (5 işletme) cirolarının azaldığını belirtmiştir (Tablo 3). Otel ve pansiyonların %54,5'inin (6 işletme), hediyelik eşya dükkanlarının %80,0'inin (8 işletme), ve stantların ise tamamının cirosu artmıştır. İlçede kırsal turizmin gelişmesinin, otel ve pansiyonlarda cironun artmasında etkisi bulunmaktadır. Kırsal turizmin gelişmesi ile ilçeye günübirlik gelen turistler ve ziyaretçiler yaptıkları alışverişler ile hediyelik eşya dükkanları ve stantların cirolarında artış sağlamaktadır.

Turizm işletmeleri girişimci özellikleri

Anket çalışmasına katılan girişimcilerin yaş grubu, eğitim durumu, cinsiyeti ve önceki işi Tablo 4 ve Tablo 5'te sunulmaktadır. Girişimcilerin %66,1'inin 30–50 yaş grubunda olduğu görülmektedir. 50 yaş üzeri daha yaşlı girişimcilerin oranı %9,7'dir (Tablo 4).

20–30 yaş arası genç girişimlerin oranının en yüksek olduğu sektörler yöresel yemek ve restoranlar ve hediyelik eşya dükkanlarıdır (Tablo 4). Sektörler büyük oranda orta yaş grubunda yığılmıştır. 50 yaş üzerinde yaşlı girişimciler kuruluş yılı da geçmişe dayanan köklü sektörlerde yüksektir, bu sektörlerin başında gümüşçüler gelmekte, gümüşçüler hediyelik eşya satan dükkanlar izlemektedir. Stantlarda ve yöresel yemek ve restoranlarda 50 yaş üstü girişimci bulunmamaktadır (Tablo 4).

Beyazırz İlçesi'nde kırsal turizmde hizmet veren girişimcilerin %43,5'inin lise mezunu olduğu, %24,2'sinin üniversite mezunu olduğu, %22,6'sının ortaokul mezunu olduğu görülmektedir (Tablo 4). Kırsal turizme yönelik işletmelerde ilkökul mezunlarının (%9,7) oranı ise oldukça düşüktür.

Otel- pansiyon girişimcilerinin %54,5'i (6 girişimci), yöresel yemek ve restoran girişimcilerinin ise %40,0'ı (4 girişimci) üniversite mezunudur (Tablo 4). Diğer sektörlerde üniversite mezunu girişimcilerin oranının daha düşük olduğu görülmektedir. Gümüşçülerin %20,0'si (2 girişimci) ilkökul mezunu, %30'u (3 girişimci) ortaokul mezunudur. Yöresel gıda ve kuru girişimcilerinin %75,0'i (12 girişimci) lise mezunu, hediyelik eşya dükkanı girişimcilerinin %50'si (5 girişimci) ortaokul mezunu ve stant girişimcilerinin %60,0'ı (3 girişimci) ortaokul mezunudur (Tablo 4). Kırsal turizmin gelişimi ile ihtiyacın arttığı otel ve pansiyon işletmelerinde eğitim seviyesinin yüksek olduğu görülmektedir. Stantlar, gümüşçüler, hediyelik eşya dükkanları gibi tecrübe ve becerilerin önem kazandığı sektörlerde usta çırak ilişkisinin öne çıktığı ve eğitim seviyesinin daha düşük olduğu görülmektedir.

Tablo 4. Sektörlere göre girişimcilerin yaş grupları ve eğitim durumları

	Yaş				Eğitim durumu				Toplam
	20-30	31-40	41-50	51 ve üzeri	İlkokul	Ortaokul	Lise	Üniversite	
Gümüşçüler	2 20.0% 13.3%	3 30.0% 13.6%	3 30.0% 15.8%	2 20.0% 33.3%	2 20.0% 33.3%	3 30.0% 21.4%	4 40.0% 14.8%	1 10.0% 6.7%	10 100.0% 16.1%
Yöresel gıda ve kurucular	1 6.3% 6.7%	10 62.5% 45.5%	4 25.0% 21.1%	1 6.3% 16.7%	0 0.0% 0.0%	1 6.3% 7.1%	12 75.0% 44.4%	3 18.8% 20.0%	16 100.0% 25.8%
Otel-pansiyon	1 9.1% 6.7%	4 36.4% 18.2%	5 45.5% 26.3%	1 9.1% 16.7%	2 18.2% 33.3%	1 9.1% 7.1%	2 18.2% 7.4%	6 54.5% 40.0%	11 100.0% 17.7%
Yöresel yemek ve restoranlar	8 80.0% 53.3%	1 10.0% 4.5%	1 10.0% 5.3%	0 0.0% 0.0%	0 0.0% 0.0%	1 10.0% 7.1%	5 50.0% 18.5%	4 40.0% 26.7%	10 100.0% 16.1%
Hediyelik eşya	3 30.0% 20.0%	2 20.0% 9.1%	3 30.0% 15.8%	2 20.0% 33.3%	0 0.0% 0.0%	5 50.0% 35.7%	4 40.0% 14.8%	1 10.0% 6.7%	10 100.0% 16.1%
Stant	0 0.0% 0.0%	2 40.0% 9.1%	3 60.0% 15.8%	0 0.0% 0.0%	2 40.0% 33.3%	3 60.0% 21.4%	0 0.0% 0.0%	0 0.0% 0.0%	5 100.0% 8.1%
Toplam	15 24.2% 100.0%	22 35.5% 100.0%	19 30.6% 100.0%	6 9.7% 100.0%	6 9.7% 100.0%	14 22.6% 100.0%	27 43.5% 100.0%	15 24.2% 100.0%	62 100.0% 100.0%

Girişimcilerin cinsiyet oranlarına bakıldığında kadın girişimcilerin oranının Türkiye’de pek çok alanda olduğundan çok daha yüksek olduğu görülmektedir. İlgili yazında da kırsal turizmin kadın işgücü için önemli bir istihdam alanı olduğu ve kadın istihdamını arttırmanın kırsalda sosyal yaşamı olumlu etkilediği üzerinde durulmaktadır (Okech ve diğ., 2012). Beypazarı’nda girişimcilerin %46,8 ile yaklaşık yarısı kadındır (Tablo 5). Kadın girişimcilerin oranının hangi sektörlerde daha yüksek olduğuna bakıldığında stantların tümünün kadın olduğu, gümüşçüler ve hediyelik eşya dükkanlarında kadın girişimcilerin erkeklerle eşit oranda olduğu görülmektedir. Otel- pansiyonlarda, yöresel yemek ve restoranlarda erkeklerin çoğunlukta, kadınların ise düşük oranda olduğu görülmektedir (Tablo 5).

Beypazarı İlçesi’nde kırsal turizmin gelişmesine katkıda bulunan ticari işletmelerin daha önceki işleri; ev hanımlığından iş hayatına atılanlar, kendi işini sürdürenler ve sonradan sektöre girenler olarak üç grupta toplanmıştır. İlçede kırsal turizmin gelişmesi ile ev hanımlarının iş hayatına atılması dikkat çekmektedir. Girişimciler içinde bir önceki mesleği ev hanımlığı olanların oranı %32,3 gibi yüksek bir orandır. Sonradan turizm

sektörüne girenlerin oranı da az (%35,4) değildir (Tablo 5). Ev hanımlarının yer aldığı alt sektörlerin başında stantlar gelmektedir. Stantların tümü ev hanımlarından oluşmaktadır. Stantları hediyelik eşya dükkanları ve yöresel gıda ve kurucular izlemektedir. Ev hanımlarının sektöre giriş oranının (%18,2) en düşük olduğu sektör otel ve pansiyonlardır (Tablo 5).

Beypazarı İlçesi’nde kırsal turizmin gelişmesi ile bazı sektörlerde çok sayıda yeni işletmeler açılmış ve bu süreçte de başka sektörlerden turizm sektörüne yönelen çok sayıda girişimci olmuştur. İlçede turizmin gelişmesi ile günübirlik gelen turistlerin yeme-içmeye ve konaklamaya olan talepleri artmıştır. Bu potansiyelin farkına varan girişimciler sektöre sonradan girmişlerdir. Dolayısıyla ilçede yöresel yemek ve restoran (%80,0) ve otel- pansiyon işletmelerinde (%72,7) sonradan sektöre girenlerin yüksek oranda olduğu görülmektedir (Tablo 5). Bu durum kurucular ve gümüşçülerde farklılaşmaktadır. Kurucularda %56,5 (9 girişimci), gümüşçülerde %50 oranı (5 girişimci) ile girişimciler bu işi uzun yıllardır hatta ilk mesleğe girişlerinden bu yana sürdürmektedir. Gümüşçülük gibi usta çırak ilişkisine ve yılların tecrübe ve el becerisine dayanan sek-

Tablo 5. Sektörlere göre girişimcilerin cinsiyeti ve turizm sektörüne girmeden önceki işleri

	Cinsiyet		Önceki iş			Toplam
	Erkek	Kadın	Ev hanımı	Turizm sektöründe aynı işini sürdüren	Sonradan turizm sektörüne giren	
Gümüşçüler	5	5	2	5	3	10
	50.0%	50.0%	20.0%	50.0%	30.0%	100.0%
	15.2%	17.2%	10.0%	25.0%	13.6%	16.1%
Yöresel gıda ve kurucular	9	7	5	9	2	16
	56.2%	43.8%	31.3%	56.3%	12.4%	100.0%
	27.3%	24.1%	25.0%	45.0%	9.1%	25.8%
Otel-pansiyon	7	4	2	1	8	11
	63.6%	36.4%	18.2%	9.1%	72.7%	100.0%
	21.2%	13.8%	10.0%	5.0%	36.4%	17.7%
Yöresel yemek ve restoranlar	7	3	2	0	8	10
	70.0%	30.0%	20.0%	.0%	80.0%	100.0%
	21.2%	10.3%	10.0%	.0%	36.4%	16.1%
Hediyelik eşya	5	5	4	5	1	10
	50.0%	50.0%	40.0%	50.0%	10.0%	100.0%
	15.2%	17.2%	20.0%	25.0%	4.5%	16.1%
Stant	0	5	5	0	0	5
	.0%	100.0%	100.0%	.0%	.0%	100.0%
	.0%	17.2%	25.0%	.0%	.0%	8.1%
Toplam	33	29	20	20	22	62
	53.2%	46.8%	32.3%	32.3%	35.4%	100.0%
	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

törlerde sektöre sonradan girişler kolay olmamaktadır.

4.2 Kırsal turizmin yerel kalkınmaya ve istihdama etkisi

Beyazır'da işletmelerin kırsal turizmin yerel kalkınmaya etkisine ilişkin görüşlerinin ortaya konulduğu "kırsal turizm, yörenin ekonomik gelişimine olumlu katkı sağlar" ve "kırsal turizm yöre halkının gelirlerini arttıracaktır" önermelerine anket çalışmasına katılan işletmelerin hepsi tamamen katılıyor cevabını vermiştir. Beyazır İlçesi'nde kırsal turizmde üretim yapan ve hizmet veren işletmelerin tamamı "kırsal turizmin gelişmesi ile kadın istihdam oranında artış sağlanacaktır", "kırsal turizmin gelişmesi ile yöredeki ticari işletmelerin sayısı artış gösterecektir" ve "kırsal turizm yerel halka yeni iş olanakları sağlayacaktır" önermelerine tamamen katılıyorum cevabını vermişlerdir. "Kırsal turizm yerel halkın yaşam standardını yükseltecektir" önermesine ise işletmeler büyük oran ile (%98,4) tamamen katılıyorum cevabını vermiştir (Tablo 6). Kırsal turizmin yörenin kalkınmasına katkısı konusunda hali hazırda sektörde yer alan girişimcilerin tamamen katıldıkları bu konuda herhangi bir tereddütlerinin olmadığı görülmekte-

dir. "Kırsal turizmin gelişmesiyle yabancı sermaye yatırımlarında artış görülecektir" önermesinde girişimciler daha çekimser yaklaşmakta ve başarı hedeflerini yerel ölçekte tutmakta, uluslararası ölçekte bir beklenti içine girmemektedirler. Girişimcilerin %83,9'u bu önermeye tamamen katılıyorum cevabını verirken, %12,9 katılmıyorum demektir (Tablo 6).

Beyazır İlçesi'nde kırsal turizmde hizmet veren ve üretim yapan işletmelerin tamamı kırsal turizmin yerel kalkınmaya ve istihdama olumlu etkisi olduğunu düşünmektedir ve işletmelerin bu konuda farkındalık düzeyi çok yüksektir. İşletmelerin kırsal turizm ve kırsal turizmin ekonomik kalkınmaya olumlu etkileri konusunda farkındalıklarının yüksek olması ilçede turizmin gelişmesini ve ekonomik kalkınmaya olumlu etkilerinin artmasını sağlamaktadır. "Kırsal turizmin gelişmesi kadın istihdam oranında artış yaratmaktadır" önermesi anket sonuçları ile de doğrulanmaktadır (Tablo 5).

4.3 Turizm sektörünün yapabilirliği

Alan araştırması sonuçları girişimcilerin kırsal turizmin yerel

Tablo 6. Kırsal turizmin yerel kalkınmaya etkisi girişimcilerin algı değerlendirmesi

	Tamamen katılıyorum	Katılıyorum	Katılmıyorum	Toplam
Kırsal turizm yörenin ekonomik gelişimine olumlu katkı sağlayacaktır	62 %100	0 %0.0	0 %0.0	62 %100
Kırsal turizm. yöre halkının gelirlerini arttıracaktır	62 %100	0 %0.0	0 %0.0	62 %100
Kırsal turizminin gelişmesi. kadın istihdam oranında artış sağlayacaktır	62 %100	0 %0.0	0 %0.0	62 %100
Kırsal turizmin gelişmesiyle yabancı sermaye yatırımlarında artış görülecektir	52 %83.9	2 %3.2	8 %12.9	62 %100
Kırsal turizm gelişmesi ile yörede ticari işletmelerin sayısı artış gösterecektir	62 %100	0 %0.0	0 %0.0	62 %100
Kırsal turizm yerel halkın yaşam standardını yükseltecektir	61 %98.4	1 %1.6	0 %0.0	62 %100
Kırsal turizm yerel halka yeni iş olanakları sağlayacaktır	62 %100	0 %0.0	0 %0.0	62 %100

kalkınma için öneminin ve belirleyiciliğinin farkında olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak kırsal turizmin yerel kalkınmaya katkı sağlayabilmesi turizm sektörünün yapabilirliği ile ilişkilidir. Alan araştırmasında girişimcilerin Beypazarı'nın turizm yapabilirliği hakkındaki görüşleri yöredeki kırsal turizm talebini karşılayacak kapasitede yeterli tesis sayısı varlığı, turizm sektöründe çalıştırılacak kalifiye iş gücü varlığı, yörenin potansiyellerinin kullanımı, yerel halkın turizm bilinci alanlarında sorgulanmıştır (Tablo 7, Tablo 8).

Girişimcilerin %46,8'i Beypazarı'nda kalifiye işgücü olduğuna katılmazken, %27,4'ü kalifiye işgücünün bulunduğu tamamen katılmaktadır. Gümüşçülerin %50,0'si (5 işletme), yöresel gıda ve kurucuların %50'si (8 işletme), otel ve pansiyonların %27,3'ü (3 işletme), hediyelik eşya dükkanlarının %60'ı (6 işletme), stantların %80'i (4 stant) turizm sektöründe çalışacak kalifiye işgücü olduğuna katılmamaktadır (Tablo 7). Beypazarı İlçesi'nde otel ve pansiyon işletmeleri, yöresel yemek ve restoranlar dışındaki sektörlerdeki girişimciler yüksek oran ile turizm sektöründe çalışacak kalifiye işgücü olmadığını düşünmektedir.

Beypazarı'nda turizm talebini karşılayacak tesislerin yeterli sayıda olduğuna ilişkin girişimcilerin %64,5'i talebi karşılayacak yeterli sayıda turizm tesisi olduğuna katılmadıklarını belirtmişlerdir. Bunun yanı sıra girişimcilerin yalnızca %16,1'i yeterli sayıda turizm tesisi olduğuna tamamen katılıyorum demiştir. Gümüşçülerin, yöresel gıda ve kurucuların, otel ve pansiyonların, yöresel yemek ve restoranların, hediyelik eşya dükkanlarının yarısından fazlası ve stantların tamamı Beypazarı İlçesi'nde

kırsal turizm talebini karşılayacak kapasitede "yeterli tesis vardır" sorusuna katılmıyorum cevabını vermiştir (Tablo 7). Beypazarı İlçesi'nde kırsal turizmde üretim yapan ve hizmet veren girişimcilerin hepsi yüksek oran ile ilçede kırsal turizm talebini karşılayacak yeterli işletmenin olmadığını düşünmektedir.

Beypazarı'nın turizm yapabilirliği alanında yerel potansiyellerin kullanımı ve yerel halkın bu alandaki bilinç düzeyi Tablo 8'de sunulmaktadır. İlgili yazın (Rockett ve Ramsey, 2016, Udovc ve Perpar, 2007) kırsal turizmde "doğal" ve "kültürel-tarihi" yerel potansiyellerin belirleyici gücünü vurgulamaktadır. Beypazarı İlçesi de ilgili yazına uygun olarak hem doğal, hem de kültürel-tarihi değerleri ile kırsal turizme uygun bir yöredir. Ancak Beypazarı'nda girişimciler %88,7 oranında yerel potansiyellerin kırsal turizm alanında kullanıldığına katılmadıklarını belirtmektedirler. Kırsal turizm alanında yerel potansiyellerin kullanıldığına tamamen katılanların oranı %6,5 gibi çok düşük bir orandır (Tablo 8). Gümüşçüler ve stantların tamamı (5 stant), ile yöresel gıda ve kurucuların %81,3'ü (13 işletme), otel ve pansiyonların %90,9'u (10 işletme), yöresel yemek ve restoranların %80'i (8 işletme) Beypazarı İlçesi'nde kırsal turizm potansiyellerinin yeterince kullanıldığına katılmamaktadır (Tablo 8). Beypazarı İlçesi'nde gümüş işletmeleri ve stantların tamamı olmak üzere diğer tüm sektörlerde girişimciler yüksek oranlar ile Beypazarı İlçesi'nin potansiyellerinin kullanılmadığını düşünmektedir.

Kırsal turizm alanında mevcut literatür yerel potansiyeller ve yerel halkın desteği olmadan kırsal turizmin geliştirilemeyeceğini vurgulamaktadır (Andersen ve diğ, 2015). Beypazarı'nda

Tablo 7. Sektörlere göre turizm sektöründe çalışacak kalifiye işgücü ve turizm tesisi varlığı

	Kalifiye işgücü olduğuna tamamen katılıyorum	Kalifiye işgücü olduğuna katılıyorum	Kalifiye işgücü olduğuna katılmıyorum	Turizm talebini karşılayacak tesis olduğuna tamamen katılıyorum	Turizm talebini karşılayacak tesis olduğuna katılıyorum	Turizm talebini karşılayacak tesis olduğuna katılmıyorum	Toplam
Gümüşçüler	2 20.0% 11.8%	3 30.0% 18.8%	5 50.0% 17.2%	2 20.0% 20.0%	2 20.0% 16.7%	6 60.0% 15.0%	10 100.0% 16.1%
Yöresel gıda ve kurucular	4 25.0% 23.5%	4 25.0% 25.0%	8 50.0% 27.6%	2 12.5% 20.0%	3 18.8% 25.0%	11 68.8% 27.5%	16 100.0% 25.8%
Otel-pansiyon	3 27.3% 17.6%	5 45.5% 31.3%	3 27.3% 10.3%	0 .0% .0%	4 36.4% 33.3%	7 63.6% 17.5%	11 100.0% 17.7%
Yöresel yemek ve restoranlar	5 50.0% 29.4%	2 20.0% 12.5%	3 30.0% 10.3%	3 30.0% 30.0%	1 10.0% 8.3%	6 60.0% 15.0%	10 100.0% 16.1%
Hediyelik eşya	2 20.0% 11.8%	2 20.0% 12.5%	6 60.0% 20.7%	2 20.0% 20.0%	2 20.0% 16.7%	6 60.0% 15.0%	10 100.0% 16.1%
Stant	1 20.0% 5.9%	0 .0% .0%	4 80.0% 13.8%	1 20.0% 10.0%	0 .0% .0%	4 80.0% 10.0%	5 100.0% 8.1%
Toplam	17 27.4% 100.0%	16 25.8% 100.0%	29 46.8% 100.0%	10 16.1% 100.0%	12 19.4% 100.0%	40 64.5% 100.0%	62 100.0% 100.0%

girişimciler yerel potansiyellerin olduğunu ancak yeterince kullanılmadığını vurgularken, girişimcilerin %69,4'ü yerel halkın turizm bilinci olduğuna tamamen katılıyorum demektedir. Yerel halkın turizm bilincinin gelişmiş olduğuna katılmıyorum diyenlerin oranı %19,4 gibi düşük bir oranda kalmaktadır (Tablo 8). Hediyelik eşya dükkanları, yöresel gıda ve kurucular, yöresel yemek ve restoranlar yüksek oranlar ile yerel halkın turizm bilincinin olduğuna tamamen katılan sektörlerdir. Otel ve Pansiyon girişimcileri %36,4 oran (4 işletme) ile yerel halkın turizm bilincine sahip olduğuna katılmıyorum demektedir (Tablo 8).

Turizm sektöründe hizmet veren girişimcilerin gözünden Beypazarı İlçesi'nin turizm yapabilirliği değerlendirildiğinde; mevcut talebe yanıt verebilecek yeterli işletmenin bulunduğu, bu işletmelerde istihdam edilebilecek yeterli kalifiye işgücünün bulunduğu ve yerel potansiyellerin turizm alanında değerlendirildiğine girişimcilerin büyük oranda katılmadıkları görülmektedir. Ancak Beypazarı İlçesi'nde kırsal turizm sektörünün

gelişimi için umut verici olan tam değerlendirilemeye de yerel potansiyellerin bulunması ve yerel halkın turizm sektöründe belirli bir bilinç, farkındalık düzeyine sahip olmasıdır.

Kırsal turizmin sosyal yaşama etkisi

Kırsal turizm geliştiği kırsal alanlarda turist, turizmci ve yerli halkın bir arada yaşamasından kaynaklanan ilişkilerin yapısında değişiklikler yaratabilmektedir. Turizmin toplumsal değişime etkileri, bireysel davranış, aile etkileri, toplu yaşam, ahlaki tutumlar, değer sistemleri, örf ve adetler, geleneklerin değişimi, toplumun örgütlenmesindeki değişikliklere katkıları sosyal etkiler yoluyla olmaktadır (Rockett ve Ramsey, 2016).

Beypazarı İlçesi alan araştırmasında kırsal turizmin sosyal yaşamı etkileme düzeyi turizm sektöründe hizmet veren girişimcilerin algısıyla ele alınmıştır. Turizmin sosyal yaşama etkisinde sektörün değil girişimcilerin cinsiyet ve eğitim durumunun fark

Tablo 8. Sektörlere göre Beypazarı İlçesi'nde turizm potansiyellerinin kullanımı ve yerel halkın turizm alanında bilinç düzeyi

	Potansiyellerin kullanıldığına tamamen katılıyorum	Potansiyellerin kullanıldığına katılıyorum	Potansiyellerin kullanıldığına katılmıyorum	Yerel halkın turizm bilinci olduğuna tamamen katılıyorum	Yerel halkın turizm bilinci olduğuna katılıyorum	Yerel halkın turizm bilinci olduğuna katılmıyorum	Toplam
Gümüşçüler	0 .0% .0%	0 .0% .0%	10 100.0% 18.2%	6 60.0% 14.0%	1 10.0% 14.3%	3 30.0% 25.0%	10 100.0% 16.1%
Yöresel gıda ve kurucular	1 6.3% 25.0%	2 12.5% 66.7%	13 81.3% 23.6%	14 87.5% 32.6%	0 .0% .0%	2 12.5% 16.7%	16 100.0% 25.8%
Otel-pansiyon	1 9.1% 25.0%	0 .0% .0%	10 90.9% 18.2%	7 63.6% 16.3%	0 .0% .0%	4 36.4% 33.3%	11 100.0% 17.7%
Yöresel yemek ve restoranlar	1 10.0% 25.0%	1 10.0% 33.3%	8 80.0% 14.5%	7 70.0% 16.3%	1 10.0% 14.3%	2 20.0% 16.7%	10 100.0% 16.1%
Hediyelik eşya	1 10.0% 25.0%	0 .0% .0%	9 90.0% 16.4%	9 90.0% 20.9%	0 .0% .0%	1 10.0% 8.3%	10 100.0% 16.1%
Stant	0 .0% .0%	0 .0% .0%	5 100.0% 9.1%	0 .0% .0%	5 100.0% 71.4%	0 .0% .0%	5 100.0% 8.1%
Toplam	4 6.5% 100.0%	3 4.8% 100.0%	55 88.7% 100.0%	43 69.4% 100.0%	7 11.3% 100.0%	12 19.4% 100.0%	62 100.0% 100.0%

yaratacağı kabulünden yola çıkılarak sosyal yaşam üzerinde kırsal turizmin etkisi analiz edilmiştir. Kırsal turizmin İlçede sosyal yaşama etkisi “kırsal turizm yörede sosyal bozulmaya yol açar” ve “turizm gelişimi yerel örf ve adetleri olumsuz etkiler” cümlelerinin nasıl algılandığı üzerinden araştırılmıştır (Tablo 9).

Alan araştırması sonuçları girişimcilerin %93,5'inin kırsal turizmin sosyal bozulmaya yol açacağına katılmadıklarını ortaya koymaktadır. Bu bulgu Beypazarı'nda kırsal turizmin gelişmesi için gerekli sosyal ortamı oluşturmaktadır. Yöre halkına dayanan kırsal turizm yöre halkının bilinçli olması ve sosyal sonuçlar üzerine olumsuz beklentilerinin olmamasıyla yakından ilişkilidir.

Öncelikle cinsiyetin sosyal bozulma beklentisi üzerindeki etkisi analiz edilmiştir. Kadınların %96,6'sı kırsal turizmin bölgede sosyal bozulmalara yol açmayacağını düşünürken, erkeklerin %90,9'u kırsal turizmin bölgede kırsal bozulmalara yol açmayacağını düşünmektedir (Tablo 9). Ancak erkeklerin %9,1'i kırsal turizmin bölgede sosyal bozulmalara yol açacağına katılırken,

kadınların %3,4'ü kırsal turizmin bölgede sosyal bozulmalara yol açacağına tamamen katılmaktadır (Tablo 9). Beypazarı İlçesi'nde kırsal turizmin sosyal bozulmaya etkisine bakışta kadınlar, erkeklere göre daha yüksek oran ile kırsal turizmin bölgede sosyal bozulmalara yol açmayacağını düşünmektedir.

Beypazarı İlçesi'nde üniversite mezunlarının tamamı kırsal turizmin bölgede sosyal bozulmaya yol açmayacağını düşünürken, ilkökul mezunlarının %16,1'i, ortaokul mezunlarının %7,1 ve lise mezunlarının %3,7'si kırsal turizmin bölgede sosyal bozulmalara yol açacağına katılmaktadır (Tablo 9). Eğitim seviyesinin düşmesi ile kırsal turizmin sosyal bozulmaya neden olacağını düşünenler düşük oranda da olsa bulunmaktadır.

Sosyal bozulma kavramının altında daha özelleşmiş olarak kırsal turizmin yerel örf ve adetlere etkisi sorgulanmıştır. Yöre halkı kırsal turizmin gelişmesiyle birlikte top yekûn bir sosyal bozulma endişesi içinde olmasa da yerel örf ve adetlerin bu süreçten etkilenebileceği düşüncesi yaygındır. Girişimcilerin

Tablo 9. Cinsiyete ve eğitim durumuna göre kırsal turizmin bölgede sosyal bozulmaya ve yerel örf ve adetlere etkisi

	Sosyal bozulmaya yol açacağına tamamen katılıyorum	Sosyal bozulmaya yol açacağına katılıyorum	Sosyal bozulmaya yol açacağına katılmıyorum	Yerel örf ve adetleri olumsuz etkileyeceğine tamamen katılıyorum	Yerel örf ve adetleri olumsuz etkileyeceğine katılıyorum	Yerel örf ve adetleri olumsuz etkileyeceğine katılmıyorum	Toplam
Erkek	0 ,0% ,0%	3 9,1% 100,0%	30 90,9% 51,7%	1 3,0% 16,7%	5 15,2% 62,5%	27 81,8% 56,3%	33 100,0% 53,2%
Kadın	1 3,4% 100,0%	0 ,0% ,0%	28 96,6% 48,3%	5 17,2% 83,3%	3 10,3% 37,5%	21 72,4% 43,8%	29 100,0% 46,8%
Toplam	1 1,6% 100,0%	3 4,8% 100,0%	58 93,5% 100,0%	6 9,7% 100,0%	8 12,9% 100,0%	48 77,4% 100,0%	62 100,0% 100,0%
İlkokul	0 ,0% ,0%	1 16,7% 33,3%	5 83,3% 8,6%	1 16,7% 16,7%	0 ,0% ,0%	5 83,3% 10,4%	6 100,0% 9,7%
Ortaokul	0 ,0% ,0%	1 7,1% 33,3%	13 92,9% 22,4%	3 21,4% 50,0%	2 14,3% 25,0%	9 64,3% 18,8%	14 100,0% 22,6%
Lise	1 3,7% 100,0%	1 3,7% 33,3%	25 92,6% 43,1%	1 3,7% 16,7%	6 22,2% 75,0%	20 74,1% 41,7%	27 100,0% 43,5%
Üniversite	0 ,0% ,0%	0 ,0% ,0%	15 100,0% 25,9%	1 6,7% 16,7%	0 ,0% ,0%	14 93,3% 29,2%	15 100,0% 24,2%
Toplam	1 1,6% 100,0%	3 4,8% 100,0%	58 93,5% 100,0%	6 9,7% 100,0%	8 12,9% 100,0%	48 77,4% 100,0%	62 100,0% 100,0%

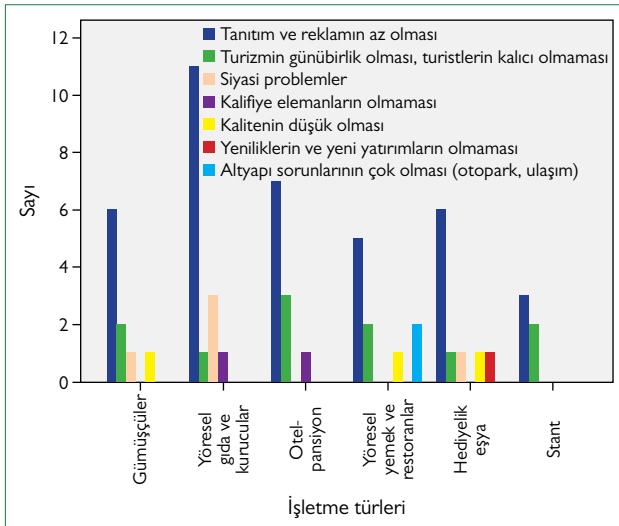
%77,4'ü kırsal kalkınmanın yerel örf ve adetleri olumsuz etkileyeceğine katılmadığını belirtirken, olumsuz etkileyeceğine tamamen katılanların oranı %9,7'dir (Tablo 9).

Beyazırz İlçesi'nde girişimcilerden erkeklerin %81,8'i turizmin gelişiminin yerel örf ve adetleri olumsuz etkileyeceğine katılmazken, kadınların %72,4'ü turizmin gelişiminin yerel örf ve adetleri olumsuz etkileyeceğine katılmamaktadır (Tablo 9). Kadınların %17,2'si turizmin gelişiminin yerel örf ve adetleri olumsuz etkileyeceğine tamamen katılmaktadır. Beyazırz İlçesi'nde kadın ve erkekler yüksek oranlar ile kırsal turizmin yerel örf ve adetleri olumsuz etkileyeceğine katılmamaktadır. Ancak erkeklerin kırsal turizmin örf ve adetlere etkisine bakışında olumsuz etkilere katılmama oranı kadınlara göre daha yüksektir.

Beyazırz İlçesi'nde üniversite mezunlarının %93,3'ü, ilkököl mezunlarının %83,3'ü, lise mezunlarının %74,1'i ve ortaokul mezunlarının %64,3'ü turizmin gelişiminin yerel örf ve adetleri olumsuz etkilemediğini düşünmektedir (Tablo 9). Araştırma bulgularında ilginç olan sonuç eğitim seviyesi çok yüksek ve çok düşük olanların görüşlerinin birbirine yaklaşmasıdır. Turizmin ilçede örf ve adetlere etkisine üniversite mezunları ile ilkököl mezunları daha yüksek bir oran ile olumsuz bir etkinin olmayacağını belirtirken, ortaokul ve lise mezunlarının olumsuz etki beklentisi daha yüksektir.

Beyazırz İlçesi'nde turizmin gelişiminin önündeki engeller

Sektörlere göre Beyazırz İlçesi'nde kırsal turizmin gelişimindeki engeller Şekil 2'de sunulmaktadır. Tüm sektörler kırsal

Şekil 2. Sektörlere Göre Beypazarı'nda kırsal turizmin gelişiminin önündeki engeller.

turizmin gelişmesinin önündeki birinci engel olarak yöreye ve işletmelere yönelik tanıtım ve reklam çalışmalarının yetersiz olmasını göstermektedirler. Yöresel gıda ve kurucular, otel ve pansiyonlar tanıtım ve reklamın yetersizliğini kırsal turizmin gelişmesinin önünde engel olarak gören ilk sıradaki sektörlerdir (Şekil 2). Tanımlanan diğer engellerin tanıtım ve reklam eksikliği sorununun çok gerisinde kaldığı görülmektedir.

Turizmin büyük oranda günübirlik olması turist sayısının ve konaklanan gece sayısının düşük olması girişimcilerin belirttiği engeller arasında ilk sıralarda yer almaktadır. Günübirlik turizmi engel olarak gören ilk üç sektör otel-pansiyon, yöresel yemek ve restoranlar ve gümüşçüler olarak saptanmaktadır (Şekil 2). Yöresel gıda ve kurucular siyasi problemlere işaret ederken, yöresel yemek ve restoranlar altyapı sorunlarını en önemli engeller arasında göstermektedir.

Sunulan hizmetin kalitesinin düşük olması yöresel yemek ve pansiyonlar, gümüşçüler ve hediyeelik eşya dükkanlarıncı dile getirilmektedir (Şekil 2). Sektörde yenilikler ve yeni yatırımların olmaması ise yalnızca hediyeelik eşya dükkanları tarafından vurgulanmaktadır.

Sonuç

Metropolitan alanların yakın çevresinde yer alan kırsal alanların doğayla bütünleşen yapısı, dinlenme ve sağlıklı yaşam koşullarını barındırması, kirlenmemiş, bozulmamış ve kimliğini kaybetmemiş ortamları sunması gibi özellikleri ile metropoliten alanlarda yaşayan insanlar için büyük önem taşımaktadır (Soykan, 1999). Son yıllarda insanlar kalabalık ve alışılmış turizm merkezlerinden uzaklaşarak, daha özgür, sağlıklı ve doğayla baş başa yaşama olanağı tanıyan alternatif turizm alanlarına yönelmektedir. Dolayısıyla da kırsal alanların sahip olduğu

doğal ve kültürel-tarihi potansiyeller yerel kalkınmada girdi sağlamaktadır. Metropolitan alanların yakınında ve çevresinde yer alan kırsal yöreler, metropoliten alanlarda yaşayan insanların hafta sonları veya günübirlik eğlenme ve dinlenme amacı ile tercih ettikleri alanlardır.

Kırsal turizmin kırsal ekonomik kalkınmaya katkısı temel olarak istihdam ve gelir artışında görülmektedir. Kırsal alanlar kültürel potansiyelleri, doğal potansiyelleri ve yerel halka ilişkin insani potansiyelleri ile turist çekebilmektedir. Kırsal turizm çeşitli kaynaklardan gelir yaratarak yerel ekonomiyi canlandırmakta ve dışa göçü önlemekte, yerel halkın girişimcilik gücünü arttırmakta, kadın istihdamına katkı sağlamaktadır.

Ankara İli çevresinde kırsal nitelikleri ile öne çıkan Beypazarı İlçesi doğal ve kültürel potansiyelleri ile kırsal turizmin gelişmiş olduğu bir ilçedir. İlçenin kırsal turizm potansiyelleri; geleneksel konut dokusunun, kültürel-tarihi değerlerinin, özellikle yapılarının yer aldığı merkezde yoğunlaşmaktadır; ayrıca kırsal turizmde hizmet veren tüm işletmeler de merkezde yer almaktadır. Beypazarı çevresinde yer alan kırsal turizm potansiyelleri girişimciler ve yerel halk tarafından merkezde yer alan potansiyeller kadar değerlendirilmemektedir.

Beypazarı İlçesi'nde kırsal turizmin ekonomik kalkınmaya etkilerinin belirlenmesinde kırsal turizmde üretim yapan ve hizmet veren işletmelerin girişimcilerinin algılarından yola çıkılmıştır. Kırsal turizmin Beypazarı İlçesi'nde ekonomik açıdan yaptığı olumlu etkilerin en önemlisi, yarattığı gelirdir. Beypazarı İlçesi'nde gümüşçüler, otel ve pansiyonlar, yöresel yemek ve restoranlar, hediyeelik eşya dükkanları, yöresel gıda ve kurucular kırsal turizmin gelişmesi ve yerel kalkınmaya katkı sağlayan doğrudan istihdam yaratan işletmelerdir. Yerli ve yabancı turistlerin kırsal alanda konaklama, yeme-içme, kırsal aktiviteler, ulaşım, alışveriş, yöresel el sanatları ve yöresel yiyecekler gibi ihtiyaçlarını karşılaması, yaşayanların gelirlerinin artmasına neden olmaktadır. Meydana gelen bu artış bir yandan yörede yaşayanların gelir ve refah düzeylerini yükseltirken diğer yandan yöreye yeni yatırımlar yapabilme potansiyelini arttırmaktadır.

“Beypazarı İlçesi'nde kırsal turizmde üretim yapan ve hizmet veren işletmelerin kırsal turizm ve yerel kalkınma alanında farkındalık düzeyi yüksektir.” Beypazarı'nın sahip olduğu doğal ve kültürel-tarihi değerler İlçede kırsal turizmin gelişmesinde etkili olmuş, kırsal turizmin gelişmesi ile İlçe geliri artmıştır. Kırsal turizmin yarattığı yeni iş olanakları sayesinde kadınlar, özellikle ev kadınları, iş hayatına atılmış ve dolayısıyla İlçede kadın istihdam oranı yükselmiştir. Bugün Beypazarı'nda yaşanan ekonomik canlanma kırsal turizmde üretim yapan ve hizmet veren işletmelerin kırsal turizmin ekonomiye olumlu etkisinin farkına varmalarına neden olmaktadır.

“Kırsal turizmin, yerel kalkınmaya olumlu etkisinin olabilme-

sinde yörenin turizm yapabilirliği belirleyicidir.” Beypazarı İlçesi sahip olduğu kırsal turizm potansiyelleri, yöreye özgü el sanatlarının varlığı ve yerel halkın sahip olduğu turizm bilinci ile turizm yapabilirliği yüksek bir ilçedir. Ancak, ilçede kırsal turizm talebini karşılayacak yeterli tesis olmaması ve turizm sektöründe çalışacak yeterli kalifiye işgücünün olmaması nedenleriyle İlçe'nin sahip olduğu pekçok potansiyel yerel kalkınmada yeterince değerlendirilememektedir.

“Kırsal Turizmin gelişmesi ilçede kadın istihdam oranını arttırır.” Beypazarı İlçesi'nde kırsal turizmin gelişmesi ile kadınların yüksek oranda iş hayatına atıldığı görülmektedir. İlçede kırsal turizmde ön plana çıkan yöresel el sanatları, otel-pansiyonlar, hediyelik eşya dükkanları, yöresel yemeklere dayalı restoranlar kadınların ekonomik yaşamda “çalışan” ve “girişimci” olarak yer almasında kolaylık sağlamaktadır. Beypazarı'nda önemli bir yeri olan ve özellikle kadınların sektöre girmesinde etkin bir araç olan stantların tamamında kadınlar çalışmaktadır. Kırsal turizmde üretim yapan ve hizmet veren girişimciler içinde ev kadınlarının yüksek oranda olması da dikkat çekmektedir.

“Beypazarı İlçesi'nde turizm işletmeleri kırsal turizmin sosyal yaşama olumsuz etkisinin olmadığını düşünmektedir.” İlçede kırsal turizmin gelişmesi bölgede sosyal bozulmalara neden olmamış, yerel örf ve adetleri olumsuz yönde etkilememiştir. Aksine yerel halkın turistlerle birlikte yaşamaya hazır ve istekli olması, dolayısıyla da ilçeye gelen turistlerin, yerel halk ve esnaf tarafından benimsenmesine ve kırsal turizmin gelişmesine olumlu etkisi olmaktadır. İlçede kırsal turizmin yerel ekonomik kalkınmayı desteklemesinin ötesinde sosyal yaşama da olumlu etkiler sağladığı yerel halk tarafından ifade edilmektedir.

İlçedeki kırsal turizmin gelişmesini engelleyen en önemli eksikliklerden biri seyahat acentesi ve eğitimli turist rehberi bulunmamasıdır. Bunun yanı sıra turizm işletmeleri ile kamu kurumlarının kırsal turizmi geliştirme konusunda koordinasyon içinde olmamaları sektörün gelişimindeki engellerdendir. Beypazarı İlçesi'nde kırsal turizmin geliştirilerek yerel kalkınmaya etkilerinin artırılması için ilçede turizme yönelik tanıtım ve reklam faaliyetlerinin artırılması, yeni yatırımlar, yeni turizm tesislerinin teşvik edilmesi gerekmektedir. Beypazarı İlçesi'nde turizmin günübirlik olması da kırsal turizmin kısıtlı kalmasındaki engeller arasındadır. Turistleri çekecek, günübirlik turizm yerine, konaklama süresini uzatacak aktivitelerin ve gerekli yatırımların geliştirilmesi ilçede kırsal turizmin gelişmesine katkı sağlayacaktır. Beypazarı İlçesi'nde mevcutta bulunan otel ve restoranların kalitesinin artması turist sayısını ve kalitesini olumlu etkileyecektir. Ekonomik kalkınmaya olumlu etkileri saptanabilen kırsal turizmin sadece kent merkezinde kalması da turizmin gelişmesinde engel yaratmaktadır. İlçe'nin çevresinde yer alan doğal potansiyellerin değerlendirilmesi, yeni yatırımların yapılması durumunda kırsal turizmin yerel kalkınmaya olumlu etkisi artacaktır.

KAYNAKLAR

- Ashley, C., Roe, D. ve Goodwin, H. (2001). Pro-Poor Tourism Strategies: Making Tourism Work for the Poor. Overseas Development Institute, International Institute for Environment and Development, and Centre for Responsible Tourism, University of Greenwich, London.
- Chhabra, D. (2010). Branding Authenticity. *Tourism Analysis*, 15(6), 735-740.
- Dragulanescu, I.V. ve Drutu, M. (2012). Rural Tourism for Local Economic Development, *International Journal of Academic Research in Accounting, Finance and Management Studies*, 2(1), 196-203.
- E. Anderson, A. Bakir ve E. Wickens (2015). Rural Tourism Development in Connemara, Ireland, *Tourism Planning & Development*, 12(1), 73-86.
- G. Saxena, G. Clark, T. Oliver & B. Ilbery, (2007). Conceptualizing Integrated Rural Tourism *Tourism Geographies*, 9(4), 347-370.
- Gartner, W.C. (2005). A Perspective on Rural Tourism Development, *Journal of Regional Analysis & Policy* 35(1), 33-43.
- George, E. W., & Reid, D. G. (2005). The Power of Tourism: A Metamorphosis of Community Culture. *Journal of Tourism and Cultural Change*, 3(2), 88-107.
- Grefe, X. (1994). Is Rural Tourism a Lever for Economic and Social Development? *Journal of Sustainable Tourism*. 2, 23-40.
- Loulanski, T., & Loulanski, V. (2011). The Sustainable Integration of Cultural Heritage and Tourism: A Meta-study. *Journal of Sustainable Tourism*, 19(7), 837-862.
- Nair, V., Munikrishnan, U. T., Rajaratnam S. D. ve King N. (2015). Redefining Rural Tourism in Malaysia: A Conceptual Perspective, *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 20(3), 314-337.
- Okech, R., Haghiri, M. & George, B. R. (2012). Rural Tourism as a Sustainable Development Alternative: An Analysis with Special Reference to Luanda, Kenya Culture, 6 (03), 36-53.
- Page, S. J. & Getz, D. (1997). *The Business of Rural Tourism*. International Perspectives. London: Thomson Learning.
- Rockett, J. ve Ramsey, D. (2016). Resident Perceptions of Rural Tourism Development: The Case of Fogo Island and Change Islands, Newfoundland, Canada, *Journal of Tourism and Cultural Change*
- Soykan, F. (1999). Doğal Çevre ve Kırsal Kültürle Bütünlenen Bir Turizm Türü: Kırsal Turizm'. *Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi*. Mart-Haziran, 67-75.
- Timothy, D. J., & Boyd, S.W. (2006). Heritage Tourism in the 21st Century: Valued Traditions and New Perspectives. *The Journal of Heritage Tourism*, 1(1), 1-16.
- Udovč, A. & Perpar, A. (2007). Role Of Rural Tourism For Development Of Rural Areas, *Journal of Central European Agriculture*, 8 (2), 223-228.
- Woods M., (2007). Engaging the Global Countryside: Globalization, Hybridity and the Reconstitution of Rural Place, *Progress in Human Geography*, 31(4), 485-507.

ARAŞTIRMA / ARTICLE

STK'ların Yerel Kapasite Geliştirmede ve Yerel Kalkınmada Rolü; Antakya Örneği

The Role of NGO's in Improving Local Capacity and Local Development; The Case of Antakya

Kezban Becerikli,¹ Bilge Armatlı Köroğlu²

¹Bozok Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Yozgat

²Gazi Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Ankara

ÖZ

Son dönem yerel kalkınma yaklaşımlarında, yönetim tartışmalarına da referansla aktör odaklı açıklamalar öne çıkmaktadır. Yerel kalkınma aktör odaklı ele alındığında yerelin kalkınmasında aktörlerin kapasitesine dayalı bir kapasite geliştirme sorunsalı ile karşılaşılmaktadır. Aktör odaklı yerel kalkınma yaklaşımlarında sivil toplumun da temsilcisi olarak görülen STK'lar temel aktörler arasında düşünülmektedir. Makalenin amacı yerel kalkınmanın temel aktörlerinden STK'ların yerel kalkınmadaki rolünü ve yerel kapasite geliştirmedeki etkinliğini ortaya koymaktır. Makalenin temel araştırma soruları; (1) STK'lar kendilerini ve diğer STK'ları yerele katkı konusunda nasıl algılamaktadır? (2) Hangi STK özellikleri ve STK yönetici özellikleri yerel kapasite geliştirme düzeyinde belirleyicidir? (3) STK'lar hangi alanlarda yerel kapasiteyi geliştirmek üzere proje yapmaktadır? olarak formüle edilmiştir. Araştırma sorularına yanıt aramak için STK sayısı Türkiye ortalamasının üzerinde olan Antakya araştırma alanı olarak belirlenmiştir. Alan araştırmasında Antakya Merkez İlçede faaliyet gösteren 80 STK yöneticisi ile derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonuçları STK özelliklerinin (büyüklük, kuruluş yılı, etki alanı) STK'ların yerele katkı düzeyi üzerinde anlamlı bir fark yaratmadığını, ancak STK yönetici özelliklerinin STK özelliklerine

ABSTRACT

In recent local development approaches, the actor-oriented approaches come to the agenda with reference to governance debates. When local development is addressed actor-oriented, it faces a problem of capacity building rising from the limits of the actors' capacity. In actor-oriented local development approaches NGOs, as representatives of civil society, are among the main actors. The aim of the paper is to demonstrate the role and the effectiveness of NGOs in local development and local capacity building. The main research questions of the paper are formulated as: (1)How do NGOs perceive themselves and other NGOs at contributing to the locality? (2)Which NGO characteristics and NGO manager characteristics determine the level of local capacity development? (3)In what areas do NGOs conduct projects to improve local capacity? In order to search for answers to the research questions, Antakya is determined as the research area, the number of NGOs of which is above the Turkey's average. In the field research, in-depth interviews were conducted with 80 NGO managers operating in Antakya Central District. The results of the research reveal that the NGO characteristics (size, establishment year, domain of influence) do not make a meaningful difference on the level of contribution of NGOs. Nevertheless, the

Bu makale Kezban Konuç (Becerikli) tarafından Doç.Dr. Bilge Armatlı Köroğlu danışmanlığında 2015'de Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü'nde tamamlanan "Yerel Ekonomik Kalkınma ve Yönetişim: Antakya Örneği" başlıklı yüksek lisans tez çalışmasından üretilmiştir.

Geliş tarihi: 20.11.2016 Kabul tarihi: 12.06.2017
Online yayımlanma tarihi: 13.06.2017
İletişim: Bilge Armatlı Köroğlu.
e-posta: bilgeakoroglu@gmail.com

TMMOB
Şehir Plancıları Odası

göre daha belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır. Antakya'da STK'lar kendilerini yerel kalkınma ve kapasite geliştirme alanında son derece önemli aktörler olarak tanımlamakta ve yerele karşı kendilerini sorumlu görmektedirler. Sosyal sermaye ve insan sermayesinin gelişimi, yerel kaynakların ve değerlerin sürdürülmesi, sosyal-kültürel ve fiziki yapının güçlenmesi alanları STK'ların projeler aracılığı ile yerele katkı alanları olarak saptanabilmektedir. Araştırma bulguları yerel kalkınma stratejilerinin geliştirilmesinde yol gösterici olabilecek niteliktedir.

Anahtar sözcükler: Antakya; STK; STK projeleri; yerel kalkınma; yerel kapasite geliştirme.

characteristics of NGO managers are more determinative on the level of contribution of NGOs. NGOs in Antakya, define themselves as very important actors in local development and local capacity building, and see themselves responsible for the locality. Social capital and human capital development, sustainability of local resources and values, and strengthening of social-cultural and physical structure can be determined as main fields of contribution of NGOs' projects. The findings of the research can guide the development of local development strategies.

Keywords: Antakya; NGOs; projects of NGOs; local development; local capacity building.

Giriş

1990lardan sonra yerel kalkınma kavramı yönetim kavramıyla birlikte ele alınmaya başlanmış, yerel kalkınmada aktör odaklı açıklamalar önem kazanmıştır. Bu çerçevede yerel kalkınmayı sağlamanın sorumluluğunun hangi coğrafi düzeyde kimin tarafından yüklenileceği konusu gündeme gelmektedir. Sivil toplum kuruluşları (STK'lar) temel özellikleri, hedef grupları, faaliyetleri ve yaptıkları projeler ile yerel kalkınmanın ve yerel kapasite geliştirme temeli aktörleri olarak görülmektedir. Projeleri aracılığı ile STK'lar yerel halkı birlikte üretme sürecine katarak uzun soluklu ve karmaşık bir süreç olan yerel kapasite gelişimine destek sağlamaktadır.

Makalenin amacı, yerel kalkınmanın temel aktörlerinden görülen STK'ların yerel kalkınmadaki rolünü ve yerel kapasite geliştirmedeki etkinliğini ortaya koymaktır. Makalenin temel araştırma soruları; (1) STK'lar kendilerini ve diğer STK'ları yerele katkı konusunda nasıl algılamaktadır? (2) Hangi STK özellikleri ve STK yönetici özellikleri yerel kapasite geliştirme düzeyinde belirleyicidir? (3) STK'lar hangi alanlarda yerel kapasiteyi geliştirmek üzere proje yapmaktadır? olarak formüle edilmiştir.

Makalenin alan araştırmasının gerçekleştirilmesi için STK sayısı Türkiye ortalamasının üzerinde olan ve tarihi, kültürel geçmişi, kültürel çeşitliliği ile STK'ların gelişimi için uygun ortamı sağlayan Antakya Merkez İlçe araştırma alanı olarak belirlenmiştir. Alan araştırmasında Antakya Merkez İlçe'de yer alan 611 STK'dan %13 örneklem büyüklüğü ile 80 STK ile derinlemesine görüşme yapılmış, yapılan görüşmelerde kuruluştaki en yetkili kişi ile görüşülmesi hedeflenmiştir. Araştırma sorularını yanıtlayabilmek için alan araştırmasında kullanılan anket formu; STK'ların ve STK yöneticilerinin temel özelliklerini, STK'ların yaptıkları projeleri, STK'ların kendilerini ve diğer STK'ları yerel kalkınma sürecinde nasıl değerlendirdiğini içermektedir.

Makale beş ana bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünü izle-

yen 'Yerel kalkınma ve yönetiminde STK'ların rolü' başlıklı ikinci bölümde yönetim, yerel kalkınma, STK'lar ve yerel kapasite geliştirme kavramları ilişkili olarak tartışılmaktadır. Üçüncü bölümde alan araştırmasının yöntemi sunulmaktadır. Dördüncü bölümde alan araştırması sonuçları 'Antakya'da STK'ların ve STK yöneticilerinin temel özellikleri', 'Yerele katkı düzeyi konusunda STK'ların kendilerini ve diğer STK'ları algısı' ve 'STK'ların yerel kapasite geliştirme düzeyi; STK proje çalışmaları' alt başlıkları altında tartışılmaktadır. Sonuç bölümünde, bulguların genel değerlendirilmesi, bulguların genellenebilirliği ve bu çalışmanın yapamadığı yeni çalışmaların neler olabileceği yer almaktadır.

Yerel Kalkınma ve Yönetişimde STK'ların Rolü

Son otuz yılda dünyada yaşanan gelişmelerle birlikte yerel kalkınmanın önde gelen aktörü olan devletin rolü değişmekte ve yerel kalkınma kavramı yönetim kavramıyla birlikte ele alınmaktadır. Yönetişim kavramının gelişmesini zorlayan etkiler devletin küçülen rolü ile sınırlı kalmamakta, ekonominin denetlenebilirliğinin azalması, artan sınır ötesi ilişkiler, üretimin ve tüketimin küreselleşmesi bu etkiler arasında sıralanabilmektedir (Stoker, 1998; Eraydın, 2007). Bilgi teknolojilerinin etkisiyle gelişen küresel ağlar, aktörler arası ilişkilerin değişmesine aracılık etmekte ve yerel kalkınmayı sağlamanın sorumluluğunun hangi coğrafi düzeyde kimin tarafından yüklenileceği konusu gündeme gelmektedir. Bu çerçevede devletin tek güçlü aktör olarak yönetimi, yerini çok sayıda uluslararası kuruluş, devlet, STK gibi aktörlerin karşılıklı etkileşimiyle ortaya çıkan bir yönetime bırakmaktadır (Tekeli, 2012:197). Yönetişim sisteminde rol alan aktörlerin farkındalığı ve sorumluluk almaya hazır olması da aktör odaklı yerel kalkınmanın başarısında kilit olarak görülmektedir (Tekeli, 2008).

1990 sonrasında yaşanan küreselleşme, piyasalarda liberalleşme ve yönetime yapılan vurgunun artması yerelden küreselle çok düzlemli sistemde yerel değerlerin ve yerel aktörlerin

öneminin artmasına neden olmakta, yerel aktörler aracılığıyla yerel potansiyellerin harekete geçirilmesi hedeflenmektedir (Stein, 2001). Bu çerçevede yerel kalkınma yerel aktörlerin aktif rol alması ve yerel dinamiklerin kullanılması üzerine temellendirilmektedir. Küresel dönüşümler, neo-liberal ekonomik sistem yerel kalkınmada yeni aktörler ve ortaklıkların önemini arttırırken, yeni aktörlerin kalkınmada aktif rol alması bir ölçüde serbest piyasa mekanizmasının maskelenmesini sağlamakta, ekonomik ve sosyal yeni bir düzen oluşmaktadır (Murray ve Overton, 2011). Dünyada farklı deneyimlerde, kamu harcamalarındaki düşüş, devletin sunduğu hizmetlerdeki azalma yeni sistemin işlerliğini sağlayan kanallar olarak STK'ların öne çıkmasına yol açmış ve STK'lar özellikle yerelde kalkınmanın önemli aktörleri haline gelmiştir (Banks ve Hulme, 2012).

Yeni ekonomik sistemin işlemesi yönünde ekonomi ve demokrasi stratejilerinde olumlu sonuçların alınması büyük ölçüde STK'ların performansına bağlanmaktadır (Kamat, 2013). Yaşanan temel gelişmeler STK'ların kapasitesini ve yapabilirliklerini de etkilemiş; çok sayıda örnekte STK'ların ölçeğinin büyümesine, sayılarının artmasına, daha karmaşık bir yapıya kavuşmalarına ve uluslararası yardım ve mali fonlara daha kolay ulaşabilir olmalarına neden olmuştur (Banks ve diğ., 2015).

Keyman'a (2005) göre sivil toplum, devlet ile aile arasında kalan sivil toplumsal sorunları çözmeye dönük bir kamusal tartışma alanıdır. Sivil toplumun en önemli unsuru da STK'lardır. STK alanı, siyasi otoritenin baskısından uzak, kamusal alanda etkisi olan toplu girişimler alanı olarak tanımlanabilmektedir (Tekeli, 2012:51). Sivil toplum kuruluşlarının temel özellikleri arasında; gönüllülük, örgütlülük, kar amacı gütmeme, kamu yararı gözetme ve en önemlisi de belli bir konuda uzmanlaşma ilk sıralarda yer alacak özelliklerdir. Kalkınmanın önemli aktörleri olarak görülen STK'ların karşı karşıya oldukları zorluklar da bulunmaktadır. Zayıf toplumsal kökler, sosyal dönüşümde zayıf etki, toplumsal kabul görmeme, ulusal ve uluslararası politik ortam STK'ların baş etmek zorunda kaldıkları son yirmi yılın zorlukları olarak sıralanabilmektedir (Kamat, 2013). STK'lar bu zorlukların üstesinden gelebilmek için hizmet sunumunda farklı coğrafi düzeylerde işbölümü yapma yoluna gitmektedir. (Banks ve diğ., 2015). Denilebilir ki coğrafi olarak; yerelden, küresele farklı düzeyler arasında ve kurumsal olarak; devlet, sivil toplum, piyasa arasında STK'lar köprü oluşturmaktadır.

STK'ların devlet, sivil toplum, piyasa arasında köprü oluşturma çabası toplumun kendi kendine organize olabilme kapasitesine dayanmaktadır ve yerel yönetim süreçlerinde belirleyici niteliktedir (Ataöv ve Eraydın, 2011). Yerel yönetim süreçleri, kamu-özel sektör ortaklığı ve STK'larla ortaklık kamu kurumlarının faaliyetlerinde kontrol mekanizması rolü de görebilmektedir. Kontrol mekanizması olma rolünün ötesinde STK'lar yerel yönetimlerin, devletin hizmet sunumunda geri çekildiği belli başlı hizmet sunum alanlarında rol alarak, yerel

kalkınmada doğrudan söz sahibi olmaktadır (Mercer, 2002). STK'ların faaliyetleri ile ana hizmet sağlayıcıların rolünü üstlendikleri alanlar (UNESCO, 2009); çevre, temizlik, eğitim, kültür, sanat, tüketicinin korunması, imar, doğal afetler ve trafik alanları olarak sıralanabilmektedir.

Hizmet sağlayıcı olmalarının ötesinde demokrasinin temel aktörleri olmalarıyla (Mercer, 2002) da ilişkili olarak yerel kapasite geliştirme alanında STK'lar önemli bir yere sahiptir (Banks ve Hulme, 2012; Nikkhah ve Redzuan, 2010). STK'ların yüksek uyum sağlama kapasitesi, faaliyetlerinin çeşitliliği, yerel ortaklıklarda etkin rol alması da yerel kapasiteyi geliştirmede etkilidir (UNESCO, 2009). Kapasite geliştirme 1990larda proje kültürünün gelişmesinin ve bu yönde kurulan ortaklıkların temel amacı olarak görülmektedir (UNDP 1996). Kapasite geliştirme kurumsal gelişme, insan sermayesinin gelişmesi, kurumsal güçlenme kavramlarıyla da ilişkilendirilmektedir. Yapabilirliklerin geliştirilmesine dayalı ve dolayısı ile uzun süreli ve içsel bir süreç olan kapasite geliştirmede proje yapabilir olmak, projeye dahil olmak gelişimin temel yollarından biri olarak görülmektedir (Eade, 2007). STK'ların proje üretme ve yürütme sürecinde kamu kurumlarından daha verimli çalışabilmeleri de yerel kalkınma ve kapasite geliştirmede avantajlı ve başarılı görülmelerine neden olmaktadır (Nikkhah ve Redzuan, 2010).

STK'lar kapasite geliştirme faaliyetleri ile yerel kalkınmadaki etkilerini sürekli bir hale getirerek, yardım kurumlarından da farklılaşmaktadır. Yardım kurumları ihtiyaç duyulan finansal desteği /malı doğrudan ihtiyaç sahibine ileterek, sorunu geçici olarak gidermektedir. Ancak STK'lar ve hedef gruplar arasında proje süreçlerinde birlikte üretmek, bu süreçte sorumlulukları ve riski paylaşmak aktörlerde kalıcı ve olumlu değişime neden olmaktadır (Eade, 2007). Diğer bir deyişle STK'lar kapasite geliştirme aracılığı ile yerel kalkınmanın sürdürülebilirliğini sağlamaktadır. Farkındalığı geliştirmek, projelere katılım motivasyonunu arttırmak, bu yolla yerel kapasitenin gelişmesi ve kalkınmaya yönelik projeler aracılığı ile yerel yaşam kalitesinin yükseltilmesi STK'lar için önemli bir yol haritasıdır (Banks ve diğ., 2015).

STK'lar temel özellikleri, hedef grupları, faaliyetleri ve yaptıkları projeler ile yerel kalkınmanın ve yerel kapasite geliştirme sürecinde STK'ların yerele katkı türleri ve düzeyleri bulundukları coğrafyaya, o yerelde yer alan diğer aktörlere göre de önemli farklar sunmaktadır.

Alan Araştırmasının Yöntemi

Yerel kalkınmanın temel aktörlerinden olan STK'ların yaptıkları projeleri, yerel kapasite geliştirme düzeylerini ve kendilerini yerel kalkınma sürecinde nasıl algıladıklarını ölçmeyi amaçla-

yan makalede alan araştırması alanı olarak birçok medeniyete ev sahipliği yapan Antakya Merkez İlçe belirlenmiştir. Antakya, tarihi kültürel geçmişi ve günümüze kadar sürdürdüğü kültürel çeşitliliği ile sosyo-kültürel; stratejik/lojistik konumu ve verimli tarımsal çeşitliliği dolayısıyla da ekonomik anlamda önemli kentlerimizden biridir (ATSO, 2006; Karaaslan, 2005). Ayrıca Antakya'nın dinamik bir kültürel çeşitliliğe sahip olması ve yüzlerce yıldır birlikte yaşama becerisini geliştirmesi STK'ların da gelişmesinde etkili olmuştur.

Alan araştırmasının temel aktörü Antakya Merkez İlçe'de faaliyet gösteren STK'lardır. Saha çalışmasında STK yöneticileriyle derinlemesine görüşmelerin gerçekleştirilmesi için STK listelerine ihtiyaç duyulmuş ve Antakya'daki STK listelerine farklı kurumlardan ulaşılmaya çalışılmıştır. Dernekler ve sendikalarla ilişkin veriler Hatay Dernekler İl Müdürlüğü'nden; Vakıflara ilişkin veriler Hatay Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nden alınmıştır. Meslek odalarının sayılarına tek bir listede ulaşılamadığı için oda sayılarına ilişkin verilere Hatay Esnaf ve Sanatkarlar Odası Birliği Başkanlığı (HESOB), Hatay Valiliği ve TMMOB web sitelerinden ulaşılmıştır. Elde edilen STK listeleri doğrultusunda 2014 yılı itibarıyla Hatay İl'i'nde toplam 1575 STK olduğu görülmekte ve bu STK'ların en yüksek oranla (611 STK, %38,8) yer aldığı ilçenin Antakya Merkez İlçe olduğu tespit edilmektedir.

Antakya Merkez İlçe'de yer alan 611 STK'dan %13 örneklem büyüklüğü ile 80 STK ile görüşme yapılmıştır. Alan araştırmasında STK'lar kuruluş amacı ve faaliyetleri açısından dernek, vakıf, sendika ve meslek odası olarak ele alınmıştır. Dernek ve vakıflar pek çok çalışmada STK olarak değerlendirilmekle birlikte, meslek odaları ve sendikaların STK olmadığı yönünde değerlendirmeler bulunmaktadır (DDK,2009). Ancak sendikaların ülkemizde en yaygın formal örgütlenme biçimleri olarak işçi-işveren sendikaları şeklinde örgütlenmelerinin yanı sıra meslek odalarının da mesleki dayanışma ve yardımlaşma amacıyla kurulma nitelikleri dikkate alınarak çalışma kapsamına dahil edilmesi uygun bulunmuştur.

Alan araştırmasında örneklemin belirlenmesinde dernek, vakıf, sendika ve meslek odalarının farklılaşan nitelik ve yapıda olmaları katmanlı örnekleme tekniği kullanılmasında etkili olmuştur. Üzerinde çalışılan evren özellikler yönünden heterojen olduğunda tabakalı örnekleme tekniği evrenin daha güçlü temsil edilmesine yardımcı olmaktadır. Antakya'da derneklerin evren içindeki ağırlığının %79,9 gibi yüksek bir orana sahip olması araştırmada ele alınan diğer STK türlerinin örnekleme hiç dahil olamama riskini doğurmaktadır. Alan araştırmasında ele alınan her bir STK türü için %10 örneklem büyüklüğünün altına inilmemiştir. Görüşülen 80 STK'nın 59'u dernek (%12,1 örneklem oranı), 9'u sendika (%20,5 örneklem oranı), 6'sı meslek odası (%10,9 örneklem oranı) ve 6'sı vakıf (%25,0 örneklem oranı) kuruluşudur (Tablo 1). Yapılan görüşmelerde

Tablo 1. Antakya'da STK'ların türlerine göre dağılımı ve çalışmanın örneklemi

	STK sayısı	%	Anket uygulanan STK sayısı	Örneklem oranı
Dernek	488	79,9	59	12,1
Vakıf	24	3,9	6	25,0
Sendika	44	7,2	9	20,5
Meslek odası	55	9,0	6	10,9
Toplam	611	100,0	80	13,1

kuruluştaki en yetkili kişi ile görüşülmesi hedeflenmiş, 74'ü STK yöneticisi ve 6'sı STK temsilci olmak üzere toplam 80 STK yetkilisiyle görüşülmüştür. Alan araştırmasında farklı türde STK'ların temsil edilmesi tabakalı örnekleme tekniği ile sağlanmış, ancak alan araştırması sonuçları değerlendirilirken farklı türdeki STK'ların sonuçlarını ayrı ayrı ele almak yoluna gidilmemiştir. Alt gruplar arasında sayısal dengenin dernekler yönünde ağır basması alt gruplar arasında karşılaştırmalı değerlendirmeden kaçınılmasına neden olmuştur (Tablo 1).

2014 yılı Şubat ve Mart aylarında iki aylık süreçte yapılan elektronik posta ve yüz yüze görüşmelerle, toplam 80 STK görüşmesi tamamlanmıştır. 5 STK yöneticisi ve 2 STK temsilcisiyle elektronik posta yoluyla görüşülmüş; diğer STK yöneticileri/temsilcilerinden randevu alınarak yüz yüze derinlemesine görüşme yapılmıştır. STK yöneticileri/temsilcileri ile yapılan görüşmeler yaklaşık bir saat sürmüştür.

Yapılan görüşmelerde kullanılan anket formunda STK'ların temel özellikleri, STK yöneticilerinin temel özellikleri, STK'ların yerel kapasite gelişimine katkılarını ölçebilmek amacı ile yaptıkları projelerin sayısı, bu projelerin özellikleri, kendilerini yerel kalkınma ve karar alma süreçlerinde ne kadar etkin gördükleri, diğer STK'ları nasıl gördükleri ve değerlendirdikleri sorgulanmaktadır.

Antakya Alan Araştırması Bulguları

Antakya'da STK ve STK yöneticilerinin özellikleri, STK'ların temel faaliyet alanları, yerele katkı ve STK'ların yerel kapasite gelişimine katkı düzeyi alanlarında yapılan analizlerin sonuçlarına dayanan araştırma bulguları bu bölümde sunulmaktadır.

Antakya'da STK'ların ve STK yöneticilerinin temel özellikleri

STK'ların temel özellikleri

STK'ların temel özellikleri arasında STK kuruluş yılı, büyüklüğü, temel faaliyet alanı, hizmet düzeyi ele alınmakta ve analiz edilmektedir (Tablo 2).

Tablo 2. Görüşülen STK'ların temel özellikleri (kuruluş yılı, üye sayısı, hizmet düzeyi)

Kuruluş yılı	Sayı	%	Üye sayısı	Sayı	%	Hizmet düzeyi	Sayı	%
1980 ve öncesi	11	13,8	0-49 kişi	17	21,3	Uluslararası	2	2,5
1981-1989	5	6,3	50-249 kişi	31	38,8	Ulusal	12	15,0
1990-1999	29	36,3	250-999 kişi	17	21,3	Yerel	66	82,5
2000 ve sonrası	35	43,8	1 000 ve üstü	15	18,8			
Toplam	80	100,0	Toplam	80	100,0	Toplam	80	100,0

Tablo 3. STK'ların temel faaliyet alanları

Faaliyet alanı	Sayı	%
Eğitim-kültür	32	40,0
Yardımlaşma	17	21,3
İnsan hakları-demokrasi	12	15,0
Çevre-imar	8	10,0
Gençlik-spor	5	6,2
Sağlık	4	5,0
Ekonomi	2	2,5
Toplam	80	100,0

Görüşülen STK'ların %13,8'inin 1980 öncesi kurulmuş, 30-40 yıllık tarihi geçmiş olan köklü kurumlar olduğu görülmektedir. 1981-1989 arasında kurulan STK'ların oranı düşüktür (%6,3), bu durum 1980 askeri darbesi sonrasında yürütülen politikalarla açıklanabilmektedir. 1990 sonrasında kurulan STK'ların sayısında önemli bir artış olduğu ve bu artışın 2000'li yıllarda da devam ettiği gözlenmektedir. 2000 yılı sonrası kurulan STK'ların oranı ise %43,8 ile toplam STK'ların yaklaşık yarısı kadardır (Tablo 2).

Antakya'da görüşülen STK yöneticileri STK büyüklüklerinin üye sayılarına göre belirlenebileceğini belirtmişlerdir. Bu çerçevede görüşülen STK'ların %38,8'inin 50-249 kişi arasında üye sayısı olan orta ölçekli kuruluşlar olduğu görülmektedir. 0-49 kişi üyesi olan daha küçük ölçekli kuruluşların oranı %21,3, üye sayısı 1.000 kişi ve üstü olan büyük ölçekli kuruluşların oranı ise %18,8'dir (Tablo 2).

Görüşülen STK'ların etkin olarak faaliyet gösterdiği coğrafi düzey; uluslararası, ulusal ve yerel olmak üzere üç ölçekte ele alınmıştır. Görüşülen STK'ların yalnızca %2,5'i uluslararası düzeyde hizmet veren bir örgütlenmenin yerel kuruluşudur. STK'ların %15,0'ını konfederasyon, birlik veya dernek merkezleri çatısı altında toplanan ve Antakya'da şubesi olan ulusal kuruluşlar oluşturmaktadır. Görüşülen STK'ların çok büyük bölümü (%82,5'i) yerel ölçekte kurulmuştur ve faaliyet göstermektedir (Tablo 2).

Alan araştırması sonuçları Antakya'da STK'ların büyük oranda 1990 sonrası kurulduğunu, yerel düzeyde faaliyet gösteren kuruluşlar olduğunu ve 0-249 kişi üye sayısı olan STK'ların oranının yüksek olduğunu ortaya koymaktadır.

Teorik çerçevede STK'ların ana hizmet sağlayanların da rolünü üstlenerek faaliyetlerinin çeşitlendiği vurgulanmaktadır (UNESCO, 2009). Antakya'da da STK'ların temel faaliyet alanları eğitim-kültür faaliyetlerinden, sağlığa, çevre-imara kadar çeşitli bir yapı sunmaktadır. Eğitim-kültür faaliyetlerinin Antakya'nın çok kültürlü yapısıyla da uyumlu olarak %40 oran ile ilk sırada yer aldığı görülmektedir (Tablo 3). Eğitim-Kültür alanında "Asi'nin Kızları Okuldan Hayata Projesi" kapsamında kız çocuklarına yönelik ücretsiz tiyatro, girişimcilik-liderlik seminerleri; kütüphane, okul yenilemesi çalışmaları; ipek şal dokuma, web tasarımı kursu ve çağrı merkezi eğitimi faaliyetleri yer almaktadır. Yardımlaşma faaliyetleri ise %21,3 oran ile eğitim-kültür faaliyetlerini izlemekte ve ikinci sırada yer almaktadır. Antakya'da çok kültürlü yapıda hem kültürlerin korunmasında hem de kültürler arası ilişkilerde yardımlaşma faaliyetleri öne çıkmaktadır. Yardımlaşma alanında Suriyeli mültecilere yardım ve destek sağlama, öğrencilere yönelik eğitim yardımı, ücretsiz aşı ve yaşlılara ücretsiz sağlık hizmeti gibi çalışmalar sürdürülmektedir. Çevre ve imar konularında faaliyet gösteren STK'ların da %10 orana sahip olduğu ve Antakya'da STK faaliyetleri arasında önemli bir yer tuttuğu görülmektedir (Tablo 3). STK'ların tanımladıkları faaliyet alanlarında faaliyetlerini icra ettikleri ve projelerini gerçekleştirdikleri görülmektedir. Diğer bir deyişle STK'lar en çok proje yaptıkları alanları faaliyet alanı olarak sunmaktadır.

STK yöneticilerinin temel özellikleri

STK yöneticilerinin özellikleri başlığı altında cinsiyet, eğitim durumu ve yöneticisi oldukları STK'ya üyelik süreleri analiz edilmektedir (Tablo 4).

Görüşülen STK yöneticilerinin %82,5'inin erkeklerden oluştuğu, kadın yöneticilerin ise %17,5 ile düşük bir paya sahip olduğu görülmektedir (Tablo 4). Her ne kadar kadın yöneticilerin oranı düşük görünse de, Antakya'daki kadın STK yöneticilerinin oranının Türkiye geneli kadın STK yöneticilerinin oranından (%14,4) yaklaşık %3 değerinde yüksek olduğu da söylenebilmektedir (TÜSEV, 2011).

Tablo 4. STK yöneticilerinin temel özellikleri

Cinsiyet	Sayı	%	Eğitim durumu	Sayı	%	Üyelik süresi	Sayı	%
Kadın	14	17,5	Ortaöğretim	7	8,7	1–5 yıl	18	22,5
Erkek	66	82,5	Lise	8	10,0	6–10 yıl	24	30,0
			Üniversite	65	81,3	10+	38	47,5
Toplam	80	100,0	Toplam	80	100,0	Toplam	80	100,0

STK yöneticilerinin büyük oranda eğitilmiş kişilerden oluştuğu, %81,3'ünün üniversite mezunu olduğu görülmektedir. STK yöneticileri içerisinde ilköğretim mezunu bulunmamakta, ortaöğretim mezunlarının da oranı %8,7 ile düşük bir seviyede kalmaktadır (Tablo 4). Antakya'da STK yöneticileri içinde üniversite mezunlarının oranı Türkiye'nin toplumsal yapısından çok farklı bir yapı ortaya koymaktadır.

STK yöneticilerinin yönetici konuma gelmesinde STK'da üyelik sürecinin, diğer bir deyişle kurumsal geçmişin ve derinliğin önemli olduğu görülmektedir. 10 yıldan fazla süredir STK'da üyelikleri bulunan STK yöneticilerinin oranı %47,5'dir. 6–10 yıl arasında üyeliği olan yöneticilerin oranı ise %30,0'dur (Tablo 4). Antakya'da STK yöneticilerinin büyük oranda erkeklerden oluştuğu, yine büyük oranda yüksek eğitilmiş bir grup olduğu (üniversite mezunu) ve uzun süredir STK'nın üyesi oldukları görülmektedir.

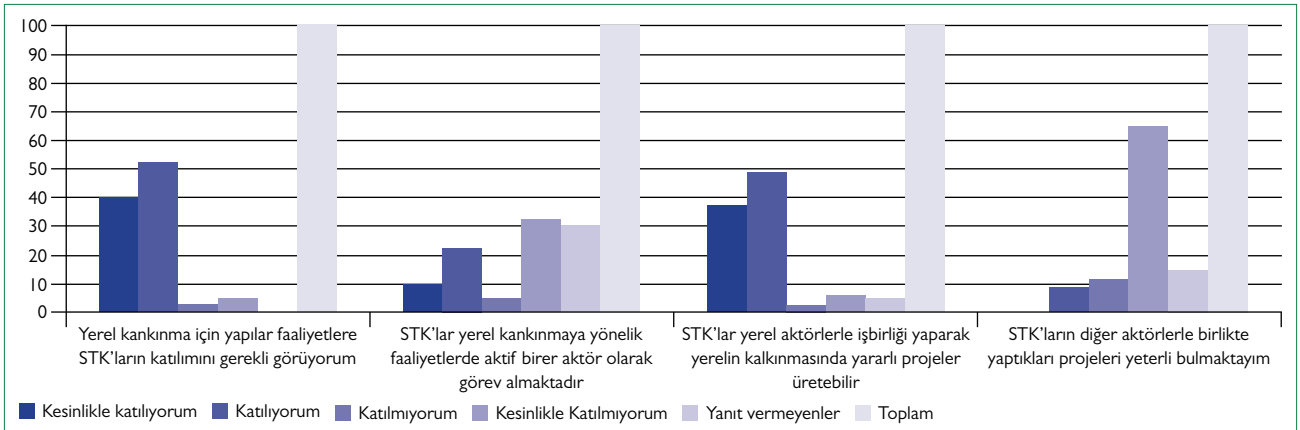
Yerele katkı düzeyi konusunda STK'ların kendilerini ve diğer STK'ları algısı

Antakya'da STK'ların kendilerini ve diğer STK'ları yerele katkı alanında nerede gördüklerini ortaya koymak makalenin amacına ulaşması ve birinci araştırma sorusunun yanıtlanması açısından önemlidir. STK yöneticileri ile yapılan görüşmelerde STK yöneticilerine dört önerme sunulmuş ve bu önermelere katılma/ katılmama düzeyleri sorgulanmıştır. STK'lara sunulan

önermelerden iki tanesi olması istenen/ beklenen durumları yansıtırken, diğer iki önerme gerçek durumu yansıtmaktadır.

Olmaması istenen/ beklenen durumları yansıtan önermelerde görüş bildiren STK'ların sayısı yüksekken, mevcut durum değerlendirmelerinde aynı STK'ların aynı katılımcılığı göstermediği görülmektedir (Şekil 1). “Yerel kalkınma için yapılan faaliyetlere STK'ların katılımını gerekli görüyorum.” önermesine STK'ların tümünün yanıt verdiği ve %92,5'unun katılıyorum/ kesinlikle katılıyorum ifadeleriyle önermeyi onayladığı görülmektedir. STK yöneticileri istenen/beklenen durum olarak STK'ların yerel kalkınmaya yönelik faaliyetlere katılımı gerektiğini onaylamaktadır. Ancak STK'ların yerel kalkınmaya yönelik faaliyetlere fiilen katılmasına ilişkin “STK'lar yerel kalkınmaya yönelik faaliyetlerde aktif birer aktör olarak görev almaktadır.” önermesine STK'ların %30,0'u yanıt vermemiştir. STK'ların %32,5'i önermeyi reddetmektedir (Şekil 1). Diğer bir deyişle STK yöneticileri yerel kalkınma için yapılan faaliyetlere STK'ların katılımını gerekli görmekte ancak mevcut faaliyetlerde STK'ların aktif birer aktör olarak görev almadığını kabul etmektedir.

Yerel kapasite geliştirmede proje üretme/ yapma konusunda istenen/beklenen durum olarak “STK'lar yerel aktörlerle işbirliği yaparak yerelin kalkınmasında yararlı projeler üretebilir.” önermesine 76 STK yanıt verirken, STK'ların %86,3'ü verilen önermeyi katılıyorum/kesinlikle katılıyorum ifadeleriyle kabul etmektedir.

Şekil 1. STK'ların kendilerine ve diğer STK'lara yönelik yerele katkı algısı.

(Şekil 1). Bu yanıt STK yöneticilerinin STK'ların proje üretme kapasitesine duyduğu inancı anlatmaktadır. STK'ların yapmakta oldukları projelere ilişkin önerme “STK'ların diğer aktörlerle birlikte yaptıkları projeleri yeterli bulmaktayım.” olarak kurgulanmıştır. Bu önermeye yanıt veren STK sayısı 68'dir. Önermeye yanıt veren STK'ların %76,3'ü katılmıyorum/kesinlikle katılmıyorum yanıtını vermişlerdir (Şekil 1).

STK yöneticileri uzun süreli üyelik sürecinde STK'yı iyi tanıyor olmaları ve yüksek eğitim düzeyine sahip olmaları nedeni ile STK'ların yerel kalkınma faaliyetleri ve proje geliştirme alanlarında potansiyellerini görebilmektedir ve STK'ların yapabilirlikleri konusunda farkındalıkları yüksektir. Ancak mevcut durumdaki katkıyı da objektif olarak değerlendirmektedirler.

STK'ların diğer STK'ların çalışmalarına yönelik algısı
STK yöneticilerinden diğer STK'lar ve onların çalışmalarını değerlendirmeleri istendiğinde STK'ların %18,8'i diğer STK'ların çalışmaları hakkında fikrim yok demektedir (Tablo 5). Bu sonuç demokrasinin ana aktörü olan STK'lardan çevresiyle ilişkisi olmayanların oranının hiç de az olmadığını göstermektedir. Diğer STK'ların çalışmalarını yeterli bulanlar %13,8 gibi düşük bir orana sahipken, diğer STK'ların çalışmalarını yetersiz bulanların oranı %67,5'dir (Tablo 5). Araştırma bulguları STK'ların kendilerinin olduğu kadar çevrelerinin de farkında olduklarını ve Antakya'da STK çalışmalarını yetersiz bulduklarını ortaya koymaktadır. STK'ların çok sayıda olması her zaman etkin bir sivil toplum anlamına gelmemekte, etkin bir sivil toplum için demokrasi ve işbirliği kültürünün içselleştirilmiş olması gerekmektedir.

STK yöneticilerinin yereldeki çalışmaları yetersiz bulma nedenlerinin içinde Antakya'daki mevcut STK yapısının zayıf olması %13,8 oranla ilk sırada gelmektedir (Tablo 5). Yerelde STK çabalarının olduğu ancak STK içyapılarının güçlü olmaması nedeniyle hiçbir STK çalışmasının yeterli etkiye sahip olama-

dığı görüşü STK yöneticilerince paylaşılmaktadır. STK'lar bu durumu yerelde kendilerine yeterince destek verilmemesine ve faaliyetlerinin yerel halk tarafından kabul görecektir düzeyde olmamasına bağlamaktadır. Bunun yanı sıra STK'ların %12,5'i STK çalışmalarını yetersiz bulma nedenini STK'lar arası işbirliğinin yetersizliğiyle ilişkilendirmektedir (Tablo 5). STK yöneticilerinden biri bu yetersizliğin nedenini “STK'lar arası işbirliğinin olmaması, yerelde yapılacak çalışmaların yerele katkısının hiçbir zaman yeterli olmamasına neden olmaktadır” ifadesi ile temellendirmektedir.

STK yöneticilerinin %7,5'i ise diğer kurumların STK'ları benimsememe ve ortak çalışma içinde olmama seçimini diğer kurumların STK'lara olumsuz bakışına dayandırmaktadır. STK'ların farkındalığının düşük olması ve finansman sorunları diğer STK'ların çalışmalarını yetersiz bulma gerekçeleri arasında sıralanmaktadır (Tablo 5).

STK'ların kendilerine ve diğer STK'lara yönelik algısı yerel kalkınma ve yerel kapasite geliştirme alanlarında STK'ların önemli bir potansiyele sahip olduğunu ancak henüz bu potansiyele kullanacak gerekli demokrasi ve işbirliği kültürüne sahip olmadıklarını ortaya koymaktadır. Literatürde STK'ların güncel zorlukları olarak; toplumda zayıf kökleri ve zayıf etkilerinin bulunması, toplumsal kabul görmeme vurgulanmaktadır (Kamat, 2013; Choudry ve Kapoor, 2013). Alan araştırması bulguları da literatürde tanımlanan zorlukları büyük oranda destekler niteliktedir. Ancak proje çalışmaları yapan ve proje çalışmaları aracılığı ile yerel kapasitenin geliştirilmesine katkı sağlayan STK'lar da bulunmaktadır. Proje kültürü gelişmiş STK'ların çözülmesi bu kültürün yaygınlaştırılmasına yönelik politikalarla da yol gösterici olabilecektir.

STK'ların yerel kapasite geliştirme düzeyi; STK proje çalışmaları

Teorik çerçevede STK'ların yerele katkısının yalnızca hizmet sunumu değil, projeleri aracılığı ile yerel kapasite gelişimi olduğu vurgulanmaktadır. Makalenin ikinci ve üçüncü araştırma soruları yerel kapasite geliştirme kavramsal başlığı altında STK'ların yaptıkları proje çalışmalarını irdelemektedir. İkinci araştırma sorusu STK özellikleri, STK yönetici özellikleri ve proje çalışmaları arasındaki ilişkiyi, üçüncü araştırma sorusu ise yapılan projelerin yerele katkı türünü sorgulamaktadır. Antakya Türkiye'de en çok STK'nın bulunduğu illerden biridir, ancak alan araştırması bulguları STK'ların bir yerde yığılmasının her zaman etkin bir STK ortamı getirmediğini ortaya koymaktadır. Benzer şekilde STK'nın çok sayıda proje yapıyor olması da her zaman başarı anlamına gelmeyebilir. Ancak çalışmada proje yapıyor olmak; proje kültürünün gelişmesi ve yerel kapasite geliştirmede önemli bir adım olarak kabul edilmiş, STK'larda proje yapma kültürü yerleştikçe projenin ekonomik, sosyal ve mekânsal etkisinin ve yerele katkı düzeyinin de gelişeceği var sayılmıştır.

Tablo 5. STK'ların diğer STK'ların çalışmalarına yönelik algısı

Yetersiz bulunma sebebi	Sayı	%
Diğer kurumların STK'lara olumsuz bakışı	6	7,5
Finansman zorlukları	2	2,5
STK işbirliğinin olmaması	10	12,5
Farkındalığın düşük olması	4	5,0
STK yapısının zayıf olması	11	13,8
Yanıt vermeyenler	21	26,3
Toplam	54	100,0 (67,5)
Yeterli bulanlar	11	13,8
Fikrim yok	15	18,8

Antakya'da görüşülen STK'ların yalnızca %5,0'inin (4 STK) sürdürdüğü hiçbir proje olmadığı görülmektedir. Tek bir STK'nın sürdürdüğü en fazla proje sayısı 5'dir ve örneklemini oluşturan 80 STK'nın toplam 135 proje çalışması olduğu, STK başına düşen ortalama proje sayısının yaklaşık 2 olduğu saptanmaktadır. Bir proje sürdüren STK'ların oranı %48,7, iki proje sürdüren STK'ların oranı ise %25,0'dır. Çalışma kapsamında 0, 1 ve 2 projesi olan STK'lar proje üretme kapasitesi düşük STK'lar olarak adlandırılmakta, 3, 4, ve 5 tane projesi olan STK'lar örneklem ortalaması olan 2 projenin, üzerinde performans gösterdikleri için proje üretme kapasitesi yüksek STK'lar olarak adlandırılmaktadır. Proje üretme kapasitesi düşük STK'ların sayısı 63 (%78,7), ortalamanın üzerinde kalan, proje üretme kapasitesi yüksek STK'ların sayısı ise 17'dir (%21,3) (Tablo 6). Proje çalışmalarında Antakya çok gelişmiş bir yapı sunmamakla birlikte, geliştirilmeye açık bir projecilik potansiyelini yansıtmaktadır.

Proje üretme kapasitesi düşük ve proje üretme kapasitesi yüksek STK'lar sınıflaması hangi STK özellikleri ve STK yönetici özelliklerinin yerel kapasite geliştirme düzeyinde belirleyici olduğuna ilişkin yapılacak analizlere altlık oluşturmaktadır.

STK özellikleri ve STK proje çalışmaları arasındaki ilişki

STK özelliklerinden kuruluş yılının proje üretme kapasitesi ile ilişkisine bakıldığında proje üretme kapasitesi düşük ve yüksek STK'ların kuruluş yılı aralıklarında birbirinden çok farklılaşmadığı görülmektedir (Tablo 6). Diğer bir deyişle proje kapasitesi düşük ya da yüksek STK'lar kuruluş yılları arasında benzer bir dağılım sunmaktadır. Bu nedenle de ki-kare değerinin oldukça düşük olduğu ve güvenilirlik düzeyinin 1'e yakın olduğu görülmektedir (Tablo 6).

STK üye sayıları ve proje üretme kapasitesi arasındaki ilişki-

Tablo 6. STK'ların kuruluş yılı, üye sayısı, hizmet düzeyi ile proje üretme kapasitesi arasındaki ilişki

STK'ların kuruluş yılı		STK'ların proje üretme kapasitesi		Toplam	Ki kare güvenilirlik
		Düşük	Yüksek		
1990 öncesi	Sayı	12	4	16	
	%	19,0	23,5	20,0	
1991–1999	Sayı	23	6	29	0,173
	%	36,5	35,3	36,2	0,917
2000 sonrası	Sayı	28	7	35	
	%	44,4	41,2	43,8	
Toplam	Sayı	63	17	80	
	%	100,0	100,0	100,0	
STK üye sayısı					
0–249 kişi	Sayı	36	12	48	
	%	57,1	70,6	60,0	
250–999 kişi	Sayı	14	3	17	1,097
	%	22,2	17,6	21,2	0,578
1000+ kişi	Sayı	13	2	15	
	%	20,6	11,8	18,8	
Toplam	Sayı	63	17	80	
	%	100,0	100,0	100,0	
STK'ların hizmet düzeyi					
Uluslararası	Sayı	2	0	2	
	%	3,2	0,0	2,5	
Ulusal	Sayı	9	3	12	0,641
	%	14,3	17,6	15,0	0,726
Yerel	Sayı	52	14	66	
	%	82,5	82,4	82,5	
Toplam	Sayı	63	17	80	
	%	100,0	100,0	100,0	

ye bakıldığında kuruluş yılına göre değişkenlerin daha yüksek, ancak yine de yetersiz düzeyde istatistiki açıklayıcılıkla farklılaştığı görülmektedir. Proje üretme kapasitesi düşük ve yüksek olan STK'larda 0–249 üye sayısında bir yığılma olduğu görülmektedir. Proje üretme kapasitesi düşük STK'ların %57,1'i 0–249 üye sayısına sahipken, proje üretme kapasitesi yüksek STK'ların %70,6'sı 0–249 üye sayısına sahiptir (Tablo 6). Proje yapıp yapmama, ya da proje üretme düzeyinin STK üye sayısından bağımsız olmasının nedeni STK içinde proje üretim sürecinin demokratik katılımcı bir yöntemle işlememesinde, çoğunlukla kısıtlı sayıda kişiden oluşan bir grup tarafından projelerin yürütülmesinde aranabilmektedir.

STK'ların hizmet düzeyi genişledikçe proje üretme kapasitesinin artması beklenir ancak araştırma bulguları bu ilişkiyi doğrulamamaktadır. Hem proje üretme kapasitesi düşük, hem de proje üretme kapasitesi yüksek STK'ların yaklaşık %82 oranında yerel düzeyde hizmet veren STK'lar olduğu görülmektedir

(Tablo 6). Ayrıca beklenenin aksine proje üretme kapasitesi yüksek STK'lar arasında uluslararası düzeyde hizmet veren STK bulunmamaktadır.

STK yönetici özellikleri ve STK proje çalışmaları arasındaki ilişki

Araştırma sonuçları STK özelliklerinin STK'ların proje üretme kapasitesi üzerinde etkili olmadığını ortaya koymaktadır. Bu noktada STK özelliği değil, STK yöneticisinin özellikleri ve vizyonunun yapılmakta olan projelerde etkili olabileceği öngörülebilmektedir. STK yönetici özellikleri ve STK'ların proje üretme kapasitesi arasındaki ilişki Tablo 7'de sunulmaktadır. STK yönetici özellikleri ve proje üretme kapasitesi arasındaki ilişki istatistiki olarak anlamlı olmasa da STK özellikleriyle ilişkiye göre daha anlamlı olduğu görülmektedir.

STK yöneticilerinin cinsiyeti ve proje üretme kapasitesi arasında istatistiki olarak anlamlı bir fark bulunmazken, yöneticisi

Tablo 7. STK'ların yöneticilerinin cinsiyet, eğitim durumu, üyelik süresine göre proje üretme kapasitesi

STK yönetici cinsiyet		STK'ların proje üretme kapasitesi		Toplam	Ki kare güvenilirlik
		Düşük	Yüksek		
Kadın	Sayı	12	2	14	
	%	19,0	11,8	17,5	
Erkek	Sayı	51	15	66	1,020
	%	81,0	88,2	82,5	0,483
Toplam	Sayı	63	17	80	
	%	100,0	100,0	100,0	
STK Yönetici Üyelik Süresi					
1–5yıl	Sayı	16	2	18	
	%	25,4	11,8	22,5	
6–10 yıl	Sayı	21	3	24	4,626
	%	33,3	17,6	30,0	0,099
10+yıl	Sayı	26	12	38	
	%	41,3	70,6	47,5	
Toplam	Sayı	63	17	80	
	%	100,0	100,0	100,0	
STK yönetici eğitim durumu					
Ortaöğretim	Sayı	6	1	7	
	%	9,5	5,9	8,8	
Lise	Sayı	8	0	8	2,802
	%	12,7	0,0	10,0	0,246
Üniversite	Sayı	49	16	65	
	%	77,8	94,1	81,2	
Toplam	Sayı	63	17	80	
	%	100,0	100,0	100,0	

erkek olan STK'ların %22,7'sinin proje üretme kapasitesinin yüksek olduğu, bu oranın kadın yöneticisi olan STK'lar için %14,3'e düştüğü görülmektedir. STK yöneticilerinin eğitim düzeyine bakıldığında proje üretme kapasitesi yüksek STK'ların %94,1'inin yöneticisinin üniversite mezunu olduğu görülmektedir. Üniversite mezunu yöneticilerin oranı proje üretme kapasitesi düşük STK'lar arasında %77,8'e düşmektedir (Tablo 7). Diğer yandan ortaöğretim ve lise mezunlarının oranı da proje üretme kapasitesi düşük olan STK'larda proje üretme kapasitesi yüksek olan STK'lara göre daha yüksektir.

STK'da üyelik süresi ve proje üretme kapasitesi ilişkisine bakıldığında uzun yıllar STK içinde görev almanın proje üretme kapasitesini olumlu etkilediği tespit edilmektedir. Proje üretme kapasitesi yüksek olan STK'ların yöneticilerinin %70,6'sının 10 yıldan uzun süredir STK'nın üyesi olduğu görülmektedir. Bu oran proje üretme kapasitesi düşük STK'larda %41,3'e düşmektedir (Tablo 7).

Yapılan analizler STK özellikleri ve STK yönetici özelliklerinin proje üretme kapasitesi ile istatistiki olarak anlamlı bir fark yaratmadığını ortaya koymaktadır. Ancak STK yönetici özellikleri, STK özelliklerine göre daha anlamlı sonuçlar sunmaktadır. STK yöneticisi özellikleri arasında STK'ya emek verme süresi (üyelik süresi) ve eğitim durumu öne çıkmaktadır (Tablo 7, Tablo 6). Araştırma sonuçları liderliği ön plana çıkaran bir yapının STK'larda önem taşıdığını, STK iç işleyişinin STK'ların temel amacı olan demokratik ortamdan uzak kaldığını ortaya koymaktadır. Lidere bağlı bir sistemin demokratik oluşumlar olan STK'ların devamlılığında doğurabileceği sorunlar da yerel kalkınma çalışmalarında göz ardı edilmemelidir.

Yapılan projelerin faaliyet alanı ve yerele katkı türü

Araştırma sorularından üçüncüsü; yapılan projelerin faaliyet alanı ve yerele katkı türü üzerinedir. Antakya'da alan araştırmasında görüşme yapılan 80 STK'nın yapmakta olduğu 135

proje bulunmaktadır ve bu projelerin konusu, hitap kesimi ve yerel kapasite geliştirmeye yönelik yerele katkı türü Tablo 8'de sunulmaktadır. Projenin hitap kesimi, projeden doğrudan etkilenen proje sürecinde yapabilirliği geliştirilmek istenen kesimdir ve bu kesim proje sürecinden uzun süreli ve kalıcı olarak etkilenmektedir.

Antakya'da STK'ların yaptıkları projelerin hitap kesimini büyük oranda öğrenciler/gençler (%32,0) ve yerel halk (%30,0) oluşturmaktadır. Üçüncü sırada gelen gruplar ise kadın/çocuk/engelli ve mülteciler/yardıma muhtaç olanlardır. Bu hitap kesimlerine yönelik proje alanları eğitim-kültür, yardımlaşma, farkındalık-bilinçlendirme, çevre-restorasyon, sağlık-spor olarak sıralanabilmektedir. Proje konusunda %32,0 oranla ilk sırada yer alan eğitim-kültür projelerinin hitap kesimini de büyük oranda öğrenciler/gençler oluşturmaktadır (Tablo 8). İkinci sırada %20 orana sahip proje konuları yardımlaşma ve farkındalık/bilinçlendirme konularıdır. Bu konulardaki projelerin hedef grupları da büyük oranda yerel halk, kadın, çocuk, engellilerdir. Restorasyon ve çevre konusu (%16,0) da Antakya'nın tarihi ve kentsel özelliklerinden dolayı öne çıkan proje konularındandır (Tablo 8).

STK projelerinin yerele katkısına bakıldığında dört temel yerel katkı türü Antakya'da öne çıkmaktadır. İlk sırada yer alan katkı türünün %34,1 oranla "sosyal ve insan sermayesinin gelişimi" olduğu görülmektedir (Tablo 8). STK'lar kar amacı gütmeyen kuruluşlar olmaları nedeni ile yerelde sosyal olanın geliştirilmesinde etkin olabilmekte ve bu yönüyle de yerel kalkınmaya katkı sağlayabilmektedir. STK'lar yaptıkları projelerde hedef grup belirlemekte ve böylelikle hedef grubun gelişimine, diğer bir deyişle yerelde insan sermayesinin gelişimine katkı sağlayabilmektedirler. Yapılan görüşmelerde yerelde "sosyal ve insan sermayesinin gelişimine" yönelik olarak STK yöneticileri "yerelde gençlere, kadınlara ve engellilere yönelik iş olanağı yaratma açısından çeşitli kurumlarla işbirliği yap-

Tablo 8. STK projelerinin konusu, hitap kesimi ve yerele katkı türü

Projelerin hitap kesimi	Sayı	%	Proje konusu	Sayı	%	Yerele katkı türü	Sayı	%
Öğrenci/gençler	43	32,0	Eğitim-kültür	43	32,0	Sosyal ve insan sermayesi gelişimi	46	34,1
Yerel halk	41	30,0	Yardımlaşma	27	20,0	Yerel Kaynakların ve değerlerin sürdürülmesi	37	27,4
Kadın/çocuk/engelli	19	14,0	Farkındalık/Bilinçlendirme	27	20,0	Sosyal-kültürel ve fiziki yapının güçlenmesi	28	20,7
Mülteci/yardıma muhtaç	18	13,0	Restorasyon-çevre	22	16,0	Demokrasinin gelişimi	15	11,1
İşçi	9	7,0	İstihdam	9	7,0	Katkısı yok	9	6,7
Kurum Üyeleri	5	4,0	Sağlık-spor	7	5,0			
Toplam	135	100,0	Toplam	135	100,0	Toplam	135	100,0

malarına fırsat tanıdıklarını ve çeşitli eğitim ve sosyal desteklerle yerelde bilinçli bireylerin yetişmesine katkı sağladıklarını” dile getirmişlerdir. STK yöneticileri, yürüttükleri çalışmalarda sosyal sermayenin gelişimine önem vererek yerel kapasitenin gelişimine katkı sağlayabilmektedirler.

“Yerel kaynakların ve değerlerin sürdürülmesi” katkısını işaret eden STK yöneticilerinin oranı %27,4 ile ikinci sırada yer almaktadır. STK’ların proje yapmasının ardındaki temel motivasyon olarak tanımlanabilen yerel kaynak ve değerlerin sürdürülmesi, yerel kalkınmanın temellini oluşturan yerel potansiyellere işaret etmektedir. Nitekim STK yöneticileriyle yapılan görüşmelerde yerel değerlerine sahip çıktıkları ve bu değerlerin sürdürülmesi gerekliliğinin bilincinde oldukları görülmektedir. Görüşmelerde yöneticiler “Antakya’nın tarihi köklü bir geçmiş var ve kültürel bazı değerlerini kaybetmemesi için birçok çaba içinde bulunuyoruz” ve “Gençlere yönelik yerel değerlerinin farkında olmalarını ve bunları yaşatmalarını sağlayacak toplantı, seminer, kampanya vb. çalışmalarımız var” şeklinde görüş bildirmektedir.

Sosyal, kültürel ve fiziki yapının güçlenmesi %20,7 oranla yerele katkı türleri içinde üçüncü sırada yer almaktadır. STK yöneticilerinden biri “Halkın kenti ilgilendiren çalışmalarda seslerini duyurmalarına, kendi isteklerini hayata geçirmelerine fırsat veriyoruz. Bunun için halkla bir araya gelerek bilinçlendirme kampanyaları düzenlemekteyiz” ifadesini kullanmıştır. Mevcut durumun iyileştirilmesine yönelik bu katkı türü mevcut potansiyellerin geliştirilmesi ve dolayısıyla yerel kapasitenin geliştirilmesi için büyük önem taşımaktadır.

Sonuç

STK sayılarında Türkiye’nin önde gelen illerinden olan Antakya’nın dinamik bir kültürel çeşitliliğe sahip olması ve yüzlerce yıldır birlikte yaşama becerisini geliştirmiş olması, STK’ların gelişmesinde uygun ortamı oluşturmaktadır. Antakya’da STK’ların büyük oranda 1990 sonrası kurulduğu, yerel düzeyde faaliyet gösteren kuruluşlar olduğu ve üye sayısının 0–249 kişi aralığında yığıldığı görülmektedir. STK yöneticileri ise büyük oranda erkeklerden oluşmaktadır, Türkiye ortalamasının üzerinde bir eğitim seviyesine sahiptir ve uzun yıllardır STK üyesi olarak örgütlü sivil yaşamın üyesidir.

Temel aktörü STK’lar olan alan araştırmasının ilk araştırma sorusu yerele katkı alanında STK’ların kendilerini ve diğer STK’ları nasıl algıladıklarına ilişkindir. Araştırma bulguları STK yöneticilerinin yerel kalkınma ve proje geliştirme alanlarında STK’ların potansiyellerinin, yapabilirliklerinin farkında olduklarını göstermektedir. Ancak mevcut yapılan katkıyı da objektif olarak değerlendirmekte, STK’ların yerel kalkınmada ve proje üretmekte etkin birer aktör olmadıklarını ortaya koymaktadırlar.

STK yöneticilerinin diğer STK’ları, onların çalışmalarını nasıl algıladıkları sorgulandığında yetersiz buldukları saptanmaktadır. Diğer STK’ların çalışmalarını yetersiz bulma nedenlerinin başında STK içyapısının zayıf olmasının geldiği görülmektedir. Bunun yanı sıra STK’lar arası işbirliğinin yetersizliği, toplumdaki diğer kurumların STK’ları benimsememesi sıralanmaktadır. Yerel kalkınmada STK’ların aktif birer aktör olabilmesi toplumda demokrasi kültürünün içselleştirilmiş olması ile ilişkilidir ve eğer STK toplumda yeterince benimsenmemiş ise, yerel kalkınmanın da etkin aktörü haline gelememektedir. Antakya STK’lara farklı kültürlerin birlikte yaşama kültürünün yerleşik olduğu bir ortam sunmaktadır ve Türkiye ortalamasının üzerinde STK sayısına sahip umut veren bir kenttir. Bu özellikler göz önünde bulundurulduğunda alan araştırmasında elde edilen sonuçlar Türkiye genelinde iyi örnek oluşturabilecek, yüksek STK performansı olarak değerlendirilebilir. Alan araştırması sonuçlarından; STK içyapısının zayıf olması, STK’lar arası işbirliğinin yetersizliği ve STK’ların toplumsal kabul görmemesi Türkiye genelinde STK yerel kalkınma ilişkisinin geliştirilmesinde gözönünde bulundurulması gereken hususlardır.

STK’ların toplumsal kabul görmeleri ve güçlenmeleri için toplumdaki etkilerinin izlenebilir olması gerekmektedir. Bu noktada makalede STK’ların toplumda yarattıkları en görünür etkinin projeleri aracılığı ile gerçekleştiği ve projelerin yerel kapasite gelişimine katkı sağladıkları vurgulanmaktadır. Makalenin ikinci araştırma sorusu STK özellikleri, STK yönetici özellikleri ve proje çalışmaları arasındaki ilişkiyi sorgulamaktadır. Araştırma sonuçları STK özelliklerinin değil, STK yöneticisinin kimler olduğu ve vizyonunun ne olduğunun STK’ların proje üretme kapasitesi üzerinde daha etkili olduğunu ortaya koymaktadır. STK özelliklerinden çok STK yönetici özelliklerinin öne çıkması lider temelli bir kurumsal yapının ipuçlarını vermektedir, ki böyle bir yaklaşım STK’ların tanımı ve amacı ile tam olarak örtüşmemektedir. Yalnızca Antakya özelinde değil, Türkiye genelinde STK’ların toplumsal kabul görmelerinde içyapıları büyük önem taşımaktadır.

Makalenin üçüncü araştırma sorusu Antakya’da yapılan projelerin yerel ile ilişkisini projenin hitap kesimi, projenin konusu ve yerele katkı türü üzerinden sorgulamaktadır. Antakya’da STK’ların yaptıkları projelerin hitap kesimini büyük oranda öğrenciler/gençler, yerel halk ve mülteciler/yardıma muhtaç olanlar oluşturmaktadır. Bu hitap kesimlerine yönelik proje alanları eğitim-kültür, yardımlaşma, farkındalık-bilinçlendirme, çevre-restorasyon, sağlık-spor olarak sıralanabilmektedir. STK’lar ürettikleri bu projeler ile yerel kapasiteyi geliştirmek yönünde; sosyal sermayenin ve insan sermayesinin gelişiminde, yerel değerlerin sürdürülmesinde, sosyal, kültürel ve fiziki yapının güçlenmesinde katkı sağlamaktadır. Projeler yoluyla yerel kapasite gelişiminin kısa ve kolay bir yol olmadığı açıktır, ancak etkili ve kalıcı bir yol olduğu söylenebilmektedir.

Her türlü sosyal problemin çözümünde etkin kurumsal form olarak görülen STK'ların kendisi henüz sonuçlanmamış bir proje olarak değerlendirildiğinde, STK'lar üzerine yapılacak çalışmaların önemi artmaktadır. Bu çalışmada yapılamayan ve yapılmasının yerel kalkınma literatürüne katkı sağlayacağı düşünülen çalışmalar iki düzeyli olarak tanımlanabilmektedir. Birinci düzey yerel kalkınmada önemli aktörler olarak görülen STK'ların içyapılarının analizidir. İkinci düzey ise STK'ların yaptıkları çalışmaların yerel etkilerinin üretilen projeler üzerinden ayrıntılı çözümlenmesidir. Yapılacak çalışmalara zaman boyutunun eklenmesi ve zaman içinde anlayış, yapı ve sosyal/ekonomik etkilerin ne şekilde değiştiğinin ortaya konması ise yerel kalkınma politikalarının geliştirilmesinde yol gösterici olacaktır.

KAYNAKLAR

- ATSO (Ankara Ticaret ve Sanayi Odası) (2006) Hatay Sosyo- Ekonomik Rapor, Antakya.
- Ataöv, A. ve Eraydın, A. (2011). Different Forms of Governance: Responses of Two Metropolitan Regions in Turkey to State Restructuring. *Urban Affairs Review*, 47 (1), 84-128.
- Banks, N. ve Hulme, D. (2012). The role of NGOs and civil society in development and poverty reduction, BWPI Working Paper 171.
- Banks, N, Hulme, D. ve Edwards, M. (2015). NGOs, States and Donors Revisited: Still Too Close for Comfort?, *World Development*, 66, 707-718.
- Choudry, A. ve Kapoor, D. (2013). NGOization, complicity, contradictions and prospects, Zed Books, London.
- Devlet Denetleme Kurumu (DDK). (2009). Araştırma ve inceleme raporu. Ankara, Devlet Denetleme Kurumu, 12-20.
- Eade, D. (2007). Capacity building: who builds whose capacity?, *Development in Practice*, 17 (4-5), 630-639.
- Eraydın, A. (2007). Politikarlardan Süreç Tasarımına: Yeni Bölgesel Politikalar ve Yönetişim Modelleri. 2. Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu: Çok Düzlemli Yönetişim. Ankara. TEPAV yayınları, s.7-23.
- Kamat, S. (2013). Preface, NGOization, complicity, contradictions and prospects içinde, Choudry, A. ve Kapoor, D. (editörler), Zed Books, London, viii-xi.
- Karaaslan, H., Armatlı Köroğlu, B. ve Yılmaz, G. (2005). "Kentsel Gelişme Stratejilerinde Kültürel Çeşitliliğin Yeri ve Önemi", 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 29. Kolokyum, Planlamada Yeni Politikalar ve Stratejiler, Riskler, Fırsatlar, syf. 227-237, İTÜ Mimarlık Fakültesi, İstanbul.
- Keyman, E. F. (2005). Devlet ve Sivil Toplum Arasındaki Sınır İyi Çizilmelidir, *Sivil Toplum Dergisi*, (10), 130-132.
- Mercer, C. (2002). NGOs civil society and democratisation: A critical review of the literature, *Progress in Development Studies*, 2(1), 5-22.
- Murray, W.E. ve Overton, J.D. (2011). Neoliberalism is dead, long live neoliberalism? Neoliberalism and the international aid regime of the 2000s, *Progress in Development Studies*, 11(4), 307-319.
- Nikkhah, H. A. ve Redzuan, M. (2010). The role of NGOs in promoting empowerment for sustainable community development, *Journal of Human Ecology*, 30 (2). pp. 85-92.
- Stein, A. (2001). Participation and Sustainability in Social Projects: The Experience of The Local Development Programme (PRODEL) in Nicaragua, *Environment & Urbanization*, 13 (1), 11-35
- Stoker, G. (1998). Governance As a Theory: Five Propositions. *International Social Science Journal*, 155, 17-18.
- Tekeli, İ. (2008). Türkiye'de Bölgesel Eşitsizlik ve Bölge Planlama Yazıları, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 305, 307.
- Tekeli, İ. (2009). Akılcı Planlamadan, Bir Demokrasi Projesi Olarak Planlamaya. (1). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 199-200.
- Tekeli, İ. (2012). Türkiye İçin STK'lar ve Katılımcı Demokrasi Yazıları. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, s.52, 197.
- TÜSEV (2011). Türkiye'de Sivil Toplum: Bir dönüm noktası CIVICUS Sivil Toplum Endeksi Projesi (STEP) Türkiye Ülke Raporu II. Ankara: Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı (No.51), 63
- UNDP, (1996). Building Sustainable Capacity: Challenges for the Public Sector. New York: UNDP.
- UNESCO (2009). The role and impact of NGOs in capacity development From replacing the state to reinvigorating education, (I. Ulleberg) UNESCO.
- <http://unesdoc.unesco.org/images/0018/001869/186980e.pdf> erişim tarihi:14.11.2016

ARTICLE / ARAŞTIRMA

Public; Up in the Air or in the Ordinal Scale

*Kamusal; Alan / Mekan***Meriç Demir Kahraman, Handan Türkoğlu**

Department of Urban and Regional Planning, İstanbul Technical University, İstanbul, Turkey

ABSTRACT

The terms “public sphere” and “public space” are often used interchangeably in academic and daily language. However, there are important differences in how the term “public” is conceptualized in the social and spatial sciences. Iveson (2007) frames these distinct conceptualizations as the “procedural and topographical” approaches. In the topographical approaches, “public” is considered “a specific kind of place” in a city, and can be coloured on a given map as a “public space”. On the other hand, procedural approaches describe the “public” in reference to “any place” used for “collective action and debate” using the term “public sphere”. Thus, as a further step beyond this confusion, this paper aims to establish common ground and explore the similarities and differences between these two terms, offering a multi-disciplinary interpretation of them. Based on the assumption that the city and the public are socio-spatial phenomena, as the main contribution of this study we introduce an in-depth theoretical study combining the insights of both approaches to better decode, design and defend the public spaces of our cities.

Keywords: public sphere; public space; topographical and procedural approaches; urban planning and design.

ÖZ

Kamusal alan ve kamusal mekân terimleri, günlük ve akademik ifade biçimlerinde çoğunlukla birbirinin ikamesi olarak kullanılan kavramlardır. Esasen bu kullanım Türkçe’ye özgü bir durum değildir; Batı literatürü temelinde gelişen kamusal alan (public sphere) ve kamusal mekân (public space) terimlerinin İngilizce’deki kullanımı da aynı ifade karmaşası içindedir. Bu ikiz kavramların birbiri içine geçmesindeki temel sorunsal, sosyal ve mekânsal bilimler çerçevesinde geliştirilen çalışmaların her birinin kendi çerçevesinde konuyu ele alışlarından kaynaklanmaktadır. Kamusal alan ve kamusal mekân kavramlarına dair bu birbirinden farklı ele alışları Iveson eylemsel ve topografik yaklaşımlar ayırımıyla tanımlamaktadır. Buna göre topografik yaklaşımlar “kamusal” kavramını mekânsal boyutlarıyla herhangi bir kent dokusu içerisinde, o kentin haritalarında belirli bir renkle ifade edilebilecek yine “belirli bir mekân türü” olarak ele alırken; eylemsel yaklaşımlar ise kamusal olanı, kolektif eylem ve diyalogun gerçekleşebildiği “heryer veya herhangi bir yer” olarak ifade etmektedir. Kent ve kamusalılık olgularının sosyo - mekânsal fenomenler oldukları kabulü ile bu makale, hem sosyal, hem mekansal bilimler çerçevesinde gerçekleştirilen kamusal alan ve kamusal mekân çalışmaları üzerinden teorik bir tartışma ile söz konusu ikiz kavramların birbirleriyle bağlarını ve farklılıklarını ortaya koymak amacındadır. Bu anlam karmaşası içerisinde, kamusal olanın herhangi bir kentteki mekansal karşılığının daha kapsamlı tanımlanması, tasarlanması ve savunulması için; bu çalışmanın da temel motivasyonu olduğu üzere, farklı disiplinleri ortak bir zeminde biraraya getiren bütüncül bir yaklaşım çerçevesinin tarifi gerekmektedir.

Anahtar sözcükler: Kamusal alan; kamusal mekan; kent planlama ve tasarım; topografik ve eylemsel yaklaşımlar.

Introduction

There is a rising concern that different points of view and academic domains have tended to draw a strict line between what is social and what is spatial. However, one might even say there is not a strict line, but rather a continuous zig-zag between what is social and what is spatial. Ultimately, as citizens and/or denizens, at some point we are all aware that what we have been through shapes and changes our built environment. Yet, as professionals and users, we hardly experience urban spaces as we have discussed and idealised in papers and lectures; actual production of space does not overlap with idealised definitions of space from the domain of the spatial sciences. On the same grounds and understanding, Madani-pour (2005) claims that one should see the built environment as a socio-spatial phenomenon. The social dimension of space is undoubtedly not captured by numeric calculation of the dimensions any given or by studies to determine the user profile of that space; it is necessary to understand both the social and actual production of space (Lefebvre, 1991) synchronously from a multi-disciplinary approach.

The aforementioned strict line between social and spatial sciences has been crystal clear from the confusion between the terms “public sphere” and “public space.” There are important differences in conceptualizing “public” from the perspectives of social and spatial sciences which Iveson (2007:2–3) frames also as “procedural and topographical approaches”. Topographical approaches frame “public” spatially, as “a specific kind of place” in a city which can be coloured on a given map as “public space”. On the other hand, procedural approaches use the term “public” in reference to “any place” used for “collective action and debate,” and typically refer to “public spheres” rather than “public spaces.” Indeed, the issue of public spheres has been a great concern of the social sciences beginning in the late 1950s, whereas extensive discussion of public space only took place in the spatial sciences literature starting in the 1970s. Basically, in the social sciences, the “public sphere” has been discussed in regard to the act of “creating public opinion,” whereas in the spatial sciences “public space” has been deliberated on the level of “ownership and accessibility.” Given this discrepancy, the main motivation of this paper is to identify common ground between these perspectives to facilitate a multi-disciplinary approach that will enable us to better decode, design and defend the public spaces of our cities. Based on this motivation, our main research question is: “How can the domain of spatial sciences (urban planning, architecture, geography) deal with the physical reflections, requirements and affordances of the complex structure of production of the public sphere and/or how it affects the social production of space in turn?” To answer this question we review discussions of the terms “public sphere” (in Section 1) and “public space” (in Section 2) as the basis

for a critique of both, and to bridge the gap between them.

Up in the air (public sphere)

The term “public sphere” is used to describe aspects that reach beyond the physical limits of “publicness,” addressing its inherent political nature. The roots of the discussion of publicness arose from insights of political theory rather than spatial studies. In its simplest form, the word “public” has been used in opposition to the term “private” in varying combinations such as; public sphere, public realm, public interest, public opinion, etc.

Today, contemporary definitions of “publicness” and “public sphere” refer to the two most cited masterpieces of German political theorists, “The Human Condition” by Hannah Arendt, originally published in 1958, and “The Structural Transformation of The Public Sphere” by Jürgen Habermas, originally published in German in 1962, and translated into English and published in 1991.

In *Human Condition* (1958), Arendt stressed the human capacity for political action and participatory democracy. She emphasized what Aristotle called “*bios politikos*,” namely, action (*praxis*) and speech (*lexis*) (Arendt, 1998:25). She saw biopolitics as a kind of obligation for human beings; in acting and speaking humans demonstrate who they are and thus make their appearance in the world (Arendt, 1998:179). According to her, action is never possible in isolation (p.188), and appearance always requires the presence of others, which is essentially “making the public realm” though it is a matter of “to be seen and heard in the material human world” (Arendt, 1998:49–50).

There is more to this quotation than it seems, and here, the key word is “world.” For her, the term “public” indicates the “world” itself, as it is common to all of humanity. Here the world is related to “the human artefacts and human affairs of those who inhabit the man-made world together” and “to live together in the world means essentially that a world of things is between those who have it in common.” The world we live in is “common to all of us and distinguished from our privately owned place in it” (Arendt, 1998:52). This understanding is based on the assumption that people have lived collectively since the era in which men began hunting, and thus the continuity of one’s existence can only be realized by his/her togetherness with others.

The terms “public” and “private” were first mentioned during the Hellenistic period of Western history. “*Koine*” and “*Oikos*” were two different spaces and strictly separated from each other; polis was public (*koine*) to all free citizens while *oikos* was considered to belong to individuals and rep-

resent private life and domesticity (Arendt, 1958:24, Habermas, 1991:3). Specifically, public life was centered in the agora for the limited portion of the population who were fortunate enough to be citizens (Carr et al., 1992:52–53; Mumford, 1961:138–139).

Arendt idealised the origins of the public sphere in the ancient Greek polis as “the sphere of freedom” (Arendt, 1998:29–30), but as Martin highlights, without criticising the division of labour in which only young free male Greek citizens were involved in political life in the public space of the agora (Arendt, 1998:160, Mitchell, 2003:51,131). It is basically because for her “the space of appearance is potentially ubiquitous” (Martin, 2013:43). She considered not only the agora but the whole polis as public space; to be public was a matter of human capacity for political action so it was here and there, it was everywhere. It was up in the air to be actualised at any moment, so to speak.

In parallel to Arendt, Habermas also provided a framework about the term “public sphere,” tracing its history. According to Habermas, “a portion of the public sphere is composed in every conversation performed by private individuals who assemble to form a public body” which “mediates between society and state” (Habermas, 1974:49–50). However, his main interest was to question and criticise the transformation of the institutional character of the public sphere beginning from 18th century in Western society, which he called “Bourgeois Public Sphere” (Habermas, 1991–1974).

In the middle ages, although the distinction between the terms public and private had always been familiar dating back to the terms’ origins back in the ancient period, there was not a common understanding of their usage. During the period when the feudal mode of production based on manorial authority was dominant, it did not make a distinction between public and private in the sense that the ancient period did. Social labour was dominated and power was centered in the hands of lords and church. However, as Habermas indicates, the position of lords and church within the process of production was not that private in comparison to ancient times. That is because (1) there was no status defined by private law for ordinary people to be included in the public sphere and (2) in the feudal mode of production that fully developed in the high middle ages, there was not a private landed property model for the peasants. Yet, increasing political tension through the middle ages brought private ownership as a shift from feudalism to capitalism gradually took place (Habermas, 1991:5).

In comparison with the ancient period, the distinction between private and public was blurred, forming an indivisible unity created by the same authority during the feudal mode of production. In this sense, we see that authority was neither

public nor private; it was both. However, things that represent authority were public, as the act of representation occurred only in public. Habermas defines this evolution of publicity as “Representative Publicness” and the feudal powers, the lord, the church, the prince and the nobility as the carriers of representative publicness to the capitalist mode of production (Habermas, 1991:6–7). The emergence of “Representative Publicness” during the middle ages was followed by its consolidation during the Renaissance, and it was crowned by the Baroque festivity. Beginning from the 15th century, humanism led to the change of the palace lifestyle through the tutors who taught the princes and this humanist-educated royal type took the place of domination (Habermas, 1991: 8–9).

People as ordinary human beings, namely labourers, were considered to be in a passive position; they were just listeners and watchers. They were expected as a respectful audience at manorial and religious ceremonies, which are considered to be examples of representative publicness. Representations of sovereignty and power were not acts made in the name of people; they were, rather, acts made in the presence of people. In other words, what were represented was not the people; it was power itself that was represented.

These two studies of Arendt and Habermas were followed by “The Fall of Public Man” by Sennett (sociologist) in 1977 in which Sennett revealed how at the end of the 17th century the dichotomy of public and private had many shades, similar to the way the terms are used today: “public meant open to the scrutiny of anyone, whereas private meant a sheltered region of life defined by one’s family and friends” (Sennett, 2002: 16). In parallel to Habermas, Sennett expresses that the use of the word public has changed; now meaning “a special region of sociability.” In the middle of the 17th century, in France, “le public” referred to “the audience for plays”; this “theatrical public” was composed of an elite group which was still very small in number then (Sennett, 2002:16–17).

Along with the Baroque festivities that arose after the Counter (Catholic) Reformation, there was also a change in palace life. All the elements of the representative publicness continued to exist, and remained concentrated in the life of the courts of kings and princes; the general public remained outside of this life except as spectators. It was detached from the outside world but it required the presence of people to be seen and heard; thus, there were monumental and grandiose church squares and royal palaces with sophisticated courts and gardens. The idea of openness and dominance of the Baroque concept of spatial organization, as in the examples of Versailles, Piazza di San Pietro or Place Louis XV (Place de la Concorde), was intentional in that it created its own interface where civil individuals and aristocrats crossed each other’s paths but never integrated. Representative publicness

consolidated in church squares and courts of royal palaces that functioned as “show-off and display spaces” with their overwhelming scale.

The period between the end of the 17th and the mid of 18th century was also the Age of Enlightenment; applying the scientific methods to their studies, philosophes criticised the existing situation of societies and developed new ideas of religious, cultural and economic freedom, representative institutions, and legal equality (Mason, 2015: 429–552; Merriman, 2009a). What happened during this period is that groups of people came together opposing the policies of the governments in power; that did not happen and end in a day; it was an accumulation of increasing social and political tension through history that we may say still continues to accumulate.

Out of these accumulated tensions with the ambitions of rising bourgeoisie for political power and positions of honour together with the inhuman conditions of the peasants came the rise of a new phenomenon, “creating the public opinion” or “making the public realm” that Arendt and Habermas emphasize (Habermas, 1991:25, Mason, 2015:563).

The whole system of feudalism and colonialism was seriously challenged at the end of the 18th century, first by the US Declaration of Independence in 1776 and then by the French Revolution and the Declaration of the Rights of Man in 1789; the whole socio-economic system of the Western world has changed over time. A revolutionary wave of political upheavals happened especially throughout Europe in 1848 that was known as the “People’s Spring” or “Spring of Nations”; both the domestic and the international system was seriously challenged during this period. Many historians even call the period between 1776 and 1848 “The Age of Revolution” (Hobsbwan, 1992).

Habermas indicates two important developments during this period that contributed to the formation of the public sphere, and so of public opinion, which is critically the spatialization of the bourgeois public sphere and the emergence of the literary public sphere. First, by the end of the 17th century, there were coffee houses in Great Britain and salons in France as the new institutions and centers of literary and also political criticism where aristocratic society and bourgeois intellectuals were engaged (Habermas, 1991:32). Second, the rise of the traffic in news enabled them to become public by means of the development of regular press, political newspapers and journals appeared by the end of the 17th century (Habermas, 1991:16–20).

In this period, we see the power of the act of writing and the press in the creation of a critical public opinion, however, parallel to its power we also see extensive censorship on

these political newspapers and journals (Habermas, 1991:67, Merriman, 2009b). Beyond the rise of literary publicness, we should consider here that “ordinary people” saw and heard the displays of both the church and the palace; thus we may mention the accumulative contribution of “seeing and hearing” to the need of “to be seen and heard” to be risen.

This conjuncture has been discussed as first the rise and then the fall of the public sphere beginning from the 18th century on. According to Sennett, the rise was embedded in the formation of the 18th century cities of “becoming a world in which widely diverse groups in society were coming into contact”. As he states, despite all of the “exceptions, deviations, and alternative modes” present in any period, a sort of consensus and a coherent culture could be constituted out of the tension between the claims of public and private spheres in this connection. However, this balance between what public and private were about to change in favour of what is private under the rise of national industrial capitalism in the 19th and 20th centuries (Sennett, 2002: 17–19).

This period was characterised by the invasion of privileged private interests into the realm of politics and so the public sphere in the long run, beginning in the 19th century. Habermas defined this process as a kind of “refeudalization” of societies and the “downfall of the public sphere.” The distinction between “public” and “private” could no longer be applied due to (1) the transfer of conflicts of private interests onto the political level and adoption of these interests by the state authorities and also due to (2) the transfer of public functions to private corporate bodies (Habermas, 1991:141–143).

What is remarkable for us is that Sennett also contributed to this discussion on spatiality and urban planning by defining “dead and alive public spaces.” He criticised how instrumental urban planning and architecture create dead public spaces of capitalism which are not even open for all technically; they are places to only pass by or watch rather than places accommodating assembly and representation (Sennett, 2002: 12–14). Moreover, Sennett also mentioned how the urban patterns of Western cities and habits of the labour class on using public spaces have changed in favour of leisure rather than politics (Sennett, 2002: 17–18).

As a sociologist, Sennett offered an analysis of the general evolution of the “public man” on both individual and massive scales. In the capitalist mode of production, he claimed, the absence of belief in publicness is based on (1) the consequence of the masses being merely an audience for hundreds of years and so losing self-faith, the ability of judgement and self-representation, (2) the condition of denial as the act of trying to ensure self-protection by refusing to accept the truth; the self is bounded by restrictions. The condition of

denial is taking the easy way out because “active expression requires human effort,” and it will require even more than that, since “the problems become more intractable as long as they are not being confronted.” In fact, the actual absence is to be shielded by silence or to stop feeling or not to show them; in brief, the conditions of individualisation, impersonality, alienation, and apathy form the actual absence (Sennett, 2002: 259–262).

In terms of the evolution of the public sphere, a significant advancement of the 20th century has been the accelerating development and increasing worldwide use of information and communication technologies (ICTs) in everyday life (Huurde-man, 2003: 580–583, 604–605). Although the public sphere was assumed to be a realm that was defined at the domestic/local level, booming ICTs brought up the question of the possibility of the phenomenon of a worldwide public sphere (Habermas, 1996: 360, 514). Today, the reality of worldwide mass objections or celebrations and the effect of instant communication tools on creating public opinion cannot be ignored. Perspectives on the existence of a worldwide virtual public sphere, in general, can be framed as either part of a pessimistic or enthusiastic and optimistic approach to them.

Discussions that arose from the optimistic approaches consider ICTs as the tools for the worldwide concretization of the public sphere. These approaches argue that: (1) ICTs offer the possibility of large numbers of people participating on any issues that are under discussion, since participants are not categorized in terms of age, status, class, gender, etc.; (2) ICTs provide people with instant access to information anywhere in real-time resulting in the convenience of expanding knowledge to anyone with a smartphone or computer and an internet connection. From this optimistic point of view, the virtual public sphere also (3) is considered to be a democratic one, based on the arguments that say it is universal, anti-hierarchical, unforced, unrestricted by any agenda or any institutional structure or process and it works by the will of anyone (Buchstein, 1997; Loader & Marcea, 2011).

Conversely, pessimistic approaches emphasise that (1) today individuals have become the consumers of information and the internet became an area where people are bombarded with irrelevant or unnecessary information that causes waste of time and loss of personal effectiveness. In the long run, this consumption also results in the banalization of information and normalisation of traumatic social conditions. Another issue under discussion is based on anonymity: (2) the possibility of social media accounts being fake or automated by robots may cause the condition of disinformation or manipulation and a sort of illusion of reality, and accordingly, a feeling of insecurity, unreliability and loss of referentiality. Furthermore, (3) the pessimistic perspective emphasises that virtual

interactions may substitute for face-to-face communications; the passive conditions of individuals in front of a computer, television or smartphone screen have been discussed as a threat in experiencing the real atmosphere of being included in something and by not making an effort at inclusion may also promote a kind of “denial,” as Sennett underlined. Here, we think the reality of being alone and having a sort of feeling of being a part of something at the same time is inherently contradictory and it is not conceivable that they can be compatible. Last but not least, the assumption that information is now available for anybody fails because the tools for accessing that information are not widely available for free, so this “anybody” usually has to pay to be included in this virtual sphere and obviously this is not equally affordable for the entire world (Brook & Boal, 1995; Dean, 2003). Finally, we note that internet censorship and surveillance together with broadcast bans imposed and generated by governments are actually the evidence of the existence of a virtual worldwide public sphere and its contribution in creating public opinion.

Here, we arrive at two important outcomes of the historical evolution of the terms publicness and public sphere, which are described as “Procedural Approaches” by Iveson (2007). A procedural understanding of publicness (1) indicates the ability of political representation and action to exist without being reduced to a specific type of physical setting (Iveson, 2007:10). Also, (2) although this approach does not underestimate the conventional existence of public spaces, they still draw attention that the matter of being public, to be included in the public sphere and public space as an act of discursive interaction which is nothing but a struggle timelessly (Mitchell, 1995: 117).

On the other hand, as Fraser (1990) and Iveson (1998, 2007) indicate, the most important weakness of Habermasian understanding of the public sphere is embedded in the key words of “inclusion” and “struggle”. Despite legalization of free speech, press and assembly for everyone, the liberal public sphere was open to everyone only in principle (Iveson, 1998:26); in reality, society is polarized by class struggles so the public is fragmented into a mass of competing interest groups (Fraser, 1990: 59). In other words, out of the potential of creating “public opinion” to mediate between society and state, different “publics” were constituted in the liberal mode of production.

Fraser’s (1990:62–63) discussion of the Habermasian public sphere is based on the critique of (1) the ignorance of social differences and assumption of social equality, (2) the preference of a single and comprehensive public sphere over “multi publics.” Departing from this point of view, Fraser (1990:67) reveals the terms “dominant publics” and “counter publics.” In defining “counter publics” she refers to the counter-dis-

courses expressed by the members of subordinated social groups as an opposition, a reaction to exclusions within dominant publics based on their differentiating “identities, interests and needs”. From this discussion it appears that relations between multi-publics, which are actually struggles between dominant and counter publics, produce and re-produce the public sphere itself. In other words, as it is summarized in Kluge’s famous words (1993:ix), “the public sphere is the site where struggles are decided by other means than war.”

Actually, before Fraser, in “Public Sphere and Experience: Toward an Analysis of the Bourgeois and Proletarian Public Sphere,” which was originally published in 1972 in German and translated to English in 1993, Negt and Kluge offered the concept of the “Proletarian Public Sphere” as a form of counter-public against the “Bourgeois Public Sphere” and discussed the dialectic between them.

It is parallel to the Marxist discourse, as Marx indicates that class struggles of former periods of history were simplified in the capitalist mode of production, mainly divided into two opposing classes: the bourgeoisie and the proletariat (Tucker; Marx, Engels, 1978: 481). Defining this process as the involvement of the proletarians in the political arena, Merriman also defines this period as the politicization of the common –ordinary– man (Merriman, 2009b).

There are many aspects of the complicated structure of the notion of public sphere to be discussed, obviously. However, first it is important to understand that the public sphere itself is chaotic, dynamic, multi-dimensional and produced and re-produced by struggles among different publics. In this point, we agree that Iveson was right to complain that procedural approaches fail to reveal the spatiality of publicness; if different publics find their “proper location almost any time and anywhere” then what would public spaces possibly mean in an urban setting? (Iveson, 2007:11). We comment further that it is also contradictory that since making an appearance in this world (in the sense of being public) always requires the presence of others (Arendt, 1998:49–50), then this indicates not a bedroom with an internet connected TV but rather a gathering place that we conventionally call “public space.” Because, in such a bedroom one might be a part of public but it would be in a passive voice since there are two sides of “publicness” as “to be addressed and/or to address”. Hence, our concern within this discussion is with (1) the spatial dimension of this complicated structure regarding the existence and affordances of public space and (2) its reflection in spatial sciences literature. Briefly, here we pose our question as “how the domain of spatial sciences (urban planning, architecture, geography) deals with the physical reflections, requirements and affordances of this complex structure of production of the public sphere and/or how it affects the social production of space in turn?”

In the ordinal scale (public space)

Following this evolving discussion on the public sphere from the domain of political theory beginning from the late 1950s, increasing numbers of studies dealing with geography, urban planning and architecture have focused on the issue of spatial requirements and desirable features of ideal public spaces since the 1970s.

To have a general understanding of the period, we should remember that economic recovery and reorganization was sustained in most countries after the end of World War II based on Keynesian economics and the development of a welfare (social) state model. However, by the end of the 1960s the system began to break down, suffering from crises of various states; it was no longer working by the mid-1970s on both an international and domestic scale. The reasons in the background of the crisis of welfare state model are the subjects of many studies that have to be discussed. For us, it is significant that by the end of the 1970s a new turn towards neoliberalism emerged, questioning the extent of state intervention to promote investment, production, and employment and controlling inflation. The result was the withdrawal of the states from many areas of social provision; it was the rise of deregulation and privatization (Harvey, 2005).

In the long run, this new socio-economic and political turn reflected itself in urbanisation, which has been driven by the spatial organisation of the brutal capitalist system, especially by means of privatization of urban space. In all these developments, changing typologies and functions of public spaces in an urban pattern and their publicness have become an unavoidable and growing discussion in the domain of spatial sciences.

Here we might mention some sort of influence of the conjuncture after the 1970s which reflects itself in proposed definitions of public space in the spatial studies that Iveson frames as topographical approaches (2007:2–3).

Public spaces are considered as:

- Composed of the presence of other people, activities, events, inspiration, and stimulation (Gehl, 1987:15),
- a common ground for people to perform functional and/or ritual activities either as a part of daily routine or periodic festivities (Carr et al., 1992:xi),
- places that belong to a community not developers/investors or police and traffic wardens (Tibbalds, 1992:14).

There are many similar definitions referring different terms such as urban open spaces, urban public space etc. Yet, there has been a consensus on the general characteristics of a given public space summarized also very recently by UN-Habitat as “all places publicly owned or of public use, accessible and enjoy-

able by all for free and without profit motive including streets, open spaces and public facilities" (UN-Habitat, 2016:6).

Departing from this point of view, the main components/dimensions of public spaces have been described by many studies again sharing similarities as well.

Considering "the rights in public space" within the contradictory relationship between "freedom and control of the space," Lynch presented five dimensions of "spatial rights": "presence, use and action, appropriation, modification and disposition" (Lynch, 1981). In addition, to determine the essential components of public space, these dimensions have been redefined and renamed by Carr et al., after Lynch as: "access, freedom of action, claim, change, and ownership and disposition" (Carr et al., 1992:137). Furthermore, emphasizing human needs in public spaces, Carr et al. also defined five reasons and so the indicators "comfort, relaxation, passive and active engagement, and discovery" to assess the "success of public spaces" (Carr et al., 1992:90–92).

Benn and Gaus determined "access (dividing into four sub-dimensions as physical access to spaces, activities and intercourse, information and resources), agency and interest" as three dimensions of "publicness and privateness" (Benn & Gaus, 1983:7–11).

Referring to a broader urban context, Jacobs and Appleyard proposed a number of goals of public spaces as: livability, identity and control, access to opportunity, imagination and joy, authenticity and meaning, open communities and public life, self-reliance, and justice to create a "good urban environment" (Jacobs & Appleyard, 1987:115–116).

Similar to this broader context, offering "a cocktail of elements to produce good places," Montgomery has discussed three main "qualities of successful urban places": "activity, image and form" (Montgomery, 1998).

Evaluating thousands of public spaces around the world, PPS (The Project for Public Spaces) has offered four key attributes "in judging any place as good or bad": "access and linkages, uses and activities, comfort and image, and sociability" (PPS, 2000; <https://www.pps.org/reference/grplacefeat/>).

Gehl has defined twelve key quality criteria under three main components to create a "100% place" (a place that provides human comfort and pleasure) as "protection, comfort, and enjoyment" (Gehl, 2002:11).

Following these attempts to define an ideal public space and desirable features of it, methodological studies have been conducted to measure and assess the degree of publicness of

any given space, including the "Three Axes Model" (Nemeth & Schmidt, 2007–2011), the "Star Model" (Varna, 2011), and the "OMAI Model" (Van Melik and Langstraat, 2013). Each of these models serves as a tool for analyzing the degree of privatization of public space in comparison to others.

Nemeth and Schmidt (2011) evaluated publicness in terms of three dimensions: ownership, management, and uses/users, and questioned whether a space is "more public" or "more private" based on these dimensions.

Varna (2011) also described five meta themes of publicness as "ownership," "physical configuration," "animation," "control" and "civility". In this model, each of the five dimensions ranges from 1 (the least public) to 5 (the most public) along an ordinal scale, except the control dimension; less controlled human activity is more public.

Following these studies, Van Melik and Langstraat (2013) proposed four dimensions of publicness: ownership, management, accessibility and inclusiveness (OMAI). Each of the dimensions is measured on a four-point ordinal scale that ranges from 1 (fully private) to 4 (fully public).

Briefly, in the answers to the questions of "what makes a place successful?", "how to measure the quality of space?" or "how to define a great place?" there has been a search for an ideal public space and the definitions of desirable features of it. The main reason why there has been a growing search to define what is "more / less / least / most / fully public and etc." is the argument that public space is under threat from the modern urban life that is characterized by the capitalist mode of production, consumerism, privatization, restrictive regulations on public space, controlling and militarizing public space through security measures, police force and/or high tech security camera systems, social exclusion from public space and related politics.

Sorkin (1992: xiii-xv) indicates that in modern cities and their public spaces these threats are (1) similarization and generic applications on space, (2) technological and physical surveillance for the purpose of security and (3) thematization of space to create a sort of simulation of any desired and commercially tradable images by means of architecture and urban design.

Shopping malls and theme parks have been especially discussed as the new generation and privatized examples of public spaces that differ from traditional ones in regards both to their ownership and their operation. Since these privatized settings have been tailored for the benefit of private interests rather than the overall public, they have been considered and designed not for all but for a specific targeted user profile.

As Loukaitou-Sideris says (1988:201–203; 1993) “these new privatized spaces are not that equally open and accessible to everyone” and “they are exclusive and segregative spaces”.

Today, says Mitchell, production of public space centers on the appetite for “security rather than interaction” and for “entertainment rather than politics” more than ever (Mitchell, 1995:119). On the other hand, considering the future of public spaces, Banerjee (2001:19–20) admits that “increasingly public life is flourishing in private places,” and his emphasis here on the argument that there are also small businesses within these private places alongside chain stores, malls, theme parks etc. such as “coffee shops, bookstores and other such third places” which should be supported to improve both the local economy and public life together. In other words, he prioritise the possibility of social interaction over the issue of ownership.

From a larger perspective Madanipour (2003, 2005:11–14) also discuss the change of public spaces, relating it to the general transformation of post-industrial cities. He also argued that there is more than one challenge to the traditional importance of public spaces; “their political role limited to the periods of crisis and their social role to providing leisure”. However, “the most significant challenge to public space is, rather, economic,” since “private investment in public space tends to limit the access to control the space to lower the use and maintenance costs” which results as “social-segregation, functional fragmentation and loss of meaningful usage,” in turn.

Briefly, from the perspective of spatial sciences, there has been a general consensus on the admission of what Sennett called “dead public spaces,” as many public spaces still seem to be “intentionally designed to be looked at but not touched today; they are neat, clean and empty, as if to say, no people, no problem!” (Madden, 2001:20). In other words, as Iveson (2007:3) notes, there has been a growing concern that contemporary “public spaces are becoming more exclusionary and hence less accessible to those who make a connection between public-making and public space and seek to put public space to work in circulating ideas and claims to others.” The combination of discussions that have arisen out of the domain of political theory and spatial reflections on neoliberal urbanisation conditions after the 1970s formed a very just and common concern in all the different areas of the still expanding spatial sciences literature to search for “how or to what degree public spaces contribute spatially to the production (and re-production) of the public sphere and to which extent they are public?”

Here we might rephrase our research question (in Section I) as: what are the weaknesses of the attempts from the do-

main of spatial sciences in dealing with the complex structure of production of the public sphere? On this point, we will expand two shared major problematics of topographical approaches in conceptualizing public space offered by Iveson (2007:5–8) regarding the discussion on public sphere revealed (in Section I).

Iveson characterises the first problematic aspect of topographical approaches as “arguments for a better public space are articulated through narratives of loss and reclamation” and the condition of loss and reclamation is a relative one that differs from side to side; in his words, “the villains and the heroes change depending on who is telling the story” (Iveson, 2007:5). What Iveson emphasises here is that one of the weaknesses of these approaches is that they are designed to define and classify publicness with a limited focus on physical and operational features only. Defining publicness is more than assigning a label to a space as public or private, or checking if a space meets some criteria (Kohn, 2004:10). Indeed, publicness, although we have been told that we lost it in neoliberal urbanism, has always been a matter of struggles and so public spaces have always been exclusionary places for some publics in history.

Having this concern, Madanipour (2010:237) also puts that the claims of different publics over space contest the others, and the struggle between them causes a simultaneous process of inclusion and exclusion, and this is why he asks “Whose public space?” Standing on this very spot, Robbins (1993:viii) also poses a fair question: “for whom was the city once more public than now; for workers, women, lesbians and gay men, in other words, for the differences, minorities and the poor?”

The result of this narrative loss has been “a degree of false romanticization of historic public spaces” (Madanipour, 2010:7) which becomes “a phantom¹, never actually realized in history but haunting our frameworks for understanding the present” (Iveson, 2007:6).

A second major problem of topographical approaches is the simplification of the relationship between publicness and physical space; in other words, it is the reduction of production of the public sphere to just physical visibility in spaces that conventionally considered as public like streets, squares etc. However, “appearance (in the sense that Arendt uses it) is not reducible to visibility” as it has been considered in these approaches (Iveson, 2007:11). This critique emphasises that there are also other forms of making-publics and besides one could be a part of multi-publics in a place that is called “private” through varying communication tools, and this also brings us to the discussion on the “ownership” as another

¹ Kurt Iveson (2007) used the term “Phantom” after Walter Lippmann (1925) and Bruce Robbins (1993).

key feature adopted in these approaches. That is to say, just because one appears in public does not always mean they are “a part of public”, high degree of physical accessibility of any place also does not necessarily make it “public”.

Briefly, topographical approaches fail to see that (1) public spaces have never been open to everyone at all in the sense of providing a welcoming atmosphere democratically for all different publics and so (2) although it is crucial and has been seen as the key feature of a public space, physical accessibility of a place alone does not make it “public” for all.

Although these two main problematics are profoundly valuable to see how complicated and difficult it is to do justice to the comparison of the notions “public sphere” and “public space”; we should not overlook the preference of anyone to be in public space in any sense, because as we see in history “making-public” is not a matter of moment in time, it is rather a cumulative process. In fact, our passive acts in our daily routine like just encounters with passers-by might contribute our awareness of the outside world and hence making publics, just as our active acts contribute to being a part of the public like joining a public rally or a discussion, etc.

Consequently, two important outcomes of this discussion on topographical approaches to public spaces are that (1) they fail to catch the complex and dynamic structure of publicness, they rather simplify it to some measurable criteria or lines on a map, and (2) they do not face the reality of the timeless struggle between publics and so the exclusionary nature of “public” spaces historically, they rather assume fictitious societies composed of equals in a fully democratic world.

Conclusion

Above, we have investigated the terms “public sphere” and “public space” from the insights of both social and spatial sciences. Out of this investigation, it appears that procedural approaches reveal a “public sphere” which is not reduced to a type of physical setting; they rather draw attention on the condition of being included into collective action and debate on common issues and interests.

In such an understanding there is no distinction between public and private spaces in the conventional sense; as it is a matter of to see/be seen and to hear/be heard. Any place considered as “private” that contains some kind of communication tools like a computer, a mobile phone, etc. or any place which enables a group of people to be engaged in exchanging ideas may operate as “public”.

This collocation (1) enables the complex and dynamic structure of “publicness” and also the concepts of literary and/or

virtual public spheres to be operated; (2) it legitimizes the discussions on quasi-public, fully public etc. However, procedural approaches fail to discuss the spatialisation of publicness (1) by making the significance of conventional public space in an urban pattern questionable, (2) by risking the active voice of being a part of public and (3) ignoring the spatial dimension of the conflicts between dominant and counter publics.

Although the claim that the world in which we exist is common to all of us might be justified from many perspectives (e.g., global warming affects all of us), in this specific context, it is a naive approach to the reality of the present day in which the private property described by the law and especially the reality that private capital occupies the physical space which belongs to everyone a little more each day.

As Iveson (2007) also points out, the idea of accepting any place in an urban setting as having the potential to make publics requires the assumption that any place, whether they are squares or screens, is equally available any time for anyone for those who wish to be seen and heard politically (Iveson, 2007:12–13).

As the assumption of social equality repeats itself in the discussions of “public space,” it appears as a common failure of both procedural and topographical approaches. Indeed, from ancient times to today, it is practically impossible to identify examples of an unrestricted, unobstructed or uncensored publicness; spatially, literarily and even virtually.

In conditions of social inequality, involvement in the public sphere and so the public space has always been a matter of struggle. That is to say, in the existence of produced biological, sociological, economic etc. identities and ideological differences –multi-publics– a fully democratic world in which all the differences make their own representation in equal conditions has never been realized.

The powerful and/or the privileged publics that dominate the public sphere both in individual and mass scales spatialise their representation – just like animals marking their territories by emitting odors – as an instinctual or learned act assuming that “whatever belongs to everyone belongs to no one.”

This is exactly where the topographical approaches fail to address the complex and dynamic and inherently political structure of “publicness” and its spatialisation. Sudjic (2011:12–14) points out that as professionals and users, we tend to interpret architecture and planning in terms of its technical and structural qualities, considering the space as the material product of a construction process; in other words, we are more concerned with how the space existed rather than why in fact. In reality, the execution of actual production of

space has always been under the initiative of representatives of the powerful rather than professionals. Every political and governmental system has produced its own representational space to mark a symbolic point by means of architecture and planning regardless of time and geography. The ambition of unsatisfied egos to leave a trace in the material world and to glorify their power becomes an addiction to build larger and higher which is called "The Edifice Complex." Since this addiction requires the "appearance" then it should be "public" and here the primitive formula is; the more spacious and the higher you build the more visible it becomes. This is the reality that occupies "public space" of every age both physically and psychologically and it neither invites nor welcomes "everyone" indeed.

For what is behind this exclusion, it is extremely important to note and be aware of, is that (whatever constitute the dominant; here church and palace or bourgeoisie and aristocracy, there a dictator or capital) there has been a sort of love and hatred relation between dominant publics and public spaces. In other words, power loved to show itself physically on and at conventional public spaces; however, public spaces full of critical publics arouse hatred in turn, because, as history has witnessed, mass objections might threaten the powerful revolutionarily.

Yet, it is remarkable here to see that no matter what the physical conditions and affordances of public spaces are, the public sphere continues to evolve and publics are still to be created especially by means of literary and virtual communication tools. As an example, the consideration of the aforementioned Baroque concept of spatial organisation in the 18th century together with the political upheavals of the period that they staged reflects the way that any given "public space" might be more complicated than it has been intended to do so.

This is because neither publics nor their spaces have been immune to change over time; dominant publics of one kind or another are born out of the struggles among multi-publics and create other counter publics, but what remains is that they oppress, mark and shape the "public" space to enable their physical appearances (visibility), determining the requirements and affordances of that space. This is mainly the process of the social and actual (re)production of both public sphere and public space.

As topographical approaches reduce "appearance" to "visibility" through their emphasis on the features of "accessibility" and "ownership," they fail to overlap with the discussions that arise out of social sciences (1) by simplifying complex structure of "publicness" to lines, colours and numbers, (2) ignoring that "appearance" requires the presence (access) of other publics but it does not necessarily makes a place "pub-

lic" and in this sense (3) by assuming a fully democratic world composed of equals.

As professionals in the spatial sciences we are more comfortable in defining public spaces by just claiming that they are open, accessible and enjoyable by all for free. From our privileged position it may seem that way, but the truth is, they are not. Although the attempts to define the spatial requirements and desirable features of public spaces are valuable to the extent that they open different parameters to discussion, and the methods to measure the degree of publicness are also valuable in indicating that public spaces are not that public after all, we are still left with the question of how to achieve a public space that is democratically available to all.

Is this question a self-destructive one or is it possible that a truly democratic public space can be realized? To answer this question first we should admit that "democracy itself is never a condition but a struggle" (Lefebvre, 2009:135). In the end, Madanipour (2010:242) also answers his question of "Whose Public Space?" on the basis of the importance of social production of public spaces that "embody the principles of equality through democratic and inclusive processes".

From this perspective, we are reminded of Kluge's words (1993:ix): "the public sphere is the site where struggles are decided by other means than war." We offer three absolute conditions at their most basic level that are necessary to achieve "public spaces" as we have discussed and idealised in papers and lectures: (1) internalisation of "the principle of non-violence" both physically and psychologically, which is difficult to be measured in a ordinal scale and coloured on a map, (2) being aware that (as professionals and users) we are also a part of this continuous struggle among multi-publics, and (3) challenge ourselves constantly to better decode, design and defend public spaces more effectively.

Acknowledgement

This study was developed as a part of Meriç Demir Kahraman's Ph.D. thesis in Istanbul Technical University.

REFERENCES

- Arendt, H. (1998) [1958]. *The Human Condition*. London: The University of Chicago Press.
- Banerjee, T. (2001). The Future of Public Space: Beyond Invented Streets and Reinvented Places. *Journal of the American Planning Association*, 67 (1), 9–24.
- Benn, S., Gaus, G. (1983). *Public and Private in Social Life*. London: Croom Helm.
- Brook, J., Boal, A. J. (1995). *Resisting the Virtual Life: The Culture and Politics of Information*. San Francisco: City Lights Books.
- Brown, W. (2015). *Undoing the Demos: Neoliberalism's Stealth Revolution*. New York: Zone Books.
- Buchstein, H. (1997). Bytes that Bite: The Internet and Deliberative Democracy. *Constellations*, 4(2), 248–263.
- Carr, S., Francis, M., Rivlin, L. G., Stone, A. M. (1992). *Public Space*. New York: Cambridge University Press.
- Fraser, N. (1990). Rethinking the Public Sphere: A Contribution to the Critique of Actually Existing Democracy. *Social Text*, 25/26, 56–80.
- Gehl, J. (1987). *Life between Buildings: Using Public Spaces*. New York: Van Nostrand Reinhold.
- Gehl, J., Søholt, H. (2002). *Public Spaces and Public Life: City of Adelaide*. Adelaide, (S. Aust): Planning SA.
- Habermas, J. (1974) [1964]. The Public Sphere: An Encyclopedia Article (1964). *New German Critique*, 3, 49–55.
- Habermas, J. (1991) [1962]. The Structural Transformation of the Public Sphere: An Inquiry into a Category of Bourgeois Society. Cambridge and Massachusetts: MIT Press.
- Habermas, J. (1996). *Between Facts and Norms: Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy*. Cambridge, Mass: MIT Press.
- Harvey, D. (2005). *A Brief History of Neoliberalism*. Oxford: Oxford University Press.
- Hierseimer, L. (1955). *The Nature of Cities*. Chicago: Paul Theobald.
- Hobsbawm, E. (1992). *The Age of Revloution: Europe 1789-1848*. London: Abacus Book.
- Huurdeman, A. A. (2003). *The Worldwide History of Telecommunications*. New Jersey: Wiley Interscience.
- Iveson, K. (1998). Putting the public back into public space. *Urban Policy and Research*, 16 (1), 21–33.
- Iveson, K. (2007). *Publics and the City*. Wiley: Kindle Edition.
- Jacobs, J., Appleyard, D. (1987). Towards an urban design manifesto: A 1987 prologue. *Journal of the American Planning Association*, 53(1), 112–120.
- Kohn, M. (2004). *Brave New Neighbourhoods: The Privatization of Public Spaces*. London: Routledge.
- Lefebvre, H. (1991) [1974]. *The Production of Space*. D. Nicholson-Smith (Trans). Oxford: Blackwell Publishing.
- Lefebvre, H. (2009) Comments on a New State Form (1966). in *State, Space, World: Selected Essays*. Neil Brenner and Stuart Elden (Eds.). Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Lippmann, W. (1925). *The Phantom Public: A Sequel to "Public opinion"*. New York: Harcourt, Brace.
- Loader, B. D., Mercea, D. (2011). Networking democracy? Social Media Innovations in Participatory Politics. *Information, Communication and Society*, 14(6), 757–769.
- Loukaitou-Sideris, A. (1988). *Private Production of Public Open Space: The Downtown Los Angeles Experience*. PhD Diss., University of Southern California.
- Loukaitou-Sideris, A. (1993). Privatisation of Public Open Space: The Los Angeles Experience. *Town Planning Review*, 64 (2), 139–167.
- Lynch, K. (1981). *A Theory of Good City Form*. Cambridge: MIT Press.
- Madanipour, A. (2003). *Public and Private Spaces of the City*. London: Routledge.
- Madanipour, A. (2005). Public Spaces of European Cities. *Nordic Journal of Architectural Research*, 18 (1), 7–16.
- Madanipour, A. (2010). Whose public space?: International Case Studies in Urban Design and Development. Abingdon, Oxon: Routledge, Taylor and Francis.
- Madden, K. (2001). *How to Turn a Place Around: A Handbook for Creating Successful Public Spaces*. A. Schwartez (Ed.). New York: Project for Public Spaces Inc.
- Martin, R. (2013). Public and Common(s). *Places Journal*, Retrieved from <https://placesjournal.org/article/public-and-commons/>
- Mason, D. S. A. (2015). *Concise History of Modern Europe: Liberty, Equality, Solidarity*. Rowman & Littlefield Publishers: Kindle Edition.
- Merriman, J. (2009a). European Civilization (1648-1945) Lectures: The Enlightenment and the Public Sphere. Retrieved from <http://oyc.yale.edu/history/hist-202/lecture-5>
- Merriman, J. (2009b). European Civilization (1648-1945) Lectures: Why No Revolution in 1848 in Britain. Retrieved from <http://oyc.yale.edu/history/hist-202/lecture-11>
- Mitchell, D. (1995). The End of Public Space? People's Park, Definitions of the Public, and Democracy. *Annals of the Association of American Geographers*, 85(1), 108–133.
- Mitchell, D. (2003). *The Right to the City: Social Justice and the Fight for Public Space*. New York: The Guilford Press.
- Montgomery, J. (1998). Making a City: Urbanity, Vitality and Urban Design. *Journal of Urban Design*, 3(1), 93–116.
- Mumford, L. (1961). *The City in History*. New York: Harcourt Brace & World Inc.
- Nemeth, J., Schmidt, S. (2007). Toward a Methodology for Measuring the Security of Publicly Accessible Spaces. *Journal of the American Planning Association*, 73 (3), 283–297.
- Negt, O., Kluge, A. (1993). *Public Sphere and Experience: Toward an Analysis of the Bourgeois and Proletarian Public Sphere*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Nemeth, J., Schmidt, S. (2011). The Privatization of Public Space: Modeling and Measuring Publicness. *Environment and Planning B-Planning & Design*. 38(1), 5–23.
- Project for Public Spaces. (2000). *How to Turn a Place Around: A Handbook for Creating Successful Public Spaces*. New York: Project for Public Spaces Inc.
- Raaflaub, K. A., Ober, J., Wallace, R. W. (2007). *Origins of Democracy in Ancient Greece*. Berkeley: University of California Press.
- Robbins, B. (1993). *The Phantom Public Sphere*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Sennett, R. (1970). *The Uses of Disorder: Personal Identity and City Life*. New York: Alfred A. Knopf.
- Sennett, R. (2002) [1977]. *The Fall of Public Man*. London: Penguin.
- Sorkin, M. (1992). Variations on a Theme Park: The New American City and the End of Public Space. M. Sorkin (Ed.). New York: Hill and Wang.
- Sudjic, D. (2011). *The Edifice Complex: The Architecture of Power*. Penguin Books: Kindle Edition.
- Thompson, A. H. (1954). The Agora at Athens and the Greek Market Place. *Journal of the Society of Architectural Historians*, 13(4), 9–14.
- Tibbalds, F. (1992). *Making People-Friendly Towns: Improving the Public Environment in Towns and Environment*. London: Longman Publishing.
- Tucker, R. C., Marx, K., Engels, F. (1978). *The Marx-Engels Reader*. New York: Norton and Company Inc.
- UN-Habitat. (2016). *Global Public Space Toolkit: From Global Principles to Local Policies and Practice*. Kenya: UN-Habitat.
- Van, M. R., Langstraat, F. (2013). Challenging the End of Public Space: A Comparative Analysis of Publicness in British and Dutch Urban Spaces. *Journal of Urban Design*, 18(3), 429–448.
- Varna, G. M. (2011). *Assessing the Publicness of Public Places: Towards a New Model*. PhD Diss. University of Glasgow.
- Varna, G., Tiesdell, S. (2010). Assessing the Publicness of Public Space: The Star Model of Publicness. *Journal of Urban Design*, 15(4), 575–598.

ARAŞTIRMA / ARTICLE

Kamu Hukuku ile Özel Hukuku Çatıştıran Protokole-Bağlı Planlama: ‘İzmir Basmane Dünya Ticaret Merkezi’ Vakası

Clash of Public Law and Private Law as Results of Protocol – Governed Planning: The ‘İzmir Basmane World Trade Center’ Case

Gökhan Hüseyin Erkan,¹ Adile Arslan Avar²

¹Karadeniz Teknik Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Trabzon

²İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, İzmir

ÖZ

Bu makalede İzmir kamuoyunda Basmane Çukuru olarak bilinen bir parselin hikâyesini uç-örnek olay yöntemiyle ele alan bir araştırmanın bulguları sunulmaktadır. Parsel, metin boyunca “Arsa” olarak adlandırılmıştır. 1997 yılına kadar kamu mülkiyetinde bulunan Arsa bir protokol uyarınca kat karşılığı inşaat sözleşmesi kurularak kısmi özelleştirme girişimine konu olmuş, ardından planlama süreçleri, yargı kararları, sermaye hareketleri gibi olaylar neticesinde çözilemeyen bir kentsel soruna dönüşmüştür. Arsa sorunu, 2016 yılında yeni bir sermaye grubunun girişi ile İzmir kamuoyunun gündemine tekrar yerleşmiştir. Çeşitli nedensel açıklamaların olası olduğu bu kapsamlı olaylar örgüsü içinde, planlama yazınında yer almayan bir planlama olgusu dikkat çekicidir. Raci Bademli’nin Plan, Program, Proje, Politika, Para olarak tanımladığı ve meslek çevresinin aşına olduğu planlamanın 5 P’sine eklenmesi gereken bir boyut daha olduğu bulgulanmıştır: Protokol. Bir projeyi gerçekleştirmek için taraflar arasında yapılan bu anlaşma türü Arsa örneğinde kat karşılığı inşaat sözleşmesi biçiminde hazırlanmış ve imar planı kararlarının belirleyicisi olmuş, imar hukuku ile borçlar hukuku arasında çatışmalı bir ara kesit ortaya çıkarmıştır. Makalede aktarılan örnek olay araştırmasının bulguları, iletişimsel planlama yaklaşımına temel oluşturan “müzakere” ve “katılım” kavramları etrafında kurulu hakim söylemin sınırları ve imkanlarını göstermesi bakımından da bir tartışma zemini oluşturmaktadır.

Anahtar sözcükler: özelleştirme, kat karşılığı inşaat sözleşmesi, protokol planlaması, katılım, müzakere

ABSTRACT

This article presents findings of an extreme-deviant case study about a single parcel which is known as The Basmane Hole. The parcel is named as “The Land” through the text. The Land which was a public property until 1997 was partially privatized via in-return-for-flats type of a protocol. Following several planning processes, jurisdiction and capital mobilizations, The Land transformed into an unresolved urban question. By the year 2016, The Land stands at the city’s agenda after initiation of a new investment group. Besides the fact that various causal explanations are possible within the complexity of events, a crucial planning phenomenon which is not thoroughly referred in planning literature appeared in The Land case. Research argues that the five dimensions of planning proposed by Raci Bademli (plan, programme, project, policy, pecuniary) requires a sixth one: Protocol. This mode of agreement among shareholders aiming to achieve a concrete project is formed as an in-return-for-flats type, and determines planning codes to a significant extent, yet resulted in conflict between planning law and law of obligations. Findings of the research also provide a ground for necessary debate regarding the limits and potentials of communicative planning approach that is the dominant discourse in planning circles revolving around concepts of negotiation and participation.

Keywords: privatization, in-return-for-flats agreement, protocol planning, participation, negotiation

Giriş

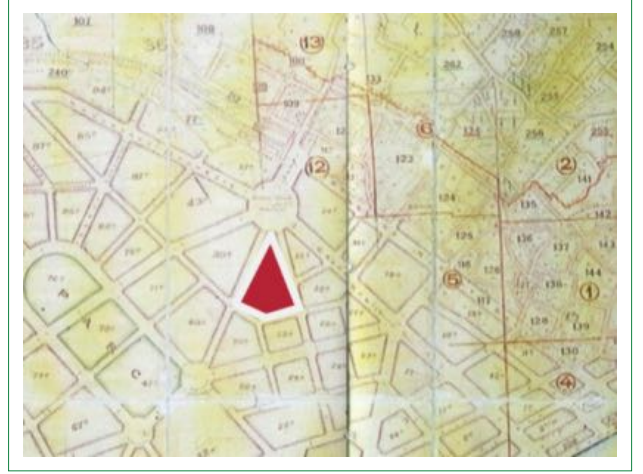
Kamu arazilerinin özelleştirmesi planlama meslek alanında önemli bir tartışma, araştırma ve mücadele alanıdır. Kamu mülkünün tümüyle veya kısmen satıldığı bu işlem sonucunda özel girişimci eliyle geliştirilen kentsel projelerin birçoğu toplumun çeşitli kesimleri tarafından eleştirilmekte, protesto edilmekte, yargı yoluna başvurulmaktadır. Bu sürecin sonunda, özelleştirilmiş arsalar üzerindeki projelerin bir miktar ertelenerek veya değiştirilerek de olsa gerçekleştiği örnekler yaygındır. Makaleye kaynak oluşturan örnek olay araştırması İzmir'in kent merkezinde yer alan bir kamu mülkünün yirmi yıl önce kat karşılığı inşaat sözleşmesi yoluyla kısmen özelleştirilmesiyle başlayan ve günümüzde halen süren bir kentsel soruna dönüşen Basmane Dünya Ticaret Merkezi projesini incelemektedir. Araştırmanın bulguları, bir yandan yerel yönetim ve özel girişimci proje ortaklığından kaynaklı kamu - özel hukuk çatışmasının planlama sürecini nasıl etkilediğini ortaya koymakta, diğer yandan iletişimsel planlama yaklaşımına temel oluşturan “müzakere” ve “katılım” kavramları etrafında kurulu hakim söylemin sınırları ve imkanlarını göstermesi bakımından bir tartışma zemini oluşturmaktadır.

Makaleye kaynak oluşturan ‘uç-örnek olay’ (Flyvbjerg, 2001) araştırmasının veri tabanını a) arşiv taraması kapsamında imar planları, mahkeme dosyaları, 1970’ten itibaren gazete haberleri, borsa forumları, TMSF ve BDDK karar ve ilanları, kamu aydınlatma platformu bilgilendirmeleri, TBMM ve belediye meclis tutanakları; b) yarı biçimlendirilmiş retrospektif görüşmeler kapsamında her yönetim döneminde Arsa ile yakından ilgilenmiş büyükşehir belediye üst düzey bürokrati veya siyasetçisi beş kişi, girişimci şirket müellifi bir kişi, bir iş çevresi örgütünden uzman bir kişi; c) katılımcı gözlem kapsamında BŞB’nin düzenlediği ve Arsa’nın da konu edildiği iki dar katılımlı toplantı oluşturmaktadır. Olaylar bazı geri sıçramalarla birlikte kronolojik bir sırada naratoloji (hikaye anlatımı) tekniği ile sunulmuştur. Doğrusal, ilişkisel, duyumsal ve analitik olmak üzere (Landman, 2012:30) dört düzeyde dört ayrı kronoloji (plan, yargı, yerel siyaset, finans ekonomisi) hazırlanmış; ana ve tali olaylar, boyut ve aktörler ilişkilendirilerek bütünsel hikaye oluşturulmuştur.

Arsa¹

İzmir’in kent merkezinde yer alan, Eski ESHOT Garaj Alanı olarak bilinen Arsa, uzun süre şehrin otogarı olarak kullanılmıştır. Aşağıda 1932 tarihli harita ile güncel hava fotoğrafının karşılaştırmasından arsanın 100 yıla yakın süredir aynı formda olduğu görülmektedir (Şekil 1,2).

Güncel tartışmalar Arsa öyküsünü Yüksel Çakmur’un büyük-

Şekil 1. 1932 tarihli harita (kaynak: Atay (1998, 139)).

Şekil 2. Anonim hava fotoğrafı.

şehir belediye başkanlığı döneminde açılan yarışma projesi ile başlatır. Ancak bu tarihten önce bir başka yarışma projesi daha vardır.

1983 Yarışması – I. Yarışma

1980 darbesinde İzmir belediye başkanı İhsan Alyanak görevden alınmış, ESHOT Genel Müdürü Cahit Günay belediye başkanlığına atanmıştır. 15.08.1981’de Karayolları Genel Müdürlüğü ile belediye arasında bir protokol hazırlanarak Arsa’nın zemin özelliklerinin belirlenmesi ve alanın yüklenebileceği işlevlerin belirlenmesi için mühendislik çalışmaları (İzmir, 1983), 1982’de Basmane Otogarı Onarım ve Yenileme İşleri kapsamında kısmi bakım çalışmaları² yaptırılmıştır.

1982’de “parafli plan” olarak bilinen, o dönem onama yetkisi Bakanlıkta bulunduğu, resmi geçerliliği olmamasına karşın bir referans belge olarak kullanılan 1/5000 ölçekli plan onan-

¹ İzmir İli, Konak İlçesi, İsmet Kaptan Mah., 23MİİD pafta, 1039 ada 8 sayılı parsel.

² www.ansaninsaat.com.tr/referanslarimiz/tadilat-ve-yenileme/tadilat-onarim-ve-renovasyon-isleri/izmir-basmane-otogari-onarim-ve-yenileme-isleri

Şekil 3. Yarışma şartnamesi ekinden (İzmir, 1983).

miştir. Arsa “Çalışma Alanları” planlıdır ve sonraki birçok planda görülen “Özel Projesine Göre Uygulama Yapılacaktır” ibaresi ilk defa bu planda işlenmiştir. Planda başka yapılaşma koşulu yoktur. Anlaşılan o ki, detaylar öngörülen bir özel proje ile belirlenecektir.

Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından 19.04.1983'te İzmir belediye başkanı olarak atanan Ceyhan Demir döneminde sadece Arsa için serbest, ulusal ve tek kademeli “İzmir Turizm ve Ticaret Merkezi Ulusal Mimari Proje Yarışması” ilan edilir³ (Şekil 3).

Yarışma Şartnamesi'ne göre “Maliyete esas toplam inşaat alanı olan 97.006 m² aşılmayacaktır.” Arsa 20.866 m² olduğuna göre 4,65 emsal yapı yoğunluğuna denktir. Mimari kompleks içinde birbirleri ile kaynaşacak biçimde:

- Turizm müesseseleri yönetmeliğinin 5 yıldızlı otel esasına giren, lüks sınıfına dahil, 1000 yatak kapasiteli bir otel (51.705 m²)
- Birlikte ve ayrı çalışabilecek bir Kongre Merkezi (10.386 m²)
- İç ve dış pazara hizmet verecek bir Ticaret Merkezi (11.095 m²)
- 5070 m² Teknik Servisler, 18.750 m² (500 arabalık) otopark alanı tasarlanması istenmiştir.

Önce 15 katla sınırlanması mütalaa edilmiş, yarışmanın soru cevap aşamasında kat ve gabari serbest bırakılmıştır. Dr. Refik Saydam Bulvarı'nın çift yönlü, Hürriyet Caddesi'nin tek yönlü çalışmakta olduğu mevcut düzenin süreceği kabul edilmiş, ulaşım planlaması yarışmacılara bırakılmıştır. Soru cevap kısmında

“nazım imar planına göre Konut Dışı Çalışma Alanları ve Fuar ile çevrili adada kenarlardaki 5 m ila 15 m çekmelerin dışında başka yeşil alan bırakmaya gerek görülmemiştir” denmektedir. Başka yapılaşma kriteri getirilmemiştir.

Askeri dönemde yarışma süreci devam ederken büyükşehir belediye sistemi getirilmiş, İzmir, İstanbul ve Ankara statü değiştirmiştir. 18.01.1984'te İzmir BŞB kurulmuş, 25.03.1984'te yapılan yerel seçimlerde ANAP'tan Burhan Özfatura İzmir BŞB Başkanı seçilmiştir.

Özfatura döneminde 29.04.1984'te tamamlanan yarışma sonucunda jüri Zafer Koçak ve Kemal İpek'in projesini birinci seçmiştir⁴. Çok katlı olmayan, girişini Kültürpark'a yönlendiren bir projedir. 24.01.1985'te mimari projenin kitle etüdü 1/1000 ölçekli uygulama imar planına işlenerek plan kararı haline getirilmiş, “özel projesine göre uygulama yapılacaktır” notu eklenmiş ve uygulamayı beklemektedir. BŞB ihaleye çıkar.

“Basmane mevkii 1039 ada 8 parselde **belediye mülkiyetinde bulunan** 20866 m² arsa üzerinde 100.000 m² kapalı hacmi olan Turizm ve Ticaret Merkezi İnşaat ve İşletme işi için teklif alınacağı” ilan⁵ edilir. 3. maddede “iş üstlenenlere belediye tarafından herhangi bir para ödenmeyeceği, yapılacak inşaat ve işletmede **Belediyeye kalacak hisse** veya diğer esaslar teklifte ayrıntılı olarak belirtilecek ve Belediyeye **en fazla menfaati** sağlamayı kabul edenler tercih edilecektir” denerek, hisse paylaşımına dayalı yapı işlet sistemi, yani kat karşılığı inşaat sözleşmesi biçiminde bir uygulama düşünüldüğü anlaşılmaktadır. Hisse miktarları tekliflere bırakılmıştır.

³ 15.11.1983/18222 sayılı Resmi Gazete

⁴ 10.05.1984/18397 sayılı Resmi Gazete

⁵ 05.09.1985/18859 sayılı Resmi Gazete

İki firmanın teklif verdiği ihaleyi dönemin ünlü iş adamı Asil Nadir kazanır. Nadir'in aldığı ihalede usulsüzlük iddiaları parlamentoya taşınır. 02.04.1986 tarihli Genel Kurul Tutanağı'na⁶ geçen kayıtlarda Erzurum Mv. Hilmi Nalbantoğlu İçişleri Bakanı'na "İzmir BŞB meclis üyesi Sancar Maruflu'nun Asil Nadir Şirketler Grubu'nun Ege Bölgesi işlerini tedvin edip etmediğini" sormuştur. İçişleri Bakanı Yıldırım Akbulut "İhale ilanına göre Kadirbeyoğlu İnşaat A.Ş. ile Asil Nadir Şirketler Grubu olmak üzere iki firmanın teklif verdiği, Asil Nadir grubunun ihaleyi aldığı, Sancar Maruflu'nun bu firmanın Ege Bölgesi temsilciliğini yapmadığı ve müşavir olmadığının yaptırılan soruşturma sonucunda anlaşıldığı" yanıtını vermiştir. Maruflu'nun ihaleden önce istifa etmiş olabileceği, dolayısıyla ihalede etkisinin varlığı iddia edilmesine karşın, bu iddia yanıtlanmamıştır.

Asil Nadir, kısa süre sonra birincilik kazanan projeden vazgeçer ve değiştirmek ister. Tuna'nın (2005) aktardığına göre "Birincilik ödülü verilen projeyi inceleyen birkaç yatırımcı grup, projenin uluslararası nitelikleri bakımından eksik, yetersiz ve otele ise 5 yıldızlı değil de ancak 3 veya 4 yıldızlı olabileceğine incelemeleri sonunda karar vererek bu projeyi uygulamaya yanaşmadılar. Kıbrıslı Asil Nadir Bey, bu alan için İngiltere'de beraber çalıştığı bir uzman grup ile söz konusu kriterlere uygun bir proje geliştirdi". Oysa yarışma şartnamesinde 5 yıldızlı otel şartı bulunmaktadır. Yarışma jürisi birinci seçtiğine göre kazanan proje 5 yıldız kategorisine girmektedir. Demek ki, teknik jürinin 5 yıldız anlayışı ile yatırımcı jürinin 5 yıldız anlayışı uyuşmamıştı. Asil Nadir, yatırımcı-dostu olmadığını düşündüğü projeyi yatırımcı-dostu bir projeye dönüştürmek ister. Bunun için mimarlardan muvafakat alması gerekir.

Özbay (1998) yarışma sonucunda müelliflik hakkı kazanan Koçak ve İpek'ten bu hakkın haber verilmeksizin alındığını yazmaktadır. Asil Nadir, P.Parat adlı bir Fransız mimara yeni bir turizm – otel projesi hazırlatır. Projenin sadece %24'ü⁷ belediyede olmak üzere kat karşılığı inşaat sözleşmesi düzenlenir.

1982 tarihli nazım imar planında parsel çalışma alanında kaldığından bu ölçekte değişiklik gerekmemiş, uygulama imar planında ise yarışma projesinin kitlesi işli olduğundan değişiklik gerekmiştir. 20.07.1986/1609 sayılı yazı ile İzmir BŞB, Konak Belediyesi'ne Dokuz Eylül Meydanı'nda gerçekleşmesi tasarlanan İzmir Turizm ve Ticaret Merkezinin uygulama projesinde değişiklik yapılmasına yönelik uygulama imar planını hazırlamasını emreder. 15.10.1986 tarih ve 811/816 sayılı Konak BMK ile 1/1000 ölçekli uygulama imar planı değişikliği yapıp, 20.11.1986/340 değişiklik sayısı ile BŞB Başkanı Burhan Öz-fatura tarafından imzalanır. Bu uygulama imar planı değişikliği ile "Emsal: 5, yükseklik: serbest, "özel projesine göre uygulama yapılacaktır" notu ilk defa plana işlenmiştir.

⁶ TBMM, 17. Dönem, 3. Yasama Yılı, 87. Birleşim.

⁷ Milliyet, 25.09.1988. Metin Toker'in defterinden: al, işlet, kâr et.

⁸ Milliyet, 31.03.1988. İzmir'den Dünyaya Açılan Kapı.

1986 tarihli plan iki önemli karar getirmiştir. Yarışma kazanan projenin kitlesi imar planından çıkarılmış, böylece 1983 yarışmasından vazgeçilmiştir. Önceden mimari projenin kütlesini esas alan ve 97.006 m² inşaat alanı üzerinden hesaplanan 4,65 emsale denk gelen yapılaşma, E: 5 olarak değiştirilerek plana işlenmiştir. Toplam inşaat alanı 20,866x5=104,330 m² olmuştur. 2017 yılına kadar bu karar korunmuştur.

Gazetelere büyük boy ilanlar verilerek⁸ 27.03.1988'de "İzmir Milletlerarası Turizm ve Ticaret Merkezi" için temel atma töreni yapılır.

İşlerin yolunda gittiği düşünülürken, Mimarlar Odası'ndan itiraz gelir. Oda, projenin usulsüz hazırlandığı, yarışmayı kazanan mimarların değişiklikle ilgili bilgilendirilmedikleri, yabancı mimarlara iş vermenin haksızlık oluşturduğu, müelliflik haklarının gasp edildiği iddiasıyla mahkemeye başvurur. Danıştay, birincilik kazanan projenin uygulanması gerektiğine karar verir. Bunun üzerine Asil Nadir projeden vazgeçer; gidip Ankara Sheraton Oteli'ni yapar (Tuna, 2005).

Fuarın Kültürpark'ı İşgali

26.03.1989'daki yerel seçimlerde BŞB başkanı seçilen Yüksel Çakmur döneminde Kültürpark Alanı ile Arsa'yı kapsayan bir başka ulusal yarışma düzenlenir. Fakat bu yarışmayı anlatmaya geçmeden önce Özfatura yönetiminin yerel seçimlerden kısa süre önceki bir işleminden bahsedilmelidir.

İzmir'in ilk üst ölçekli planı 1973 yılında onanan ve Türkiye planlama tarihinde önemli yeri olan 1/25000 ölçekli İzmir Metropolitan Alan Nazım İmar Planı'dır. Arsa, bu planda Bölgesel – Kentsel Aktivite Merkezleri planlanmıştır. Planın konuyla ilgili iki önemli kararı vardır: Basmane Meydanı'ndaki terminal alanını Halkapınar'a taşımak ve Kültürpark'tan fuar işlevini çıkartıp Çiğli'de fuar için ayrılan 300 hektarlık alana taşımak.

1973 planı onandığında Arsa hem şehirlerarası hem de şehir içi otobüs terminali olarak kullanılmaktadır. Terminalin Halkapınar'a taşınması 1975'te kısmen gerçekleşmiş, belediye otobüsleri için istasyon işlevi Arsa üzerinde sürmüştür.

1973 planının diğer ilgili kararı Çiğli'de önerilen fuar alanıdır. Fuar işlevlerinden arındırılmasıyla, kuruluşundan bu yana kültürel amaçlı olması hedeflenen Kültürpark esas amacına hizmet edebilecektir. Yıllar boyu işadamları ve siyasetçiler dahil bu amaç gözetilmiştir. Fuar'ın kurucusu Behçet Uz, İzmir Sanayi Odası Başkanı Uğur Yüce, Ege Genç İşadamları Derneği Başkanı Bülent Şenocak fuarın Kültürpark'tan çıkarılmasını

(akt. Gündüz, 1991: 12) savunmuşlardır. 1994 seçimlerindeki belediye başkan adaylarından Burhan Özfatura “Kültürpark’tan ihtisas fuarlarını başka mekanlara taşımayı planlamalıyız”; Işın Çelebi “Kültürpark’tan fuarı çıkartarak sosyal ve kültürel hizmetleri içeren yeşil alan olarak düzenlenmelidir”; Erdal Çırpanlı “Kültürpark ve fuar anlayışı birbirinden ayrılmalıdır. Fuar anlayışı fuarcılık anlayışı gibi düşünülmeli havaalanına yakın bir yere yapılmalıdır”⁹ vaatleriyle bu görüşte ortaklaşmışlardır.

Oysaki yerel seçimlerden sadece 3 gün önce, 23.03.1989 tarihinde İzmir BŞB Meclisi 1/25000 ölçekli nazım imar planını değiştirmiş, Çiğli’deki Fuar ve Rekreatyon Alanı’nı plandan kaldırarak konut alanına dönüştürmüş, gidecek yeri kalmayan fuar işlevi yaklaşık 25 yıl daha Kültürpark’ı işgal etmiştir.

Yarışma Projesi

Yüksel Çakmur döneminde Arsa’yı da kapsayacak biçimde Kültürpark için ulusal ve tek kademeli “Uluslararası İzmir Fuarı Kültürpark Düzenleme ve Mimari Proje Yarışması” düzenlenir. 1990 yarışmasının temel kaygısı Kültürpark’tır. Şartnamedeki açıklamalara göre bir yanda İzmir Enternasyonal Fuarı ile ihtisas fuarlarının sürdürülmesi, diğer yanda Kültürpark’ın yeşil alan işlevi ikilem yaratmakta, çözüm olarak Kültürpark’ın bitişğinde yer alan büyük boş alan gösterilmektedir. Kültürpark içinden uluslararası fuarın çıkması; yeşil alan, sanat, kültür, spor, eğlence gibi aktivitelerle tanımlanması; Refik Saydam Bulvarı’nın trafikten arındırılması suretiyle Kültürpark’ın gerçek bir rekreatyon alanına dönüştürülmesi amaçlanmış, uygun olmayan fonksiyonların yıkılması ve sadece eski arkeoloji müzesi, paraşüt kulesi, açık hava tiyatrosunun korunması istenmiştir (İBB, 1990:11). Yarışma sürecinde Arsa’dan çok, Kültürpark’ta yapılacak uygulamalara yönelik yoğun tartışmalar yaşanmıştır.

07.11.1989’da BŞB, yönetmelik¹⁰ gereği İzmir Mimarlar Odası’ndan jüri önerilerini sunmasını ister (EgeMimarlık, 1991/1: 10). Oda isim bildirir. Hazırlık aşamasında 30.01.1990’da İZFAŞ kurulur. Kültürpark 1985 yılından beri doğal sit alanıdır. Koruma Yüksek Kurulu’nun sit derecesi belirlemeye yönelik 18.06.1988/24 sayılı kararı uyarınca İzmir İnolu Koruma Kurulu 01.02.1990/1655 sayılı kararla Kültürpark’ı 2.derece doğal sit alanı ilan eder. 15 gün sonra Yarışma ilan edilir. Son başvuru 19.07.1990, jüri değerlendirmesi 02.08.1990’da olacaktır.

İzmir Mimarlar Odası, yarışma ilanına ve koşullarına itirazını 09.03.1990 tarihli basın açıklamasıyla kamuoyuna duyurur. Yarışma sürerken kentte yürüyüşler, basın açıklamaları, eylem-

ler yapılır (Cumhuriyet, 08.04.1990), TMMOB’ye bağlı bütün odalar Mayıs ayında insan zinciri oluşturma kararı alır (Cumhuriyet, 11.05.1990). Mimarlar Odası 10.04.1990 tarihinde yarışma şartnamesine karşı dava açtığını basın yoluyla açıklar. Sadece bir gün sonra, BŞB, Koruma Kurulu’na 11.04.1990/1382 sayılı yazısında yarışma ile ilgili soru sorar. Bir hafta içinde Koruma Kurulu 19.04.1990/1851 sayılı kararı ile yarışma alanının 3 bölgeye ayrılmasına ve bazı yapılaşma koşulları getirilmesine karar verir. Buna göre:

- A) Kültürpark ve Rekreatyon Alanı (01.02.1990/1655 sayılı Koruma Kurulu kararı ile 2.derece doğal sit statüsünde olan alan)
  - B) Fuar Kompleksi (aynı kararla 2.derece doğal sit alanı olan alan)
  - C) Otel ve Kongre Merkezi (Arsa)
- olmak üzere A, B, C bölgeleri, Koruma Kurulu kararı uyarınca yarışmaya ve sonraki süreçte imar planına işlenir. İzmir Mimarlar Odası, Koruma Kurulu’nun alanı 3 parçaya ayırma kararını Kültürpark’ın bütünlüğünü bozacağı gerekçesiyle tepki ile karşılar. Protestolar, yürüyüşler, basın açıklamaları gerçekleştirilir. Bu eylemler etkili olmaz. Mimarlar Odası açmış oldukları dava sonuçlanana kadar yarışmanın ertelenmesini ister (Mimarlık, 90/3: 18). Belediye bu kararın sorumluluğunu jüriye bırakır ve jüri yarışmanın ertelenmesine karar verir. 12.07.1990 tarihinde BŞB erteleme kararını duyurur. İki ay sonra mahkeme yürütmeyi durdurma talebini reddeder. 27.09.1990 tarihinde yarışma yeniden başlatılır¹¹.

Şartnamedeki tarihten 4 ay gecikme ile 21.12.1990’da jüri yarışma sonuçlarını açıklar ve Şükrü Kocagöz, Merih Karaslan ve Mürşit Günday’ın projesi birinci seçilir. Bu projede Arsa, Kültürpark ile bir bütün olarak planlanmış, otel ve ticaret fonksiyonları ile donatılmış, yükseltilmiş platformlarla Kültürpark’a yaya geçişi sağlanmıştır.

A, B, C Planı

20.08.1991 tarih ve 05/178 sayılı İzmir BŞB meclis kararı ile kazanan projeye dayanarak onanan 1/5000 ölçekli nazım imar planında:

- A Bölgesi Kültürpark,
- B Bölgesi Fuar Kompleksi,
- C Bölgesi 5 emsal yoğunluklu Otel ve Kongre Merkezi planlanır (Şekil 4).

Uygulama imar planı ise sadece A ve B için onanır¹². C Bölgesi (Arsa) için uygulama imar planı hazırlanmaz. Esasında, C Bölgesi Alsancak Turizm Merkezi¹³ sınırları içindedir ve planlama yetkisi Kültür ve Turizm Bakanlığı’ndadır. 17.09.1993 Bakanlar

⁹ Editorial, 1994.

¹⁰ Mimarlık Mühendislik Şehircilik ve Kentsel Tasarım Proje Yarışmaları Yönetmeliği.

¹¹ Kültürpark’a yoğunlaşan tartışmalar EgeMimarlık dergisinin 1990’lı yıllardaki sayılarından takip edilebilir.

¹² 11.11.1991/2780-2891 sayılı Konak belediye meclis kararı.

¹³ Arsa 30.08.1989’da Bakanlar Kurulu kararı ile Turizm Merkezi ilan edilen alana dahildir.

Şekil 4. A, B, C bölgelerinin planlandığı nazım imar planı.

Kurulu kararı ile Alsancak Turizm Merkezi iptal edilince¹⁴ belediye yeniden imar planı yapma yetkisine kavuşur, fakat birkaç ay sonra yerel seçimler gelir. 27.03.1994'te Burhan Özfatura ikinci defa BŞB başkanı seçilir.

M Planı

BŞB önce 15.12.1994/3713 sayılı yazı ile Konak Belediyesi'ne C Bölgesi için (Arsa) uygulama imar planı değişiklik önerisi

sunarak, karar alınmasını ister. Otel ve kongre merkezi amaçlandığı, Refik Saydam Bulvarı üzerinden yaya platformları ile Arsa ve Kültürpark'ın bağlanacağı, taşıt trafiğinin alt kottan gideceği bildirilmiştir.

26.12.1995/05-335 sayılı BŞB meclis kararı ile 1/5000 ölçekli nazım imar planında yapılan değişiklikle, 'C' silinir, yerine 'M' yazılır. Böylece Arsa, 1.ve2.derece metropoliten aktivite merkezi olarak değiştirilmiştir. 1991 planı ile 1995 planı arasındaki tek fark budur. Yarışmadan elde edilen mimari proje, bir harf değişikliği ile iptal edilmiştir.

İlginçtir ki; nazım imar planı 1995 yılı sonunda onanmasına karşın, uygulama imar planı yaklaşık 3 yıl sonra 14.05.1998'de onanacaktır. Bu gecikmenin veya beklemenin sebebi nedir? İlk yarışma projesinde olduğu gibi yatırımcı arayışı olabilir mi?

Planın Beklediği Yatırımcı

M koşullu nazım imar planı değişikliğinin BŞB meclisinde onanmasından 6 ay önce 29.06.1995 tarihli Milliyet Gazetesi'nin 9. sayfasında aşağıdaki haber yayınlanmıştı: "Zorlu grubu Yönetim Kurulu Başkanı Kemal Zorlu'nun girişimiyle başlatılan... Şirketin isminin Güçbirliği A.Ş. olmasının düşünüldüğünü, ancak asıl kararı ortakların vereceğini belirten Kurt ve Yemişçi, projeler arasında Petkim'e talip olunması, **Basmane'de bulunan eski garajın yerine bir gökdelen iş merkezi yapılmasının bulunduğunu bildirdi**" (Şekil 5).

Bu girişim gündeme getirildiğinde Arsa belediye mülkiyetindedir. Yürürlükteki imar planına göre C bölgesi planlıdır.

Şekil 5. Milliyet, 29.06.1995.

¹⁴ 17.10.1993/21731 Sayılı Resmi Gazete.

Tamamlanmış, geçerli ve uygulamayı bekleyen bir yarışma projesi vardır.

Haberden 5 ay sonra Kasım ayında Kemal Zorlu önderliğinde Güçbirliği Holding kurulur. Güç Yapı, Güç İnşaat, Güçbirliği Tekstil grup şirketleridir.

05.01.1995 yılında EGS Bank, 18.06.1996'da EGS GYO kurulur. 24.12.1996'da EGS Bank ticari bankacılık sertifikası alır. Bankanın ortağı olan EGS Holding'in 1997'deki hisse oranı yüzde 0,78 iken, 1998'de yüzde 62,16'ya yükselir ve hâkim ortak haline gelir; 2001'de %88,10'a yükselir (TMSF, 2009: 23). EGS GYO, EGS Dış Ticaret, EGS Leasing, EGS Off-shore gibi iştirak ve bağlı ortaklıklar EGS Grubu oluşturmaktadır. EGS Holding Yönetim Kurulu başkanı Selami Gürgüç aynı zamanda Güçbirliği'nin kurucu üyelerindendir.

Güçbirliği Holding kurulduktan bir sene sonra 18.02.1997'de BŞB encümeni kat karşılığı inşaat sözleşmesi hazırlar. 20.05.1997'de pazarlık daveti duyurulur. 1 hafta sonra Güçbirliği Holding'e bağlı Güç Yapı ihaleyi alır. 03.07.1997'de Belediye ile Güç Yapı arasında %11'i belediyeye, %89'u Güçbirliği'ne ait olmak üzere Protokol imzalanır. 23.02.1998'de Güçbirliği ile EGS GYO arasında Ege Dünya Ticaret Merkezi projesi için ortaklık kurulur. 27.04.1998'de BŞB tarafından inşaat ruhsatı verilir. 1/1000 ölçekli uygulama imar planı, inşaat ruhsatı verildikten sonra 14.05.1998'de onanır. 1995 yılındaki haberde bahsedilen hedef gerçekleşmektedir.

Protokol – 03.07.1997 (Planlamanın 6. P'si)

Bademli'nin (2013) Plan, Program, Proje, Politika, Para beşlisinden oluşturduğu planlamaya artık altıncı P'yi ekleyebiliriz: Protokol.

Protokol taraflar arasında belirli bir amaç için hazırlanan yazılı bir anlaşmadır. Hukuki geçerliliği, yasal yaptırımları vardır. İmar planı ile ilişkilendiğinde, protokolün tabi olduğu mevzuat ile imar hukuku arasında çakışmalar oluşur. Bu tür protokole bağlanmış imar planlarına sık rastlanmaktadır. Örneğin, kentsel dönüşüm alanlarında TOKİ ile belediye arasında yapılan ön ve ana protokoller; TOKİ ile Gençlik ve Spor Bakanlığı arasında 2009 yılından bu yana 20 ildeki eski stadyum alanına yönelik protokoller; Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı ile Ankara Büyükşehir Belediyesi arasında Atatürk Orman Çiftliği'ne yönelik protokol vd. imar planı değişikliklerine dayanak alınmış, imar planı notu haline getirilmiş ve imar planı kararları protokol hükümlerinin içeriğine göre şekillenmiştir. Bir çeşit işbirliği anlaşması olan bu protokoller kimi örneklerde amacına erişmiş, kimi örneklerde değiştirilmiş veya feshedilmiştir.

Bir protokolün başlangıç aşamasında feshedilmesi olumsuz sonuçlar doğurmayabilir, ancak işe başladıktan ve kaynak ak-

tardıktan sonra feshedilmesi durumunda imar hukukunun dışındaki bir alanda sorun oluşmaktadır. Arsa için imzalanan Protokol tipik bir kat karşılığı inşaat sözleşmesi niteliğinde olduğundan Özel Hukuk alanı içinde Borçlar Hukuku'na; amaçlanan imar planı ise düzenleyici idari işlem niteliğinde olduğundan Kamu Hukuku alanı içinde İmar Hukuku'na girmektedir.

Protokol ile Arsa'nın büyük hissesi Güç Yapı'ya aktarılmaktadır. Projenin %89'u Güç Yapı, %11'i belediye mülkiyetinde olacaktır. Bu paylaşım oldukça dengesizdir, çünkü o dönem kat karşılığı inşaat sözleşmelerinde arsa sahibinin payının %60'dan az olduğu bir örneğe (en azından bu çalışma kapsamında yapılan taramada) rastlanmamıştır. Fakat Protokol'e hisse paylaşımı dışında iki kalem (nakit para ve otopark inşaatı) daha dahil edilmiştir:

- a- Arsa üzerinde Konferans Salonu, Tiyatro Salonu, Sinema Salonları, Sergi Salonu, Katlı Otopark, Ticaret Merkezi, Otel ve Turizm Merkezi, Alışveriş Merkezi, Mağaza, Trafo ve Jeneratör inşa edilecek, belediyeye ait kısımlar bilabedel teslim edilecek,
- b- Kahramanlar Otopark Alanı'nda yaklaşık 35.000 m²'lik Katlı Otopark iki yıl içinde inşa edilerek 15 yıl boyunca şirket tarafından işletildikten sonra belediyeye teslim edilecek;
- c- İlave olarak 1.701.000.000.000 (bir trilyon yedi yüz bir milyar) TL'nin %50'si 30 gün, %50'si sonraki 60 gün içinde belediyeye ödenecektir.

Protokol imzalandıktan sonra 23.02.1998 tarihinde Güç Yapı ve EGS GYO arasında bu proje için ortaklık sözleşmesi imzalanır. EGS GYO projede Güçyapı'nın %89 hissesinin yarısına sahip ortak olur. Düzenleme Tadil Sözleşmesi hazırlanır. Büyükşehir Belediyesi, Güç Yapı ve EGS Bank projeye üçlü ortak olurlar.

Protokol hükümleri Kocagöz ve ekibinin kazandığı yarışma projesinden oldukça farklı içeriğe sahiptir. Dolayısıyla 2.yarışma projesi de tıpkı 1.yarışma projesinde olduğu gibi yine Özfatura yönetimi tarafından kadük bırakılmıştır.

Yatırımcı-dostu olmadığı düşünülen yarışma projesi yerine Güç Yapı tarafından başka bir ekibe (Ertem Ertunga ve Cannon Mimarlık) iki kuleden oluşan yeni bir mimari proje hazırlatılır. Proje Ege Dünya Ticaret Merkezi (DTM) olarak adlandırılır. “Şehrin yapılarının yoğunlaştığı bir bölgede yer alan proje, kendisini çevreleyen yolların tamamını işgal ederek, yaklaşık 26 metreye ulaşan yüksekliğiyle etrafındaki ticari ve konut yapılarına komşuluk edecektir. Bu düzeyin üzerindeki çizgiden itibaren otel, apart otel ve büroların kuleleri yer almaktadır” (Ertunga, 1998: 116). Projede otel, bürolar, alışveriş merkezi, kültür merkezi; kültür merkezi içinde 4 adet sinema, 500 kişilik tiyatro, 750 kişilik konferans salonu; dört katta toplam 2070 araçlık otopark vardır. Proje müellifi trafik sorununun farkındadır: “Bu kadar

çok arabanın bir bölgede yoğunlaşması çevredeki yollarda tıkanmaya yol açacaktır. Bu tahmini trafik yoğunluğu yine yollardaki meydanlardan geçmeye çalışmakta olan trafiği doğrudan etkileyecektir. Bu nedenle, Ege Dünya Ticaret Merkezi konusu gündemdeyken buna paralel olarak aynı yaklaşımla meydan düzenleme çalışmalarının da ele alınarak geliştirilmesini öneriyoruz. Bizim önerimiz: meydan kotunu **tasarı metro** çıkış kotuna indirip bu seviyede tek katlı, üst katını meydanın oluşturduğu, bir park alanı (yazarların notu: otopark) oluşturmaktır.” (Ertunga, 1998: 118).

03.04.1998'de DTM Projesi BŞB'ye iletilir. Genel olarak ruhsat verme yetkisi ilçe belediyesinde iken BŞB idaresindeki alanlarda bu yetki büyükşehirdedir¹⁵. 27.04.1998'de Özfatura yapı ruhsatını verir. Ruhsat verildiğinde 1/1000 ölçekli uygulama imar planı onanmamıştır. Hukuken, uygulama imar planına göre ruhsat verilmesi gerekmesine karşın, uygulama imar planı olmadan verilmiştir¹⁶.

1/1000 ölçekli uygulama imar planı, ruhsat verildikten 2 hafta sonra, 14.05.1998'de Konak Belediyesi tarafından onaylanır. Hafta sonu görkemli bir temel atma töreni yapılır: “Güçbirliği Holding ve EGS Holding işbirliğiyle Basmane Meydanı'nda gerçekleştirilecek olan İzmir Dünya Ticaret Merkezi'nin temeli cumartesi günü Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel tarafından” atılır¹⁷. Tanıtımlar sürerken, 02.07.1998'de Yüksel Çakmur ve 12 arkadaşı plan değişikliği, arsa satışı ve inşaat ruhsatlarının iptali için dava açar.

Tapu Devri

18.03.1999 günü yapılacak bilirkişi incelemesinden 1 hafta ve 18.04.1999 günü yapılacak yerel seçimlerden sadece 40 gün önce, 11.03.1999'da bütün bağlamı değiştiren en kritik hamle yapılır. BŞB, tapuyu Güçbirliği'ne devreder. Normal koşullarda kat karşılığı inşaat sözleşmelerinde bina tamamlandıktan sonra tapu işlemleri yapılmaktadır. Burada ise, henüz bir bina yapıpıp tamamlanmadan tapu devri yapılmıştır. Bazı durumlarda kat karşılığı inşaat sözleşmelerinde tarafların karşılıklı güvenine dayalı olarak işin başında veya herhangi bir aşamasında tapu devri yapıldığı bilinmektedir. Ancak kamu idaresinin kamu malı niteliğindeki bir taşınmazının tapusunu özel şirket veya şahıslara iş bitmeden devretmesi hiçbir koşulda uygun değildir.

M Planın İptali

18.04.1999 tarihli yerel seçimlerde DSP'den Ahmet Piriştina göreve geldiğinde, önünde protokole bağlanmış, tapu devri yapılmış, imar planı değiştirilmiş, 5 emsal kararı getirilmiş, M koşullu, davalık bir parsel bulur.

16.06.1999'da yerel mahkeme plan değişikliğinin yürütmesini durdurur. Bu tarihten itibaren inşaat durur. 3 ay sonra plan iptal edilir¹⁸. İlginç şekilde, 2 yıl sonra¹⁹ Danıştay yerel mahkemenin kararını bozar. Fakat belediye çoktan bir başka plan onaylamıştır.

Dava sürerken, değerlendirilmesi için Güç Yapı tarafından mahkemeye bazı belgeler sunulur. DTM projesindeki zemin çalışmasının mühendisi olan Prof. Dr.Ahmet Sağlamer, hazırladığı 03.06.1999 tarihli uzman raporunda “vakit geçirmeden temel kazısı ve inşaatının hiç olmazsa subasman kotuna kadar tamamlanması gerektiği, inşaatın durdurulmasının son derece sakıncalı olduğu, aksi takdirde ciddi risk oluşacağını” söylemektedir. Güç Yapı ayrıca İZFAŞ Genel Koordinatörlüğü'nden DTM projesinin fuar alanıyla entegrasyonu konusunda görüş sorar. 05.10.1999 tarihli yazı ile İZFAŞ bu soruyu yarışmayı kazanan mimara yönlendirir. Şükrü Kocagöz, 03.11.1999 tarihinde İZFAŞ'a yazdığı yanıtta “firmadan yeni proje hakkında bilgi istediklerini, kendilerine brifing verildiğini, incelemeleri sonucunda yarışmayı kazanan projede başaramadıklarını yeni projenin başardığını”, yeni projenin kusursuz olduğunu yazar.

Opera Planı

Eğer Protokole dayanan mevcut proje doğrultusunda bir plan yapılmaz veya plan içeriği çok değiştirilir ise satış öncesi imar planı kararı ile satış sonrası imar planı kararı çok farklı olacak, bu nedenle belediye kusurlu mal satma pozisyonuna düşecektir. Çalışma kapsamında görüşülen Piriştina döneminden bir BŞB bürokrati şöyle açıklıyor:

“Bu sefer ayıplı mal satmış rolünde olacaksınız mevcut plan kararını değiştirdiğiniz anda. Karşı tarafa bir mal sattınız siz. İdare ayıplı mal satan konumuna düşünce bu sefer hukuki olarak sorunlu hale düşeceksiniz. Çünkü karşı tarafın hukuken bir problemi görünmüyor orada. Kardeşim bana verdiğinde şu kadar yapı yapıyordum, şimdi yapamıyorum. O zaman ver paralarımı, maliyetimi.”

Hukuki statü bakımından yalnızca imar hukukunun değil, borçlar hukukunun da alanına girilmişti. Hem mal sahibi hem de planlama yetkilisi olan belediyenin bu ikili konumu başına sorun açmaktadır.

Yeni imar planının onanmasından iki hafta önce Güç Yapı, DTM mimarı, belediye encümeni, planlama birimi ve BŞB başkanı bir araya gelerek konuyu görüşürler. Bu görüşmede geri satın alma opsiyonu kabul edilmez. Bu sefer yoğunluğu düşürme yoluna gidilir. Piriştina'nın, dönemin Devlet Opera ve

¹⁵ Büyükşehir belediyelerinin yönetimi hakkında 3030 sayılı kanunun uygulanması ile ilgili yönetmelik: md.27.

¹⁶ Ruhsatla ilgili bir “Hilton Otel” tartışması vardır. DTM projesi yargı konusu olduğunda dava dosyasına Hilton Otel ruhsatı iletilmiştir. Özfatura'nın açıklaması için bkz: Milliyet, 27.08.2009. Çakmur, kahraman olmak istiyor.

¹⁷ Cumhuriyet, 20.05.1998. İzmir'e Dünya Ticaret Merkezi.

¹⁸ İzmir 3. İdare Mahkemesi, 22.09.1999 tarih ve 1999/158E, 1999/784 K sayılı karar.

¹⁹ Danıştay, 12.02.2001, 1999/6518E, 2001/784K sayılı karar.

Balesi Bölge Müdürü ile görüşmesi ve şirketle uzlaşması sonucunda projeye bir opera binası entegre etmeye karar verilir. Aynı dönemden bir başka BŞB bürokrati geri almanın neden başarısız olduğunu anlatıyor.

“Biz onu almayı da düşündük de ciddi bir görüşme konusu olmadı... 19 milyon dolar vermişler, kahramanlar katlı otoparkının maliyetini çıkar, o da somut bulunur. Ama ondan sonra çukura harcadıkları para konusunda fazla şeyler istediler. İşte orada harcadığımız parayı verin noktasında bazı yüzeyel görüşmeler oldu... Biz onu düşündük yani biz orayı alalım. Oraya belediye binası yapaalım. Başkanın önemli şeylerinden birisi belediye binasını yıkmaktı aslında. Şu meydanı (Konak Meydanı) iyice boşaltalım. Önce belediye binasını yıkalım ki onlara da örnek olsun... İlk yüzeyel konuşmalarda karşı tarafın yaklaşımı buna çok imkan tanımadı çok olmadı.”

Bu noktada kamu mülkiyetindeki araziler ile özel mülkiyetteki arazilerin planlamasında bir dizi farklılaşma olduğu söylenebilir. Kamu elinde iken yarışmalar, kolokyumlar, geniş katılımlı toplantılar yapılabilen; re'sen daha rahat karar alınabilmektedir. Özel mülkiyete konu olduğunda ise hareket alanı kısıtlıdır. Çoklu mülkiyetteki bir kentsel yenileme alanı ile kamu mülkiyetindeki alanların planlanmasını karşılaştıran bir şehir mühendisine göre:

“Eğer arazi kullanım planları ve kentsel yenileme yetkilileri özel mülkteki bir alanın bir kısmını değiştirmeye karar verirlerse, ilgili grupları yalnızca bilgilendirmek değil ... aynı zamanda onlarla anlaşmak zorundadırlar, çünkü arsa kendilerine ait değil. Bizim işimiz daha basit çünkü yollarla ilgileniyoruz. Kamu mülkiyetinde alanlarla ilgileniyoruz. İşe para yatan kamu sektörü. (Flyvbjerg, 1998: 40)”

Bu araştırma kapsamında görüşme yapılan bir şehir plancısı BŞB bürokrati de mülkiyet ile katılım ilişkisini benzer bir çerçevede ele almaktadır:

“Katılımcı planlama ne zaman oluyor? Bana göre tüm alanı kamu-nun adına geçirirsin o zaman katılımcı planlama olur... O zaman herkes toplum içindeki birey olarak hangisinin kendi yararına olduğuna karar verir. Ama şimdi kendi arsası, tapusu olan birinin, başkasının yerine dahi olsa, katılımcı objektif karar vermesi mümkün değil... Toplum adına karar verecek, toplumun bir bireyi olarak karar verecek statüde insanların katılımı... Kendi de o olaydan kişisel menfaat sağlayan insanların katılımından fayda gelmez.”

Benzer biçimde, katılım tartışmalarının erken döneminde İlhan Tekeli'nin (1990) “Katılımın mülkiyet düzenindeki koşulları değerlendirilmeden, mutlak bir değer haline getirilmesi, savunul-

ması güç, hakça olmayan sonuçlara yol açabilir.” uyarısı iletişim-sel planlama idealinin yüzleşmesi gereken bu sınıra işaret etmektedir.

Görüşmelerin ardından, 1/5000 ölçekli nazım imar planından M silinir; yerine “Kültür, Sanat, Otel ve Ticaret Merkezi” kararı getirilir²⁰. Emsal 5, yükseklik serbesttir. Meclis tutanağında Piriştina'nın şu ifadeleri dikkate değer:

*Bugüne kadar bu şekilde bir düzenleme hiçbir zaman huzurlarınıza gelmedi. Bundan sonra da gelmeyecektir. Ancak elimizde bir mahkemenin iptal kararı var. Belediyenin imar durumu ile ilgili bir düzenleme yapması gerekiyor, bir de yine aynı Belediyenin tüzel kişiliğinin devamı çerçevesinde... geçen dönem Belediye Başkanımızın **altında imzası bulunan bir sözleşme var**... herhangi bir belediye mülkiyetine ilişkin rant tesisi anlamında ben belediye başkanı olduğum müddetçe huzurunuzda hiçbir şey gelmeyecektir... Takdir sizindir. Buna 5 emsal vermeyelim. Yeşil alan yapaalım dersiniz orası yeşil alan olur. **Bu sözleşmeler elimizde kalır**... tabii tüzel kişiliğin de devamı çerçevesinde hukuki süreç başlar... Fazla bir yoğunluktur. Ama geçen dönem Belediye Meclislerimizin de 3 dönem uygun bulunduğu bir yoğunluktur... boşlukta kalan bir şey olacak ama bu alan şimdi bizim elimizde olsa Kültür Sanat Merkezi'ni gidip Güzelyalı Eski Trolleybüs garajında yapmaz bura-ya yapardık.”*

Nazım plan oybirliği ile kabul edilir. Ardından 1/1000 ölçekli uygulama imar planı onanır²¹. Konak Belediye Meclisi'nde grup kararı ile ortak hareket eden DSP'liler, ilk kez DTM yüzünden bölünür²².

29.08.2000 tarihinde 5/8203 sayılı yapı ruhsatı verilir. Projenin toplam inşaat alanı 184.131 m²'dir. Bu noktada Türkiye'deki plan kararları ile imar yönetmelikleri arasında bir uyumsuzluktan bahsedilmelidir. Arsa 20.866 m² yüzölçümlü olduğuna göre 5 emsalde 104.000 m² inşaat alanı ortaya çıkmaktadır. Fakat halen daha yönetmeliklerde tanımlı “emsale dahil olmayan alanlar” nedeniyle proje yoğunluğu plandaki yoğunluğu aşabilmektedir. Otopark Yönetmeliği'nden gelen 70.000 m², teknik hacimlerden gelen 10.000 m² ve diğer dahil olmayan alanlarla toplam inşaat alanı aşılmaktadır²³. Bu sorunun projelerden değil, mevzuattan kaynaklandığı düşünülmektedir.

Yüksel Çakmur bir basın toplantısı düzenleyerek Opera Planı'nın M koşullu plandan hiçbir farkı olmadığını ve dava açtıklarını söyler²⁴. Devamında İzmir Barosu, İzmir Eczacılar Odası, İzmir Tabip Odası, İzmir Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası da dava açarlar. HKMO ve Yüksel Çakmur'un davası

²⁰ 29.12.1999, 05/290 sayılı BŞB Meclis kararı.

²¹ 29.02.2000, 4356/4689 sayılı Konak BMK.

²² Hürriyet, 02.03.2000. DSP'de Güçbirliği Çatlağı.

²³ Örneğin, bir raporda (KAP 2010: 21) E:5 planlı projenin 195.280 m² inşaat alanına sahip olduğu hesaplanmıştır. Birinci yarışma şartnamesinde de “tesisat katlarının toplam inşaat alanına dahil olmadığı” notu vardır.

²⁴ Hürriyet, 04.07.2000. Çakmur yine davacı.

dışında diğer üç odanın davaları dava açma ehliyetleri olmadığı gerekçesiyle reddedilir²⁵.

Mahkeme, bilirkişi raporunun teslim edilmesinden bir gün sonra plan değişikliğinin yürütmesini durdurur. İki ay sonra iptal eder²⁶. Temyiz edilen karar, Danıştay²⁷ tarafından da onanır.

BDDK²⁸ Şoku

Dava görülmekteyken şok edici bir haber gelir. BDDK, EGS Bank'a el koyar.

*“Yakın izleme kapsamında olduğu dönemde; alınması istenen tedbirleri almayan, kaynaklarını Bankanın emin bir şekilde çalışmasını tehlikeye düşürecek şekilde ortaklarının oluşturduğu sermaye grubuna aktaran, zararı özkaynaklarını aşarak yabancı kaynaklara sirayet eden, mali bünyesindeki zafiyeti taahhütlerini karşılayamayacak boyutlara ulaşan ve faaliyetlerini sürdürmesi mevduat sahiplerinin haklarını ve mali sistemin güven ve istikrarını tehlikeye düşüren EGS Bank'ın, temettü hariç ortaklık hakları ile yönetim ve denetimi 9 Temmuz 2001 tarihinde Fona devredilmiş-tir. Fona devir sonrası Bankanın mali bünyesi rehabilite edilmeye çalışılmış ancak mali yapısının bozukluğu nedeniyle satılması mümkün görülmemen EGS Bank, tüm aktif ve pasifleriyle 18 Ocak 2002 tarihinde Bayındırbank çatısı altında birleştirilerek, bankacılık işlemleri yapma ve mevduat kabul etme izni kaldırılmıştır” (TMSF, 2009).*²⁹

Böylece, önce BŞB, sonra Güç Yapı, ardından EGS GYO'nun ortak olduğu Arsa'ya, TMSF de dahil olmuştur. Arsa, EGS'nin borcunu ödemesi için kaynak halini almıştır. Özetle; Güçbirliği Holding'in iki inşaat şirketinden biri olan Güç Yapı, İzmir BŞB ile kat karşılığı inşaat sözleşmesi imzalamıştır. Ardından Güç Yapı ile EGS GYO arasında DTM projesi için iş ortaklığı kurulmuş, projede eşit hisseli ortak olmuşlardır. EGS Grubuna dahil olan EGS GYO, EGS Bank'ın durumu nedeniyle TMSF'ye geçmiş, borç tasfiyesine konu olmuştur³⁰.

Yeniden TBMM'ye

Asil Nadir'e verilen ihale ile ilgili sorudan sonra Arsa ikinci

defa TBMM gündemine taşınır. 25 milletvekili 1994 ve 1999'da yönetime gelen belediyenin DTM projesi sebebiyle kamuyu uğrattığı zararın incelenmesi amacıyla meclis araştırması açılması için önerge sunar³¹. Ertesi günkü birleşimde önergenin yerini alacağı ve öngörüme yapılacağı açıklanmasına karşın, Asil Nadir konusundaki önergeyi dönemin İçişleri Bakanı'nın sözlü olarak kısa kesmesinden daha vahim şekilde, incelemesiz bırakılır. DTM projesinin akıbeti hakkında küçük hissedarlar da dilekçe komisyonuna, TMSF'ye, ve İMKB'ye dilekçeler sunar. TBMM dilekçe komisyonu, işlemin İMKB mevzuatına göre yapıldığı, sürecin www.imkb.gov.tr internet sitesinden takip edilmesi gerektiği, yöneticilere karşı dava açılabilceği gibi sıradan yanıtlar verir³². Sonraları, Arsa ile değil fakat EGS'nin TMSF'ye geçme süreçleri ile ilgili başka soru önergeleri de olur. Hepsi etkisiz kalır.

4,5 Emsal Planı: Yoğunluk Azaltmak Sorunu Çözer mi?

Temyiz edilen davanın Danıştay tarafından reddedilmesinin ardından BŞB yeni bir nazım imar planı onar³³. Önce 'C', sonra 'M', sonra 'Kültür, Sanat, Otel ve Ticaret Merkezi' olan Arsa bu kez 'Kentsel ve Bölgesel Merkezi İş Alanı (MİA) – Kültürel Tesisler Alanı; E:4,5; yükseklik: serbest' planlanır. Yoğunluk 0,5 birim düşürülmüş, mimari projede değişiklik gerekmiş, ikiz kulelerden vazgeçilmiştir.

İlk itiraz Şehir Plancıları Odası'ndan gelir. Oda, plan kararının 1986'dan bu yana yanlışlık ve haksızlıklar içerdiğini, yeniden aynı kararları içeren planlar onandığını, Arsa'nın Kültürpark ile bütünleşen kamusal bir alan şeklinde düzenlenmesi gerektiğini savunur³⁴. Odanın açıklaması etki yaratmaz. Zaten hikâyenin tamamında basın açıklaması, protesto, yazışma, dilekçe, plana itiraz gibi girişimlerin hiçbirinin etkili olmadığı, *oyunun kurallarını yargının belirlediği* görülmektedir.

Plan onayları ve yerel seçimler esnasında şirket hala TMSF'dedir. Birkaç ay önce Koç grubu Güçbirliği'ne ait olan hisseyi satın

²⁵ Bu üç meslek örgütünün temyiz süreçleri Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu'na kadar uzanır ve menfaat ilişkisi olmayan imar planlarına dava açma ehliyetizlikleri kesinleşir.

²⁶ İzmir 2. İdare Mahkemesi, 26.09.2001, E: 2000/403, K: 2001/732.

²⁷ Arsa hikâyesinde ilk derece mahkemelerin hiçbir hükmü yoktur. Sadece ilk aşama olarak görülmektedir. Eninde sonunda Danıştay'a, hatta İdari Dava Daireleri Kurulu'na gidilmektedir.

²⁸ 12.12.2003'te Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu ile Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu birbirinden ayrılarak bağımsız iki kuruluş olmuşlardır. Bu tarihten sonra borç tasfiyesi işlemlerini TMSF yürütmüştür.

²⁹ Bu döneme kısaca bakılırsa; 1999 Adapazarı Depremi ülke genelinde tasarruf politikalarını zorunlu kılmış, belediyelerin gelirleri kısıtlanmıştı. Aynı dönemde 1994 krizini takip eden krizler 2001'de zirve yapmış, bütçe açığı, yüksek enflasyon ve sınırsız sermaye hareketi büyüme ve enflasyon arasında tutarsızlık yaratmıştı (Ardıç, 2004). Bankacılık sektöründe krediler 1990'da %47 iken 2000'de %33'e düşmüştü. Faizler %436'ya çıkmış, özel bankaların kişi başına net karı -%81'e düşmüştü. 2001 Şubat'ında yaşanan Kara Çarşamba özü itibarı ile bir bankacılık kriziydi. 1997-2003 arasında 25 banka kredi – varlık dengesi bozularak çökmüş, iflas etmiş ve TMSF'ye transfer olmuş (TMSF, 2009); TMSF Raf Temizliği çalışmasını başlatmıştı. EGS Bank ile birlikte Yaşarbank, Egebank ve Tarihbank da TMSF'ye geçmişti. O tarihten bu yana İzmir merkezli bir banka kalmamıştır.

³⁰ Yakın zamanda Güçbirliği ve büyük ortağı Mazhar Zorlu Holding de TMSF denetimine girmiştir.

³¹ TBMM, 25.02.2003, 22. Oturum, 36. Birleşim.

³² Tipik örnek için: TBMM, Dilekçe Komisyonu, 06.03.2002/1937 sayılı karar.

³³ İzmir BŞB meclisi, 06.10.2003 gün ve 05/209 sayılı karar.

³⁴ 08.10.2003 tarihli basın açıklaması.

alma girişiminde bulunmuş³⁵ ama Güçbirliği bu girişimi reddetmişti³⁶. Şimdi koşullar değişmiş, yeni ortaklıklara sıcak bakılmaktaydı. Global Investment adlı bir firma ile anlaşılır ama kısa sürede sonlanır³⁷. Ardından, Inter Invest, Fideltus Gayrimenkul ve Çarmıklı Yapı ile konsorsiyum kurulur³⁸; o da sonlanır.

Konak meclisi tarafından uygulama imar planı onandığında³⁹ 28.03.2004'te yapılacak yerel seçimlere 38 gün, Piriştina uygulama imar planını imzalayıp yürürlüğe soktuğunda sadece 4 gün kalmıştır. Bir kere daha yerel seçimlerden kısa süre önce, sonraki yönetime bir miras bırakılmıştır.

CHP ve DSP 2004'teki yerel seçimlere birlikte girme kararı almıştı. CHP altında birleşmelerine karşın, DTM projesinde Çakmur ve Piriştina karşı taraflarda yer aldılar. Tekrar seçilen Piriştina'nın 15.06.2004'teki ani vefatı üzerine başkanlığa gelen Aziz Kocaoğlu Arsa ile yüzleşen dördüncü BŞB başkanı olur.

4,5 Emsalli planın mahkeme süreci oldukça uzundur. Başlangıçta yerel mahkeme bilirkişi raporuna dayanarak davacıların talebini reddeder. 02.07.2004 tarihinde mahkemeye iletilen bilirkişi raporunda heyet kamu yararı ilkesi uyarınca değil, pareto optimalite yaklaşımı üzerinden projenin uygun olduğu kanaatine varır ve mahkeme Çakmur'un talebini reddeder⁴⁰. İş çevreleri bu müjdeli habere sevinmekteyken, temyiz sonucunda 18.04.2005'te Danıştay planın iptal edilen önceki planlardan farkı olmadığı, emsalin 4,5'e düşürülmesinin kentsel yoğunluğu azaltmadığı görüşü ile yerel mahkemenin bozar. "DTM Başka Bahara: Yüksel Çakmur Yine Kazandı"⁴¹. 2007'ye kadar uzayan temyiz süreçleri sonucunda Danıştay hem nazım hem uygulama imar planını kesin olarak iptal eder⁴².

Artçı Şok

İptal kararından kısa süre sonra TMSF'den ikinci şok gelir. TMSF, EGS GYO ve Güç Yapı'nın borç tasfiyesi için DTM Projesi'ni satışa çıkarır⁴³. Bu amaçla "Ege Dünya Ticaret Merkezi Ticari ve Ekonomik Bütünlüğü" adı altında bir yapı oluşturur. Ekonomik bütünlük ticari girişimleri satabilmek için rutin bir yöntemdir. Böylece, proje parça parça değil bir bütün halinde daha yük-

sek fiyata satılabilmektedir. Projenin tahmini bedeli 77.000.000 TL'dir. Son başvuru 07.09.2007, ihale 11.09.2007'dedir⁴⁴. Bu istisnai bir satış değildi; TMSF, yakın zamanda EGS Holding'in Denizli'deki bir başka projesinin 18 bağımsız birimini borç tasfiyesi için satmış, sıra İzmir'deki mülklere gelmişti.

Güçbirliği satışa karşı çıkarak kendilerinin izni olmadan kimse-nin satın alamayacağını, yeterli kaynağa sahip olduklarını, yeni yıldan 18 ay sonra projeyi tamamlayacaklarını iddia eder⁴⁵. Başvuruların sona ermesinden sadece 1 gün önce TMSF bir duyuru yayınlar: satış iptal⁴⁶. İptal kararı Kocaoğlu'nun girişimiyle olmuştur. Başkan, Ankara'ya giderek TMSF yönetimi ile yüz yüze görüşmüş, süren bir dava bulunduğunu, Arsa'nın belediye mülkiyetinde olduğunu, satış kararında ısrar edilirse belediye olarak dava açacaklarını söyler. Satış durur⁴⁷.

Aziz Kocaoğlu, E:4,5 planının iptali sonrasında DTM sürecinin takipçisi olan bir gazeteciye verdiği demeçte önceliklerini şöyle vurgular: "Kamu yararını düşünen, belediyenin menfaatlerini koruyan, TMSF'nin borçlarını tahsil edebileceği bir çözüm üretmeye çalışıyorum. Gerekirse Dünya Ticaret Merkezi içinde düşünülen *opera binasını bir başka yerde de inşa edilebiliriz*. İzmirlilerin daha çok kullanabileceği bir eksikimizi yapabiliriz... En başa dönmek dava sürecini uzatacaktır. Elde bir şey kalmazsa onu da yapacağız. Bizim için en ideal yargı engellerinin kalkıp Güçbirliği'nin burayı yapması noktasına gelmesidir".

Kurtuluş Formülü: MİA – BHA

E: 4,5 planının iptalinin ardından Kocaoğlu, bütün odalarla görüşüp onay aldığını söylediği, yeni çözüm önerisini tanıtır: Emsal yeniden 5 olacak, belediyenin payı %11'den %30'a çıkarılacak, Opera'dan vazgeçilecek, Belediye Sarayı eklenecek ve BŞB binası buraya taşınacaktır⁴⁸. TMMOB'a bağlı odalardan düzeltme gelir: başkanın sorunu çözme girişimini olumlu bulduklarını, formüle onay vermenin söz konusu olmadığını açıklarlar⁴⁹.

Çakmur hayati bir soru sorar: "Demek ki biz davaları açmasaydık kamunun hakkı yüzde 10-15'te kalacaktı. Bu fark kime gidecekti? Kime yarayacaktı?"⁵⁰

³⁵ Yeniasır, 24.02.2003, DTM'ye Koç talip.

³⁶ Yeniasır, 12.08.2003. Dünya Ticaret Merkezi'nin kaderi belediyenin vereceği imar kararına bağlı.

³⁷ Dünya Online, 04.03.2008. Mazhar Zorlu Holding, ticaret değil alışveriş merkezi yapacak.

³⁸ Yeniasır, 07.08.2008. Güçbirliği Holding ortak buldu.

³⁹ Konak belediye meclisi, 20.02.2004, 4765/5267 sayılı karar.

⁴⁰ İzmir 2. İdare Mahkemesi, 20.10.2004, E: 2003/1530, K: 2004/1279 sayılı karar.

⁴¹ Yeniasır, 14.05.2009.

⁴² Danıştay 6.Daire 2007/7610E, 2009/4633K; 2007/107E, 2007/2781K.

⁴³ TMSF, 28.06.2007/ 283 sayılı karar.

⁴⁴ 20.07.2007/26588 sayılı Resmi Gazete.

⁴⁵ Milliyet, 29.08.2007. İzmir'i utanç çukurundan kurtaracağız.

⁴⁶ TMSF, 06.09.2007/454 sayılı karar.

⁴⁷ İhlas Haber Ajansı, 06.09.2007. Ege Dünya Ticaret Merkezi Ticari ve İktisadi Bütünlük Satışı Durduruldu.

⁴⁸ Milliyet, Ege, 10.02.2008. Basmane çukuruna kurtuluş formülü.

⁴⁹ Milliyet, Ege, 23.03.2008. Basmane çukuruyla ilgili son mektup.

⁵⁰ Milliyet, Ege, 28.02.2008. Mahkemenin durdurduğu inşaata Çakmur'dan uyarı.

Şekil 6. Çukur zirvesi.

Çukur Zirvesi

İzmir'e gelerek EGS ile bir toplantı yapan TMSF Başkanı: "ilk olarak belediyenin yılbaşından önce yeni bir plan onaylaması, ikinci olarak ortakların finansal durumuna göre inşaatla başlaması gerektiğini" söylüyordu⁵¹. TMSF'nin amacı borç tasfiyesidir. Projenin kente faydalı olup olmayacağı TMSF'nin derdi değildir. Onun amacı, şirketin borcunu ödetecek kaynak yaratmaktır.

TMSF Başkanı ayrıldıktan sonra BŞB, Güçbirliği ve EGS arasında bir toplantı yapılır. Basının yakından takip ettiği⁵² toplantıdan birkaç dakika sonra manşetler hazır: 'Çukur Zirvesi'nde taraflar anlaştı'. Taraflar, Güçbirliği yönetim kurulu başkanı Kemal Zorlu, EGS'ye TMSF tarafından yönetim kurulu başkanı olarak atanan Ufuk Akgün⁵³, İzmir BŞB Başkanı Aziz Kocaoğlu, yani mülk sahipleridir (Şekil 6, 7).

Ertesi gün BŞB'nin resmi internet sitesinden "10 yıllık düğüm çözülüyor" manşeti atılarak yukarıdaki fotoğraflar eşliğinde basın duyurusu yapılır. Müjdeli haberler ve yeni Protokol'ün detayları açıklanır: 36.000 m² alan Belediye Sarayı'na ayrılacak, İzmir'in en büyük kapalı otoparkı ile Alışveriş Merkezi ve Residans yapılacaktır. Kültürpark'la bütünlük kurulmayacaktır, çünkü fuarın Gaziemir'e taşınması nedeniyle daha önce sorun olan bu bağlantıya gerek yoktur⁵⁴.

Güç Yapı, EGS GYO ve BŞB arasındaki Protokol 09.03.2009 tarihinde tadil edilir. Büyük ölçüde çukur zirvesinde biçimlenmiş olan son Protokole⁵⁵ göre yapı inşaat alanının %30'u Belediye Hizmet Alanı (BHA), %70'i Merkezi İş Alanı (MİA) olacak;

Şekil 7. Çukur zirvesi.

otopark alanının en az 7.500 m²'si BHA'ya, kalanı MİA'ya ayrılacak; Ek sözleşme yapıldıktan sonra tapuda yeni projeye uygun olarak kat irtifakı tesis edilecektir.

Protokol revizyonundan 4 gün sonra ve artık alışıldığı üzere "yerel seçimlerden 15 gün önce" BŞB meclisi yeni Protokol koşullarına göre hazırlanan nazım imar planını onar⁵⁶. Kent-sel Bölgesel Merkezi İş Alanı (MİA) ve Belediye Hizmet Alanı (BHA) kararı getirilir. Bu kez, Kültürel Tesis Alanı çıkarılmış, yerine BHA eklenmiştir. Plana emsal değeri yerine, toplam inşaat alanı: 104.000 m² işlenir. Arsa 20.866 m²'dir ve zaten 5 emsal etmektedir. Önceki planda 4,5'e düşürülmüş olan emsal, yeniden 5'e çıkarılmıştır.

Arsa'nın planlama tarihi boyunca ilk defa 14 sayfalık bir plan açıklama raporu hazırlanmıştır. Rapor'da:

"...kentin fuarcılık hizmetleriyle ön plana çıkması, yıl boyunca ihtisas fuarlarının sürmesi ve bazı sektörlerde daha büyük sergileme alanı ihtiyacı doğması nedeniyle, Kültürpark Fuar Alanı yetersiz kalmış ve bu amaçla Gaziemir'de fuarcılık alanında yaşanan gelişmelere açık, bu gelişmelerin ihtiyaç duyacağı mekansal ve fiziksel koşulları yeterli olan, İzmir'in Fuarlar Kenti hedefinin gerçekleştirilebilmesini sağlayacak yeni bir Fuar Alanı planlanmıştır... Bunun yanı sıra... güçlendirme sorunları olan mevcut belediye binası, mekansal anlamda yetersiz kalmış ve yeni bir hizmet binası yapma ihtiyacı doğmuştur. Buna yönelik olarak Büyükşehir Belediyesi'nin **de hissesi olduğu** 1039 ada 8 parselin kentin merkezinde olması, erişimin kolay olması, uyumlu çevre kullanımlarının yer alması gibi nedenlerle uygun nitelikte olduğu düşünülmüştür...1990 yılında Kültürpark Fuar Alanında düzenleme öngören yarışma kapsamında, Fuar alanını bütünleyici bir unsur olarak alana ilişkin getirilen Otel ve Kongre Merkezi kullanımı, Fuar Alanının Gaziemir'e taşınması kararı ile geçerliliğini yitirmiştir" denerek, fuar ile enteg-

⁵¹ Yeniasır, 18.12.2008. Ertürk: Dünya Ticaret Merkezi konusunda Zorlu adım atsin yoksa biz atıracacağız.

⁵² Milliyet, Ege. 22.12.2008. 1) Bakalım bu toplantıda çukur için olumlu karar çıkacak mı? 2) Çukur zirvesinde taraflar anlaştı. 3) Üçlü zirvede mutlu son.

⁵³ Deniz A.Ş.'nin yönetim kurulu başkanıdır. Deniz A.Ş. "EGS Grubunun çok ortaklı ve karmaşık yapısına çözüm getirilmesine, EGS Grubu ile Fon arasındaki işlemlerin yürütülmesine ve koordinasyonun sağlanmasına yönelik olarak, EGS Bank ortakları ve yöneticileri tarafından kurulan ve EGS Grubunun yönetim imtiyazını haiz, ancak EGS Grubu borçlusu veya kefil olmayan bir şirkettir (TMSF:2009:70)".

⁵⁴ Yeniasır, 09.01.2009. 10 yıllık sorun bitiyor.

⁵⁵ Bu işlemler silsilesi içinde, her iptal kararını takiben önce var olan protokol, düzenleme tadil sözleşmesi yapılarak yeniden biçimlenmekte, ardından imar planı hazırlanmaktadır.

⁵⁶ İzmir BŞB meclisi, 13.03.2009, 01/159 sayılı karar.

rasyon ve belediye binasının depreme dayanıksızlığı gerekçe gösterilmiştir. Fuar ve belediye binasıyla ilgili haberlerin birkaç aydır basında sıklıkla yer almasının sebebi anlaşılmaktadır.

Plan onandıktan sonra, 29.03.2009 yerel seçimlerinde Kocaoglu yeniden BŞB başkanı seçilir.

Çakmur ve meslek odalarından beklenen dava, umulmadık bir yerden açılır: İzmir Valiliği⁵⁷. Valilik⁵⁸ davası kısa sürede karara bağlanır ve 09.07.2009'da BHA-MİA planının yürütmesi durdurulur⁵⁹. Mahkeme kararının tebliği sıralarında Konak belediyesi 06.08.2009 gün ve 146/2009 sayılı karar ile "MİA-BHA" amaçlı 1/1000 ölçekli uygulama imar planını⁶⁰ uygun görerek BŞB'ye iletir⁶¹. BŞB meclisi bu planı "nazım planının yürütmesi durdurulduğu için" onaylamaz⁶².

Günah Keçisi: Şehir Planlama

Araştırma kapsamında görüşülen, BŞB'de imar komisyonu başkanlığı ve 3 dönem meclis üyeliği bulunan kişi diyor ki:

"Bir yıl encümene giren ya da bir yıl belediye başkanlığı yapan hemen hemen herkes kendini otomatikman bir şehir plancısı olarak görüyor. Bir kere şehir plancılığının mesleki olarak bir şeyi yok. Yani ben yaparım olur gibi; ne olacak canım el kaldırıp indirmeyle değil mi bu? ... Yani maalesef planlama siyasilerin elinde oyuncak olmuş durumda."

Bir günah keçisi bulunmalıdır. Aziz Kocaoğlu, planlama disiplini yeniden tanımlamaya girişir: "*Şimdi planlama öyle bir şey ki siz belediye başkanlığının, belediye bürokrasisinin, kentte yaşayan insanların mutabakatıyla bir plan yapıyorsunuz. Bunların hepsi öyle yapıldı. Konuşuldu, tartışıldı. Ama bozulamayacak plan yok. Çünkü bir plancı var. Diyor ki, 'Ben Körfeze gerdanlık gibi bir köprü istiyorum. Kenti zenginleştirir, Körfezi zenginleştirir' diyor. Öbürü diyor ki, 'Hayır kardeşim, sen oraya bir eklenti koyamazsın. Onu yerin altından yap. Benim görüş mesafemi, görüşümü kapatma! İkisi de şehir plancısı. Hangisi doğru? Sana göre birisi doğru, bana göre birisi doğru. Belki ikisi de doğru. Yahut ikisi de yanlış. Planlama da böyle. Planlamada şu kadar yoğunluk, şu kadar park,*

şu kadar bahçe, şu kadar sosyal donatı, şu kadar eğitim, şu kadar hastane, şu kadar postane, hepsini yapıyorsun. Ama sonunda, buraya kat verilecek, verilmeyecek, yol genişliği, vs'si ilke kararları hepsi yoruma, tartışmaya açık."⁶³

Kocaoğlu'nun planlamayı yeniden tanımlama girişimleri bununla sınırlı değildi: "*Şehir plancıları bir sürü gerekçe sunar, çoğu bilseldir ama planlama sübjektiftir, tarzlar vardır, kişinin görüşüne göre değişir. Şehir plancılarının bir duruşu var. Meslekten gelen bir şey bu. Her şeye karşı çıkıyorlar*"⁶⁴. "*Şehir plancılığı ufku çok geniş bir bilim dalı. Şehirlerin mutlaka planlama ilkeleri var, şu kadar yapı, şu kadar yeşil, şu kadar sosyal tesis vs. Bir de kentin durumu, oranın durumu.. Yerele o plancının, o belediyenin bakışına göre değişen... Hangi şehir plancısına gitsen ve desen ki 'kardeşim Türkiye'de şu günkü mevzuatta, bozdurulamayacak plan var mıdır'. Yok. Her plan bozdurulur, her plan bozdurulmaya açıktır. Yani uğraştığınızda...*"⁶⁵

Plan iptal edildikten sonra uzunca süre yeni planlama girişimi yoktu, ama basın Arsa'yı gündemde tutmaya devam ediyordu. "*Basmane Dünya Ticaret Merkezi konusu, kentin ve köşe yazarlarının gündem bulmakta zorlandıkları zamanlar başvurdıkları, tazeliğini her daim koruyan bir yazı konusu*"⁶⁶.

Yıllar geçtikçe Arsa su tutar, göle döner. Çevresi ağaçlar ve kuşlarla dolmaya, içinde bir ördek ve iki yavrusu yaşamaya başlar. Haşereler ve sivrisinekler basar⁶⁷. Bir saat süren operasyon sonucunda boğazına naylon poşet takılan balıkçıl kuşuna ulaşamaz ve kaderine terk edilir⁶⁸. Sazlıklar arasında bir kedi kaybolur. İtfaiyeciler ve dalgıçlar maalesef kediye bulamaz⁶⁹. Arsa basın için bir hazinedir.

Kocaoğlu 2007 yılındaki satış gündeme geldiğinde, geri almaya yönelik maliyet hesabı yapıp bir yol haritası çiziceklerini, şirket dava açarsa bedeli mahkemenin belirleyeceğini söylemişti. Bu hesaplar yapıldıysa bile kamuoyu ile paylaşılmadı. TMSF tarafından atanmış olan EGS temsilcisinin ise hesapları hazır: 1997'den beri 37 milyon dolar maliyetleri vardı. Açılacak davada belediyenin 150–200 milyon dolar tazminat ödemesi gerekecekti. Yeni projelerinin inşaat maliyeti yaklaşık 150 mil-

⁵⁷ İzmir İdare Mahkemesi. 1009/656E sayılı dava.

⁵⁸ Valiliğin davası olağan görülebilir. Fakat Türkiye genelinde İzmir Valiliği istisnaidir. Son bir yılda belediyeye açtığı 159 dava vardır. Bu rakam İstanbul'da 3, Ankara'da 2'dir. (Hürriyet, 03.11.2009) Bu konunun siyasetle ilişkisini okuyucuya bırakıyoruz.

⁵⁹ Bu plana Çakmur'un açtığı davada İzmir İdare Mahkemesi (E:2009/898) valilik davasındaki iptale ilişkilendirip konusuz bırakır.

⁶⁰ Bilindiği üzere plan yargı tarafından iptal edildiğinde, önceki plan kararına geri dönülmediğinden, alan plansız hale gelmektedir. Bu nedenle meclis kararlarında imar planı değişikliği değil, imar planı ifadesi yer almaktadır.

⁶¹ Çakmur ve arkadaşları uygulama imar planına da dava açmıştı. Fakat bu plan BŞB tarafından onaylanmadığı için mahkeme "kesin ve uygulanabilir nitelikte bir imar planı bulunmadığından davanın incelenmeksizin reddine" karar verir. İzmir 2. İdare Mahkemesi, 10.02.2010 tarih, 2009/1574E; 2010/127K sayılı karar.

⁶² İzmir BŞB, 09.11.2009, 952/35, N.P.17567 sayılı karar.

⁶³ Milliyet, 18.08.2009. Düşman dışarıda değil, içimizde.

⁶⁴ Ege TV, 'Haftalık' canlı yayın. 01.03.2010.

⁶⁵ Egedesonsöz, 21.08.2009. Herkes birbirine fes giydiriyor.

⁶⁶ Yenisün, 19.02.2013. Basmane Çukuru ve Örnekköy Stadyumu.

⁶⁷ Yenisür, 13.07.2011. Utanç manzaraları yürekleri sıslattı.

⁶⁸ Yerel Gündem, 17.04.2014. Balıkçılı AKS 110 ekipleri de kurtaramadı.

⁶⁹ Beyazgazete, 11.04.2013. İzmir Basmane'de itfaiyenin kedi seferberliği

yon dolar, getirisi 300 milyon dolar hesaplanmıştı. Kararlıydı: “Projenin kesinlikle vazgeçmeyeceğiz”⁷⁰.

ÖPA Planı

Bu dönemde 1982 tarihli paraf planından bu yana kent merkezini kapsayan ilk nazım imar planı onanır⁷¹. Yani bu plana kadar İzmir kent merkezinin nazım imar planı yoktur. Bölge bütünü yıllarca parçalı planlar ile yapılaşmıştır. 2010 yılında onanan Alsancak 1. Etap 1/5000 ölçekli nazım imar planı DTM alanını da kapsamaktadır.

Arsa bir planlama taktiği (Erkan, 2015) olarak ÖPA (Özel Proje Alanı) planlanır. Böylelikle bir anlamda belirsiz bırakılan arazi kullanım kararı sayesinde nazım plan aşaması atlanarak aradan çıkarılacaktır. Şehir Plancıları Odası ve Yüksel Çakmur dava açar. 02.03.2011’de yerel mahkeme jeolojik etütleri bulunmadığı gerekçesiyle planın yürütmesini durdurur. 28.11.2011’de iptal eder⁷².

Yürütmeyi durdurma kararı belediyeye tebliğ edilir edilmez Kocaoğlu bir basın toplantısı düzenleyerek radikal bir öneri sunar: “Bu iş yılan hikayesine döndü. En son gelişme, Güçbirliği Holding yetkililerine Yüksel Çakmur’un alanla ilgili yaptırdığı planı hayata geçirmeyi önerdim. Artık kendi planına da itiraz ediyorsa etsin. Hep beraber kurtuluruz. Güçbirliği Holding Danıştay’da süren davanın sonucunu beklemek istiyor. **Bana göre bir söz verilmiş, akit imzalanmışsa sürdürülmesi gerekir.** Yap-boz tahtasına çevirmeye gelmedik. Ben olsam bu araziye verir miydim, vermez miydim ayrı bir konu. Ancak, bu sorun bu şekilde sürerse Bornova Aşık Veysel Rekreasyon Alanı’ndaki kriz gibi davranır, düğümü keser giderim.(Kocaoğlu, Aşık Veysel’de kamulaştırma yapmıştı.)”⁷³

Bu rest bazı konuların ışığa kavuşmasını sağlayacak bir tartışma başlatır. Burhan Özfatura sonunda açıklar:

“Mazhar Zorlu benim 1966 yılından beri hayır işlerinde birlikte çalıştığım gönül dostumdur. Kendisine nazım geçiyordu. Oğlu Kemal Zorlu ile de çok samimiydim. Kemal Zorlu’ya amcalık sıfatını kullanarak değerinin çok üzerinde satış gerçekleştirdik. Artı bir de bize otopark yaptılar. Yapılan inşaatın da çok ciddi bir bölümü belediyenin malı olacaktı. Bir de ihalede ikinci firma ile Güçbirliği Holding arasında inanılmaz bir fiyat farkı oluştu. Buradan elde ettiğimiz gelirle o zaman devam eden büyük kanal projesine hayat suyu oldu”⁷⁴.

30 yıllık kişisel dostluk, 30 yıllık kamusal sorun yaratmıştı. 1984’teki ve 1997’deki ihale duyurularının hazırlanma biçimi,

1/1000 ölçekli planın 1/5000’den 3 yıl sonra onaylanmasında geçen süreçler, ihalelerdeki soru işaretleri, henüz Güçbirliği kurulmadan önce Basmane’deki belediye arsasına gökdelen dikme beyanının altında yatan ilişkiler açığa çıkmaktadır.

TMSF: Yeniden

Bu esnada TMSF ile ilgili süreç kritik bir düzeye gelmişti. TMSF, kısa süre önce borç tasfiyesi için EGS’nin benzer kaderi paylaşan Denizli EGS Park projesini satmıştı. İlk satış girişiminden 6 sene sonra 04.10.2012/269 sayılı kararla Ege Dünya Ticaret Merkezi Ekonomik Bütünlüğü’nün satışına yeniden karar verilir. TMSF 23.01.2013/197 sayılı yazı ile BŞB’den satış koşullarını bildirmesini ister. Yazı “satılsın mı, satılmasın mı?” diye sormamaktadır.

Bu aşamada güncel tartışmayı da ilgilendiren bir konu açıklanmalıdır: TMSF, Arsa’ya değil, Arsa üzerinde yapılması amaçlanan projenin EGS GYO’ya ait olan hissesine sahiptir. Ancak, ilginçtir ki kamuoyu bu konuda yeterince bilgilendirilmemiştir.

TT (Turizm – Ticaret) Planı: Yeni Umut

Konak meclis toplantısının olduğu günün sabah saatlerinde Türkan Saylan Kültür Merkezi’nde bir toplantı yapılır. Bu toplantıda Güçbirliği ve EGS yöneticileri meclis üyeleri ile pazarlık yapar: “Güçbirliği ve EGS ortaklığının Konak Belediyesi ile vardığı anlaşma uyarınca Konak Belediyesi’ne 3000 m² büyüklüğünde bir meclis salonu yapılması, belediye meclis toplantısı olan günlerde meclis üyelerinin ve Konak Belediyesi personelinin otoparklardan ücretsiz yararlanması”⁷⁵, plan notlarına işlenmeyecek fakat toplantıda uzlaşılan hediyeledir.

Akşamki Konak meclis toplantısında⁷⁶ “Yapı İnşaat Alanı: 104.000 m² ve hmax: Serbest yapılaşma koşullu Turizm-Ticaret Alanı” 1/1000 ölçekli uygulama imar planı oyçokluğu ile onanır. Plan notlarına “toplam inşaat alanının 1/3’ünü geçmemek üzere konut” yapılabilmesi eklenir. Böylece, zamanın ruhunu yansıtan rezidans eğilimi plana aktarılır. Ayrıca, “Hürriyet Bulvarı ile 1362 sokak kesişimine cepheli parsel köşesinde 31.200 m² yapı inşaat alanına sahip Büyükşehir Belediyesi Hizmet Binası ayrılmasına, zemin altı otopark alanlarının 8.500 m²’sinin Büyükşehir Belediyesi Hizmet Binasına ait olmasına” karar verilerek kamu yararı (!) sağlanmıştır.

Konu BŞB meclisinin önüne geldiğinde DTM ile ilgili iki başlık vardır: uygulama imar planı onayı ve TMSF’nin satışla ilgili yazısına yanıt. Arsa’nın görüşülmesi üç oturum sürer. Pazartesi

⁷⁰ Yeniasır, 08.02.2010. Akgün’den Çakmur’a çözüm için çağrı.

⁷¹ 12.03.2010/205 sayılı BŞB meclis kararı.

⁷² İzmir 4.İdare Mahkemesi, 2010/2014E, 2011/1772K.

⁷³ Hürriyet, 06.04.2011. Basmane Çukuru’nda radikal karar yolda.

⁷⁴ Yeniasır, 16.07.2011. Şehir, yatırımda yasak bölge oldu.

⁷⁵ Yeniasır, 07.01.2013, Basmane Çukuru’nun yeni planına Konak’tan onay.

⁷⁶ 07.01.2013 tarih ve 12/2013 sayılı Konak Belediye Meclis kararı.

günü meclis kısaca bilgilendirilir. Çarşamba günü meclis üyelerine konu hakkında dosya iletilir. Cuma günü karar alınır.

Kocaoğlu uzun bir aranın ardından 11.02.2013 tarihli BŞB meclis toplantısına başkanlık ettiğinde bir bilinmeyi açıklar: “Bizim tapuda %11 küsur hissemiz var. Sonra biz 2009’da yaptığımız ek protokolle hem EGS ile hem Güçbirliği ile, buradaki payımız az olduğu için ve kamu vicdanının rahatlaması için %30’a çıkarttık. Böyle bir protokolümüz var. Bu protokolün tapuya işlenmesi söz konusu değil”⁷⁷. Yani tapuda belediye hissesi halen %11’dir.

15.02.2013 tarihli BŞB meclis toplantısında önemli tartışmalar yaşanır. Bir meclis üyesi, Konak meclis üyelerine yapıldığı gibi kendilerine de bilgilendirme yapılmasını, 2 günlük sürenin bunca yıllık sorunun incelenmesi için yeterli olmadığını söyleyerek bir sonraki meclis gündemine bırakılmasını ister. Bir grup sözcüsü “zaman azlığı” der. “Bu 1/1000’lik bir plandır; her zaman yaptığımız basit bir olaydır...” Meclisin tartışması 1 saati aşkın sürer: “Bu tür bir yerde bugün kat karşılığı inşaat sözleşmesi yapmaya kalksanız İzmir BŞB’nin hakkı %60–70’ler civarında olacaktır. Ödenecek tazminatlar burada devede kulak bile değildir.” 1/1000 ölçekli uygulama imar planı onanır⁷⁸. Üst ölçekli nazım imar planı yoktur.

Meclis ayrıca, TMSF’nin satış girişimini ret kararı alır⁷⁹. TMSF’ye verilecek yanıt iki alternatif süreç içermektedir. Plan iptal olursa ve olmazsa:

- a) Uygulama imar planına itiraz ve dava söz konusu olmaksızın kesinleşmesi halinde onaylı imar planı ve 09/03/2009 tarihli protokol doğrultusunda, taraflarca yeni bir ek sözleşme imzalanması ve yapılacak inşaatın %30’u Belediye Hizmet Binası ve en az 7.500 m² Otopark Alanı olacak şekilde Kat İrtifakının yeniden düzenlenmesi söz konusu olabilecektir.
- b) Uygulama İmar Planının hayata geçirilememesi halinde, taraflar arasında imzalanan Sözleşmenin ifasının hukuken mümkün bulunmaması nedeni ile **Sözleşmenin feshi** gündeme gelecektir. Bu durumda, taraflar arasında doğacak uyuşmazlık, özel hukuk hükümlerine göre görülecek davalar sonucu çözümlenecektir. Yüklenici tarafından Belediyemize ödenen bedel, faizi ile birlikte Yükleniciye ödenecek ve Yüklenicinin yaptığı masraflara ise kimin katlanacağı, Mahkemenin vereceği karara göre belirlenecektir. Fesih işleminden sonra Yükleniciler lehine tapuda kurulu bulunan Kat İrtifaklarının iptali ve tapunun tekrar Belediye mülkiyetine geçmesi ile hukuki süreç başlatılacaktır.

Meclis’in bu kararına rağmen TMSF satışta ısrar eder⁸⁰. Kocaoğlu, TMSF başkanı ile bu kez İstanbul’da görüşür. Dava

açılmaması ve planın iptal edilmemesi koşuluyla satış yine ertelenir⁸¹.

Bu toplantıdan kısa süre sonra, iptal edilmiş olan Konak 1.etap nazım imar planı revize edilerek 14.06.2013 tarihli BŞB meclisinden oyçokluğu ile geçer. Önceki planda Arsa ÖPA planlı idi. Şimdi ise TT (Turizm – Ticaret) planlıdır.

Şehir Plancıları Odası, Mimarlar Odası, Konak İlçe Belediyesi, DDY ve birçok kişi nazım imar planına askıda iken itiraz eder. “İtirazları reddedilirse dava açacaklar” diye yazar basın⁸². İtirazları⁸³ reddedilir.

Sancak Devri

Bu planlar TMSF süreçlerine karşı hazırlanan acil önlemlerdi. Aradan geçen sürede firma tarafında gelişme olmayınca TMSF borç tasfiyesi için tekrar satış ihalesine çıkar.

9 Eylül 2014’te 117 milyon dolar tahmini bedelle ihaleye çıkar, talip çıkmaz.

4 Aralık 2014’te 90 milyon dolar tahmini bedelle ihaleye çıkar, talip çıkmaz.

19 Ocak 2016’da 80 milyon dolar tahmini bedelle ihaleye çıkar; ihaleyi Sancak Ailesi’ne ait LİVAMİNE alır.

Arsa’nın uzun hikayesinde geline son aşama aşağıdaki iki projenin karşılaştırmasından görülmektedir (Şekil 8, 9).

Sonuç

Arsanın akıbetine dair çeşitli açıklamalar getirilebilir. Çok ortaklı şirket modelinden, iki eski belediye başkanının karşılıklı hırs ve savaşından, planlamanın subjektif yapısından, yargılama süreçlerindeki sorunlardan söz edilebilir. Kimine göre Arsa hikayesinin planlama ile ilgisi yoktur, kimine göre planlamanın ta kendisidir. Bunların belki tamamı, belki bir kısmı etkili olabilir. Ancak sadece birine veya diğerine dayanan açıklamalar, indirgemeci bir çerçeve sunmaktan öteye geçemeyecektir.

Bu çalışmada özellikle dört konuya dikkat çekilmektedir. İlki, Arsa örneğinde kat karşılığı inşaat sözleşmesi biçiminde olan ve planlamanın 6.P’si olarak adlandırılacak “Protokol”e bağlanmış planlamadır. Plan kararlarını kentsel ihtiyaçlar, nesnel ve teknik gerekçeler değil, *protokolün kuralları* belirlemek-

⁷⁷ Meclis toplantısı ses kayıtları.

⁷⁸ 15.02.2013/443 sayılı BŞB meclis kararı.

⁷⁹ 15.02.2013/453 sayılı BŞB meclis kararı.

⁸⁰ Yeniasır, 05.05.2013, TMSF:Çukuru satalım, Kocaoğlu: Uzlaşalım.

⁸¹ Sabah, 22.05.2013. Utanç bitiyor.

⁸² Haber Ekspres, 22.08.2013.

⁸³ 11.09.2013/1172 sayılı BŞB meclis kararı.

Şekil 8. 1998 –Ege Dünya Ticaret Merkezi (Ertunga, 1998).

tedir. Alıcı-satıcı arasındaki sözleşmenin gereklerince hazırlanan plan kararları sonucunda borçlar hukuku ile imar hukuku çatışmaktadır. Planlama, imar hukukunu kapsayan kamu hukuku ile borçlar hukukunu kapsayan özel hukuk arasında gerilime maruz kalmaktadır.

İkincisi, planlama yazınında ve araştırmalarında istisnai görülen “kritik zamanlı onama”lardır. Normal koşullarda rutin sayılabilecek bir işlem, zamanlamasından dolayı Flybjerg’in (2012) deyişiyle “şüpheli pratikler” arasına girmektedir. Arsa örneğinde, seçimlerden kısa süre önce yapılan, yasal açıdan geçerli ama meşruiyeti sorgulanan idari işlemlerin yaygınlığı göze çarpmaktadır. Arsa ile ilgili beş kritik zamanlı eylem tespit edilmiştir. 1989 seçimlerinden 3 gün önce üst ölçekli plan revize edilerek Çiğli’deki fuar alanı kararı kaldırılmış, Kültürpark içindeki fuarın taşınacağı başka alan kalmamıştır. 1999 seçimlerinden 37 gün önce belediye mülkiyetindeki Arsa’nın tapusu Şirkete devredilmiştir. 2004 seçimlerinden 4 gün önce E=4,5 imar planı onanmıştır. 2009 seçimlerinden 20 gün önce ikinci protokol hazırlanmış, 15 gün önce MİA – BHA planı onanmıştır. Özellikle yerel seçimlerden kısa süre önceki meclis toplantılarında alınan kararlar neticesinde sonraki yönetim dönemine bırakılan mirasın ayrı bir araştırmaya konu edilmesi elzemdir.

Şekil 9. Folkart Toplu Konut, İş Merkezi ve Ticaret Merkezi (Livamine, 2016).

Üçüncüsü, Engels’in (2003: 65) “İngiltere’de hemen her yerde her tür yozlaşmanın, akraba kayırmanın ve dalavereciliğin bilinen merkezleri olan yerel idareler” eleştirisinin aradan geçen 150 seneye ve coğrafi mesafeye rağmen halen geçerli olmasıdır. Kişisel ilişki, kaynak aktarımı ve çıkar paylaşımına dayalı yöneticilik anlayışının sonuçları kentsel çevrede olduğu kadar planlama mesleğinin itibarı üzerinde de yıkıcı etkiler yaratmaktadır.

Dördüncüsü, mülkiyetin katılımcı planlama pratikleri açısından belirleyiciliğidir. Arsanın kamu mülkiyetinde olduğu dönemde kapsayıcı etkinlikler (yarışma, kolokyum, geniş katımlı açık toplantılar, kamuoyu bilgilendirmeleri vb.) yapılabilirken, tapu devri olduktan sonra mülk sahipleri ile belediye veya belediye başkanı ile tekil taraflar arasındaki ikili kapalı görüşmelere dönüşmüştür. İletişimsel planlama yaklaşımlarının, kamu mülkiyetindeki ve özel mülkiyetteki alanların planlanmasındaki farkları, zorlukları ve olanakları derinlemesine tartışmaya ihtiyacı vardır⁸⁴.

Bu makalede basında geniş yer tutan ve kişiler arası çekişmelere odaklanan antagonist tartışmalara değinilmemiştir. Planlama ve yargı kararlarının içeriğine, gerekçelerine, doğruluğuna ve yanlışlığına da değinilmemiştir. Yazarlar, tek hedefi yargı kararlarını karşılamak veya aşmak olan planlama çabalarının, bilimsel ve toplumsal alanda meşru karşılığı olmadığı görüşündedir.

⁸⁴ Örnek olay araştırmasında katılımcı planlama kuramlarında idealize edilmiş pratiklerden farklı ve onlara baskın hale gelmiş dört tip (işbirlikçi, zorba, zorunlu, tepkisel) iletişimsel eylem tanımlanmıştır (Erkan, 2015).

KAYNAKLAR

- Ardıç, H. (2004). 1994 ve 2001 yılı ekonomik krizlerinin, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası bilançosunda yarattığı hareketlerin incelenmesi. Uzmanlık Tezi. Ankara: TCMB.
- Atay, Ç. (1998). Osmanlı'dan Cumhuriyet'e İzmir Planları. Ankara: Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı.
- Bademli, R. (2013). Kentsel Planlama ve Tasarım Öğrencilerine Notlar (2. b.). Ankara: Aydan.
- Editorial. (1994/1). Forum, Yerel Seçimler. İzmir Belediye Başkan Adaylarına Sorular. (M. Odası, Dü.) Ege Mimarlık, s. 16-21.
- EGS. (2008). EGS GYO Bağımsız Denetim Raporu. 13.10.2008. İrfan Bağımsız Denetim ve Yeminli Mali Müşavirlik A.Ş., İstanbul.
- EGS. (2012). Özel Durum Açıklama Raporu, Ref.MUH-AB, 15.03.2012.
- Engels, F. (2003). Konut Sorunu (ilk baskı 1872 b.). Eriş Yayınları.
- Erkan, G. H. (2015). 'Allem Edip Kallem Edip Yapıyorlar: Kent Araştırmalarında Güç Pratiklerini Bulgulamak'. 6. Kentsel ve Bölgesel Araştırmalar Sempozyumu, Bildiri Kitabı, Ekim 2015, İzmir, s. 241-256.
- Ertunga, E. (1998). Ege Dünya Ticaret Merkezi, İzmir. Yapı(204), s. 115-122.
- Flyvbjerg, B. (1998). Rationality and power: Democracy in practice. (S. Sampson, Çev.) Chicago: University of Chicago Press.
- Flyvbjerg, B. (2001). Making Social Science Matter. Why social inquiry fails and how it can succeed again. (S. Sampson, Çev.) Cambridge University Press.
- Flyvbjerg, B. (2012) Why Mass media matter and how to work with them: phronesis and megaprojects. Bent Flyvbjerg, Todd Landman, Sanford Schram. (Ed.), Real Social Science: Applied Phronesis içinde (s. 95-121). Cambridge, UK: Cambridge University Press
- Gündüz, O. (1991). Kültürpark mı, Fuar mı? Ege Mimarlık(1991/2).
- İzmir. (1983). İzmir Turizm ve Ticaret Merkezi Ulusal Mimari Proje Yarışması Şartnamesi. İzmir Büyükşehir Belediyesi.
- İzmir. (1990). Uluslararası İzmir Fuarı Kültürpark Düzenleme ve Mimari Proje Yarışma Şartnamesi. İzmir Büyükşehir Belediyesi.
- KAP. (2010). EGS GYO A.Ş. 1 Ocak - 31 Mart 2010 dönemine ait finansal tablolar ve dipnotlar. Bildirim Ek.37542. Kamu Aydınlatma Platformu.
- Landman, T. (2012). Phronesis and narrative analysis. B. Flyvbjerg, T. Landman, & S. Schram içinde, Real Social Science: Applied Phronesis (s. 27-47). Cambridge: Cambridge University Press.
- Livamine. (2016). Folkart İzmir Toplu Konut, İş Merkezi ve Ticaret Merkezi, Proje Tanıtım Dosyası. Ankara: aktifçevre U.Ç.Y.M.D. Ltd.Şti.
- Özbay, A. (1998). Editorial. Mimarlık(229), s. 16.
- Tekeli, İ. (1990) Kent Planlaması ve Katılım Üzerine Düşünceler. Planlama 90/3-4, s. 8-13.
- TMSF. (2009). Raf Temizliği. İstanbul: ISBN: 978-975-19-4626-3 Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu.
- Tuna, D. (2005). Proje Yarışmaları ile İlgili Bazı Düşünceler. Mimarlık (322)

ARAŞTIRMA / ARTICLE

İzmir’de Kentsel Dönüşüm Projelerinde Sürdürülebilir İnşaat Atık Yönetiminin Değerlendirilmesi

*Evaluation of Sustainable Construction Waste Management for Urban Regeneration Project in Izmir*Yakup Egercioğlu,¹ Ayşe İregöl²¹İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, İzmir²İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Kentsel Dönüşüm Programı, İzmir

ÖZ

2012 yılında 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüş-türülmesi hakkındaki yasanın onaylanmasıyla birlikte kentsel dönüşüm projelerinin uygulanmasında hızlı bir artış gündeme gelmiştir. Bu nedenle, İzmir’de %60’a varan çarpık yapılaşmanın sonucu olarak; ekonomik ömrü dolan betonarme yapıların kent-sel dönüşüm ihtiyacı ve bu uygulamalar ile birlikte ortaya çıkan atıkların çevreyi kirletecek olması nedeniyle “sürdürülebilir atık yönetimi” önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca, Dünya’da ve Türkiye’de Kentsel dönüşüm projelerinde bina yı-kımlarında olması gereken sürdürülebilir bakış açısı; ortaya çıkan bina atıklarının çevreye zarar vermeden geri kazanımını önemli hale getirmektedir. Günümüzde bina atıkları ile ilgili, kontrolsüz bina yıkımları, yıkım ve döküm sahalarındaki gerekli dönüşümün yapılamaması, atık döküm sahalarının yetersiz kalması, boş alan-lara yasa dışı olarak inşaat atıklarının dökülmesi çevre kirliliği-ne sebep olmaktadır bu nedenle gerekli düzenlemelere ihtiyaç duyulmaktadır. Türkiye genelinde 6.5 milyon yapının dönüşümü ve İzmir için ise 600 bin binanın kentsel dönüşüm kapsamında yıkılacak olması, bina atıklarının ne şekilde “yok edileceği” ya da “değerlendirileceği” konusunda problemleri ortaya çıkarmakta-dır. Önemli bir sorun olan bina atıklarının sürdürülebilir kentsel dönüşüm sürecinde nasıl bir organizasyon ile değerlendirilebile-ceğidir. Çalışma kapsamında yıkımları gerçekleştirilen Bornova Yücel-Aydoğan Apartmanları ve Kadifekale Kentsel Dönüşüm Projeleri incelenerek daha sağlıklı ve “sürdürülebilir atık yöneti-mi” için değerlendirmeler yapılmıştır.

Anahtar sözcükler: Bornova; inşaat atık yönetimi; Kadifekale; kentsel dö-nüşüm projeleri; sürdürülebilirlik.

ABSTRACT

In May of 2012, with the approval of law on Transformation of Disaster Risk Areas (no. 6306), a rapid increase in the implemen-tation of urban transformation projects was observed. Therefore as a results of 60% of unplanned urbanization in Izmir, the need of urban transformation for the reinforced concrete structures and the environmental waste produced in conjunction with these applications “sustainable construction waste management” has emerged as an important topic. In addition, it should be sus-tainable perspective in building demolition in urban regeneration projects in the world and Turkey; without harming the environ-ment makes it important for the emerging construction waste recycling. Today, about building waste is needed the neccessary arrangements because uncontrolled building demolitions, failure to hold the necessary transformation of destruction and waste dump, the inadequacy of the waste disposal site, loss of con-struction waste illegally in space cause environmental pollution. The demolishing of 6.5 million buildings in overall Turkey and demolishing of 600.000 buildings in Izmir gives rise to the issue of how to eliminate or make productive use of the construction waste from the destruction. An important issue is the sustain-ability of the construction waste which can be assessed by asking questions of how to organize such construction waste during the urban transformation process. In this study, Bornova-Yücel Aydoğan Apartments and Kadifekale Urban Regeneration Proj-ects which were investigated for a better evaluation on sustain-able construction waste management.

Keywords: Bornova; construction waste management; Kadifekale; urban regeneration project; sustainability.

Giriş

İnsanoğlunun toplu yaşam merkezi olan kentler; özellikle 19. yüzyılın sonlarından itibaren ekonomik, sosyal, politik etmenlerden etkilenmiş ve bunun sonucunda değişime uğramıştır. Günümüz bilgi ve teknoloji çağında ise kentler; insanoğluna yetersiz gelmekte, ihtiyaçlarını ve güvenliğini sağlayamamaktadır. Kentlerin geçmiş nesillerden devralınıp, gelecek nesillere de kullanılabilir şekilde teslim edilmesi önemlidir. Bu ise kentlerin inşasının ve yönetiminin insan ve çevre odaklı olmak üzere köklü değişim ve dönüşümünü gerektirmektedir. Mevcut bulunan şehirler insanların gündelik ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamaktan uzak kalmaktadır. Her şeyin insanın kaliteli bir yaşam sürmesi için kurgulandığı günümüz dünyasında kentler de değişmektedir. Bu durum ise gelişen ve dönüşen dünyamızda yeni şehir anlayışlarını ortaya çıkarmıştır. Bilgi ve teknoloji çağının gereklerine uygun ve ihtiyaçlarını karşılayan yeni kent modelleri geliştirmiştir. Var olan kentler ya ihtiyaca cevap verememekte, ya eskimekte ya da insanların hayatını kargaşaya sürüklemektedir. Böylece kentler, dönüşüm projeleriyle yaşanabilir mekânlar haline getirilmeye, kaliteli bir yaşam imkânı verebilecek duruma getirilmeye çalışılmaktadır (Durguter, 2012).

Bu bağlamda, 21. yüzyılda kent planlamanın temel hedefleri arasında, “kentsel dönüşüm projelerinin bir araç olarak kullanılarak sürdürülebilir kentleri oluşturmak” bulunmaktadır. Kentsel dönüşüm, kentsel bozulma süreçlerini daha iyi anlama ihtiyacından doğan ve gerçekleştirilecek dönüşümde elde edilecek sonuçların üzerinde bir uzlaşmadır. Bir başka deyişle, yitirilen bir ekonomik etkinliğin yeniden geliştirilmesi ve canlandırılması, işlemeyen bir toplumsal işlevin isler hale getirilmesi; toplumsal dışlanma olan alanlarda, toplumsal bütünleşmenin sağlanması; çevresel kalitenin veya çevre dengesinin kaybolduğu alanlarda, bu dengenin tekrar sağlanmasıdır (Roberts, 2000).

Sürdürülebilir kentsel dönüşüm ise; kent yaşamında yer alan tüm kurumların, sorunların tespitinde, değerlendirilmesinde, alternatif çözümlerin üretilmesinde, kararların alınmasında, uygulanmasında ve tüm sürecin bir bütün içinde izlenmesinde sorumluluk alınması ile gerçekleştirilebilecek bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır (Karakurt, 2013). Sürdürülebilir bir yerleşme elde edilebilmesi ve sonucunda elde edilecek faydanın değerlendirilmesi için bir kentsel örgütlenme modeli geliştirilmesi ve halkın bu yeni “**kentlilik**” tanımı çerçevesindeki yeni sosyal mutabakatı kabullenmiş olması bir gerekliliktir. Buna ulaşmanın en önemli ve gerçekçi araçlarından birini ise planlı bir kentsel dönüşüm hareketi oluşturmaktadır. Bu anlamda amacı sürdürülebilir yerleşme birimi elde edilmesi olan bir kentsel dönüşüm projesinin hedefine ne denli ulaşabildiğinin tespit edilebilmesi için belli ölçütlerin belirlenmesi ve bu ölçütlere göre değerlendirilmesi gerekmektedir. Kentsel

dönüşüm sürecini, sürdürülebilir planlama çerçevesinde ele alarak değerlendirilen bu çalışmada, örnek alan olarak İzmir Bornova’da yıkımları gerçekleştirilen Yücel-Aydoğan Apartmanları ve Kadifekale Kentsel Dönüşüm Projesi seçilmiştir. Söz konusu apartmanlar Kentsel Dönüşüm Kanunu çerçevesinde riskli yapı olarak tespit edilmiş, bir yüklecili firma ile anlaşarak hak sahipleri ve yüklenici arasında karşılıklı rızaya dayanan paylaşımın yapılmasından sonra yıkımın yapılması, yıkıntı atıklarının gösterilen yere taşınması ve inşaat atıklarının yeniden geri dönüşüm süreci sürdürülebilir atık yönetimi çerçevesinde değerlendirilmiştir. Bu nedenle, kentsel dönüşümde önemli bir sorun olarak ortaya çıkan bina atıklarının ne şekilde yok edileceği yada yeniden geri kazanımı sürdürülebilir kentsel dönüşüm ilkeleri açısından araştırılmıştır.

Sürdürülebilirlik ve Kentsel Dönüşüm Olgusu

20. Yüzyılın en önemli kavramlarından biri olan sürdürülebilirlik kavramı ilk olarak Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonunca Brundtland raporunda kalkınma ile bütünleştirilerek “Bugünün gereksinimlerini, gelecek kuşakların gereksinimlerinin karşılanma yeteneğinden ödün vermeden karşılayan kalkınma” olarak tanımlanmış, en yalın ifadeyle, çevre, kalkınma ve ekonomi üçgenindeki ilişkilerin belirleyicisi olmuştur (International Institute for Sustainable Development, 2010). Sürdürülebilirlik, devamlılık arz eden toplumsal, ekonomik veya ekolojik herhangi bir sistemin fonksiyonlarının kullanılan kaynakları bozmadan ve tüketmeden aralıksız olarak devam etmesini öngören, yüksek verimliliği hedefleyen anahtar bir kavramdır. Kaynakların sınırsızmış gibi kullanımı ve plansız tüketilmesi, hem çevreyi atıklarla doldurarak yaşanmaz kılmış, hem de üretim için hammadde temini zorunluluğundan dolayı sıkıntı yaratarak sürdürülebilirlik kavramını gündeme getirmiştir. Bu sorunların dağıtımı özelliğinden dolayı sürdürülebilirlik, kısaca, kalkınma ile çevre ve doğal kaynaklar arasındaki entegrasyon olarak tanımlanabilir.

Sürdürülebilirlik; “toplum ve doğa arasında sosyal olarak şekillenen ilişkilerin uzun vadede yaşamasının sağlanabilmesi” (Genov, 1999) olarak da tanımlanmaktadır. Sürdürülebilirlik olgusunun küresel düzlemde ön plana çıkması ve yaşamın tüm alanlarında öneminin kabul edilmesi, özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren çevreye verilen değer ile bir paralellik taşımaktadır. 20. yüzyılda hızla artan ve dünyayı tehdit eden çevre sorunları ile birlikte, sürdürülebilirlik kavramı ekonomi, ekoloji, siyasal ve sosyal yapıya ve bu yapılar arasındaki ilişkilere gönderme yapmaktadır. Sürdürülebilirlik, ekonomik büyüme ve insan iyiliğinin, bütün sistemlerin temeli olan doğal kaynaklara bağlı olduğunu kabul eder (Turk and Altes, 2010). Sürdürülebilirlikle ilgili yapılan çalışmalarda çevresel, ekonomik ve sosyal sürdürülebilirliğin birbirinden bağımsız ancak birbirini destekleyen bileşenler olduğu, sürdürülebilir gelişme hedeflerine ulaşılabilmesi için konunun bu üç farklı yaklaşım

ile ancak bir bütün içinde alınması gerektiği vurgulanmaktadır. Sosyal sürdürülebilirlik ekolojik sürdürülebilirlik için bir ön şart iken, ekonomik sürdürülebilirlik ekolojik ve sosyal sürdürülebilirliğin sağlanması için çok önemli bir gerekliliktir (Egercioğlu and Ercoşkun, 2015).

Kentler, tıpkı bir organizma gibi sürekli gelişmekte ve değişmektedir. Bir dönem kent için çok önemli olan ve o dönem için de en uygun yerde inşa edilen alanlar gün gelmekte ya önemini yitirmekte ve atıl hale gelmekte veya fonksiyon olarak önemini korumakla beraber mekân itibarı ile bulunduğu konum uygunsuz hale gelmektedir. Bazen de hem fonksiyon ve hem de konum itibarı ile uygunsuzluk söz konusu olabilmektedir. Bu alanlarda yenileme çalışmaları yapılmaması durumunda ise bir süre sonra izbe olarak tanımlanabilecek yıkıntı, döküntü, köhne alanlara dönüşmektedir. Bu gibi alanların yenilenmesi, dönüştürülmesi için yapılan çalışmalara kentsel yenileme veya kentsel dönüşüm adı verilmektedir (Saraç, 2015).

Kentsel dönüşüm kavramına çeşitli bilim insanları tarafından farklı tanımlar yapılmıştır:

Linchfield (1992); “kentsel dönüşümü, kentsel bozulma süreçlerini daha iyi anlama ihtiyacından doğan ve gerçekleştirilecek dönüşümde elde edilen sonuçların üzerinde uzlaşma” olarak,

Donnison (1993); “kentsel dönüşümü, kentsel çöküntü alanlarında yoğunlaşan sorunların eşgüdümlü bir biçimde çözümlemek için ortaya konulan yöntem” olarak,

Roberts (2000); “kentsel dönüşümü, kapsamlı ve bütünlük bir vizyon ve eylem olarak, bir alanın ekonomik, fiziksel, toplumsal ve çevresel koşulların sürekli iyileştirilmesini sağlamaya çalışmak”, olarak tanımlamışlardır.

Kentsel dönüşümün en genel anlamda, değişime uğrayan kentsel bir bölgenin ekonomik, fiziksel, sosyal ve çevresel sorunlarına kalıcı bir çözüm sağlayamaya çalışan kapsamlı bir bakış (vizyon) ve eylem olarak özetlenmesi mümkündür. Bu kapsamda, kentsel bozulma süreçlerinin anlaşılması ve üzerinde uzlaşılması, toplum sağlığı için düşük yaşam koşullarının iyileştirilerek fiziksel ve sosyal altyapı eksikliklerinin giderilmesi, sorunların eşgüdümlü ve sürekli bir biçimde çözülmesi, yeni alanlar yerine varolan kentsel alanların planlanması ve yönetimi ve kentsel dokuda yitirilmiş sürekliliklerin yeniden sağlanması, dönüşümün vurgulanan diğer yönleri arasındadır (Durguter, 2012).

Kent planlamanın temel amaçlarıyla da örtüşen kentsel dönüşümün başlıca amaçları ise:

- Kentsel refah ve yaşam kalitesinin artırılması, kent merkezlerin gelirlerinin artırılması ve kentlerin ekonomik rekabet edebilirliğin sağlanması,
- Fiziksel koşullar ile toplumsal sorunlar arasında ilişki kuru-

larak, sosyal dışlanmanın azaltılması,

- Kentsel politikanın çok paydaşlı ve katılımlı planlama yoluyla demokratik bir doğrultuda şekillendirilmesi,
- Kentsel alanların etkin kullanımı ile gereksiz yayılma ve israfın önlenmesi, böylece çevrenin korunması ve geliştirilmesi,
- Kentsel alanların doğasındaki sürekli değişim ihtiyacına cevap verilmesidir.

Sürdürülebilirlik bağlamında kentsel dönüşüm

Sürdürülebilir kent planlaması, arazinin enerji, çevresel olanaklar, ulaşım vb. doğrultusunda etkin kullanımını hedefleyen karışık bir kullanım anlayışını hedeflemektedir. Bu çerçevede hem kentsel mekânda karışık işlev kullanımını desteklemek hem de kent arazisinin verimli bir şekilde kullanımını sağlamak amacıyla yatay yapılanma değil dikey yapılanma üzerinde durulmaktadır (Karakurt, 2013). Literatürde sürdürülebilir kentsel dönüşüm ile ilgili kabul gören tanımlamalardan birkaçı şu şekildedir; “insan gereksinimlerine günümüz kentlerinden daha iyi yanıt veren ve kent sistemlerinin gelecek kuşakların gereksinimlerinin karşılanmasını engellemeyecek bir biçimde geliştirilmesini sağlayan kent (Öngören and Çolak, 2015)”, veya “süreklilik içinde değişimi sağlamak amacıyla, sosyo – ekonomik çıkarların çevre ve enerji ile ilgili kaygılarla uyumlu hale getirildiği kenttir (Sharifi and Murayama 2013)”. Sürdürülebilir kentsel dönüşüm ile ilgili yapılan tanımlamaların bir sentezi yapıldığında üç unsur ön plana çıkmaktadır. Bunlar şu şekildedir: Birincisi, kentlerde yaşayan insanların, kent ile olan ilişkilerinde, kentin ortak alanlarının kullanımında ve kamu hizmetlerinin alımında yaşam kalitelerinin artırılması sorununun aşılmasıdır. İkincisi, kentin bir yerleşim birimi olarak kendi varlığını devam ettirebilme yetisinin güçlendirilmesidir. Son olarak da, kentin çevre değerlerini taşıma kapasitelerinin üzerinde kullanımı ile kaynakların dönüştürülmesinde var olan üretim ve tüketim kalıplarının temelinde sorgulanması gereğidir (Tekeli, 2015).

Kentsel alanlarda sürdürülebilirliğin sağlanması için; bütün kent sakinleri için sosyal ve ekonomik fırsatları arttırmak, kentsel büyümenin enerji hacmini ve kentsel büyüme için gereken su, toprak ve diğer kaynakların miktarını azaltmak, atık üretimini minimuma indirmek, ekonomik, sosyal ve çevresel amaçları uzlaştırmak ve başarmak için kentsel yönetim sistemleri yaratmak, kentsel teknolojileri sürdürülebilir amaçlara yönlendirmek, yeryüzünün var olan kapasitesini artırmaya çalışırken, yaşamı sürdüren sistemleri en az hasara uğratmak, kır ve kent arasında daha dengeli bir şekillenme, kaynakların etkin kullanımı, kentsel – bölgesel yeşil alanları geliştirmek, kent içi ve kentler arası kamu ulaşımını geliştirmek, kentlerde karma kullanımları özendirmek gerekmektedir (Wheeler, 2003). Bütün bunların ışığında, sürdürülebilir yerleşme biriminin ana hedefi daha kaliteli bir kentsel yaşam tarzının elde edilmesidir ve aşağıdaki “ana uygulama alanları” ile tanımlanmaktadır:

- En üst düzeyde enerji verimli yapılardan oluşan,
- Kendi enerjisini yenilenebilir kaynaklarla üreten,
- Yüzey suyu ve gri suyu arıtarak kullanan,
- Yeşil alan ve tarım alanı temin eden,
- Donatılara ve iş yerlerine yaya ve bisiklet yolları ve toplu taşıma ile erişebilen,
- Kendi iş olanaklarını ve donatılarını yaratan,
- Fosil yakıtlı bireysel araç kullanımını sınırlandıran.

Bu hedeflerin elde edilebilmesi ve sonucunda elde edilecek faydanın değerlendirilmesi için bir kentsel örgütlenme modeli geliştirilmesi ve halkın bu yeni “kentlilik” tanımı çerçevesindeki yeni sosyal mutabakatı kabullenmiş olması bir gerekliliktir. Bu nedenle, yerel idare ve alandaki mal sahipleri ile alanın sakinlerinin de içerisinde bulunduğu “alana özgü bir kentsel örgütlenme” ile ortaya konacak bir iradenin varlığı da “sürdürülebilir yerleşme birimi” tanımına dahil olan ana uygulama alanlarından birisidir. Bu tanıma ve hedeflere ulaşmanın en önemli ve gerçekçi araçlarından birini ise planlı bir kentsel dönüşüm hareketi oluşturmaktadır.

İzmir’de Kentsel Dönüşüm Uygulamaları ve Atık Yönetimi

Günümüzde, kentsel dönüşüm kapsamında çarpık yapılaşma ve gecekonduların yoğun olduğu kentlerimizde betonarme yapıların yoğun kullanılması nedeniyle ömrü dolan yapılardan çıkan inşaat atıklarının çevreyi kirletecek olması **önemli bir sorunu** ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca, son yıllardaki kentsel dönüşüm projelerinin uygulanmasına yönelik kararlılığın bir göstergesi olarak yapılan mevzuat değişiklikleri aynı zamanda ülkemizin gideceği yönü de bize göstermektedir. Türkiye genelinde 2012’de yürürlüğe giren kentsel dönüşüm yasası ile birlikte 192 adet riskli alanda bulunan 245.000 adet yapı, tek yapı ölçeğinde ise 130.000 yapı, İzmir’de ise 11.500 yapı bu kanunundan yararlanmıştır. Yoğun bir kentsel dönüşümün bir sonucu da ortaya çıkan problemlerden biri de inşaat atıklarının ne şekilde yok edileceği yada değerlendirileceğidir. Yapılan araştırmalarda inşaat atıklarının %60’nın, geri kazanılarak tekrar inşaat sektöründe kullanılmasının **hem sürdürülebilir kentsel dönüşüm hem de ülke ekonomisine** katkı sunmak açısından önemli sonuçlar ve faydalar sağlayacaktır.

Kadifekale Kentsel Dönüşüm Projesi

Kadifekale kentsel dönüşüm projesi İzmir’de gerçekleştirilen ilk kentsel dönüşüm projesidir. İzmir kent merkezinde tarihsel kimliğin korunması amacıyla 1/1000 ölçekli Kadifekale ve Çevresi Koruma Amaçlı İmar Planı, İzmir I Numaralı Koruma Kurulu tarafından 07.02.2008 tarihinde onaylanmıştır. Kadifekale kentsel dönüşüm projesi hem heyelan riski taşıması hemde kentin tarihi ve arkeolojik kalıntılarının ortaya çıkarılması adına önemli bir projedir. İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından gerçekleştirilen Kadifekale kentsel dönüşüm pro-

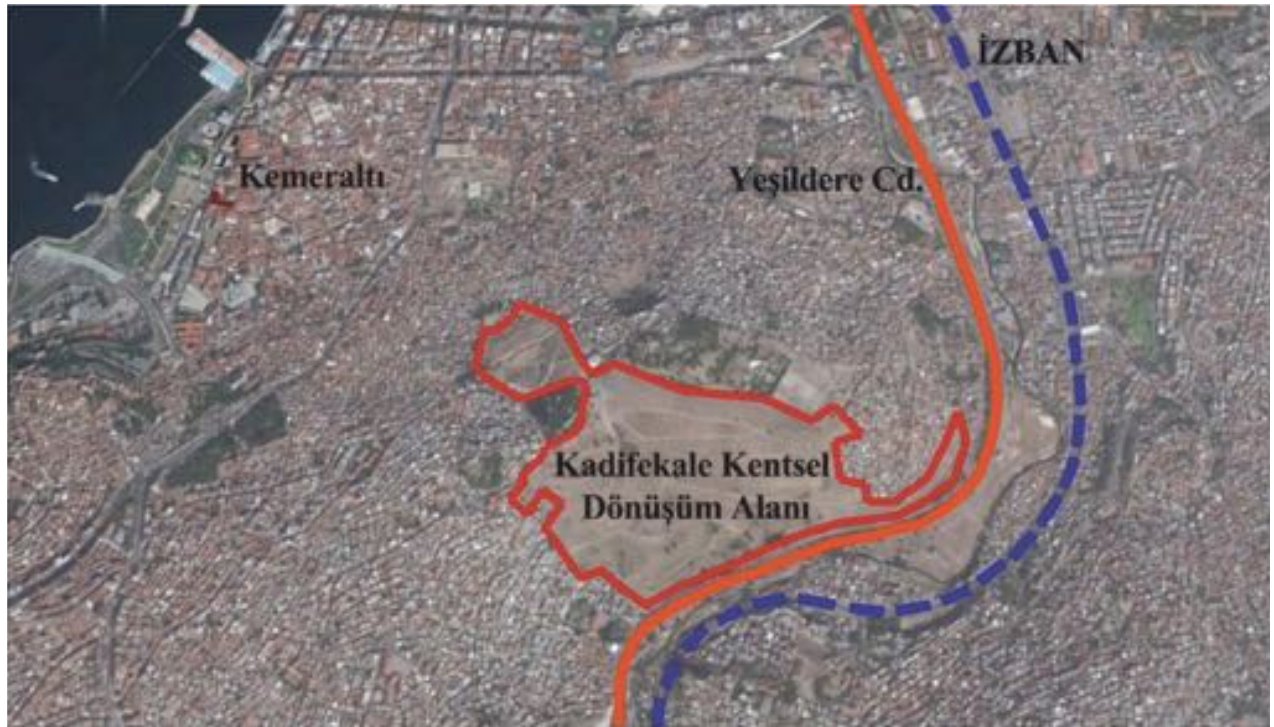
jesi, kentsel dönüşüm sürecini belirleyen yasa ve yönetmelikler çerçevesinde, sürdürülebilir kentsel dönüşüm açısından değerlendirilmiştir.

Kadifekale heyelan alanlarının varlığı İzmir’de yerel yönetim tarafından 1950’li yıllardan beri bilinmektedir. İzmir için planlar hazırlanırken 1950’li, 1960’lı yıllarda yapılan jeolojik etütlerde bu bölgenin heyelan bölgesi olduğu tespit edilmiş ve bu alanlarda yapılaşmanın engellenmesi istenmiştir. Ama Kadifekale yamaçlarında gecekondulaşma sürmüştü ve heyelanlar yaşanmaya başlamıştır. 29 Ocak 1977 tarihli etüt raporuna göre 31 Mart 1978 gün 15319 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile “**afete maruz bölge**” kararı alınmıştır (Mutlu, 2009). 28 Ekim 1995 tarihli jeolojik etüt raporuna göre; 4 Mayıs 1998 gün 11100 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile daha önce 31 Mart 1978 gün 15319 sayılı ve 16 Kasım 1981 gün 3864 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile; yapı ve ikamete yasaklanmış alanlara ilave olarak, İller Bankası ve Bakanlık ile ortak olarak hazırlanan 30 Aralık 1983 tarihli Şehircilik Etüt Raporunda belirtilen alanlar için de “**afete maruz bölge**” kararı alınmıştır. İzmir Büyükşehir Belediyesi 20 Temmuz 2006’da bu alanı istisna ederek dönüştürme kararı almıştır. Bu alan 46 hektar büyüklüğünde ve alanın yayılımı Hava Fotoğrafında görülmektedir (Şekil 1).

16 Mart 2007’de kabul edilen 1/25.000 ölçekli Kentsel Bölge Nazım İmar Planında heyelan dolayısıyla boşaltılan alan rekreasyon işlevlerine ayrılmıştır. Bu alanın çevresindeki alanlar da dönüşüm projeleri alanları olarak belirlenmiştir. Kadifekale Kentsel Dönüşüm Proje alanında toplam 648 adet parselin 2264 adet hissedarı vardır ve toplamda 1968 yapı bulunmaktadır (Tablo 1). Toplam 420.000 m² proje alanının 275.865,63 m²’lik bölümü özel mülkiyet ve 95.070,65 m²’lik bölümünü ise kamu mülkiyeti oluşturmaktadır.

Tespit çalışmalarının ardından, bölgede yaşayan vatandaşları yerinde ve doğru bilgilendirmek amacıyla, **19.06.2006** tarihinde “**Kadifekale İrtibat Bürosu**” hizmete açılmıştır (Şekil 2). Bu büroda görevli teknik personeller tarafından bölgede yaşayanlar bilgilendirilmiş böylelikle alanda yıkım çalışmaları süresince projeyi olumsuz yönde etkileyebilecek spekülasyonların önüne de geçilmiştir. Ayrıca, proje başlangıcı ile birlikte, bölgede faaliyet gösteren **sivil toplum örgütleri** ile toplantılar yapılarak, “**Afet Bölgesinde**” yaşamının riskleri anlatılmıştır (Şekil 3).

Kadifekale Kentsel Dönüşüm Projesi kapsamında yıkım çalışmaları ile ağaçlandırma çalışmaları eşzamanlı olarak başlanılmıştır (Şekil 4). Ayrıca yıkımı gerçekleştirilen alanın kent ormanı olması hedefiyle yürütülen çalışmalar kapsamında 15.000 ağaç dikilmesi hedeflenmiştir. İzmir Büyükşehir Belediyesi Kadifekale Kentsel Dönüşüm Projesi kapsamında **inşaat atıklarının dökümünü** kendi imkânları ile Buca-Gökdere ve Ga-

Şekil 1. Kadifekale kentsel dönüşüm proje alanı.

Tablo 1. Toplam inşaat alanının bina sayısına göre dağılımı (Mutlu, 2009)

Kat adedi	Bina sayısı	Toplam inşaat alanı	Yıllara göre yıkım sayısı
1	820	57.548	2007-9
2	771	109.994	2008-118
3	319	70.201	2009-96
4	53	16.017	2010-921
5	4	2.160	2011-709
6	1	1.022	2012-115
Toplam	1968	256.942 m²	Toplam 1968

ziemir moloz döküm yerlerine depolayarak gerçekleştirmiştir (Şekil 5). Gaziemir moloz döküm yeri, eskiden taş ocağı olarak kullanıldığı için boşaltılan yerlere Kadifekale kentsel dönüşüm alanından getirilen inşaat atıkları dökülerek doldurulmuştur. Gaziemir inşaat atıkları dökülen alan üzeri toprak serilerek ağaçlandırılmıştır (Şekil 6). Yıkım işleri 6 yıllık süreç içerisinde gerçekleştirilmiş, yapılan hesaplara göre yaklaşık **550.000 ton molozun çıktığı** düşünülmektedir. Kentsel dönüşüm çalışmaları sürecince inşaat atıkları geri kazanımı ile ilgili herhangi bir çalışmanın olmadığı ve bazı kişilerce hurdaların toplandığı ve değerlendirildiği tespit edilmiştir.

Bornova Aydoğan-Yücel Apartmanı Kentsel Dönüşüm Projesi

Türkiye’de özellikle 2012 yılının mayıs ayında yürürlüğe giren 6306 sayılı “Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi” hakkındaki yasa kapsamında hızlanan kentsel dönüşüm projelerine ilişkin 2017 yılı ocak ayı itibarıyla Türkiye’de 130.000 ve İzmir’de 11.500 yapının dönüşümü gerçekleşmiştir. Dönüşümü gerçekleşen yapılar genellikle, yık-yap yöntemi ile özellikle şehir merkezlerinde ve işlek caddeler üzerindeki rant değeri yüksek yapıların bulunduğu alanlarda hızlı bir şekilde uygulanmıştır. Belediye öncülüğünde gerçekleştirilen kentsel dönüşüm uygulamaları yanı sıra özel sektör tarafından dönüşümü gerçekleştirilen tek yapı ölçeğindeki yapıların oranı hiç de azımsanacak düzeyde değildir (Şekil 7).

Bornova Yücel-Aydoğan Kentsel Dönüşüm Proje Alanında, 2 adet ayrıık nizam ve 5 bloklu sitede; A blok zemin+6 kat, B1, B2, B3, B4 bloklar zemin+6 kattan ve toplam 112 daireden oluşmaktadır. Yapılar kentsel dönüşüm kanunu çerçevesinde riskli yapı olarak tespiti ve onayı sürecinden geçirilerek, bir yüklenici firma ile anlaşılmış, hak sahipleri ve yüklenici arasında karşılıklı rızaya dayanan paylaşımın yapılmasından sonra Bornova Belediyesinden yıkım ruhsatı alınmıştır. Bornova Yücel-Aydoğan Apt. Kentsel dönüşüm projesi sonrası bodrum+zemin+7 kattan oluşan A ve B blokta toplam 133 daire, zemin katta ise 99 adet işyeri yer alacaktır. Yücel-Aydo-

Şekil 2. Kadifekale kentsel dönüşüm proje alanından görünüm öncesi ve sonrası.

Şekil 3. Kadifekale kentsel dönüşüm proje tanıtım toplantıları ve irtibat bürosu.

ğan Apartman malikleri yeni yapılacak bloklarda eski konumlarını aynen muhafaza etmişlerdir, hazırlanan mimari proje de apartman maliklerinin beğenilerine ve mevcut imar yönetmeliğine uygun olarak hazırlanmıştır. Çevre ve Şehircilik Bakanlığınca her ay 800 TL kira bedeli ödenecek, inşaat süresinin uzaması halinde yüklenici tarafından kira bedelleri ödenmeye devam edecektir (Şekil 8).

Ruhsat işlemlerinden sonra Bornova Yücel-Aydoğan Apartmanlarının yıkımı ve kazının yapımı, inşaat atıklarının gösterilen yere taşınması işlemleri yüklenici firma tarafından gerçekleştirilmiştir. 9512 m² betonarme yapının yıkımı yaklaşık 3000 m³ inşaat harfiyatı ve temel kazısı dahil edildiğinde 6.000 m³ toplam molozdan söz edilmektedir ve buda yaklaşık olarak **12.000 ton inşaat atığı** demektir.

Şekil 4. Kadifekale kentsel dönüşüm projesi yıkım süreci.

Şekil 5. Bucak-Kırıklar ve Gaziemir inşaat harfiyat döküm alanı.

Şekil 6. Bucak-Kırıklar ve Gaziemir inşaat harfiyat döküm alanı dolum süreci.

Ülkemizde kentsel dönüşüm ve inşaat atık yönetiminin değerlendirilmesi

Sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkı anayasal bir haktır. Bu çerçevede devlet, şehirlerin özelliklerini ve çevre şartlarını gözeterek bir planlama çerçevesinde, konut ihtiyacını kar-

şılamakla mükelleftir. 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkındaki Kanun bu kapsamda sorunlu kentsel alanların ve yapıların dönüştürülmesi konusunda yeni bir yöntem getirmiştir. Buradan hareketle merkezi yönetim yerel yönetimlere, alınan tedbirlerle yetki ve mali kaynağı sağlayan düzenleme getirmiştir. Kanun, uygulama alanı olarak afet

Şekil 7. Bornova Yücel-Aydoğan Apt. kentsel dönüşüm proje alanı.

Şekil 8. Bornova Yücel-Aydoğan Apt. kentsel dönüşüm öncesi ve yıkım süreci.

riski olan yerleri, afet riski olmayan yerlerde de riskli yapıları belirleyerek uygulama açısından iki temel alan tespit etmiştir. Bu bölgelerde sağlıklı ve güvenli bir çevre için iyileştirme, tasfiye ve yenilemeye ilişkin usul ve esasları belirlemektedir. Kanunun idare tanımında belediye, il özel idareleri, büyükşehir belediyeleri ya da ilçe belediyelerine atfederek doğrudan yerel yönetimlere uygulayıcı nitelikte yetki verilmiştir. Yerel yöne-

timler özerklik şartının ve AB uyum sürecinin gereği olarak, yerel ihtiyaçların yerel belediyeler tarafından çözülmesi kentsel dönüşüm konusunda olumlu bir yaklaşımdır. Ancak kentsel dönüşümü gerçekleştiren yasal düzenlemeler konusunda sorunlarda yaşanmaktadır. Özellikle bu kadar hızlı kazanmış kentsel dönüşüm uygulamaları sürecinde **inşaat atıkları ve bu atıkların geri kazanımı** konusunda sıkıntılar yaşanmaktadır.

İnşaat Atık yönetimi, kullanım dışı kalan geri dönüştürülebilir atık malzemelerin çeşitli geri dönüşüm yöntemleri ile hammadde olarak tekrar imalat süreçlerine kazandırılması olarak tanımlanabilmektedir. Atık yönetiminde amaçlanan; lüzumsuz kaynak kullanımının önüne geçilmesi ve atıkların kaynağında ayrıştırılması ile birlikte atık miktarının azaltılması olarak belirtilmektedir. Atık malzemelerin geri dönüşümü ve tekrar kullanımıyla ülkemizin ihtiyaçlarını karşılamak için ithal edilen hurda malzemeye ödenen döviz miktarı azalacak, kullanılan enerjiden büyük ölçüde tasarruf sağlanabilecektir.

Bazı ülkeler inşaat atıkları yönetmek ve açığa çıkan malzemeleri değerlendirebilmek için ciddi çalışmalar yürütmüş ve bu konuda kanunlarla gerekli yönetim stratejilerini uygulamayı zorunlu kılmışlardır. Ülkelerin yıllık oluşturduğu inşaat atık miktarları ve geri dönüşüm oranları değişiklik göstermektedir. Ekonomik ve teknik durum, doğal kaynakların özellikleri, nüfus yoğunluğu, nakliye çeşitliliği, mevzuat çeşitliliği ülkelerin inşaat atıkları konusundaki tutumlarını etkilemektedir (Dorsthorst and Kowalczyk, 2003). Danimarka'da, belediyeler inşaat atıklarını toplamakla yükümlüdür ve inşaat atıklarını kolay geri dönüştürebilmek için özel sınıflandırma yöntemleri geliştirmişlerdir ve ortalama yüzde 82 inşaat atıkları geri dönüşüm hedefine ulaşmıştır. Almanya'da ise yapım faaliyetlerinin yoğun olduğu eyaletlerde gönüllü olarak alınan önlemler mevcuttur ve ortalama inşaat atık miktarının yüzde 50'si geri kazanılmaktadır. Avustralya ise inşaat atığının yüzde 30'unu geri kazanmakta ve tekrar kullanmaktadır. Güney Avrupa ülkeleri sahip oldukları doğal kaynakların fazlalığı ve ucuzluğu sebebi ile bu konuda daha zayıf durumdadırlar (Dorsthorst and Kowalczyk, 2003). Avrupa Birliği'nin Evrensel Eylem Programında inşaat atık yönetimi, öncelikli dört konudan biri olarak ele alınmıştır. İnşaat atıklarının, harfiyat depolama alanlarına dökülecek **atık miktarının 2050 yılında %50 azaltılması** hedeflenmiştir (EU Commission Directorate-General Environment, 2012).

Türkiye'de kentsel dönüşüm yasasıyla birlikte inşaat atık sorunları gündeme gelmektedir. Özellikle; İstanbul, Ankara, İzmir, Adana, Kocaeli gibi gelişmiş kentlerde bu konuda önlem alma ve sorunla başa çıkma yolunda çalışmalar yürütülmektedir. 2015 verilerine göre Türkiye nüfusunun yüzde 15'i ve yaklaşık 14.5 milyon kişinin yaşadığı İstanbul, Türkiye'nin en fazla yapılaşma faaliyetlerinin yaşandığı, dolayısıyla inşaat atık sorunuyla en yüksek oranda karşı karşıya kalan şehrimizdir. Ülkemizde, 2872 sayılı Çevre Kanunu uyarınca çıkarılan, yapısal atıkların çevreye zarar verecek şekilde çevreye atılmasının önüne geçilmesi, yapısal atıkların tekrar kullanım ve geri dönüşümünün sağlanması ve bertaraf edilebilmesi için gerekli teknik standartların oluşturularak prensip ve politikaların ortaya koyulabilmesi amacıyla, 'Hafriyat Toprağı, İnşaat ve Yıkıntı Atıklarının Kontrolü Yönetmeliği' 18.03.2004 tarih ve 25406 sayılı resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Ancak, 2012 yılında yürürlüğe giren kentsel dönüşüm yasasıyla birlikte çok büyük miktarlar-

da harfiyat sorunu ortaya çıkmış ve bu konuda yeni bir yasal düzenleme gerekliliği ortaya çıkmıştır. "Ulusal Geri Dönüşüm Strateji Belgesi Ve Eylem Planı" çerçevesinde hafriyat toprağı, inşaat ve yıkıntı atıkları incelendiğinde, Avrupa Birliği'nin Atık Çerçeve Direktifi kapsamında 2020 yılına kadar inşaat atıklarının %70'inin geri dönüşüme kazandırılması hedeflenirken, Türkiye'nin ilgili yönetmelikte geri dönüşüme ilişkin bir hedefi bulunmamaktadır. Fakat ülkemizde her yıl 125 milyon hafriyat toprağı yeniden kazanım çalışmaları kapsamında değerlendirilmektedir. Mevcut durumda inşaat ve yıkıntı atıkları miktarının 4-5 milyon ton/yıl olduğu tahmin edilmektedir (Ulusal Geri Dönüşüm Strateji Belgesi ve Eylem Planı 2014-2017)

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğü Atık Yönetimi Başkanlığı tarafından; Türkiye'de **yıllık 45 milyon ton inşaat/yıkıntı atığı** miktarının Kentsel Dönüşüm Kanunu ile birlikte ilk 3 yıl boyunca **yıllık 10 milyon ton**, geri kazanılacak malzeme miktarının da **yıllık 6 milyon ton** olacağı hesaplanmıştır. Ancak, bugün ayrıştırılarak ve yeniden işlenerek ekonomiye kazandırılması mümkün olan inşaat atıkları çöp sahalarına atılmaya devam edilmektedir. (Ulusal Geri Dönüşüm Strateji Belgesi ve Eylem Planı 2014-2017)

İzmir'deki genel duruma bakıldığında, Bornova Şeytan Deresi mevkiinde moloz dökümüne izin verilmektedir. Artan nüfusa bağlı olarak giderek yetersiz kalan mevcut döküm alanına ilave olarak, Orman Bölge Müdürlüğü'nden İZBETON A.Ş. tarafından kiralanan Buca Kırıklar Köyü'nde 455 bin metreküp, Bornova Gökdere Köyü'nde 2 milyon 481 bin metreküp ve Yelki Çalıcısı mevkiinde 1 milyon 156 bin metreküp olmak üzere toplam 4 milyon 92 bin metreküp kapasiteli üç yeni moloz döküm alanı açılmıştır.

İnşaat atıklarının geri kazanımı, sağladığı çevresel yararların yanında ekonomik yararlar da sağlamaktadır (alüminyum, çelik, cam, kağıt vb). Fakat bazı inşaat atıklarının (beton) geri kazanımı ek maliyet getirebilir. İnşaat atıkları geri kazanımı konusunda duyarlı bazı ülkelerde, ekonomik getirisine bakılmaksızın çevre ve insan sağlığı adına geri dönüşüm gerçekleştirilmektedir. Bununla birlikte, birçok malzemenin geri dönüşüm şeması yapılması rağmen, genel çerçevede, inşaat atıklarının güncel geri dönüşüm yöntemi birkaç yapısal atık türünü içermektedir. Günümüzde; asfalt, tuğla, beton, demir içeren metaller, cam, taş, demir içermeyen metaller, kâğıt-karton, plastik, ahşabın geri dönüşümü gerçekleştirilmektedir. **Kentsel Dönüşüm Projelerinde inşaat atıklarının geri dönüşümü gerçekleştirildikten sonraki kullanım alanları:**

- **Beton, kırma makinalarıyla parçalanıp;** agrega, dolgu, grobeton, parke taşı, peyzaj, briket olarak,
- **Demir, eritilip şekil verilerek;** tekrar demir olarak,
- **Tuğla ve kiremit, parçalanarak;** peyzajda, dolguda, yeni tuğla yapımında,
- **Ahşap,** kâğıt üretimi ve yakarak ısı elde etme şeklinde,

Şekil 9. Kentsel dönüşüm sürecinde inşaat atıklarının geri dönüşümü.

- **Cam**, eritilerek yeniden cam üretiminde,
- **PVC**, parçalanarak yeniden PVC üretiminde.

İnşaat sektöründe yapısal atıkların çevreye verdiği zararların azaltılması için özellikle inşaat beton atıklarının tekrar beton agregası olarak inşaatlarda tekrar kullanılması oldukça önemlidir. Ülkemizde 2015 yılı itibarıyla 650 adet kırma taş tesisi ve 120 kum tesisi olduğu düşünüldüğünde 770 noktada toplam **450.000 ton agrega** üretilmektedir. Kentsel dönüşüm sürecinde, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı hedefleri arasında yer alan, yıkılan tüm binaların kalıntılarının doğaya zarar vermeyecek şekilde geri dönüştürülmesini amaçlayan “**sıfır atık**” politikası çok önemlidir (Şekil 9). Bu çerçevede hazırlanacak yasal dayanakla, inşaat atık yönetiminin temel ilkesi “**kaynağında ayırma**” işlemi, inşaatların yıkım sürecinde de uygulanması gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Yasal dayanakla birlikte yapıların, başta tehlikeli maddeler olmak üzere demir, ahşap, beton, bakır, plastik ve cam gibi malzemelerin kaynağında ayrı ayrı toplanmasının ardından inşaatın belirlenen güvenlik önlemleriyle yıkılması zorunlu hale getirilmesi gerekmektedir. Belirlenen kurallar ilke kaynağında inşaat atıklarının ayrı ayrı toplanması geri dönüşümde yeniden kullanımı en üst seviyeye çıkarılacaktır (Ulusal Geri Dönüşüm Strateji Belgesi ve Eylem Planı 2014–2017).

Betonun geri dönüşümü ile elde edilecek agregalar farklı alanlarda çeşitli şekillerde kullanılmaktadır. Beton, en çok mekanik işlemler (ezerek farklı büyüklüklerde parçalar haline getirme) yapılarak yol, asfalt, nehir seti, yapımında agrega; temel inşaatlarında dolgu malzemesi olarak kullanılmaktadır. Bu, betonun en basit ve ekonomik geri dönüşüm yöntemidir. Bunların yanında Japonya ve Hollanda gibi gelişmiş ülkeler başta olmak üzere geri dönüştürülmüş beton agregalar, yol döşeme bloğu, yapısal olmayan ve yapısal betonda da kullanılmaya çalışılmaktadır. Betonun geri dönüşüm işlemi için tüketilen enerji, beton üretimi için tüketilen ilk enerjiden yüzde 5 daha fazla olmasına rağmen çevresel yararlar için bu uygulamalar yapılmaktadır (Dorsthörst and Kowalczyk, 2003).

Sonuç ve Öneriler

Türkiye'nin Şehirleri Sürdürülebilirlik Araştırması'nda (2011) İzmir çevre performansı ve yaşam kalitesi kategorilerinde en üstte, sürdürülebilirlik, ekonomik ve sosyal performans kategorilerinde ilk dörtte yer almaktadır. İzmirli üst düzey yöneticilere göre ilde yaşamının en iyi yönleri çevre ve doğal güzellikleri, sosyal çevresi, iş olanakları, büyükşehir olması ve iklimidir. En dezavantajlı yanları ise ulaşım ve trafik sorunu, çarpık yapılaşma ve planlama sorunları, çevre kirliliği ve doğa tahribatıdır.

Ülkemizde hızla gelişen bilinçlenmenin bir getirisi olarak ortaya çıkan Kentsel Dönüşüm Süreci ve bu sürecin getirdiği problemler irdelenmesi gereken konular olarak karşımıza çıkmaktadır. Kentsel Dönüşüm Süreci ile insan hayatı önemi ön plana çıkarken, sürdürülebilirlik ve çevre konularının da eşgüdümü olarak irdelenmesi gerekmektedir.

İzmir'de araştırılan çalışma kapsamında yıkımları gerçekleştiren Bornova Yücel-Aydoğan Apartmanları ve Kadifekale Kentsel Dönüşüm Projeleri incelenmiştir. Kentsel dönüşüm sürecinde inşaat atıkları ile ilgili karşımıza çıkan genel sorunlar; sağlıksız ve kontrolsüz bina yıkımları; yıkım alanında ve resmi döküm sahalarında ayrıştırmanın yapılmadığı, inşaat atıkları döküm sahalarının yetersiz olduğu, inşaat döküm sahaları olmasına rağmen binlerce ton yapısal atığın boş alanlara dökülerek çevrenin kirlenmeye devam edildiği ve kentsel dönüşüm sürecinde denetimlerin sıklaştırılması ve kaçak dökümlerin engellenmesi gerekliliği olmuştur.

2012 yılında yürürlüğe giren 6306 sayılı Kentsel Dönüşüm Yasası ile birlikte bina yıkımlarında artış olduğu ve hafriyat döküm alanlarının kapasitesilerinin üstüne çıktığı, ekosistem ve doğal alanlara tehdit oluşturduğu, özetle yaşanan hızlı kentsel dönüşüm süreci ve geri dönüştürülmeden depolanan inşaat atıkları yaşanabilir sağlıklı bir çevreden ne kadar uzaklaştığı görülmektedir.

Avrupa Birliği'nin Evrensel Eylem Programında inşaat atık yönetimi, öncelikli dört konudan biri olarak ele alınmıştır. İnşaat atıklarının düzenli harfiyat alanlarına dökülecek atık miktarının 2050 yılında %50 azaltılması hedeflenmiştir. Ülkemizde tekrar değerlendirilebilen inşaat atık miktarı, düzenli inşaat atık ayrıştırma ve geri kazanım üniteleri sınırlı olduğu için yetersizdir. Ancak yapılacak düzenlemelerle inşaat yıkıntı atıklarının taşıma ve depolama alanı ücretleri, depolama alanlarına atılması, geri kazanımının maliyetine göre cazip hale getirilmesi için teşvikler sağlanabilir. Bu tür düzenlemelerle, Türkiye'de inşaat ve yıkıntı atıklarından elde edilen beton atıklarının yeniden kullanımı ve geri kazanımı çevresel ve ekonomik yönden yarar sağlayabilecektir. Çevre ve Şehircilik Bakanlığının hedefleri arasında çevreye zarar vermeden atıkların tekrar ekonomiye geri kazandırılmasını hedeflemektedir.

İzmir'de yapılan çalışma kapsamında, kentsel dönüşüm sürecinde ayrıştırarak ve geri dönüştürülerek ekonomiye kazandırılması mümkün olan inşaat atıkları çöp sahalarına atılmaya devam edilmektedir. Kentsel Dönüşüm süreciyle birlikte yıkım sektöründe yaşanan hızlı hareketlilik ile birlikte harfiyat döküm alanları yetersiz kalacaktır. Sürdürülebilir Kentsel Dönüşüm açısından artan inşaat atıklarının yıkılacak yapının bulunduğu alanlarda veya döküm sahalarında geri dönüşüm tesislerinin kurulması ve desteklenmesi gerekmektedir. Ancak böyle bir süreçle hem çok önemli ekonomik kazanç hemde çevresel açıdan kazanımlar elde edilebilir. Aksi takdirde, mevcut devam eden kentsel dönüşüm süreci içerisinde ortaya çıkan inşaat atıklarını kaldırabilecek bir depolama bulmamız doğaya daha fazla zarar vermemize neden olacaktır.

KAYNAKLAR

1. Donnison, D. (1993). "Agenda for the Future." Campell McConnell (Ed) Trickle Down on Bubble Up?, London: Community Development Foundation.
2. Dorsthorst, B.J.H. and Kowalczyk, T. (2003) "Design for recycling". Kibbert, C. J. (Ed.), CIB Task Group 39 - Deconstruction Fourth Annual Meeting, Florida.
3. Durguter, H. (2012). Kent Modelleri ve Sürdürülebilir Kent Yönetimi, Turkish Studies – International Periodical for the Languages, Vol.7(3), 1053-1065.
4. Egercioğlu, Y. and Ercoşkun, Ö. (2015). "Risk and Opportunities of the Expo Area for Sustainable Urban Planning in Izmir." Planlama, 15(1), 8-20.
5. EU Commission Directorate-General Environment, (2012). "Preparing a Waste Management Plan", DG Environment, Vienna.
6. Genov, N. (1999). Managing Transformation in Eastern Europe, UNESCO-MOST, Paris.
7. International Institute for Sustainable Development (IISD), (2010). "Sustainable Development: From Brundtland to Rio 2012", United Nations Headquarters, New York.
8. Karakurt, E. (2013). "Sürdürülebilir Kentsel Gelişim Sürecinde Kompakt Kent Modelinin Analizi." Yönetim ve Ekonomi Dergisi, 20(1), 31-46.
9. Lichfield, D. (1992). "Urban Regeneration for the 1990s." London Planning Advisory Committee, London.
10. Mutlu E. (2009) Criteria for a "good" urban renewal project: The case of Kadifekale Urban Renewal Project (Izmir, Turkey), Unpublished Master Thesis, Izmir Institute of Technology, Izmir.
11. Öngören, G. And Çolak, İ. (2015). "Kentsel Dönüşüm Rehberi, Öngören Hukuk Yayınları", İstanbul.
12. Roberts, P. (2000). "The Evolution, Definition and Purpose of Urban Regeneration." Urban Regeneration a Handbook, London: SAGE Publications.
13. Saraç, M. (2015). "Kentsel Dönüşüm ve Gelişimi, Sosyal Boyutu." Adalet Yayınevi, Ankara.
14. Sharifi A. & Murayama A. (2013) A critical review of seven selected neighborhood sustainability assessment tools, Environmental Impact Assessment Review, pp. 73-87.
15. Tekeli İ (2015) İzmir Tarih Projesi Tasarım Stratejisi Raporu, İzmir Tarih Proje Merkezi Yayınları, 3rd. Edition, ISBN: 978-975-18-0180-7.
16. Turk, S. S. and Altes, W. K. (2010). "How suitable is LR for renewal of inner city areas? An analysis for Turkey." Cities, 27(1), 330-335.
17. Türkiye'nin Şehirleri Sürdürülebilirlik Araştırması, (2011). MasterCard Boğaziçi Üniversitesi Ekonomi ve Ekonometri Merkezi Yayınları.
18. Ulusal Geri Dönüşüm Strateji Belgesi ve Eylem Planı 2014-2017 (2014). Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı.
19. Wheeler, S., (2003). "Planning Sustainable And Livable Cities", The City Reader, 3rd Edition, (eds.) LeGates, R.T. ve Stout, F., Routledge Urban Reader Series, New York, 487-496.

ARAŞTIRMA / ARTICLE

Kent Kimliğinde İbadet Yapıları: Antakya Örneği

*Religious Building for the City Identity:
The Case of Antioch*Melisa Diker,¹ Nilgün Çolpan Erkan²¹Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü Doktora Öğrencisi, İskenderun Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Araştırma Görevlisi²Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, İstanbul

ÖZ

Kent kimliği, bir kenti diğer kentlerden ayıran fiziki, sosyal, kültürel, tarihsel, ekonomik özelliklerin tümünü kapsamaktadır. Kent kimliğini yansıtan araçlardan biri olan sembol yapılar, yani işaret öğeleri, kentin tanınmasında ve hatırlanmasında önemli rol oynamaktadır. İbadet yapıları, kent dokusunda; dikkat çekici konumları, biçim ve boyutları ile dokuyu oluşturan diğer yapılardan farklılaşmaları sayesinde kolaylıkla görülebilmekte ve algılanabilmektedir. Bu da ibadet yapılarını güçlü birer işaret ögesi haline getirmekte, hem turistler hem de yerliler tarafından kolaylıkla hatırlanmalarını sağlamaktadır. Bu çalışmada işaret öğelerinin kent kimliğindeki önemi, Antakya'daki ibadet yapıları özelinde araştırılmıştır. Araştırma amacıyla seçilen dokuz ibadet yapısı, çeşitli belgeleme ve analiz teknikleri ile incelenmiş, saptamalar, yapılan anket çalışması ile test edilmiştir. Sonuç olarak önemli birer işaret ögesi olan ibadet yapılarının Antakya'nın kimliğinin belirlenmesinde kısmen etkili olduğu saptanmıştır. Bu süreçte ibadet yapılarının tarihsel-kültürel-sembolik-turistik değeri, görülebilir olması, kullanılması da büyük önem taşımaktadır. Kentte ibadet yapıların fark edilmesinde konum, biçim, boyut gibi fiziksel farklılıkların etkili olduğu fakat tek başına yeterli olmadığı da saptanan konulardan biridir. Bu çalışma yerleşmede kimlik ögesi olan ibadet yapılarının korunmasının yeterli olmadığını ifade ederken, bu yapıların algılanabilir olmalarının önemini de göstermektedir. Bu nedenle ibadet yapıları silüette çevresindeki yapılar ile birlikte korunmalı, kentsel ölçekte algılanmaları için üzerindeki eklentilerden arındırılmalı ve Antakya kimliğinin sürdürülmesi sağlanmalıdır.

Anahtar sözcükler: Antakya; işaret ögesi; ibadet yapısı; kimlik.

ABSTRACT

The term of urban identity includes all physical, cultural, historical, economical, features that distinguish it from the other cities. Symbol buildings or landmarks, which are the ones of reflecting urban identity, play a significant role in remembrance and recognition of the city. Religious buildings in the city structures can be seen and noticed easily thanks to their locations, they differ from other structures through their shapes and sizes. These make religious buildings strong landmarks and easily remembered by both tourists and residents. In this study, significance of religious landmarks for urban identity in Antioch was investigated. The selected nine religious buildings were examined analyzed and evaluated by various techniques. As a result, in determination of Antioch city identity, religious buildings as strong landmarks were found effective. In this process their historical, cultural, symbolic, touristic values and being recognizable as religious buildings have great importance. Another finding is that location, shape and size which are related about physical difference are effective, but also inadequate for recognition. The study shows that protecting religious buildings which are identity elements of these settlement was not only sufficient, but it emphasizes that being perceivable is also important for these buildings. For this reason, religious buildings must be protected together with their surrounding structures at the silhouette, purified from the additions for perceptions at urban scale and also provided sustainability of Antioch identity.

Keywords: Antioch; landmark; religious building; identity.

Bu çalışma Yıldız Teknik Üniversitesi'nde 2014 yılında yayınlanan "Kent Kimliğinde İbadet Yapılarının Yeri ve Önemi: Antakya Örneği" isimli yüksek lisans tez çalışmasından geliştirilerek üretilmiştir.

Geliş tarihi: 07.05.2016 Kabul tarihi: 19.06.2017
Online yayımlanma tarihi: 17.08.2017
İletişim: Melisa Diker.
e-posta: diker melisa@gmail.com

TMMOB
Şehir Plancıları Odası

Giriş

Kimlik, herhangi bir nesneyi belirlemeye yarayan özelliklerin bütünü olarak tanımlanırken, bir nesneyi diğer nesneden ayırtan; onu özgün kılan, ayırt edici özellikleri de ifade etmektedir (TDK, 2014). Güvenç'e göre kimlik, kişilerin grupların toplum veya toplulukların "kimsiniz, kimlersiniz?" sorusuna verdikleri yanıt ya da yanıtlardır. Bu yanıtlara yani kimlerden olduğunun bilincine kimlere karşı olduğunun bilgisi ile varılmaktadır (Güvenç, 1993). İnsanbilimci Levi-Strauss, bu evrensel gerçeği "Ötekilere karşı ben" ilkesi ile dile getirmektedir (Güvenç, 1993).

Kentin kimliğini ise bir kentin diğer kentlerden farklılaştığı noktalar belirlemektedir. Yani, kentin; coğrafi yapısı, mimarisi, kültürel düzeyi, yaşam biçimi, gelenekleri gibi pek çok niteliğinin bir karışımı olarak ortaya çıkan özgün yanı kentin kimliğini tarif edebilir. Lynch kent kimliğini kısaca 'tekillik' ile ifade etmektedir (Lynch, 1973).

Bu noktada mekânsal kimlik insanların yaşadıkları, önemli olduğunu düşündükleri yerler ile kurdukları ilişkileri içermektedir (Seamon, D., 2014). Bu bağlamda kent-insan etkileşiminde kent kimliği ele alındığında, insanın kente biçtiği anlam, kentte gerçekleştirilen aktiviteler, kentin fiziksel ve kültürel yapısı gibi bileşenlerinin tümünün kent kimliğini oluşturduğu söylenebilir.

Bu çalışmada kent kimliğini oluşturan kültürel değerlerden 'inanç' kavramının mekânsal yansımaları olan ibadet yapıları ele alınmaktadır. Birer işaret ögesi olan ibadet yapılarının, algılanma düzeylerinin saptanmasının yanı sıra bunların kent kimliğindeki etkileri de anlaşılmaya çalışılmıştır.

Çalışmada Antakya'daki inanç çeşitliliği ve hoşgörü kavramından yola çıkarak, kent için önem taşıyan, dokuz adet ibadet yapısı üzerinde mekânsal analiz ve anket yöntemleri ile değerlendirme yapılmış, yapıların kentin kimliği ile ilişkilerine ve algılanmalarına yönelik çıkarımlarda bulunulmuştur.

Kent Kimliği

Birbirinden coğrafi özelliklerinin yanı sıra kültür, gelenekler, yaşam biçimi, ekonomik faaliyet alanları gibi pek çok konuda farklılaşan kentlerin, bu farklılıklara dayalı kimlikleri söz konusudur. Kent kimliği, uzun bir zaman dilimi içinde biçimlenir ve kentin coğrafi içeriği, mimarisi, kültürel düzeyi, yerel gelenekleri, yaşam biçimi, niteliklerin karışımı kente biçim vermektedir (alıntılayan: Önem ve Kılıçaslan, 2005, aktaran: Suher, 1995). Çeşitli kültürde ve sosyal yapıdaki insanların bir arada bulunmasını sağlayan kentler, sosyal anlamda da birbirinden farklı özelliklere sahiptir. Bu noktada kent kimliği kentlerin her konudaki farklı niteliklerini ortaya koyan önemli araçlardan biridir. Kentte yaşayan insanların kent ile kurduğu ilişkiler ve işlevsel ihtiyaçları da kent kimliğini etkilemektedir (Ujang,

2009). Kent kimliğini biçimlendiren başka bir unsur, toplumda bireylerin, birikimleri, deneyimleri, düşünceleri, davranışları, gelenekleri, inançlarıdır (Es, 2007). Dolayısıyla kentin fiziki yerleşimine ek olarak o kentte yaşayan toplumların sosyal yapısı kent kimliğini oluşturmaktadır.

Uzun tarihsel geçmişi olan kentlerde zamanın değişik katmanlarının üst üste birikmesiyle oluşmuş bir kimlikten söz edilmektedir (Tekeli, 1991). Lewicka (2008), bir yere aidiyet hissedilmesinde ve duygusal bağ kurulmasında, oranın ve orada yaşayan insanların geçmişini bilmenin önemli olduğunu ifade etmektedir. Kentin tarihinin bilinmesi, kentle ilişki kurulmasını kolaylaştırmakta ve kentin sahiplenilmesini sağlamaktadır. Güvenç (1991), kentin kimliğinin geçmişten geleceğe bir süreklilik olarak algılanması gerektiğini ifade ederek kimlik-tarih etkileşiminin önemini vurgulamaktadır. Sonuçta kentsel mekânın farklı dönemlerde farklı uygarlıklar ve olaylar tarafından şekillenmesi, kentin kimliğini oluşturmaktadır.

Pocock ve Hudson (1978), kentin hayal edilmesi ve kimliğinin oluşması için, görsel önemin ve mimari detayların yetmeyeceğini, kente anlam yüklemek ve kentle duygusal bağ oluşturmaya gerekli olduğunu ifade etmektedir (Cheshmehzangi, 2014). Dolayısıyla kentin sevilip sahiplenilmesi ve kentte aidiyet hissedilmesi kentin kimliğini tanımlamada ve korumada önemlidir.

Kent kimliği hakkında araştırmalar yapmış olan Relph (1976), kentin kimliğini oluşturan üç bileşenden söz etmektedir: Fiziksel Yerleşim, Aktivite ve Anlam. Fiziksel yerleşimin alt bileşenleri; yerleşim dokusu, peyzajın/siluetin fiziksel özellikleri, yapılar, iklim, topoğrafyadır. Kentin jeolojik yapısı, bitki örtüsü, su yüzeyleri ile ilişkisi fiziksel yerleşime dâhil edilebilir. Fiziksel yerleşim doğrudan peyzajı deneyimleme ile aktiviteler ise yerleşmedeki sosyal hareketler ve yerleşmenin tarihçesi ile ilişkilidir. Ayrıca yerleşmede yaşayan insanların sosyo-demografik, kültürel, ekonomik özellikleri kentteki aktiviteler hakkında ipucu sağlamaktadır. Anlam ise kişiden kişiye, beklentiye, kültürel özelliklere, ihtiyaçlara göre değişebilmektedir.

Ünügür ve Beyhan (2005) kent kimliğini etkileyen unsurları genel olarak sınıflandırmıştır. Buna göre kentsel kimlik, çevresel kimlik ve toplumsal kimlik başlıklarında incelenmektedir. Çevrenin dış görünüşü kentleri birbirinden farklılaştırdığından dolayı kent kimliğinde etkilidir. Çevresel kimlik, kentlerin sahip olduğu doğal özellikleri (konum, iklim, jeolojik yapı, topoğrafya, bitki örtüsü) ve yapma çevre özelliklerini içermektedir. Yapma çevre özellikleri yerleşme ölçeğinde ve sembol olmuş elmanlar ölçeğinde olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Yerleşme ölçeğinde yapma çevre özellikleri; binalar, yollar, meydanlar, açık alanlar, yeşil alanlar ve donatıların tümünün oluşturduğu kentsel dokuların bütününden oluşmaktadır. Sembol olmuş yapma çevre elemanları, kentte simgesel özelliği ile bir referans olan, bellekte kolaylıkla yer eden yapılardır. Kentte uzak

mesafelerden de görülebilen bu yapılar, Lynch'in (1973) ifade ettiği biçimi ile işaret öğeleridir. Toplumsal kimlik ise sosyo-kültürel (kültürel, tarihsel, demografik, vb.), sosyo-ekonomik ve psikolojik özellikleri incelemektedir.

Kentlerin kültürel ve ekonomik özellikleri toplumsal kimliğin bir parçasıdır. Kentlerdeki kültürel ritüellerin kentlerle özdeşleştiği pek çok örnek söz konusudur; örneğin Rio de Janerio; karnavalları, Edirne Kırkpınar yağlı güreşleri ile anılmaktadır. Kentte üretimi gerçekleşen ürünler de kentlerin tanınmasına katkıda bulunmaktadır: İznik çini, Antep ise gastroloji ile anılan kentlerdir.

Toplumsal kimliğin diğer bileşeni psikolojik kimliktir. Kentin psikolojik kimliği, insanların o kent hakkında düşündüklerinden oluşmaktadır; örneğin bu çalışmaya konu edilen Antakya, dinlerin ve kültürlerin kardeş olduğu bir kent olarak bilinmekte ve çalışmanın çıkış noktasını da bu anlayış oluşturmaktadır.

Çevresel ve toplumsal kimlik bileşenlerinin yanı sıra, kent kimliğini tanımlarken değinilmesi gereken önemli bir konu da kent imgesidir. Kent imgesi ile kent kimliği sıklıkla birbirine karıştırılan kavramlardır. Bu nedenle aşağıda kent imgesi ve kimliği ilişkisi ele alınmaktadır.

Kent İmgesi ve Kimliği

Kimlik ile imge özdeş değildir. İmge varlığın dışardan algılanması, kimlik ise varlığın kendi kendini tanımlamasıdır (Güvenç, 1993). Aydınli'ya göre (1993) imge, zihinde canlandırılan, yeniden üretilen herhangi bir şeyin benzeri, sureti olarak tanımlanmaktadır. Boulding (1961), imgeyi; duyuların, deneyimlerin, anıların ve davranışların ürünü olan zihinsel bir resim olarak ifade etmektedir (Relph, 1976). Kent imgesi bireyin dış dünyayı zihninde genelleştirdiği bir resimdir. Edinilmiş bilgiyi yorumlamak ve hareketi yönlendirmek için kullanılan kent imgesi, anlık duygular ve geçmiş deneyimlerin bir ürünüdür. (Lynch, 1973). Kentin kimliği ise kentte yaşayanların kentte buldukları değerler ve amaçlar kümesinden, kentte yüklenen idealleştirmeden oluşmaktadır (Tekeli, 2011). Bir kentin kimliği dendiğinde o kentin imgesi zihinde canlandırılırken, kentteki aktiviteler, kentte yaşayan toplum yapısı ve kentin insanlar için taşıdığı anlam da göz önünde bulundurulmaktadır. Yani, kentin kimliği kentin imgesini kapsamaktadır. Kent imgesi ise kentte hatırlanan öğelerden oluşan ve kent kimliğini tamamlayan bir kavramdır. Kent dokusunda belirgin olarak ortaya çıkıp akılda kalan, kentsel imgede, kentsel kimlikte baskın yeri olan ve çalışmanın ana konusunu oluşturan bir araç da işaret öğeleridir.

İşaret Öğeleri

İşaret öğeleri fiziksel çevrede dikkat çeken, algılanan ve kentin kimliğini tanımlaya yardımcı bir araçtır. Lynch'in (1973) landmark olarak adlandırdığı "işaret öğesi" terimi Türkçeye farklı

şekillerde çevrilmiştir. Bu tanımlardan bazıları, çevreye ilişkin belirgin işaretler (Can ve Karakaş, 2005), vurgu ya da referans noktaları (Erdönmez ve Akı, 2005) olarak ifade edilebilir.

Bu çalışmada "landmark" teriminin Türkçe karşılığı olarak, "işaret öğesi" (Erkan, 2002; Erkan, 2006) ifadesi kullanılmıştır. İşaret öğeleri, noktasal referans oluşturan, kolay tanımlanabilen oluşumlardır (Lynch, 1973). Bu yapıların en önemli fiziksel karakteristiği, bağlam içerisinde kolayca hatırlanan, eşsiz birer öğe olmalarıdır (Lynch, 1973).

İşaret öğeleri aynı zamanda yerleşmenin tanımlanmasında, referans oluşturulmasında ve kişilerin daha sonra o yerleşmeyi anımsamalarında önemli rol oynamaktadır (Madran, 2001). Kız Kulesi deyince İstanbul, Anıtkabir deyince Ankara şehirlerinin hatırlanması işaret öğelerinin kentle ilişkisini ifade etmektedir. Kentlerin işaret öğeleri ile hatırlanmasının bir nedeni bireylerde uyandırdığı aidiyet duygusudur. Kentte aidiyet duygusunun; işaret öğelerinin, bölgesel kimliği yansıtan bir değer taşıması ve herkes tarafından tanınması ile ilgili olduğu düşünülmektedir (Beattie, 1990). İşaret öğeleri, "bizim kentimiz" düşüncesinin oluşmasında etken olan, kente karakter veren, dolayısıyla kentin sevilip, benimsenmesini sağlayan kentsel elemanlardır (Erkan, 2002).

Appleyard (1969), yaptığı araştırmalar sonucunda insanların binaları ya da yerleri hatırlamasında dört unsura ilişkin varsayımında bulunmuştur. Bunlar; fiziksel yapısının eşsiz olması (imaj oluşturabilme), gezerken görülebilir olması, kişisel aktivitelere olanak vermesi, toplumdaki kültürel önemi'dir.

Fiziksel yapı; biçim, boyut, yüzey, kalite ve işaretler gibi değişkenleri içermektedir. Görülebilirlik ise, bakış yönündeki engeller, bakış noktasına olan uzaklık gibi etkenlerle bağlantılıdır. Yapının kullanım yoğunluğu, eşsizliği (kullanımda tek olması), sembolizmi, kültürel önemi açısından değerlendirilmektedir (Appleyard, 1969).

İşaret öğelerinin kolay tanınmasında belirli bir biçime sahip olması, arka planla tezat oluşturmaları ve mekânsal konumu ile öne çıkması önemlidir (Lynch, 1973). Pek çok noktadan görülebilen bir konumda olan işaret öğesinin algılanabilirliği de yüksek olmaktadır (Moon vd, 2010).

Kim (2002), işaret öğesini tarih, kültür, boyut, görsel biçim, konum, eşsizlik gibi özellikleri sınıflandırarak tanımlamıştır. Özellikle boyut ve görsel biçim en etkileyici unsurlardır. Boyutta hacim, yükseklik ve ölçek önemli iken, görsel biçimde görsel eşsizlik önemlidir (Moon vd, 2010).

Kentte yönlendirici bir işleve sahip olan işaret öğesi, global ve lokal olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Kentsel (global) işaret öğeleri (dağın zirvesi, kule, vs.), uzaktan rahatlıkla görülebil-

Şekil 1. Ostuni, kentlerinde ibadet yapıları-kent ilişkisi (Rapoport, 1990).

diklerinden, ziyaretçilerin kent içindeki hareketlerinde yer değiştirildikçe, yön tayin edilmesinde etkin olarak kullanılmaktadır. Yerel (lokal) işaret öğeleri (bir ev, sokak köşesi, kent mobilyası, vs.) ise yalnızca yakın mesafelerden görülebilmekte, ancak mekana kimlik verme ve adres bulmada etkili olmaktadır. (Steck and Malot, 2000). Çalışmanın gerçekleştirdiği dokuz ibadet yapısı içinde global ve lokal niteliklerdeki ibadet yapıları bulunmaktadır.

Kent Kimliğinde İşaret Ögesi Olarak İbadet Yapıları

İbadet yapıları, maddi ve manevi hayatı bir çatı altında birleştirmektedir. Alexander (1977), ibadet yapılarının hem kutsal olduğunu hem de insan hayatında önemli bir geçit kapısı (doğum, ölüm, evlilik, vb.) oluşturduğunu ifade etmektedir. Dolayısıyla ibadet yapıları; insanları önemli zamanlarda bir araya getiren, topluluk bilincini güçlendiren, insanları sosyalleştiren mekânlardır.

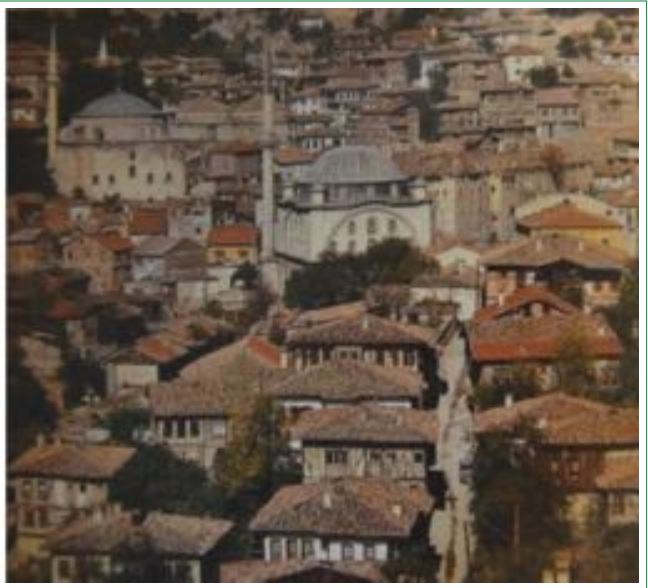
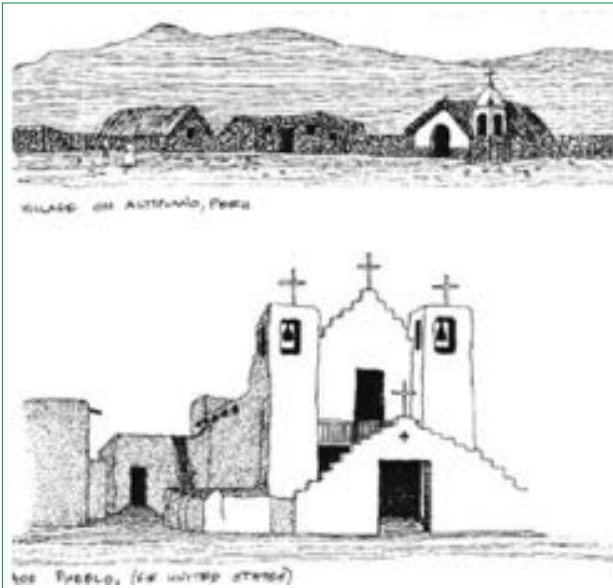
Bu durumda her kent, yaşayanlarının inancını yansıtan ibadet yapılarına sahiptir. Keleş'e (2012) göre toplulukların değer sistemleri, insan yaşamının türlü yönlerini etkilemiştir ve bu gerçek İslam kentinde minareler, Katolik kentlerinde katedraler ile anlamını bulmuştur. İnsanları buluşturan önemli kamusal alanlardan biri olan ibadet yapıları biçim-boyut farklılıkları nedeniyle kent dokusunda da belirgin işaret öğelerindendir.

İbadet yapıları, kent dokusunu oluşturan yapıların çoğunluğundan farklılaşarak dikkat çekmektedir. Örneğin genel dokusunda beyaz kireç badanası olan Ostuni (İtalya) şehrinde, kiliseler farklı malzeme ve renk kullanılarak silüette ortaya çıkarılmıştır. Buna ek olarak kiliselerin boyutları diğer yapı boyutlarına göre büyük olmakta ve kentin diğer yapılarına göre yüksek bir noktada konumlanmaktadır. Biçimleri ise çevredeki yapılara göre kubbeleri ve çan kuleleri ile farklılaşmaktadır (Şekil 1).

Rapoport (1990), "The Meaning of the Built Environment" adlı kitabında yapı çevrenin okunması hakkında bilgiler verirken doku içinde işaret öğeleri olarak kiliseleri farklı kılan özelliklerini sıralamaktadır. Küçük bir çan kulesi, kemerli bir kapı gibi elemanların yanı sıra yapıyı çevreleyen bir duvar ve giriş kapısı, malzemede farklılıklar, kümelenmiş bir grup yapının içinde bağımsız duran kilise'nin özellikli bir yapı olduğunu anlatmaktadır.

Aynı şekilde, geleneksel kent dokusunun içinde camiler biçim olarak kubbe ve minaresi, kimi zaman yükseklik olarak çevre yapılardan farklılaşması ile dikkat çekmekte ve işaret öğesi olarak algılanmaktadır (Şekil 2).

İbadet yapılarının kültürden kültüre değişik biçimlerde farklı detayları olabileceğini ifade eden Alexander'a göre bu yapılar-

Şekil 2. Solda Peruvian Altiplano, Taos Pueblo kentleri (Rapoport, 1990) ile sağda Safranbolu kenti ve ibadet yapıları ilişkisi (Günay, 1998).

da temel olan ve değişmeyen şey, yapıya zor ve kademeli bir şekilde ulaşmaktır. İbadet yapılarında erişim katmanları, bekleme alanları bulunmaktadır. (Alexander, 1977). Kent dokusunda ibadet yapılarına erişmek için bazen bir avludan geçilmesi (kamusal-yarı kamusal ayrımı), geçmiş alanlarının mekânın içinde de kademelenmesi bu duruma örnek verilebilir. Antakya'da gerçekleştirilen bu çalışmada, incelenen ibadet yapılarına taç ya da ferforje bir kapıdan girilmekte ve genelde içinde ağaçların bulunduğu avluya ulaşılmaktadır. Genellikle taş döşemesi olan avlunun içinde kot farklılıkları bulunmakta ve yüksek kottan ibadet yapısına erişilmektedir. Yapıların çevresinde olduğu gibi içinde de kademeler bulunmaktadır.

Özetle, ibadet yapıları kenti oluşturan dokuların içinde farklı malzeme, çatı biçimi ve örtüsü (kubbe, saçak vb.), yapı biçimleri (çan kulesi, minare, semboller, vb.), boyut, konum (açılı vb.), kademeli ulaşım gibi faktörlerle kentin algılanmasında egemen yapı olarak öne çıkmaktadır.

Materyal ve Yöntem

Öncelikle yapılan literatür araştırması kapsamında “kimlik, imge, işaret öğeleri, ibadet yapıları” kavramları ile ilgili tezler, makaleler, kitaplar incelenmiştir. Sonrasında Antakya'nın tarihi, sosyo-kültürel yapısını anlamak ve Antakya'da ibadet yapılarının özelliklerini incelemek için yerleşmenin tarihi araştırılmıştır.

Bunun devamında ise ele alınacak ibadet yapılarının seçimini yapabilmek amacıyla kentsel mekânda incelemelerde bulunulmuş, ibadet yapılarının seçiminden sonra gözlem, tespit ve belgeleme çalışmaları paralel yürütülmüştür.

Gözlem, tespit, belgeleme çalışmalarında uzman görüşüne dayalı olarak ibadet yapılarının kent dokusu içerisinde kentsel ölçekte fark edilebilirliği araştırılmıştır. Bu çalışmalardan sonra Antakya'da 100 kişiye anket uygulanmış ve ibadet yapılarının algılanabilirliği incelenmiştir. Gözlemler sonucunda elde edilen veriler, gerçekleştirilen anketten elde edilen sonuçlar ile sınanmıştır. Bu bağlamda verilerin birbirini desteklediği ve ayrıştığı konular belgelenmiştir.

Anket ve gözlem verilerini destekleyebilmek, ibadet yapıları hakkında derinlemesine bilgi sahibi olmak amacıyla Antakya'daki dinler ile ilgili 2013 yılında din adamları¹ ile kişisel görüşmeler yapılmıştır.

Gözlem-Tespit ve Belgeleme çalışmaları

Tezden üretilen bu çalışma uzun bir araştırma sürecini kapsadığından dolayı alana birden çok kez gidilmiştir. Alan çalışması,

Antakya'da 2012 yılı (Ekim, Aralık ayları), 2013 yılı (Aralık ayı), 2014 yılı (Ocak, Şubat, Eylül ayları) olmak üzere gerçekleştirilmiş, ibadet yapıları ve yakın çevresi gözlemlenerek fotoğraflanmıştır.

Antakya Belediyesi'nden alınan hâl-i hazır harita üzerinde belirlenen çalışma sınırı dâhilindeki kiliseler, camiler ve sinagog işaretlenmiştir. Antakya'nın tarihi-kentsel sit alanından seçilen bir sinagog, üç kilise, beş cami yapısı inceleme kapsamına dâhil edilmiştir. Bu yapılar, sinagog, şehir dışında kalan St. Pierre hariç tüm kilise yapıları ve sit alanında kalıp kilise ve sinagoga yakın konumlanan cami yapılarıdır. Seçilen yapılar plan düzleminde 150² metrelik yakın çevresiyle birlikte ele alınmış ve yapıların konum, biçim, boyut, malzeme değişkenleri ile kent mekânındaki yakın çevre ilişkileri ve algılanabilirliği incelenmiştir. Konum, biçim, boyut, malzeme parametreleri belirlenirken; kent dokusunda işaret öğelerinin algılanmasını sağlayan farklılıklar ve yapıların hatırlanmasında etkili olan fiziksel özellikler etkili olmuştur.

Bu çalışmalar ile ibadet yapılarının işaret ögesi olma niteliklerini ve bu niteliklerinin kent kimliği üzerindeki etkilerini saptamak amaçlanmıştır. Elde edilen saptamalar çizimler ve çizelgeler yardımıyla sunulmaktadır.

Anket

Antakya'da kent kimliğini etkileyen unsurların saptanması amacıyla, belirli noktalarda (Kurtuluş Caddesi, Hürriyet Caddesi, Ulu Cami önü, Uzun Çarşı), rastgele seçilen 50 adet yerli kullanıcıya ve karşılaştırma yapabilmek için de 50 adet Antakya'ya iş veya gezmek için gelmiş, Antakya dışında yaşayan turistlere ve ziyaretçilere anket uygulanmıştır. Anket formunun hazırlanmasında Appleyard'ın³ (1969) çalışmasındaki anket sorularından yararlanılmıştır. Ankette üç soru sorulmuştur. Bunlardan ilki olan “Antakya deyince aklınıza gelen ilk üç şey nedir?” sorusu ile Antakya'nın kimlik bileşenlerinin saptanması hedeflenmiştir. İkinci olan “Antakya'da bilinen ibadet yapıları” sorusu ise Antakya'da öne çıkan ibadet yapılarını belirlemeyi amaçlamaktadır. Üçüncü soruda listedeki ibadet yapılarının, katılımcıya gösterilen haritada yerinin işaretlenmesi istenmiştir ve böylece ibadet yapılarının algılanabilirlik oranları saptanmaya çalışılmıştır.

Antakya Kent Kimliği

Antakya, Akdeniz Bölgesi'nin doğu ucunda, denizden yüksekliği yaklaşık 80 m. olan ve kıyıdan 22 km. kadar içerde bulunan bir kenttir (Demir, 1996). Kentin ortasından geçen Asi Nehri, kenti eski ve yeni kent olmak üzere ikiye ayırmaktadır. An-

¹ Sinagog, Ortodoks ve Katolik Kilisesi ziyaret edilmiş olup, buradaki din adamları ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

² İbadet yapıları 150 m'lik yarıçapa sahip bir alanda yakın çevresi ile birlikte değerlendirilmiştir. Bunun nedeni ibadet yapılarının minare ya da çan kulesinden yapılan duvarların 150 metrelik alanda etkili olduğu saptanması temel alınmıştır (Aru, 1998).

³ Appleyard, D. (1969) “Why Buildings Are Known: A Predictive Tool for Architects and Planners” çalışmasındaki anket soruları.

Tablo 1. Halep Vilayet Salnamesine göre 19. yüzyıl, 20. yüzyılın başı ve günümüzdeki nüfusun etnik dağılımı (Yurt Ansiklopedisi, 1982)

Dinlere göre yaşayan nüfus	Dinler	1891	1897	1914	2014
	Yahudi	221	252	357	45
	Hristiyan	5.750	6.496	12.125	1300
	Müslüman	54.423	60.038	78.054	346.629

2014 yılına ait veriler kişisel görüşmeler sonucu elde edilmiştir.

takya Kenti, Habibi Neccar Dağı yamaçlarında ve dağ ile Ası Nehri arasındaki düz ovada yerleşim göstermektedir.

Akdeniz ikliminin etkisinde olan Antakya'da kışlar ılık ve bol yağışlı, yazlar sıcak ve kurak geçer. Kentin Antik Çağ'daki planı, sokakların hâkim rüzgârı alacak şekilde güneybatı-kuzeydoğu yönünde konumlandığını göstermektedir (Demir, 1996).

Antakya, 2300 yıl önce Yahudilerin yerleştiği bir kent iken Helen, Roma, Bizans, Haçlılar Dönemlerinde Paganlık ve sonrasında Hristiyanlık dininin odağı, Arap, Selçuklu, Memlük ve Osmanlı Dönemlerinde İslamiyet'in hâkim olduğu bir kent olmuştur. Antakya'da Yahudiler, Hristiyanlar, Müslümanlar bir arada yaşamakta, Sünni - Alevi, Katolik - Ortodoks gibi etnik olarak farklı inançlar birlikte barınmaktadır.

Antakya; Yahudiler, Hristiyanlar, Müslümanlar için önemli bir kenttir. Kudüs'ten ayrılan Yahudilerin, Anadolu'da ilk olarak Antakya'ya yerleşmiş olması Antakya'yı onlar için önemli kılmaktadır. Dünyanın ilk kilisesi kabul edilen St. Pierre Kilisesi'nin ve yine Anadolu'daki ilk cami kabul edilen Habibi Neccar Camii'nin Antakya'da bulunması, Antakya'yı hem Hristiyanlar hem Müslümanlar için önemli ve değerli bir merkez haline getirmektedir.

Farklı inançların geçmişten bugüne bir arada yaşaması, Antakya'nın çok kültürlü bir kent olarak tanınmasını sağlamaktadır. 1891–1897–1914 yıllarında Halep Vilayet Salnamesine göre yapılan sayımlarda farklı dine mensup insanların Antakya'da yaşamış olduğu anlaşılmaktadır (Tablo 1). Bu da çok kültürlülüğün varlığını desteklemektedir.

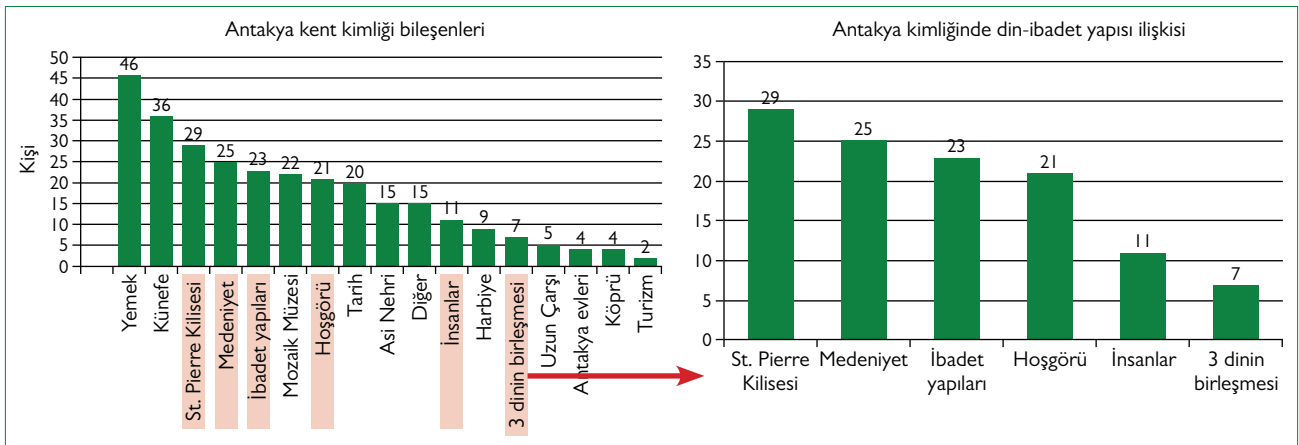
Antakya'da yaşayan farklı dine mensup insanlar birbirleri ile arkadaş, dost, akraba, komşu olmuşlardır. Antakya'yı anlatan 'Ezan, Çan, Hazzan' isimli programda Hristiyan Sami Bey ve Müslüman Ata Bey'in arkadaşlığı, birbirlerini ötekileştirmeden sevmeleri bu duruma örnek gösterilebilir (Antakya: Ezan, Çan, Hazan). Antakya'da sosyal yaşam farklı inançların barış ortamında yaşanması ile devam etmektedir.

Antakya kent kimliği bileşenlerinin araştırıldığı ankette ilk sorunun cevaplarına göre, Antakya denilince ilk aklı gelenler yemek kültüründen sonra St. Pierre Kilisesi (%29), medeniyet (%25), ibadet yapıları (%23), hoşgörü (%21), Antakya insanların sıcakkanlı olması (%11) ve 3 dinin birleşmesi (%7) gibi kavramlardır (Şekil 3).

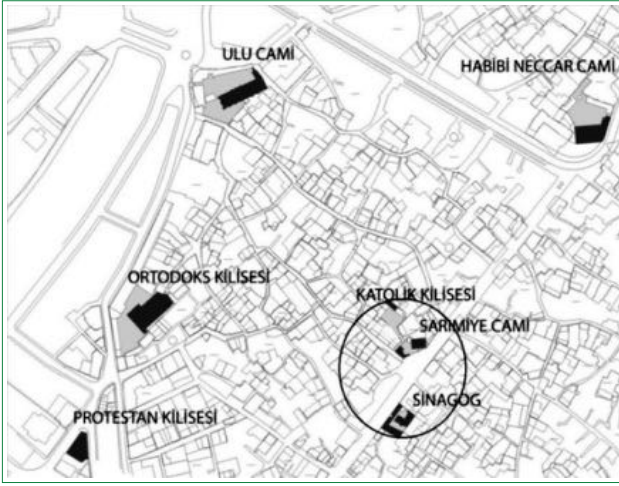
Antakya'nın anketler sonucu ortaya çıkan "üç dinin birleşme noktası" olduğu kavramını, fiziki mekânda somut olarak kanıtlayan bir özellik, farklı inançlara ait ibadet yapılarının bir arada konumlanmasıdır. Antakya'da Katolik Kilisesi, Sarıme Camisi ve Sinagog birbirine çok yakın mesafelerde (yaklaşık 60 metrelik yarıçapa sahip bir alanın içinde) yer almaktadır (Şekil 4).

Antakya'nın dinlerin buluşma noktası olarak bilinmesini kentin silüetini oluşturan ibadet yapıları da desteklemektedir. Katolik Kilisesi'nin çan kulesinin ve Sarıme Camisi'nin minaresinin bir arada görüntülenmesi bu duruma örnek gösterilebilir (Şekil 5).

Antakya'da bilinen/tanınan ibadet yapılarının saptandığı, anketin ikinci sorusuna verilen yanıtlara göre, Habibi Neccar Camii (%88), Ortodoks Kilisesi (%60), St. Pierre Kilisesi⁴ (%54), Ulu

Şekil 3. Anket sonuçlarına göre Antakya denilince aklı gelen öğeler ve bunların içinde ibadet yapılarının oranları.

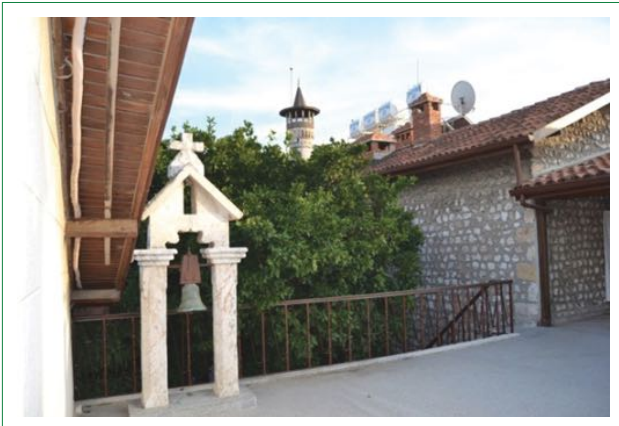

Şekil 4. Antakya'da kilise, sinagog, cami konumu.

Camii (%54), Katolik Kilisesi (%46), Sinagog (%15), Protestan Kilisesi (%13), ziyaretler⁵ (türbeler) (%10), Sarımiye Camii (%5) bilinen yapılardır (Şekil 6).

Yapılan ankette adı geçen ibadet yapılarına ek olarak Nacip Camii ve Affan Camii; inceleme alanının içinde kaldığından, diğer ibadet yapılarına yakın ve ilgi çekici konumlarından dolayı araştırmaya dâhil edilmiştir. Bunun sonucunda farklı ibadet yapılarının kentle fiziki ilişkilerini görmek açısından mevcut üç kilise, bir sinagog ve camiler (ikisi kent, üçü mahalle camisi) yani Antakya'nın geleneksel dokusunun güneybatı bölgesi inceleme kapsamında ele alınmıştır (Şekil 7).

İnceleme alanında kalan ve farklı dönemlerde yapılmış olan bu ibadet yapıları, kentin tarihsel ve kültürel niteliklerini de barındırdığından dolayı kent kimliğinde ve hafızasında belirgin öğeler olarak tanınmaktadır.

Şekil 5. Antakya fotoğrafında kimlik göstergesi (Diker Arşivi, 2014).

Arap ve Memlük Dönemi'nde Ulu Cami ve Habibi Neccar Camisi'nin, 18. yy'da (Osmanlı Dönemi) Sarımiye Camisi ve Nacip Caminin, 19. yy'da (Osmanlı Dönemi) Affan Camisinin, Ortodoks ve Katolik Kilisesi'nin, Sinagog'un yapıldığı bilinmektedir. Eskiden Fransız elçilik binası olan Protestan Kilisesi ise 21. yy'da kilise olarak işlev görmeye başlamıştır.

Antakya'da İbadet Yapıları

Antakya kimliği için önemli olduğu saptanan ibadet yapıları konum, biçim, boyut, malzeme ve renk özelliklerine göre değerlendirilmiş, bu niteliklerin yapıların algılanmalarına etkileri incelenmiştir.

Konum

Konum; ibadet yapılarının plan düzleminde kent dokusundaki yerini anlamak amacıyla, parseli içindeki dolu-boş oranı, parsel içindeki yer seçimi, erişilebilirliği, sokakla ilişkisi gibi alt başlıklar yardımıyla incelenmiştir.

Sinagog ve Katolik Kilisesi hariç tüm ibadet yapıları, en az iki yolun kesiştiği düğüm noktalarında konumlanmaktadır. Dörtgen biçimlere sahip olan ibadet yapılarının hemen hemen hepsinde Antakya kent kimliğinin birer ögesi olan avlu (havuş), avlularda da portakal, limon ağacı başta olmak üzere çeşitli ağaç ve bitki türleri yer almaktadır. Sinagog, Ortodoks ve Katolik Kilisesi ile Ulu Camii giriş aldıkları yolun biçimini değiştirmeden konumlanmıştır. Habibi Neccar ve Sarımiye Camii, 1933-34 yıllarında Kurtuluş Caddesi genişletme çalışmalarından kaynaklanan yıkımlar nedeniyle yola taşmış, yol içe açılı konumlanmıştır. Sinagog, Katolik ve Protestan Kilisesi ile Sarımiye ve Nacip Camii tek kapıdan, diğer ibadet yapıları iki kapıdan giriş almaktadır. Ortodoks ve Protestan Kilisesi, yoldan yaklaşık bir metrelik yüksek kote yerleşmişken, diğer ibadet yapıları yol kotunda yerleşmiştir.

Özetle, Sinagog, Katolik-Ortodoks Kilisesi, Ulu ve Nacip Camii parseli çevreleyen duvarlar nedeniyle sokaktan tam fark edilmezken, Habibi Neccar, Affan, Sarımiye Camii ve Protestan Kilisesi düğüm noktalarında yer alıp, yola açılı konumlarından ötürü fark edilmektedir (Şekil 8).

Biçim

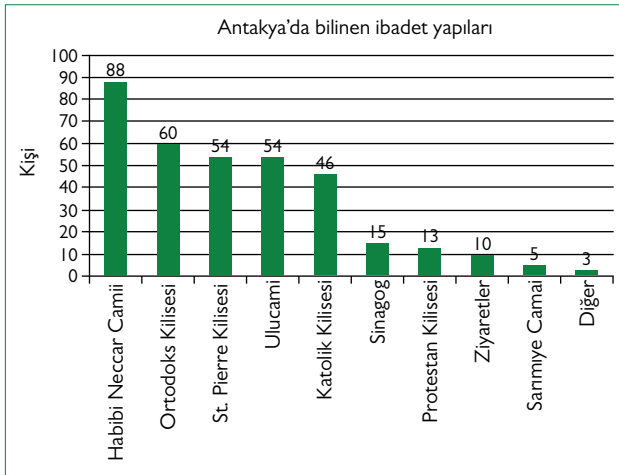
Biçim; ibadet yapılarının, biçimsel özelliklerine bağlı olarak, içinde bulundukları dokudan farklılıkları araştırılmıştır.

Genel olarak ibadet yapıları öncelikle minare ve çan kuleleri ile dokuyu oluşturan diğer yapılardan farklı özellik göstermektedir. Çalışma alanında camilerin minareleri de birbirinden

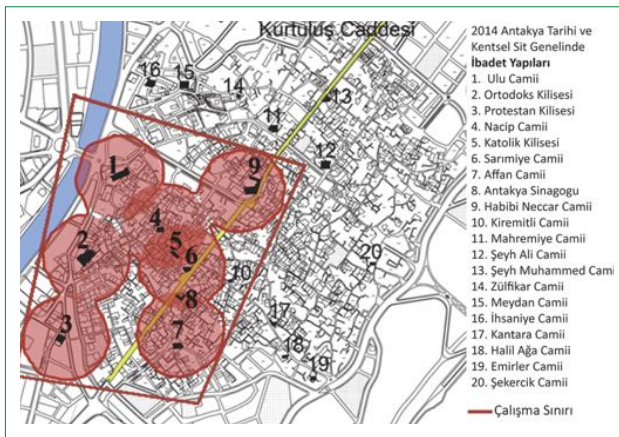
⁴ St. Pierre Kilisesi; Dünyanın ilk bilinen mağara kilisesi ve Hristiyanlığın hac merkezi olduğu için Antakya kimliğinde önemli bir yere sahiptir. Hac/Silpius dağının içinde bulunan mağara kilise, diğer incelenen yapılardan uzak ve farklı bir konumda bulunduğundan dolayı çalışmanın kapsamı dışında bırakılmıştır.

⁵ Ziyaretler, sayıca fazla olduğundan dolayı çalışmanın kapsamı dışında bırakılmıştır.

Şekil 6. Anket sonuçlarına göre Antakya'da ibadet yapılarının bilinirliği.

Şekil 7. Antakya'da tarihi kentsel sit alanındaki ibadet yapıları* ve çalışma sınırı.
*Kiremitli Camii, çalışma sınırının içinde kalsa da, ona benzer yapıda camiler incelenmiş olduğundan dolayı araştırma kapsamına girmemiştir.

farklı biçimlere sahiptir. Habibi Neccar, Sarımiye, Nacip Camii, iklimsel özellikler ile şekillenen, Antakya'ya özgü yarı açık ahşap şerefeli minareye sahipken Affan ve Ulu Camii'nin düz minaresi bulunmaktadır.

İbadet yapıları girişleri ile de dokudan ve birbirlerinden farklı özellikler göstermektedir. Sinagog, Ortodoks ve Katolik Kilisesi, Nacip Camii, Antakya'da sıkça rastlanan kabaltı⁶ yapısının altındaki kemerli bir kapıdan giriş almaktadır. Affan Camii kemerli bir kapıdan, Protestan Kilisesi düz bir kapıdan, Sarımiye, Habibi Neccar ve Ulu Camii ise kemerli taş kapıdan giriş almaktadır.

Habibi Neccar Camii'nin ve Ortodoks Kilisesi'nin incelenen diğer ibadet yapılarından farklı olarak kubbeleri bulunmaktadır. Ortodoks Kilisesi'ndeki kubbe ve çan kulesi, güneydeki sokaktan ve üst kotlardan fark edilirken, Habibi Neccar

Camii'nin kubbesi ve minaresi hemen hemen her noktadan fark edilmektedir.

Katolik Kilisesi'nin eski işlevi bir konak iken, Protestan Kilisesi'nin eski işlevi Fransız Elçilik binasıdır. Sinagog ise eski bir Yahudi Konağı'ndan dönüştürülmüş ve restore edilmiştir (Cannudioğlu, 2013). Bu nedenle bu yapıların ibadet yapıları olarak ayırt edici bir biçimi yoktur. Protestan Kilisesi'nin üzerinde bulunan haç buranın dini bir yapı olduğunu ifade etmekte, aynı şekilde Katolik Kilisesi ve Sinagog'ta da kapının üstünde ve yanında tabela, dini sembol yer almaktadır.

İbadet yapılarının biçimlerine bakılınca Sinagog ve Katolik Kilisesi'nin dikkat çekmediği, diğer ibadet yapılarının kubbe, minare, çan kulesi, kapılardaki biçimsel değişimler ile fark edildiği söylenebilir (Şekil 9).

Boyut

Boyut; ibadet yapılarının sokak ve insan ile ilişkisini anlamak için kesitler yardımıyla incelenmiştir. Kesit alınan yerler Şekil 8'de gösterilmiştir.

Cami yapıları yüksek minareleri sayesinde, kent dokusu içinde görülüp algılanabilmektedir. Habibi Neccar ve Ulu Camii dışındaki diğer camiler mahalle camileri olduğundan çok fazla dikkat çekmemekte ve bu iki cami daha uzak noktalardan fark edilebilmektedir. Katolik-Ortodoks Kilisesi, Sinagog yapıları sokaktan sadece avlu kapıları ile gözükmemektedir ve çan kuleleri sokak düzleminden fark edilmemektedir. Ortodoks Kilisesi'nin çan kulesi ve kubbeleri güneydeki sokaklardan algılanabilmektedir. Protestan Kilisesi ise bulunduğu sokaktan yapısal özellikleri nedeniyle ibadet yapıları olarak fark edilememektedir.

Sinagog, Katolik Kilisesi, Nacip Camii'nin sokak cephesinde iki katlı yapılar yer almaktadır. Bu yapılar ile sokaktan ayrılan ibadet yapıları avlu içinde tek katlı ana yapıdan oluşmaktadır. İki katlı olan ibadet yapıları Ortodoks ve Protestan Kilisesi, Habibi Neccar, Sarımiye ve Ulu Camii'dir.

İncelenen ibadet yapılarından Sinagog ve Katolik Kilisesi boyutlarıyla çevredeki geleneksel doku içinde kolay ayırt edilemediğinden yerel işaret öğeleri olarak sınıflandırılabilir. Affan, Nacip, Sarımiye, Ulu Camii minare yükseklikleri ile doku içinde kolay algılanmaktadır. Ortodoks Kilisesi ve Habibi Neccar Camii ise yüksek kubbeleri ile en çok dikkat çeken ibadet yapıları olmaktadır (Şekil 9).

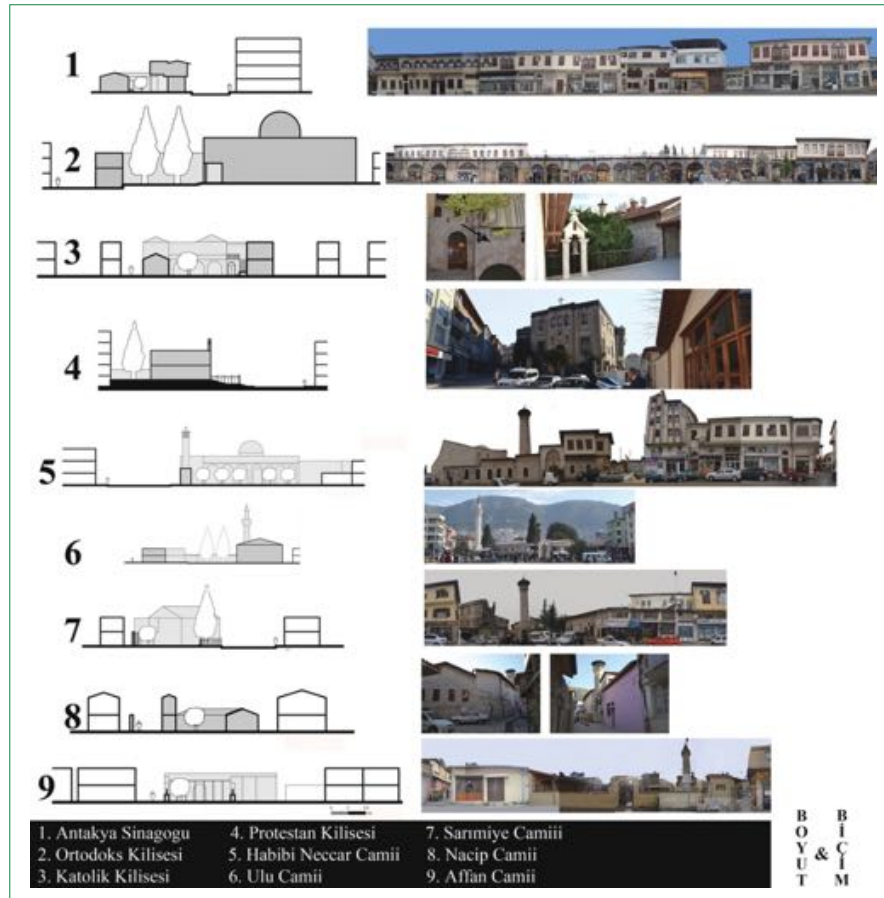
Malzeme ve Renk

Malzeme, kentsel doku içinde ibadet yapılarının algılanmasındaki diğer bir ölçüt olması sebebiyle incelenmiştir.

⁶ Kabaltı, Alioğlu'na göre (2000) sokak üstlerinde altta bir geçit bırakılarak yapılmış odalardır (Karagülle, 2009).

Şekil 9. Boyut ve Biçim açısından incelenen dokuz ibadet yapısı (kesit yerleri için bakınız: Şekil 8).

Protestan Kilisesi, analizlerde, önündeki boşluğu tanımlaması ve çevre yapılara göre yüksek olması ile dikkat çekerken, anket sonuçlarında ibadet işlevi ile tasarlanan bir yapı olmadığından dolayı az bilinmektedir. Sarımiye Camii'nin ise analizler sonucunda sık kullanılan bir aksta açılı konumlandığı, minaresi ile uzak noktalardan da fark edildiği için bilinmesi beklenmiş ancak anket sonuçları bunun aksini göstermiştir. Bu konuda caminin önündeki boşluğun araç otoparkı olarak kullanılmasının caminin algılanmasını olumsuz etkilediği düşünülmektedir.

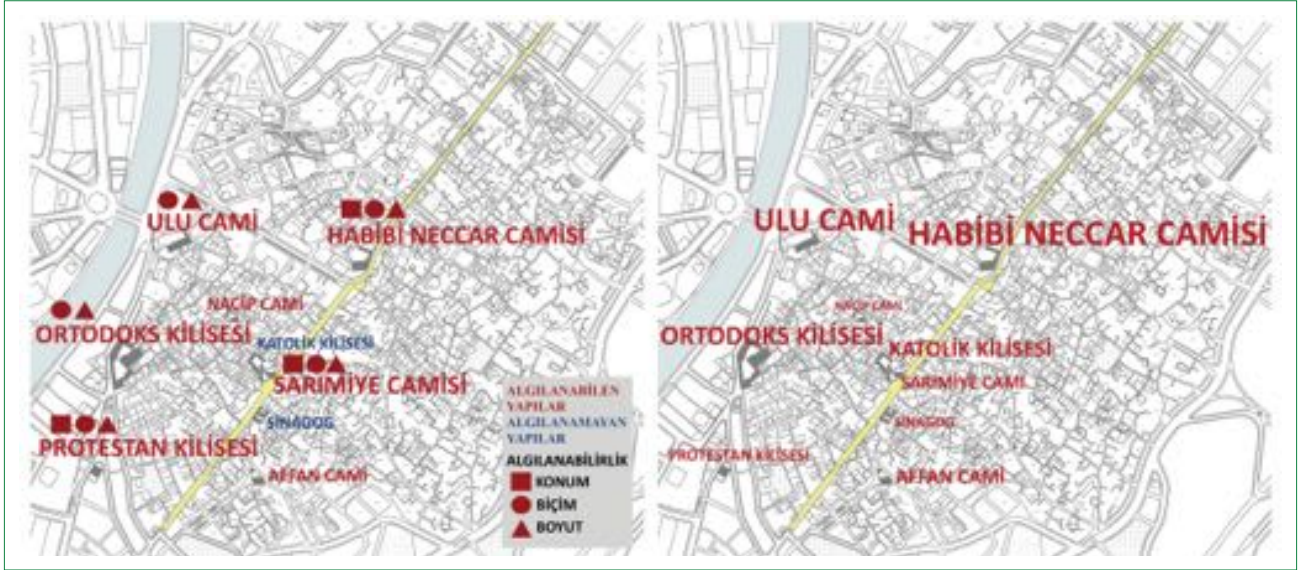
Anket sonuçlarına göre tarihsel-kültürel değeri ile en çok bilinen ikinci yapı olan Ulu Camii, analiz sonuçlarında da kente giriş noktasında bulunması ve uzak noktalardan görülen uzun minaresi ile tanınan bir yapıdır. Bu duruma benzer olarak Ortodoks Kilisesi analizlerde kentin birçok noktasından fark edilen kubbesi-çan kulesi ile algılanmaktadır. Aynı zamanda tarihsel önemi, Hristiyanlar cemaati tarafından kullanılmaya devam edilmesi, anket sonuçlarına göre konumunun %76 oranında bilinmesini sağlamaktadır.

Affan Mahallesi ile aynı ismi taşıyan ve anket sonuçlarına göre %55 oranında -özellikle yerliler tarafından- bilinen

Tablo 2. Anket sonucu haritada yerleri bilinen ibadet yapılarının oranları

Haritada yerleri bilinen ibadet yapılarının oranları		
1	Habibi Neccar Camii	%93
2	Ulu Camii	%83
3	Ortodoks Kilisesi	%76
4	Katolik Kilisesi	%61
5	Affan Camii	%55
6	Sarımiye Camii	%44
7	Protestan Kilisesi	%37
8	Sinagog	%24
9	Nacip Camii	%6

Affan Camii'nin, analizlerde çok fark edilmemesi, dar bir sokakta konumlanan mahalle camisi olmasından kaynaklanmaktadır. Hem Analiz hem de anket sonuçlarına göre, mahalle arasında dar bir sokakta kalan ve sık kullanılmayan bir yapı olan Nacip Camii de çok bilinmeyen ibadet yapılarından biridir.

Şekil 10. Analiz ve anket yöntemleri sonucunda ibadet yapılarının algılanabilirliği.

Yapılan çalışma sonucunda dikkat çekici bulgulardan biri de analizlerde iç sokakta yer aldığından dolayı çok algılanamayan Katolik Kilisesi'nin, konumunun aksine anketler sonucunda, yerli halk ve ziyaretçiler tarafından bilinmesidir. Bunun nedeni; Antakya tanıtım fotoğraflarında, Katolik Kilisesi'nin çan kulesinin Sarımiye Camii minaresi ile olan fotoğrafının kullanılmasıdır. Bu durum ibadet yapısının fiziksel olarak fark edilmemesine rağmen tarihsel, kültürel ve turistik önemi ile kent kimliğinde önemli bir yeri olduğunu göstermektedir.

Antakya Sinagog'u ise önemli bir aksta yer almasına rağmen fiziksel özellikleri ile ibadet yapısı olarak algılanması ve doku içinde ayırt edilmesi zor olan bir yapıdır. Ayrıca bu yapı, Yahudi cemaatinin az sayıda olmasından ve az kullanılmasından dolayı anket sonucunda da çok bilinmemektedir.

Antakya'da ibadet yapıların algılanabilirliği ve bunun kent kimliğine etkisinin araştırıldığı bu çalışmada analiz ve anket sonuçları Şekil 10'da şematik olarak açıklanmıştır. Şekildeki ilk haritada gözlem sonuçları, ibadet yapılarının konum-biçim-boyut parametreleri ile algılanma oranları ifade edilmiştir. Kırmızı renkli yazılar algılanan, mavi renkli yazılar ise algılanmayan yapıları ifade etmektedir. Habibi Neccar, Sarımiye Camii, Protestan Kilisesi konum-biçim-boyut özelliklerine göre algılanırken, Ulu Camii, Ortodoks Kilisesi biçimi ve boyutuyla algılanmakta, Katolik Kilisesi ile Sinagog ise algılanmamaktadır.

Şekil 10'daki ikinci haritada ise anket sonuçlarına⁷ bağlı olarak Habibi Neccar ve Ulu Camii'nin, Ortodoks Kilisesi'nin algılandığı, Sinagog'un ve Nacip Camii'nin de en az oranda algılandığı gösterilmiştir.

Bir işaret ögesi olan ibadet yapılarının fiziki olarak sahip olduğu özellikler ile (yol mekânına açılı konumlanma, yolların kesişim noktalarında yer alma, çan kulesi-minare gibi biçimsel olarak farklı mimari elemanları bulundurma, çevre yapılardan farklı yükseklik ve renge sahip olma) kentsel doku içinde algılanmaları, bağlı olarak bilinip tanınmaları, bu yapıların kullanıcıların ve ziyaretçilerin hafızasında ve kentin kimliğinde yer edinmesini sağlamaktadır. Fakat anket çalışması sonuçlarına göre fiziksel özellikleri ile dikkat çeken tüm ibadet yapılarının (Sarımiye Camii-Protestan Kilisesi) algılanabildiğini ve bilindiğini söylemek mümkün değildir. Bu durum, kent kimliğinde işaret öğelerinin algılanmasında fiziki farklılıkların etkili olduğu ancak yeterli olmadığı kanısını doğrulamaktadır.

Sonuç

İnsanların kentle ilişki kurması sonucunda ortaya çıkan kent kimliği, kenti diğer kentlerden ayıran özelliklerin tümüne verilen addır. Antakya, farklı inançlara sahip toplulukların bir arada yaşadığı bir kent kimliğine sahiptir. Anket sonuçlarına göre, "Medeniyet (%25)", "hoşgörü (%21)", "St.Pierre Kilisesi (%29)" gibi terimlerle tanımlanan Antakya'da kimliği yansıtan somut araçlardan biri ibadet yapıları ve bunların birbirlerine göre konumlarıdır. Kentte güçlü işaret öğeleri olan ibadet yapıları, kent dokusunda dikkat çeken; konum, boyut, biçim, malzeme farklılıkları ile öne çıkan, dini ve sosyokültürel bir takım işlevleri içeren, sembolik-tarihsel-kültürel değerler atfedilen mekânlardır. Bu nedenle bu çalışmada, Antakya kent kimliğini, ibadet yapıları üzerinden tanımlamak amaçlanmıştır.

Gerçekleştirilen çalışmalar sonucunda en çok bilinen ibadet

⁷ Şekil 10'un sağdaki görselinde ibadet yapılarının isimlerinin yazı puntosu büyüklüğü ile anket sonuçlarına göre ibadet yapılarının algılanabilirliği arasında doğru bir orantı kurulmuştur.

yapılarının sırasıyla Habibi Neccar Camii, Ulu Camii, Ortodoks Kilisesi olduğu saptanmıştır. Bu yapıların daha çok bilinmesinin nedenleri Appleyard'ın (1969) dediği gibi görülebilir olma, Lynch'in de (1973) ifade ettiği gibi biçim ile arka plan arasında oluşan zıtlığa bağlı algılanabilmedir. Ayrıca bu yapılar, önemli düğüm noktalarında yer aldığından, kubbe-minare-çan kulesi gibi yapısal elemanlara sahip olduğundan ve çevrelerinden boyutları ve malzemeleri ile farklılaştığından dolayı kolay fark edilmektedir. Tarihi, sembolik değer taşıyan, sahip oldukları anlam ile hafızada yer tutan, kullanılmaları neticesinde bilinip, hatırlanan bu yapılar, tüm bunlara bağlı olarak Antakya kent kimliğini de yansıtmaktadır.

Moon vd. (2010), pek çok noktadan görülebilen bir konumda olan işaret ögesinin tanınabilir olduğunu ifade etmektedir. Habibi Neccar Camii, tarihi bir aks olan Kurtuluş Caddesi üzerinde birden fazla noktadan görülebilen ve %93 oranında yeri doğru bilinen bir yapıdır. Habibi Neccar Camii'nin Antakya'da en çok bilinen ibadet yapısı olmasının bir diğer nedeni de Anadolu'nun bilinen ilk cami yapısı olması ve Habibi Neccar adlı kişinin Antakya kent tarihinde önemli bir yer tutmasıdır. Bu durumun aksine Nacip Camii'nin, karmaşık konut dokusu içinde, dar ve yoğun kullanılmayan bir sokaktan giriş alması sonucunda hem yapılan analizlere hem de anket sonuçlarına göre dikkat çekmeyen bir yapı olduğu görülmektedir.

Appleyard'a (1969) göre aktiviteler yani yapıya biçilen işlevler, bir yerin bilinmesine yardımcı olmaktadır. Protestan Kilisesi, analizlerde fiziksel olarak görülebilmemesine rağmen kullanıcı ve ziyaretçiler tarafından işlevi bilinmeyen bir yapıdır. Bunun nedeni yapının ibadet amaçlı inşa edilmemiş olması, bağlı olarak ibadet yapısı niteliklerine sahip olmamasıdır.

Antakya'da Protestan Kilisesi haricinde incelenen tüm ibadet yapılarının kentsel dokuda avlu birimleri ile bir ara geçiş yarattığı tespit edilirken, Alexander'ın (1977) ifade ettiği gibi ibadet yapılarına erişim katmanlarının bulunduğu gözlenmiştir.

Dünyanın ilk kilisesine ve Anadolu'nun ilk camisine sahip olan Antakya, inanç turizmi açısından önemli bir potansiyele sahip bir kenttir. Bu çalışma ile elde edilen sonuçlardan biri Antakya kent kimliğinde ibadet yapılarının büyük öneme sahip olduğudur. Bu kimliğin korunması ve sürdürülebilmesi ibadet yapılarının korunması, kent dokusu içindeki etkilerinin sürdürülmesi ile mümkündür. Bunun için Antakya genelinde;

- İbadet yapıları; çevresindeki yapılar, yollar, avlu, sokak, duvar gibi öğelerle hem sokak hem kent ölçeğinde bütün olarak değerlendirilip korunmalıdır.
- İbadet yapılarının silüette de algılanması için, bu yapılarının bulunduğu bölgelerde, ibadet yapılarının saçak yüksekliğini aşan yapılara izin verilmemelidir.
- İbadet yapılarının algılanmasını engelleyen; kapılarının, duvarlarının ve çevresindeki yapıların üzerindeki reklam pa-

noları, afişler, tabelalar, tarihi dokuya uyumsuz üst örtüler kaldırılmalı, bu alanlara uygun kentsel mobilyalar tasarlanmalı ve bu yapıların önlerindeki boşluklara araçların park etmesi önlenmelidir.

- Halk sahip olduğu değerlerin farkında olmalı ve uzmanlar tarafından bu değerlerin korunması için bilinçlenmelidir.
- Kimliği yansıtan önemli ibadet yapılarının gezilebileceği gezi rotaları belirlenmeli ve Antakya'daki inanç turizmi-zenginliği dünyaya yansıtılmalıdır.

KAYNAKLAR

- Alexander, C. (1977). *A Pattern Language*. Oxford University Press, New York: 332-333
- Antakya Ezan, Çan, Hazan 4. Bölüm, [https://www.youtube.com/watch?v=WgvIfLxafs4], Erişim Tarihi (11.07.2015).
- Appleyard, D. (1969). Why Buildings Are Known: A Predictive Tool for Architects and Planners. *Environment and Behavior*, 1 :2, s.131. Berkeley.
- Aru, A. K. (1998). *Türk Kenti*. Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul
- Aydınlı, S. (1993). *Mimarlıkta Estetik Değerler*. İTÜ Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi, İstanbul: 24-74
- Beattie, N.J.W. (1990). Imageability and Cultural Identity. *Culture, Space, History*, 5: 116
- Can, H., Karakaş, S. (2005). Bilişsel Süreçlerde Alzheimer Tipi Demansa Bağlı Değişiklikler. *Klinik Psikiyatri*, B:37-47.
- Cannudioglu, Ş. (2013). *Kişisel Görüşme*. Antakya. 25.01.2013
- Cheshmehzangi, A. (2014). Spatial Syntagma and Identity of a Place: Sensing, Relating to, and Knowing a Place. *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, Çin, 24:799–810-801
- Demir, A. (1996). *Çağlar İçinde Antakya*. Akbank Yayınları, İstanbul: 13-221
- Erdönmez, E., Akı, A. (2005). Açık Kamusal Kent Mekânlarının Toplum ilişkilerindeki Etkileri. *Megaron, YTU Mim. Fak. e-Dergisi*, Cilt 1, Sayı11, s.67-98.
- Erkan, Ç. N. (2002). *Kastamonu Örneğinde Anadolu Kenti İmaj Ögeleri ve Değişim Süreci*. Doktora Tezi, YTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul: 31-37
- Erkan, Ç. N., (2006). *Gelişme Konut Alanlarında -Kentsel imaj Bağlamında- Kimlik Sorunları*, Mimar.ist Dergisi, Sayı1: 19.
- Es, M. (2007). *Kent üzerine Düşünceler*. Okutan Yayıncılık, 49
- Günay, R. (1998). *Türk Ev Geleneği ve Safranbolu Evleri*. Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul: 113-122
- Güvenç, B. (1991). *Kentlerin Kimliği Ve Antalya Örneği Üzerine Notlar, Öneriler, Örnekler*. Mimarlık Dergisi, 01: 244
- Güvenç, B. (1993). *Türk Kimliği*. 4.Baskı, Remzi Kitabevi A.Ş., İstanbul s.3, 9
- Karagülle, C. (2009). *Yerel Verilerin Konut Tasarım Sürecinde Değerlendirilmesi: Mardin Örneği*. İTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul: 70
- Keleş, R. (2012). *Kentleşme Politikası*. İmge Kitabevi Yayınları, Ankara: 126-127
- Lewicka, M. (2008). Place Attachment, Place Identity, and Place Memory: Restoring the Forgotten City Past. *Journal of Environmental Psychology* 28, Polonya, 209–231
- Lynch, K. (1973). *Kent İmgesi*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul: 4-62, 87.
- Madran, E. (2001). *Kent Belleğinin Oluşumunda Mimarlık Yapıtları*. Mimarlık Dergisi, (298): 47-49
- Moon, K. S., Lee, H. S., Min, K. M., Lee, S. J., Kim, H. J., Kim, J. J. (2010). An Analysis of Landmark Impact Factors on High -Rise Residential Buildings Value Assessment. *International Journal of Strategic Property Management* 14, 105–120, Kore.
- Önem, B., Kılıçaslan, İ. (2005). *Haliç Bölgesinde Çevre Algılama ve Kentsel Kimlik*. İtü Dergisi/a. Mimarlık, planlama ve tasarım, Cilt:4, Sayı:1, İstanbul, 115-125.
- Rapoport, A. (1990). *The Meaning of the Built Environment*. The University of Arizona, United States of America: 41-42
- Relph, E. C. (1976). *Place and Placelessness*. Pion Limited, 207 Brondesbury Park, London, England: 47-56
- Seamon, D. (2014). *Place Attachment and Phenomenology The Synergistic Dynamism of Place*. *Place Attachment Advances in Theory, Methods and Applications*, by Routledge, Edited by Lynne C. Manzo and Patrick Devine-Wright, Chapter 1, Newyork, s.17
- Steck, S. D., Mallot, H. A. (2000). *The Role of Global and Local Landmarks in Virtual Environment Navigation*. *Presence*, 9: 1, 69-83, Almanya.
- Tekeli, İ. (1991). *Kent Planlaması Konuşmaları*. TBMM Mimarlar Odası Yayını, Ankara, 79-88.
- Tekeli, İ. (2011). *Tasarım, Mimarlık ve Mimarlar*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul: 58-64
- Türk Dil Kurumu. TDK, www.tdk.com.tr, Erişim Tarihi: 17 Şubat 2014.
- Ujang, N. (2009). *Place Attachment and Continuity of Urban Place Identity*. *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 49 (2012), Malezya: 156 – 167
- Ünügür, S. M., Beyhan, Ş. G. (2005). *Çağdaş Gereksinimler Bağlamında Sürdürülebilir Turizm ve Kimlik Modeli*. İTÜ Dergisi/A Mimarlık, Planlama, Tasarım, 4 (2): 79-87
- Yurt Ansiklopedisi Türkiye. İl İl: Dünü, Bugünü, Yarını. (1982). *Anadolu Yayıncılık A.Ş.*, İstanbul, 5: 3369-3504

ARAŞTIRMA / ARTICLE

Komşuluk Birimi Ölçeğinde, Coğrafi Bilgi Sistemleri Tabanlı Bir Kentsel Sürdürülebilirlik Değerlendirme Modeli Önerisi

A Geographical Information System Based Urban Sustainability Evaluation Model Proposal In Neighbourhood Scale

Gökçer Okumuş, Handan Türkoğlu

İstanbul Teknik Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlaması Bölümü, İstanbul

ÖZ

Sürdürülebilirlik konusu son yıllarda, çeşitli bilim alanlarında olduğu gibi yapılaşmış çevre ile ilgilenen bilim alanlarında da önemli bir araştırma alanı olarak görülmektedir. Habitat 3 Yeni Kentsel Gündem, Paris Antlaşması gibi uluslararası birçok belgede konu edilen kentsel sürdürülebilirlik, planlama, tasarım, politika geliştirilmesi gibi başlıklarda incelenirken aynı zamanda kavramın nasıl ölçüleceği de yapılan çalışmalar ve geliştirilen yöntemler ile araştırılmaktadır. Sürdürülebilirliğin ölçülmesinde kentlerin tamamı için yapılan çalışmalar olduğu gibi bir parçası ya da bir ya da birkaç bina için yapılan çalışmalar da bulunmaktadır. Bu çalışma birimlerinden en dikkat çeken ve kentsel alanların sürdürülebilirliğinin sağlanması için en etkili birim komşuluk birimi olarak ortaya çıkmaktadır. Bu alanda dünya çapında geliştirilen birçok ölçme ve değerlendirme sistemi bulunmaktadır. Ancak her birinin ağırlık verdiği konular farklı olmakla birlikte yerele özgü konuların göz ardı edildiği durumlar da görülmektedir. Bu nedenle hem yerel özellikleri dikkate alan hem de kentsel sürdürülebilirliğin tüm bileşenlerini içeren, kolay uygulanabilir ve bütünlük bir ölçme ve değerlendirme modeline ihtiyaç vardır. Bu amaçla “Kentsel Sürdürülebilirlik Değerlendirme Modeli” geliştirilmiştir. Bu çalışmada öncelikle kentsel sürdürülebilirliğin ölçülmesi kapsamında geliştirilmiş mevcut yaklaşımlar, ortaya konulan kentsel sürdürülebilirlik bileşenleri çerçevesinde değerlendirilmektedir. Çalışmanın özgün kısmında, bu çalışma kapsamında geliştirilen Kentsel Sürdürülebilirlik Değerlendirme Modeli önerisi sunulmaktadır. Önerilen modelin mevcut sistemlerle karşılaştırılması yapılmakta ve modelin Eskişehir kent merkezinde bulunan bir komşuluk birimi kapsamında uygulaması ve değerlendirme sonuçları aktarılmaktadır.

Anahtar sözcükler: CBS; Eskişehir; kentsel sürdürülebilirlik; ölçme ve değerlendirme.

ABSTRACT

The concept of sustainability has been an important research topic on built environment related fields as well as other scientific fields in whole world. Urban sustainability which is mentioned in international documents such as Habitat 3 New Urban Agenda and Paris Agreement, has been investigated in such topics as planning, urban design and policy development. At the same time, the measurement methods of the concept has been researched. As well as being for the whole city, there are many studies for a part of the city or a group of building in terms of measurement area size. The most effective unit emerges as neighbourhood unit for providing sustainability of urban areas. In this field there are many measurement and evaluation systems developed worldwide with having a unit of neighbourhood. However, it is also seen that the subjects that are emphasized by each one are different and the issues specific to the place are overlooked. For this reason, there is a need for a measurement and evaluation model that takes into account both local characteristics and all components of urban sustainability. For this purpose, “Urban Sustainability Evaluation Model” is developed. In this study, the existing approaches developed within the scope of measuring urban sustainability are evaluated within the framework of urban sustainability components. In the original part of the study, the Urban Sustainability Evaluation Model developed within the scope of this study is presented. The proposed model is compared with the existing systems and the evaluation results of the models application made within the scope of a neighborhood unit in the city center of Eskişehir are transmitted.

Keywords: GIS; Eskişehir; urban sustainability; measurement and evaluation.

Giriş

Günümüzde dünya nüfusunun yarıdan fazlası kentlerde yaşamaktadır ve 2050 yılında kentsel nüfus oranının %70 mertebesine erişmesi Birleşmiş Milletler ve diğer kuruluşlarca belirtilmektedir. Bununla birlikte dünya son yıllarda küresel ısınma ve bunun getirdiği olumsuz hava ve iklim koşullarının tehdidi altındadır ve bu eğilimin önlem alınmadığı takdirde daha yıkıcı olarak sürmesi beklenmektedir. Küresel ısınmanın sebebi olarak ise kontrolsüz büyüme, sanayileşme, doğal çevre tahribatı, aşırı tüketim ve yoğun kentleşme gösterilmektedir. Kentler, hem nüfus artışı hem de içinde gerçekleşen aktiviteler nedeniyle küresel ısınmanın en çok etkilediği alanlardır.

Ayrıca kentleşme ve nüfus artışı nedeniyle birçok konuda olumsuz etkiler ve hazırlıklı olunması gereken konular ortaya çıkmaktadır. Örneğin kentlerin, CO2 emisyonunun yaklaşık olarak %70'inden sorumlu olduğu, ayrıca, 2030 yılında küresel enerji talebinin %40, su talebinin ise %50 artış göstereceği tahminleri ortaya konulmaktadır. Bunların yanında, iklim değişikliğine bağlı olarak, yüksek sıcaklık dalgaları, kuraklık ya da sel gibi doğal afetler kentsel alanlarda afet yönetimi konularını da daha karmaşık hale dönüştürecektir (UN Habitat, 2016).

Buna karşın, kentlerin ve kentsel yaşamın getirdiği sorunlar karşısında yine kentler bir çözüm yolu olarak görülmektedir. 2006 yılındaki Birleşmiş Milletler Dünya Kent Forumu'nda devletler sürekli artan kentleşme ve getirdiği sosyal sorunlar ve çevre sorunlarının çözümü için sürdürülebilir kentleşme ve sürdürülebilir topluluk kavramlarını merkeze oturtmuşlardır (Beatley, 2012).

Birleşmiş Milletler Konut ve Sürdürülebilir Kentsel Gelişme Konferansı, Habitat 3 kapsamında Ekim 2016 tarihinde yayınlanan Yeni Kentsel Gündem belgesi sürdürülebilir kentsel gelişim için altı adet konuyu ön plana çıkarmaktadır. Bunlar; "Demografik konular", "Arazi ve kent planlaması", "Çevre", "Kentsel yönetim", "Kent ekonomisi" ve "Konut ve temel hizmetler"dır. "Demografik konular" başlığı altında, yönetim konuları, kentlilerin tümünün ihtiyaçlarının ele alınması ve cinsiyet entegrasyonu gibi konular ele alınmakta, "arazi ve kent planlaması" başlığı altında ise, sürdürülebilir kent planlaması ve tasarımı, kentsel arazi yönetiminin iyileştirilmesi, kent ve çevresindeki gıda üretiminin artırılması, kentsel mobilite ve planlama ve yönetim için teknik kapasitenin artırılması konuları ön plana çıkmaktadır.

"Çevre" başlığı altında, iklim değişikliği, afet riskinin azaltılması, hava kirliliği ile su kıtlığı ve kuraklık konuları, "kentsel yönetim" için ise yerelleşme, katılım, güvenlik, kapsayıcılık ve eşitlik konuları ele alınmaktadır. "Kent ekonomisi" başlığı altında, yerel yönetimlerin mali durumlarının geliştirilmesi, konut finansmanına erişim, yerel ekonomik gelişimin desteklenmesi, yeterli iş ve geçim kaynağının yaratılması ve kent ekonomisinin

ulusal kalkınma politikası ile bütünleştirilmesi konuları sıralanmaktadır. "Konut ve temel hizmetler" başlığı ise yasadışı konutların iyileştirilmesi ve önlenmesi, ulaşılabilir konut, işme suyunu sürdürülebilir erişim, temel sağlık koşullarına, katı atık yönetimi, atık su ve kanalizasyona sürdürülebilir erişim, temiz ve yeşil enerjiye erişim ile sürdürülebilir ulaşım türleri konuları ön plana çıkmaktadır.

Türkiye'de ise 2010 yılında dönemin Bayındırlık ve İskan Bakanlığı'nca 2023 yılı hedefiyle yayınlanan "Bütünleşik Kentsel Gelişim Stratejisi ve Eylem Planı" belgesinde sürdürülebilir kentsel gelişimin sağlanabilmesi için, kentleşme alanında bütünlük ve etkin bir mekânsal planlama, uygulama, izleme ve denetleme sisteminin kurulması ve bunu sağlayacak bir kurumsal yapılanmanın oluşturulması gerekliliği ortaya konulmaktadır (T.C. Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, 2010).

Görüldüğü gibi önümüzdeki dönemde kentsel gelişim açısından temel alınacak belgelerin tüm konu başlıklarında kentsel sürdürülebilirlik ile alakalı konular bulunmaktadır. Bu hedefe dönük politikalar geliştirebilmek için de ölçme ve değerlendirme sistemlerinin geliştirilmesi, kolay uygulanabilir olması ve yasal olarak da geçerliliğinin sağlanması gerekmektedir.

Kentsel Sürdürülebilirliğin Ölçülmesi

Kentsel sürdürülebilirlik, farklı hedeflere dönük olarak farklı ölçeklerde çeşitli yöntemlerle yapılan çalışmalar ile ölçülmektedir. Bu çalışmalar genel olarak iki gruba ayrılmaktadır. İlk grup, bölge ve kentler ölçeğinde yapılan çalışmaları kapsamaktadır. Bu gruptaki kentsel sürdürülebilirlik değerlendirmeleri büyük ölçüde kurum ve kuruluşların topladığı istatistiki verilerin derlenmesiyle gerçekleştirilmektedir. İkinci gruptaki değerlendirmeler ise daha alt ölçeklerde, kentsel parçalarda, çoğunlukla komşuluk birimleri ve yapı gruplarından oluşan projelerde yapılan ölçümler ile gerçekleştirilmektedir. LEED-ND, BREEAM Communities, CASBEE-UD, Green Star gibi değerlendirme ve etiketlendirme yöntemleri ikinci grupta yer almaktadır.

Yapılan literatür incelemesinde dünya genelinde özellikle Avrupa, Kuzey Amerika ve Uzak Doğu ile Avustralya'da geliştirilmiş 28 adet değerlendirme modeli olduğu görülmektedir. Değerlendirme modellerinin karşılaştırmalı analizini konu edinen çalışmalarda, göstergeler farklı kentsel sürdürülebilirlik bileşenleri altında gruplandırılmaktadır. Bunun sonucu olarak aynı değerlendirme modelinin bir çalışmada içerdiği bir bileşeni, diğer bir çalışmada içermediği gibi durumlarla karşılaşılabilir. (Nguyen & Altan, 2011; Özügül, Çekiç, & Özbakır, 2014; Reith & Orova, 2015; Sharifi & Murayama, 2013, 2014).

Bu çalışma kapsamında en çok bilinen dört adet değerlendirme modeli çalışma kapsamında geliştirilen Kentsel Sürdürülebilirlik

Değerlendirme Modeli ile karşılaştırılmaktadır. Bu karşılaştırmada kentsel sürdürülebilirlik bileşenleri; Sürdürülebilir Doğal Çevre, Sürdürülebilir Yapılaşmış Çevre, Sürdürülebilir Ulaşım, İklim Uyum, Yenilenebilir Enerji ve Kaynaklar, Afetlere Karşı Dayanıklılık, Sürdürülebilir Ekonomi ile Sosyal Sürdürülebilirlik olarak belirlenmiş, değerlendirme modellerinin gösterge setleri bu bileşenlere göre sınıflandırılmıştır.

LEED-ND (Leadership In Energy and Environmental Design – Neighborhood Development), ABD’de Birleşik Devletler Yeşil Bina Konseyi tarafından yeşil bina, yerleşim, inşaat, eylem ve bakım konularının uygulaması ve ölçümü için geliştirilen LEED sisteminin bir parçasıdır. 1998 yılında ticari yapıların inşası ve büyük bakım konuları için geliştirilen LEED sistemi çeşitli türlerin de eklenmesiyle günümüzde yeşil yapı ve yerleşme sektörü için önemli bir yer edinmiştir. Mahalle ölçeğindeki projelerin değerlendirilmesi için ise 2009’da geliştirilen LEED-ND sistemi Ocak 2016’da dördüncü versiyonu ile uygulanmaktadır. Özellikle ABD, Kanada ve Çin’de gerçekleştirilen projelerin etiketlenmesinde kullanılmaktadır (Sharifi & Murayama, 2013). Temel hedefleri, iklim değişikliğinin olumsuz etkilerini bertaraf etmek, insan sağlığı ve refahını gözetmek, su kaynaklarını, biyo-çeşitliliği ve ekosistemi korumak, gözetmek ve yenilemek, sürdürülebilir kaynak kullanımını teşvik etmek, daha yeşil bir ekonomi inşasına katkı yapmak ve sosyal eşitlik, çevresel adalet, toplum sağlığı ve yaşam kalitesini desteklemek olan LEED etiketleme sistemlerinin önkoşulları ve puan alanları vardır. LEED-ND etiket sisteminin önkoşulları ve puan alanları üç grupta toplanmıştır. Bu gruplar “Akıllı Konum ve Bağlantılar”, “Komşuluk Birimi Dokusu ve Tasarımı” ile “Yeşil Altyapı ve Binalar”dır (US Green Building Council, 2016).

BREEAM, 1990 yılında Birleşik Krallık’ta ofis yapıları için geliştirilmiş ilk sertifikasyon sistemidir. BREEAM Communities ise 2011 yılında komşuluk birimi ölçeğindeki projelerin değerlendirilmesi amacıyla geliştirilmiştir. Sistem, çevresel, sosyal ve ekonomik sürdürülebilirlik hedefleri için bir çerçeve sunmaktadır. Planlama seviyesinde sürdürülebilirliğin ölçümü için üç aşama ortaya konmaktadır. İlk aşama, projenin esaslarının ortaya konmasıdır ve bu aşamada arazi genelinin enerji üretimi, ulaşım ve donatıların sağlanması gibi konularda sürdürülebilirliğinin geliştirilmesi değerlendirilmektedir. Ele alınan tüm konularda zorunlu değerlendirme başlıkları vardır ve projenin değerlendirmeye alınabilmesi bu başlıkların karşılanması ile mümkün olmaktadır. İkinci aşama ise yerleşimin ana hatlarının oluşturulması konusunu ve alt başlıklarını değerlendirirken üçüncü aşamada da peyzajın, drenajın, ulaşım donatılarının ve yapılaşmış çevrenin detaylarının tasarımı konusu ele alınmaktadır (BRE Global Ltd, 2012). BREEAM Communities sisteminde değerlendirilen konular altı grupta incelenmektedir. Bu gruplar Yönetişim, Sosyal ve Ekonomik Refah, Kaynaklar ve Enerji, Arazi Kullanımı ve Ekoloji, Ulaştırma ve Hareket ile Yenilikçiliklerdir.

CASBEE (Yapılaşmış Çevre Verimliliği için Kapsamlı Değerlendirme Sistemi) Japonya’da 2000’li yılların başında özellikle Japonya ve Asya ülkelerindeki sorunları da dikkate alarak geliştirilmiş bir sistemdir (Japan Sustainable Building Consortium, 2014). CASBEE-UD ise 2006 yılında geliştirilmiş, çeşitli revizyonlar ardından günümüzde 2014 versiyonu ile birkaç binadan oluşan projelerin değerlendirilmesinde kullanılmaktadır. Özellikle daha düşük karbon emisyonları için uygulanan yöntemlerin değerlendirilmesine odaklanmıştır. Yerleşimin çevresel kalitesi ve yerleşimin çevresel yükleri adında iki temel konuyu değerlendirmekte ve kalitenin yüklerle oranına bakarak ise yerleşimin çevresel verimliliğini hesaplamaktadır. Çevresel kalite konusu, çevre, toplum ve ekonomi konularını, çevresel yükler ise trafik ve yapıların karbon emisyonları ve yeşil alanların karbon emilimini ele almaktadır.

Green Star-Communities kentsel sürdürülebilirlik değerlendirme sistemi Avustralya Yeşil Bina Konseyi tarafından yerel yönetimlere, proje geliştiricilere, müteahhitlere ve ilgili tüm kurum ve kuruluşlara yardımcı olmak amacıyla geliştirilerek Ağustos 2015 tarihinde yayınlanmıştır. Amaçları arasında, çeşitliliğe sahip, ulaşılabilir, kapsayıcı, bütünsel ve sağlıklı yerleşimler oluşturmak, ekolojik ayak izini azaltarak doğal çevreyi korumak ve yenilemek, sürdürülebilirliği ön plana çıkarmak, ekonomik açıdan yaşam boyu tasarrufu gerçekleştirmek ve verimlilik, yenilikçilik ve ekonomik gelişim için fırsatlar geliştirmek bulunmaktadır. Değerlendirme konuları Yönetişim, Yaşayabilirlik, Ekonomik Refah, Çevre ve Yenilikçilik başlıkları altında beş kategoride toplanmaktadır (Australia Green Building Council, 2016).

Geliştirilen değerlendirme sistemlerinin yanında kentsel sürdürülebilirliğin ölçülmesinde kullanılan yöntemler de önemli bir araştırma alanıdır. Değerlendirme sistemlerini destekleyen yöntemlerin bulunması bu sistemlerin kolayca uygulanmasına katkıda bulunacaktır.

Kentsel sürdürülebilirliğin ölçülmesinde Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) kent planlama çalışmalarında sıkça kullanılmaktadır. İçinde birçok analiz ve değerlendirme aracını içeren CBS yazılımları veri işleme hızı ve kapsamı açısından kentsel sürdürülebilirlik göstergelerinin ölçümünde oldukça yararlıdır. Literatürde kentsel sürdürülebilirlik bileşeni sayılabilecek birçok göstergenin analizinde CBS yazılımlarından faydalandığı görülmektedir. Örneğin, erişilebilirlik (Ford, Barr, Dawson, & James, 2015), gökyüzü görünürlük faktörü (Gál, Lindberg, & Unger, 2009; Ratti & Richens, 2004), yoğunluk, morfoloji ve enerji tüketimi (Rode, Keim, Robazza, Viejo, & Schofield, 2014), doğal afet riski değerlendirme (Fedeski & Gwilliam, 2007) gibi konularda yapılan çalışmalarda CBS yazılımları ile yapılan analizler ön plana çıkmaktadır.

Özellikle erişilebilirlik analizinin “network analyst” aracı ile kuş uçuşu mesafeler yerine yol ağı üzerinden yapılabilmesi

CBS'nin önemli bir faydasıdır. Ayrıca "3d analyst" araçları üç boyutlu mekansal analiz imkanıyla iklim ve güneşlenme ile alakalı göstergelerin ölçümü için yardımcı araçlardır. Doğal çevre ile alakalı göstergelerin ölçümünde de "spatial analyst" araçları sıklıkla kullanılmaktadır.

Bu çalışmada öncelikle kentsel sürdürülebilirlik çerçevesinde geliştirilen etiketlendirme sistemleri sürdürülebilirlik bileşenleri kapsamında değerlendirilmekte ve geliştirilen Kentsel Sürdürülebilirlik Değerlendirme Modeli hem mevcut sistemlerle karşılaştırılmakta hem de modelin Eskişehir kent merkezinde yer alan bir komşuluk birimi kapsamında gerçekleştirilen uygulamasının sonuçları değerlendirilmektedir.

Kentsel Sürdürülebilirliğin Ölçülmesinde Kullanılabilecek Bir Model Önerisi

Son yıllarda iklim değişikliği, kentsel nüfus artışı ve teknolojinin hızlı gelişimi sonucu kentsel sürdürülebilirlik konusunda birçok yaklaşım geliştirilmiş, birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmaların bir kısmı da kentsel sürdürülebilirliğin ölçümü konusunda gerçekleştirilmiştir. Kentsel alanların sürdürülebilirlik yaklaşımı ile yeniden ele alınması, yeni gelişecek alanlarda da bu ilkelerin uygulanması yeni kentsel gündemi oluşturmaktadır. Kentsel sürdürülebilirlik odaklı, karar vericiler, plancılar ve paydaşlar için mevcut durumu ortaya koymak ve yapılması gerekenler için yol gösterici nitelikte sonuçlar ortaya koymak amacıyla Kentsel Sürdürülebilirlik Değerlendirme Modeli (KSDM) geliştirilmiştir.

Değerlendirmenin yapılacağı alan büyüklüğü ve kapsamı komşuluk birimi olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda bugüne kadar geliştirilmiş yaklaşımlar, modeller ve sistemler incelenmiş ve ortak özellikleri, farklılıkları, güçlü ve zayıf yanları değerlendirilerek KSDM'nin bileşenleri, kriterleri, hedefleri ve göstergeleri belirlenmiştir. Yapılan değerlendirme sonucunda özellikle yapılaşmış çevre ve iklim ilişkisi ile afetlere karşı dayanıklılık konusu mevcut değerlendirme sistemlerinde eksik görülmüştür (Tablo 1).

Bu değerlendirme ışığında Kentsel Sürdürülebilirlik Değerlendirme Modeli bileşenleri;

- Sürdürülebilir Doğal Çevre,
- Sürdürülebilir Yapılaşmış Çevre,
- Sürdürülebilir Ulaşım,
- Afetlere Karşı Dayanıklılık,
- İklim Uyum, Yenilenebilir Enerji ve Kaynaklar,
- Sürdürülebilir Ekonomi ve
- Sosyal Sürdürülebilirlik olarak belirlenmiştir.

Kentsel Sürdürülebilirlik Değerlendirme Modeli, sürdürülebilirliğin ölçülmesi konusunda farklı yaklaşımların bulunduğu dikkate alınarak yoğun olarak yapılaşmış çevrenin değerlendirildiği bir model olarak ortaya konulmuştur. Bu sebeple bileşenlerin ölçülmesine ilişkin göstergeler bu kapsamda belirlenmiştir.

Sürdürülebilir doğal çevre bileşeni temelde korunması gerekli su kaynakları, tarım alanları, biyoçeşitlilik ve yeşil alanlar kriterlerini içermektedir. Bu kriterler çerçevesinde sulak alanların ve su kaynaklarının korunması, tarım topraklarının korunması, biyoçeşitlilik ve ekolojik habitatın korunması, kirlenmiş arazilerin yeniden kullanılması ve yeşil yüzey ve alanların artırılması hedefleri belirlenerek 6 adet gösterge ve 2 adet alt gösterge ortaya konulmuştur.

Sürdürülebilir yapılaşmış çevre bileşeni konum, arazi kullanımı, kentsel donatılar, rekreasyon alanları, ticaret alanları ve

Tablo 1. Kentsel sürdürülebilirlik bileşenlerine göre gösterge sayılarının değerlendirme modellerinde dağılımı

Bileşenler	LEED-ND		BREEAM Com.		CASBEE-UD		GreenStar Com.		KSDM	
	Adet	Yüzde	Adet	Yüzde	Adet	Yüzde	Adet	Yüzde	Adet	Yüzde
Sürdürülebilir doğal çevre	5	%11	5	%13	2	%7	3	%9	6	%16
Sürdürülebilir yapılaşmış çevre	11	%23	11	%28	8	%28	7	%22	9	%24
Sürdürülebilir ulaşım	9	%19	6	%15	2	%7	2	%6	5	%13
Afetlere karşı dayanıklılık	2	%4	2	%5	2	%7	2	%6	4	%11
İklim uyum, yenilenebilir enerji ve kaynaklar	14	%30	8	%20	6	%21	5	%16	8	%21
Sürdürülebilir ekonomi	2	%4	2	%5	1	%3	6	%19	3	%8
Sosyal sürdürülebilirlik	4	%9	6	%15	8	%28	7	%22	3	%8
	47	%100	40	%100	29	%100	32	%100	38	%100

LEED-ND: Leadership In Energy and Environmental Design - Neighborhood Development; BREEAM Com.: Building Research Establishment Environmental Assessment Method Communities; CASBEE-UD: Comprehensive Assessment System for Built Environment Efficiency Urban Development; KSDM: Kentsel Sürdürülebilirlik Değerlendirme Modeli; GreenStar Com.: Green Star Communities.

yoğunluk kriterlerini içermektedir. Bu kriterler çerçevesinde sürdürülebilir bir komşuluk biriminin tasarımı konu alan hedefler belirlenmiştir. Mevcut yerleşimler tarafından çevrili olmak, ana ulaşım arterlerine yakın olmak, temel hizmet birimlerine yakın olmak, bulunulan iklim bölgesine uygun yer seçimi ve uygun yapılaşma yoğunluğuna sahip olmak, karma kullanımlı yerleşimlerin tasarlanması, kentsel donatılara, yeşil alan ve rekreasyon alanlarına, ticaret alanlarına erişebilir olmak hedeflerine uygun 9 adet gösterge ve 16 adet alt gösterge belirlenmiştir.

Sürdürülebilir ulaşım bileşeni toplu taşıma, bisiklet, yaya ulaşımı, engelli erişimi ve özel araç kriterlerini içermektedir ve bu konuda hedefler ortaya konulmuştur. Erişilebilir toplu taşıma olanaklarına sahip olmak, bisiklet altyapısına sahip olmak, konforlu ve yeterli yaya ulaşım altyapısına sahip olmak, engelli erişiminin sağlanması ve özel araç kullanımının sınırlandırılması hedeflerine uygun 5 adet gösterge ve 5 adet alt gösterge belirlenmiştir.

Yenilenebilir enerji ve kaynaklar bileşeninin altında enerji tüketimini birincil derecede etkileyen yerleşimin iklimle olan uyumluluğu, yenilenebilir enerji, yeşil teknoloji, enerji verimliliği, karbon emisyonu ve su verimliliği kriterleri ele alınmıştır. Isı adası etkisinin azaltılması, iklime uygun yönelim, yenilenebilir kaynaklardan enerji üretimi ve kullanımı, yeşil teknolojilerin kullanımı, enerji ihtiyacının ve su tüketiminin azaltılması ve verimin artırılması ile etkin geri dönüşümün sağlanması hedefleri belirlenerek bu hedeflere uygun 8 adet gösterge ve 7 adet alt gösterge ortaya konulmuştur.

Afete karşı dayanıklılık bileşeni kapsamında sel ve taşkın, heyelan, deprem ve insan kaynaklı afetler kriterler olarak belirlenerek sel ve taşkın alanlarından uzak durmak, yüksek eğimli alanlara yerleşimden kaçınmak, yer bilimleri açısından yerleşime uygun olmayan alanlarda yerleşimden kaçınmak ve tehlikeli kullanımları içermemek ve uzak olmak hedefler olarak ortaya konulmuştur. Ölçüm için ise 4 adet gösterge belirlenmiştir.

Sürdürülebilir ekonomi bileşeni işe yakınlık, iş miktarı ve emlak değeri kriterlerini içermektedir. Bu kriterlere uygun hedefler, mevcut ve önerilen farklı türdeki iş alanlarına yüksek erişilebilirliğe sahip olmak, konut başına alanda uygun iş yaratmak ve ulaşılabilir emlak değerlerine sahip olmak şeklinde ortaya konulmuştur. Ölçüm için ise 3 adet gösterge ve 10 adet alt gösterge belirlenmiştir.

Sosyal sürdürülebilirlik bileşeninde kamusal alan, çeşitlilik ve eğitim kriterleri ele alınmıştır. Bu çerçevede sosyal etkileşim alanlarına sahip olmak, sosyal çeşitliliğe sahip olmak ve yaşam boyu eğitim imkanlarına sahip olmak hedeflerine uygun 3 adet gösterge ve 2 adet alt gösterge belirlenmiştir.

Kentsel sürdürülebilirlik değerlendirme modeli bileşenleri, bu bileşenlere bağlı kriterler ve hedefler ile göstergeler Tablo 2'de aktarılmaktadır. Makalenin kapsamı gereği, çalışmanın geniş halinde bulunan alt göstergelere burada yer verilmemiştir.

Kentsel sürdürülebilirlik değerlendirme modelinin diğer bir özgün tarafı ölçüm yöntemi olarak tümüyle coğrafi bilgi sistemleri yazılımı ArcGIS'in kullanılmasıdır. Yapılan ölçümlerde "network analyst", "spatial analyst" ve "3d analyst" araçları kullanılmıştır.

Tüm göstergelerin ölçüm sonuçlarının toplandığı ve skora dönüştürüldüğü bir tablo hazırlanmıştır. Coğrafi bilgi sistemleri kullanarak yapılan ölçümün sonucu tabloya aktararak değerin dahil olduğu aralığa göre skor belirlenmektedir. Aralıklar ve skorlar, çalışmanın geniş halinde yer almaktadır ve makale kapsamında ağırlıklı olarak bulgulara yoğunlaşıldığı için yer verilmemiştir. Bu tablo yardımıyla bileşen bazında ve gösterge bazında kentsel sürdürülebilirlik açısından başarı oranı ortaya konulmaktadır ve raporlanmaktadır (Şekil 1). Bu raporlama sayesinde karar vericiler, planıcılar ve diğer paydaşlar için mevcut yerleşimin veya gelişim planının kentsel sürdürülebilirlik açısından hangi bileşenlerin sorunlu olduğu ve geliştirilmesi gerektiği ortaya konulmaktadır.

Eskişehir Kent Merkezi'nde Kentsel Sürdürülebilirlik Değerlendirme Modeli Uygulaması

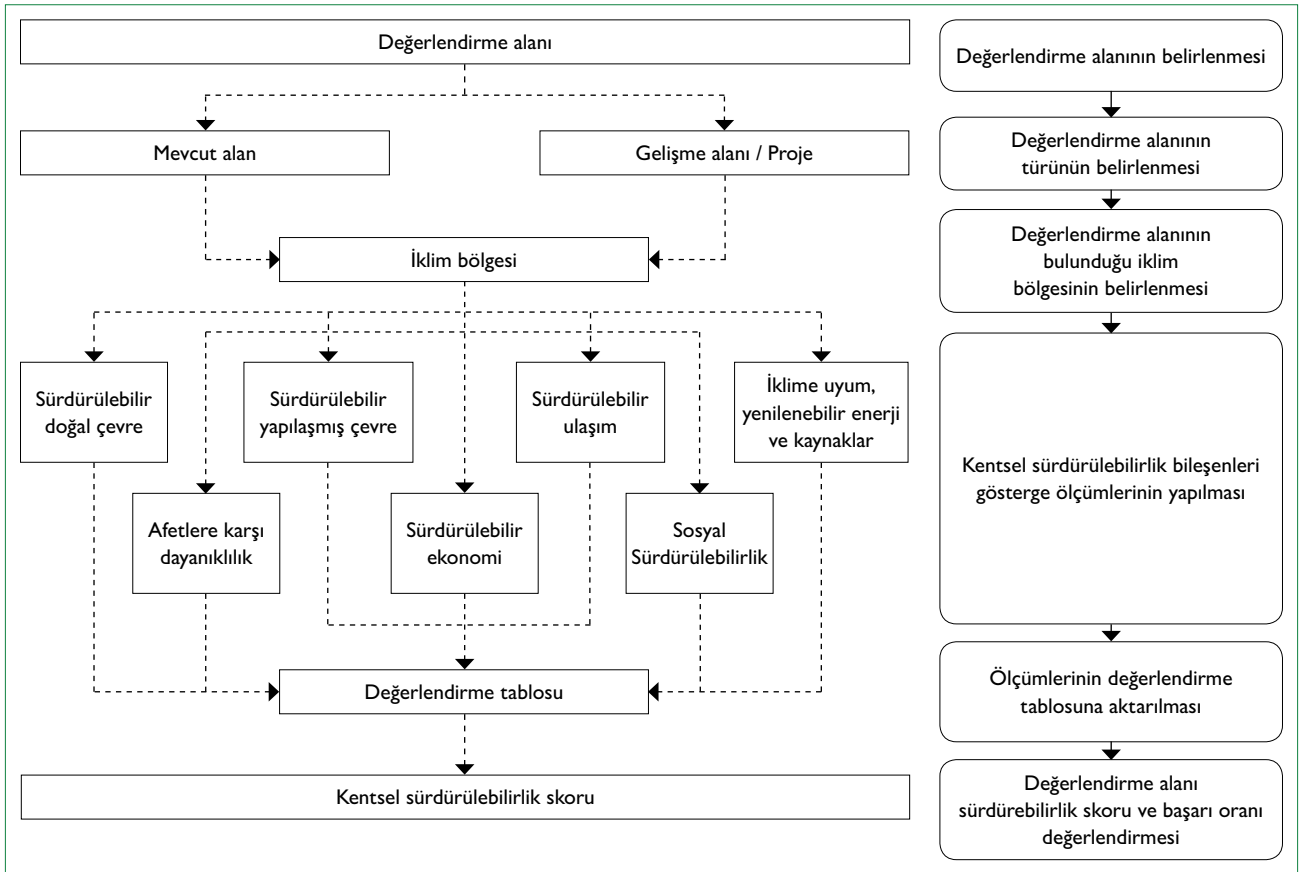
Çalışma kapsamında Kentsel Sürdürülebilirlik Değerlendirme Modeli bir alan çalışması uygulaması ile desteklenmiştir. Bu amaçla çalışma alanı belirlemede Boğaziçi Üniversitesi ve Mastercard işbirliği ile 2011 yılında gerçekleştirilmiş olan "Türkiye'nin Şehirleri Sürdürülebilirlik Araştırması" incelenmiştir. Araştırma kapsamında nesnel ve öznel veriler beraber kullanılmıştır. Nesnel veriler olarak il bazında yayınlanan göstergeler kullanılarak sürdürülebilirlik ve yaşam kalitesi endeksleri Türkiye'nin 81 ilini kapsayacak şekilde hesaplanmıştır. Nesnel değerlendirmeye ek olarak öznel değerlendirme için NUTS 2 düzeyinde 26 bölgeyi ve 16 büyükşehir belediyesini kapsayacak şekilde seçilen 29 ilde işletmelerin yöneticileri ile bir anket çalışması gerçekleştirilmiştir (Mastercard Worldwide ve Boğaziçi Üniversitesi, 2011).

Bu araştırma sonuçları incelendiğinde, nesnel verilerle hesaplanan sürdürülebilirlik sıralamasında ilk üç sırayı Ankara, İstanbul ve İzmir almaktadır. Ardından ise Eskişehir gelmektedir (Tablo 3). Türkiye'deki büyük kentler sıralamasına benzer görünüm sergileyen sonuçlar içerisinde Eskişehir'in, özellikle çevre ve sosyal performans ile yaşam kalitesi açısından yüksek değer elde etmesi dikkat çekicidir. Aynı zamanda tüm kentler değerlendirildiğinde Eskişehir her açıdan ortalamasının üzerinde bir sonuç elde etmiştir.

Tablo 2. Kentsel sürdürülebilirlik değerlendirme modeli bileşenler, kriterler, hedefler ve göstergeler tablosu

Bileşen	Ölçütler	Hedefler	Göstergeler
Sürdürülebilir doğal çevre	Su kaynakları	Sulak alanların ve su kaynaklarının korunması	Alan dahilinde sulak alan ve su kaynağı varlığı
	Tarım	Tarım topraklarının korunması	Alan dahilinde tarım arazisi varlığı ve sınıfsal dağılımı
	Biyoçeşitlilik	Biyoçeşitlilik ve ekolojik habitatın korunması	Alan dahilinde doğa koruma alanı varlığı Biyotop alan katsayısı
	Kirletilmiş araziler	Kirletilmiş arazilerin yeniden kullanımı	Kirletilmiş alan oranı
	Yeşil alanlar	Yeşil yüzey ve alanların artırılması	Yeşil alan oranı
Sürdürülebilir yapılaşmış çevre	Konum	Mevcut yerleşimler tarafından çevrili olmak	Yakın çevre yapılaşmış alan yüzdesi
		Ana ulaşım arterlerine yakın olmak	Farklı türdeki ulaşım arterlerine uzaklık
		Temel hizmet birimlerine yakın olmak	Farklı türdeki temel hizmet birimlerine uzaklık
		İklim şartlarına uyumlu yerleşme tasarımı	İklim şartlarına uyumlu yer seçimi
	Arazi kullanımı	Karma kullanımlı yerleşimlerin tasarlanması	Konut dışı arazi kullanım yüzdesi
	Kentsel donatılar	Kentsel donatılara erişilebilir olmak	Donatılara erişim mesafesi
	Rekreasyon alanları	Yeşil alan ve rekreasyon alanlarına erişilebilir olmak	Yeşil alan ve rekreasyon alanlarına erişilebilirlik
	Ticaret alanları	Ticaret alanlarına erişilebilir olmak	Ticaret ve Pazar alanlarına erişim
	Yoğunluk	Yere uygun yapılaşma yoğunluğuna sahip olmak	Yapılaşma yoğunluğu
	Toplu taşıma	Erişilebilir toplu taşımaya sahip olmak	Toplu taşıma duraklarına erişim
Sürdürülebilir ulaşım	Bisiklet	Bisiklet altyapısına sahip olmak	Bisiklet yolu ve parkları
	Yaya ulaşımı	Yaya ulaşımını güçlendirmek	Kesintisiz ve konforlu yaya yolu varlığı
	Engelli erişimi	Engelli erişiminin sağlanması	Standartlara uygun engelli erişimi varlığı
	Özel araç	Özel araç kullanımının sınırlandırılması	Birim başına düşen otopark miktarı
Afetlere karşı dayanıklılık	Sel&taşkın	Sel ve taşkın için önlem alınması	Alan dahilinde sel ve taşkın alanı varlığı %25'den az eğime sahip alan oranı
	Heyelan	Eğimli alanlara yerleşimden kaçınma	Yerleşime uygunluk değeri
	Deprem	Yer bilimleri açısından yerleşime uygun olmayan alanlarda yapılaşmadan kaçınma	Tehlikeli kullanım varlığı Isı adası etki değeri
	İnsan kaynaklı afetler	Tehlikeli kullanımları içermemek ve uzak olma	Gökyüzü görünürlük faktörü
Yenilenebilir enerji ve kaynaklar	İklim uyumluluk	Isı adası etkisinin azaltılması İklimde uygun yönelim	Yapı adası yönlenme açısı Bina yönlenme açısı
	Yenilenebilir enerji	Yenilenebilir kaynaklardan enerji üretimi ve kullanılması	İhtiyacı duyulan enerjinin yenilenebilir kaynaklardan karşılanma yüzdesi
	Yeşil teknoloji	Yeşil teknolojilerin kullanılması	Yeşil teknolojilerin varlığı
	Enerji verimliliği	Enerji ihtiyacının azaltılması	İklim bölgesine uygun en/boy oranına sahip binaların yapılaşmış alan oranı
	Su verimliliği	Su tüketiminin azaltılması ve verimin artırılması	Ortalama bina yüzey/hacim değeri Bölgesel su tüketiminin azaltılması
	Geri dönüşüm	Etkin geri dönüşümün sağlanması	Erişilebilir geri dönüşüm elemanlarının varlığı
	İşe yakınlık	Farklı türdeki mevcut ve önerilen iş alanlarına yüksek erişilebilirliğe sahip olmak	Mevcut ve önerilen iş alanı türleri ve yerlerine erişilebilirlik
Sürdürülebilir ekonomi	İş miktarı	Konut başına uygun miktarda iş yaratmak	Konut başına yaratılan iş miktarı
	Emlak değeri	Ulaşılabilir emlak değerlerine sahip olmak	Arazi ve emlak değerleri
	Kamusal alan	Sosyal etkileşim alanlarına sahip olmak	Açık/kapalı kamusal alan varlığı
Sosyal sürdürülebilirlik	Çeşitlilik	Sosyal çeşitliliğe sahip olmak	Konut tipi çeşitliliği
	Eğitim	Yaşam boyu eğitim imkanlarına sahip olmak	Toplum merkezi varlığı

Şekil 1. Kentsel Sürdürülebilirlik Değerlendirme Modeli.

Tablo 3. Türkiye'nin Kentleri Sürdürülebilirlik Araştırması nesnel değerlendirme sonuçları (Mastercard Worldwide ve Boğaziçi Üniversitesi, 2011)

Sürdürülebilirlik		Çevre performansı		Ekonomik performans		Sosyal performans		Yaşam kalitesi	
Ankara	69	İzmir	74	İstanbul	74	Ankara	79	İzmir	66
İstanbul	67	Ankara	64	Ankara	65	Eskişehir	76	Ankara	63
İzmir	67	Balıkesir	61	Kocaeli	57	İstanbul	72	Antalya	60
Eskişehir	60	Eskişehir	61	İzmir	55	İzmir	72	Muğla	58
Kocaeli	58	Mersin	61	Antalya	53	Kocaeli	67	İstanbul	58
Bursa	57	Antalya	59	Muğla	50	Kırklareli	66	Eskişehir	57
Antalya	56	Konya	58	Tekirdağ	48	Isparta	66	Kırklareli	55
Muğla	54	Adana	57	Bursa	48	Yalova	66	Mersin	53
Balıkesir	54	Gaziantep	57	Denizli	45	Bursa	65	Yalova	51
Mersin	53	İstanbul	57	Çanakkale	44	Bolu	63	Konya	51
Isparta	53	Bursa	57	Eskişehir	44	Tekirdağ	61	Bursa	50
Adana	52	Çanakkale	54	Mersin	43	Trabzon	61	Koaceli	50
Yalova	52	Karabük	54	Kırklareli	42	Kayseri	61	Hatay	50
Çanakkale	51	Osmaniye	54	Yalova	42	Edirne	61	Adana	49
Denizli	51	Kayseri	54	Adana	41	Karabük	61	Isparta	49

Öznel değerlendirme için ise anket yapılmıştır ve çevre, yaşam kalitesi, ekonomik ve sosyal performans konularında mevcut durumun ve gelecek beklentilerinin ne yönde olduğu ölçülmüştür. Sonuç olarak mevcut durumun öznel değerlendirmeler açısından daha iyi bir konumda olduğu görülmektedir (Tablo 4). Sürdürülebilirlik, sosyal performans ve yaşam kalitesi açısından ilk sırada bulunan Eskişehir’de gelecek beklentisinin de her konuda daha iyi olduğu yönündedir.

Bu araştırmanın sonuçları değerlendirildiğinde, Eskişehir’in, il olarak yukarıda belirtildiği şekilde bir kavramsal çerçeve ışığında sürdürülebilir olduğu görülmektedir. Ancak sürdürülebilirlik, yaklaşılan noktaya göre farklı kavramsal çerçeveler ile değerlendirilebilen bir kavramdır. Bu nedenle bu kavramı kentsel sürdürülebilirlik açısından ele almak gerekmektedir. İncelenen araştırmanın göstergeleri arasında kentsel olarak nitelendirilebileceğimiz az sayıda gösterge bulunmaktadır. Bu yüzden bu tip bir araştırmaya ek olarak kentsel sürdürülebilirlik başlığı altında yapılaşmış çevrenin de değerlendirilmesi gerekmektedir. Özellikle son yıllarda küresel iklim değişikliği, kaynakların sürdürülebilirliği, yaşam kalitesi gibi konularda kentsel alanlar ve bu alanların tasarımı, dolayısıyla işleyiş biçimleri önem kazanmaktadır.

Bu nedenle alan çalışması olarak Eskişehir ili kent merkezinde mahalle birimi oluşturacak büyüklükte ve topoğrafik, doğal çevre ya da yapılaşmış çevre açısından sınırları belirli bir değerlendirme alanı seçilmiştir (Şekil 2).

Değerlendirme alanı, Eskişehir merkez, Odunpazarı İlçesi’nde Osmangazi Mahallesi’ni kapsamaktadır ve Porsuk nehrinin kuzey kıyısında bulunmaktadır. Alan büyüklüğü 80 ha olup kent merkezine bitişik fakat yoğunluk açısından düşük değerlere sahiptir. Yapı stoğu 1 ila 3 katlı olup kısmen bitişik genelde ayrı

nizama sahip bir alandır. Nazım İmar Planı’nda 150–200 kişi/ha yoğunluk kararı bulunan alanda yapılaşma koşulları Uygunlama imar planında bir miktar 6 kat dışında büyük çoğunluğu ayrı ve bitişik nizam 3 kat olarak belirlenmiştir. Yaklaşık nüfus kapasitesi 14,000 civarındadır. Alan büyüklüğü ve nüfus kapasitesi açısından komşuluk birimi özelliklerini karşılamaktadır.

KSDM Değerlendirme Sonuçları

Kentsel sürdürülebilirlik değerlendirme modeli süreci ve yöntemi uygulanarak değerlendirme alanında gösterge ölçümleri gerçekleştirilmiştir. Ölçümler sırasında coğrafi bilgi sistemleri yazılımı ArcMap 10.3.1 kullanılmıştır. Kullanılan araçlar ise “3d Analyst”, “Analysis Tools”, “Network Analyst” ve “Spatial Analyst” araç grupları dahilindeki araçlardır.

Özellikle üç boyutlu analizler için alanın plandaki koşullara göre yapılaştığı durum kabul edilmiş ve altlık o şekilde hazırlanmıştır. Ölçüm değerleri KSDM değerlendirme tablosuna aktararak her gösterge için literatürden faydalananak belirlenen hedef ve sınır değerlere göre puanlamaları gerçekleştirilmiş ve kentsel sürdürülebilirlik bileşenlerine göre skor ve başarı oranları belirlenmiştir. Ortaya çıkan sonuçlar Tablo 5’te aktarılmaktadır.

Genel değerlendirme sonucuna bakıldığında incelenen alanın kentsel sürdürülebilirlik açısından %60 seviyesinde başarılı olduğu görülmektedir. Sürdürülebilir doğal çevre ve yapılaşmış çevre bileşenlerinde bu oranın üzerinde, ulaşım ve afetlere karşı dayanıklılık bileşenlerinde bu oranda, iklime uyum, yenilenebilir enerji ve kaynaklar, sürdürülebilir ekonomi ve sosyal sürdürülebilirlik bileşenlerinde ise bu oranın altında bir başarı oranı gözlemlenmiştir.

Tablo 4. Türkiye’nin Kentleri Sürdürülebilirlik Araştırması öznel değerlendirme sonuçları (Mastercard Worldwide ve Boğaziçi Üniversitesi, 2011)

Sürdürülebilirlik		Çevre performansı		Ekonomik performans		Sosyal performans		Yaşam kalitesi	
İl	Skor	İl	Skor	İl	Skor	İl	Skor	İl	Skor
Eskişehir	6.91	Kayseri	7.49	Kayseri	6.60	Eskişehir	7.24	Eskişehir	7.47
Kayseri	6.87	Konya	7.21	Bursa	6.48	İzmir	6.84	Antalya	6.83
Konya	6.60	Eskişehir	7.05	Eskişehir	6.43	Hatay	6.71	İzmir	6.63
Bursa	6.54	Bursa	6.70	Konya	6.41	Kayseri	6.54	Ankara	6.56
Denizli	6.45	Denizli	6.63	Gaziantep	6.33	Antalya	6.52	Hatay	6.56
İzmir	6.39	Kastamonu	6.61	Denizli	6.32	Kırklareli	6.51	Bursa	6.47
Antalya	6.33	Nevşehir	6.61	İzmir	6.26	Malatya	6.48	Kırklareli	6.43
Gaziantep	6.31	Kırklareli	6.60	Antalya	6.26	Bursa	6.45	Sakarya	6.40
Hatay	6.30	Gaziantep	6.25	Manisa	6.20	Denizli	6.40	Kayseri	6.38
Kırklareli	6.29	Hatay	6.24	Kocaeli	6.18	Ankara	6.40	Konya	6.32

Şekil 2. Değerlendirme alanı.

Sürdürülebilir doğal çevre bileşeni değerlendirmesi incelendiğinde, korunması gerekli doğal alanların alanda bulunmaması, mevcutta yerleşik bir alan olması ve Porsuk nehri komşuluğu sebebiyle imar planında ayrılan yeşil alanların da fazla olması nedeniyle başarı oranı %75 olarak ölçülmüştür (Tablo 6).

Sürdürülebilir yapılaşmış çevre bileşeni kentsel sürdürülebilirlik değerlendirme modelinde ağırlığı yüksek olan bir bileşendir.

Tablo 5. Değerlendirme alanı KSDM skor ve başarı tablosu

Bileşen	Skor	En yüksek skor	Başarı
Sürdürülebilir doğal çevre	15	20	%75
Sürdürülebilir yapılaşmış çevre	26,75	37	%72
Sürdürülebilir ulaşım	8,5	14	%60
Afetlere karşı dayanıklılık	6	10	%60
İklimeye uyum, yenilenebilir enerji ve kaynaklar	11,67	25	%46,68
Sürdürülebilir ekonomi	4,19	11	%38
Sosyal sürdürülebilirlik	2,5	6	%41,6
Kentsel sürdürülebilirlik	74,61	123	%60,6

KSDM: Kentsel Sürdürülebilirlik Değerlendirme Modeli.

Yapılan değerlendirmede, kent merkezinde bulunması, ulaşım imkanlarına yakın olması, iklimin gerektirdiği yer seçimine uygun konumlanması ve uygun yapılaşma yoğunluğuna sahip olması, yeşil alan ve rekreasyon alanlarına erişilebilirliğinin yüksek olması gibi konular nedeniyle %72'lik bir başarı oranına erişmiştir (Tablo 7). Ancak donatıların erişilebilirliğinin alanda farklılıklar göstermesi ve temel hizmet birimlerine uzaklık nedeniyle bileşenin skorunda olumsuz etkisi olmuştur.

Tablo 6. Değerlendirme alanı Sürdürülebilir Doğal Çevre bileşeni skor ve başarı tablosu

Gösterge	Skor	En yüksek skor	Başarı
Alan dahilinde sulak alan ve su kaynağı varlığı	1	1	%100
Alan dahilinde tarım arazisi varlığı ve tarım arazi sınıflarının yüzdesi	3	3	%100
Alan dahilinde doğa koruma alanı varlığı	1	1	%100
Biyotop alan katsayısı	2	5	%40
Kirletilmiş alan yüzdesi	5	5	%100
Yeşil alan oranı	3	5	%60
Sürdürülebilir doğal çevre	15	20	%75

Tablo 7. Değerlendirme alanı Sürdürülebilir Yapılaşmış Çevre bileşeni skor ve başarı tablosu

Gösterge	Skor	En yüksek skor	Başarı
Yakın çevre yapılaşmış alan yüzdesi	4	4	%100
Farklı türdeki ulaşım arterlerine uzaklık	2,5	4	%62,5
Farklı türdeki temel hizmet birimlerine uzaklık	1,5	4	%37,5
İklim şartlarına uyumlu yer seçimi	5	5	%100
Konut dışı arazi kullanım yüzdesi	3	5	%60
Donatılara erişilebilirlik	2,25	4	%56,25
Yeşil alan ve rekreasyon alanlarına erişilebilirlik	3	4	%75
Ticaret ve pazar alanlarına erişim	3,5	4	%87,5
Yapılaşma yoğunluğu	2	3	%66,6
Sürdürülebilir yapılaşmış çevre	26,75	37	%72

Tablo 8. Değerlendirme alanı Sürdürülebilir Ulaşım bileşeni skor ve başarı tablosu

Gösterge	Skor	En yüksek skor	Başarı
Toplu taşıma duraklarına erişim	2	4	%50
Bisiklet yolu ve parkları	1,5	2	%75
Kesintisiz ve konforlu yaya yolu varlığı	1	2	%50
Standartlara uygun engelli erişimi varlığı	1	2	%50
Birim başına düşen otopark miktarı	3	4	%75
Sürdürülebilir ulaşım	8,5	14	%60

Sürdürülebilir ulaşım bileşeni sonuçları incelendiğinde, sonuca en fazla etki eden gösterge olan toplu taşıma duraklarına erişim açısından %50'lik bir başarı ölçülmüştür. Bunda en büyük etki raylı sistem duraklarına erişimin biraz zayıf olmasıdır. Ayrıca, yaya kaldırımlarındaki engeller de hem konfor hem de engelli erişimini zorlaştırması sebebiyle başarı oranını düşüren etkenler olmuştur. Bisiklet yollarının varlığı ve otopark yoğunluğunun sürdürülebilir bir kent standartlarına yakın olması başarı oranını yükselten etkenlerdir (Tablo 8).

Afetlere karşı dayanıklılık bileşeninde başarı oranını etkileyen en önemli göstergeler alan dahilinde sel ve taşkın alanı varlığı ile tehlikeli kullanım varlığıdır. Alanın Porsuk nehri kıyısında bulunması nedeniyle bu göstergeden en düşük puanı almaktadır

Tablo 9. Değerlendirme alanı Afetlere Karşı Dayanıklılık bileşeni skor ve başarı tablosu

Gösterge	Skor	En yüksek skor	Başarı
Alan dahilinde sel ve taşkın alanı varlığı	0	1	%0
%5–%15 eğim aralığındaki alan yüzdesi	5	5	%100
Yerleşime uygun alan yüzdesi	1	3	%33
Tehlikeli kullanım varlığı	0	1	%0
Afetlere karşı dayanıklılık	6	10	%60

ancak nehrin kontrollü yapısı sebebiyle alanın taşkın riski ve toyu gerektirecek bir duruma sebep vermemektedir. Ayrıca alanın sınırında yer alan bir akaryakıt istasyonu da insan kaynaklı afet nedeniyle dikkat edilmesi gerekli noktaya işaret etmektedir. Nehir kıyısında yer alması aynı zamanda yerleşime uygunluk açısından da ayrıntılı jeolojik etüd gerektiren alan niteliği göstermesine bu sebeple de düşük puan almasına neden olmuştur (Tablo 9).

İklimle uyum, yenilenebilir enerji ve kaynaklar bileşeni incelendiğinde, planlamayı ilgilendiren konulardan olan yapı adası ve binaların güneşe göre iklimle uygun yönlenmesi konusunda başarısız bir durum bulunmaktadır. Yapı adaları ve binaların büyük çoğunluğu doğu-batı yönünde yerleşmiştir. Ayrıca kentsel sürdürülebilirliğin önemli bileşeni yeşil nitelikli teknolojilerin kullanımı konusunda da yetersiz bir durum söz konusudur. Fakat ısı adası etkisi düşük olması ve Eskişehir kentinin kullandığı enerjinin çoğunlukla yenilenebilir kaynaklardan karşılanıyor olması ve Odunpazarı Belediyesi'nin her konuta özgü geri dönüşüm elemanları sağlaması bileşenin başarı oranında olumlu etkiler yaratmaktadır (Tablo 10).

Sürdürülebilir ekonomi bileşeni değerlendirmesinde önemli bir konu olan konut başına yaratılan iş miktarı yetersizliği ve iş alanlarına erişilebilirlikteki sorunlar nedeniyle alanın ekonomik açıdan sürdürülebilirliğinde sorun bulunmaktadır. Ancak arazi ve emlak değerleri açısından Odunpazarı ilçesi ortalamalarına yakın bir değerde olması sebebiyle yüksek skor elde etmiştir. Toplam başarı oranı %38 ile en düşük olan bileşen sürdürülebilir ekonomi bileşeni olmuştur (Tablo 11).

Sosyal sürdürülebilirlik bileşenin en önemli göstergesi konut tipi çeşitliliğine bakıldığında skorun oldukça düşük olduğu görülmektedir. Bunun sebebi alanda benzer büyüklükte yapıların ve yoğunlukların bulunmasının üretilen konutlarda benzerliğe neden olması gösterilebilir. Ancak kamusal alanlar ve sürekli eğitime imkan tanıyan toplum merkezinin alanda bulunması artı etki yaratmaktadır (Tablo 12).

Tablo 10. Değerlendirme alanı İklim Uyum, Yenilenebilir Enerji ve Kaynaklar bileşeni skor ve başarı tablosu

Gösterge	Skor	En yüksek skor	Başarı
Isı adası etki değeri	4	5	%75
Gökyüzü görünürlük faktörü	2,67	5	%53
Yapı adası ve bina yönelmesi	0	3	%0
İhtiyacı duyulan enerjinin yenilenebilir kaynaklardan karşılanma yüzdesi	3	4	%75
Yeşil teknolojilerin varlığı	0	4	%0
Bölgesel su tüketiminin azaltılması	0	2	%0
Erişilebilir geri dönüşüm elemanlarının varlığı	2	2	%100
İklim uym, yenilenebilir enerji ve kaynaklar	11,67	25	%46,68

Tablo 11. Değerlendirme alanı Sürdürülebilir Ekonomi bileşeni skor ve başarı tablosu

Gösterge	Skor	En yüksek skor	Başarı
Mevcut ve önerilen iş alanı türleri ve yerlerine erişilebilirlik	1,86	4	%46
Konut başına yaratılan iş miktarı	0	4	%0
Arazi ve emlak değerleri	2,33	3	%78
Sürdürülebilir ekonomi	4,19	11	%38

Tablo 12. Değerlendirme alanı Sosyal Sürdürülebilirlik bileşeni skor ve başarı tablosu

Gösterge	Skor	En yüksek skor	Başarı
Açık/kapalı kamusal alan varlığı	0,5	1	%50
Konut tipi çeşitliliği	1	4	%25
Toplum merkezi varlığı	1	1	%100
Sosyal sürdürülebilirlik	2,5	6	%41,6

Değerlendirme ve Sonuç

Kentsel sürdürülebilirlik son yıllarda önemi git gide artmış ve artık uygulama alanlarında da örnekler vermeye başlamış bir konudur. Bu çalışma kapsamında öncelikle kentsel sürdürülebilirliğe ilişkin yönlendirici nitelikteki güncel Birleşmiş Milletler Habitat 3 konferansında kabul edilen Yeni Kentsel Gündem belgesi incelenmiş ve konu ile ilgisi ortaya konmuştur. Kentsel

sürdürülebilirliğin sağlanmasında ölçme ve değerlendirmenin önemi ve hangi bileşenlerin ön plana çıktığı tespit edilmiştir. Özellikle sürdürülebilir kent planlaması ve tasarımı, sürdürülebilir ulaşım, iklim değişikliği, afet riskinin azaltılması, yeterli iş imkânının yaratılması, su kaynaklarının yönetimi, ulaşılabilir konut gibi başlıklar Yeni Kentsel Gündemin bileşenleri arasında yer almaktadır ve geliştirilecek bir değerlendirme sisteminde mutlaka ele alınmaları gerekmektedir.

Sürdürülebilir, yeşil, eko kent başlıkları altında ortaya konan örneklerin ve mevcut kentsel alanların kentsel sürdürülebilirlik açısından değerlendirilmesi konusunda da dünya çapında birçok ölçme ve değerlendirme yöntemi geliştirilmiştir.

Ancak her sistemin bir diğerine göre belli artı ve eksi yanları bulunmakta, özellikle sistemlerin geliştirildiği ülkeler ve coğrafyaların sorunlarını yansıtmaları sebebiyle özellikle ülkemizde kullanımlarında soru işaretlerine sebep olmaktadır. Özellikle doğal çevre ve afetlere karşı dayanıklılık konusunun, değerlendirmeye alınan mevcut sistemlerde yetersiz olduğu değerlendirilmektedir. Bu sebeple geliştirilen Kentsel Sürdürülebilirlik Değerlendirme Modeli, öncelikle bileşenleri belirlenerek, ardından kriterler, göstergeler ve alt göstergeler belirlenerek ortaya konulmuş bütüncül bir ölçme ve değerlendirme sistemidir.

Çalışma kapsamında modelin yapısı aktarılmış ve Eskişehir kent merkezinde seçilmiş bir komşuluk birimi büyüklüğündeki alanda modelin uygulaması gerçekleştirilmiştir. Sonuç olarak alanın kentsel sürdürülebilirlik skoru ve başarı oranı ortaya konulmuştur. Alt bileşenler için de ayrıca değerlendirmeler yapılarak, alanın kentsel sürdürülebilirliğe erişimi açısından hangi konularda değişiklikler ve politika değişiklikleri yapılması gerektiği ortaya konulmuştur.

Alan özelinde özellikle iklim uym, yenilenebilir enerji ve kaynaklar, ekonomik sürdürülebilirlik ve sosyal sürdürülebilirlik açısından önemli geliştirmelere ve politikalara ihtiyaç duyulmaktadır. Günümüzde yeşil teknoloji olarak bilinen bireysel enerji üretim sistemlerinin entegrasyonu, çok önemli bir bileşen olan su verimliliğinin sağlanmasına yardımcı elemanların eklenmesi ile sağlanabilecek iyileştirmeler bulunmaktadır. Ayrıca ekonomik bileşeni kuvvetlendirmek için yeni iş alanları açılmalı, mevcut alanlara da erişimin güçlendirilmesi gerekmektedir.

Sonuç olarak, Kentsel Sürdürülebilirlik Değerlendirme Modeli, özellikle afet konusu ve iklim uym konusunda mevcut diğer sistemlerden olumlu şekilde ayrılmaktadır ve coğrafi bilgi sistemleri araçları ile kolayca ölçümlerin yapıldığı bir model olması sebebiyle uygulamada kolaylık ve hız sağlamaktadır. Teknolojik imkanların gelişmesiyle daha fazla gösterge değerlendirme grubunun içine dahil edilerek bileşenlerin kapsama alanı biraz daha genişletilecektir.

KAYNAKLAR

- Australia Green Building Council. (2016). Green Star Communities-Rating Tool: Australia Green Building Council.
- Beatley, T. (2012). Green cities of Europe: global lessons on green urbanism. Washington DC: Island Press.
- BRE Global Ltd. (2012). BREEAM Communities Technical Manual.
- Fedeski, M., & Gwilliam, J. (2007). Urban sustainability in the presence of flood and geological hazards: The development of a GIS-based vulnerability and risk assessment methodology. *Landscape and urban planning*, 83(1), 50-61. doi:10.1016/j.landurbplan.2007.05.012
- Ford, A. C., Barr, S. L., Dawson, R. J., & James, P. (2015). Transport Accessibility Analysis Using GIS: Assessing Sustainable Transport in London. *Isprs International Journal of Geo-Information*, 4(1), 124-149. doi:10.3390/ijgi4010124
- Gál, T., Lindberg, F., & Unger, J. (2009). Computing continuous sky view factors using 3D urban raster and vector databases: comparison and application to urban climate. *Theoretical and Applied Climatology*, 95(1), 111-123. doi:10.1007/s00704-007-0362-9
- Japan Sustainable Building Consortium. (2014). CASBEE for home and urban development technical manual.
- Mastercard Worldwide ve Boğaziçi Üniversitesi. (2011). Türkiye'nin Şehirleri Sürdürülebilirlik Araştırması. Retrieved from [http://v3.arkitera.com/UserFiles/File/download/ Türkiye'nin_Illeri_Surdurulebilirlik_Arastirmasi.pdf](http://v3.arkitera.com/UserFiles/File/download/Turkiyenin_Illeri_Surdurulebilirlik_Arastirmasi.pdf)
- Nguyen, B. K., & Altan, H. (2011). Comparative review of five sustainable rating systems. 2011 International Conference on Green Buildings and Sustainable Cities, 21, 376-386. doi:10.1016/j.proeng.2011.11.2029
- Özügöl, M. D., Çekiç, T. İ., & Özbakır, A. (2014). The next wave of sustainable planning: green neighbourhood assessment systems. *International Journal of Environment and Sustainable Development*, 13(2), 109-125. doi:10.1504/IJESD.2014.060188
- Ratti, C., & Richens, P. (2004). Raster analysis of urban form. *Environment and Planning B-Planning & Design*, 31(2), 297-309. doi:10.1068/b2665
- Reith, A., & Orova, M. (2015). Do green neighbourhood ratings cover sustainability? *Ecological Indicators*, 48, 660-672. doi:10.1016/j.ecolind.2014.09.005
- Rode, P., Keim, C., Robazza, G., Viejo, P., & Schofield, J. (2014). Cities and Energy: Urban Morphology and Residential Heat-Energy Demand. *Environment and Planning B: planning and design*, 41(1), 138-162. doi:10.1068/b39065
- Sharifi, A., & Murayama, A. (2013). A critical review of seven selected neighbourhood sustainability assessment tools. *Environmental Impact Assessment Review*, 38, 73-87. doi:10.1016/j.eiar.2012.06.006
- Sharifi, A., & Murayama, A. (2014). Neighborhood sustainability assessment in action: Cross-evaluation of three assessment systems and their cases from the US, the UK, and Japan. *Building and Environment*, 72, 243-258. doi:10.1016/j.buildenv.2013.11.006
- UN Habitat. (2016). Urbanization and Development Emerging Futures. World Cities Report.
- US Green Building Council. (2016). LEED for neighborhood development v4.

KİTAP İNCELEME / BOOK REVIEW

Kitap İnceleme: İlhan Tekeli'nin “Dünya’da ve Türkiye’de Kent-Kır Karşıtlığı Yok Olurken Yerleşmeler İçin Temsil Sorunları ve Strateji Önerileri” Başlıklı Çalışması

Ali Cenap Yoloğlu

Mersin Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Mersin

İlhan Tekeli'nin “Dünya’da ve Türkiye’de Kent-Kır Karşıtlığı Yok Olurken Yerleşmeler İçin Temsil Sorunları ve Strateji Önerileri” başlıklı çalışması 2016 yılında İdealkent Yayınları tarafından yayınlanmıştır. Kitap 11 bölümden oluşmaktadır. Bunlar sırasıyla

1. Giriş,
2. Kavramlarımızı ve Kuramlarımızı Gözden Geçirme Zamanı Geldi mi?
3. Türkiye'nin Tarımında/Kırsal Alanında Yaşanan Dönüşümler ve İzlenebilecek Stratejik Yaklaşımlar Üzerine,
4. Dünya’da Değişen Yerleşme Yapısının Yaratdığı Temsil Sorunları ve Demografiye Yansımaları Üzerine,
5. Küresel Büyük Kent Kuramlarının Yapısal Yeterliliği Üzerine Bir Tartışma,
6. Kent Üzerinde Konuşmanın Değişik Yollarını Tartışabilmenin Demokratikliği Üzerine,
7. Kent Plancılarının Eleştirel Söylemlerini Temellendirme Yolları Üzerine,
8. Sürdürülebilir Bir Toplum ve Çevre Tasarımı İçin Bir Strateji Seçenekleri Yelpazesi Oluşturmak,
9. Türkiye’de Kent Yöneticileri/Kent Plancıları Kentsel Dönüşüm İçin Bir Ahlaki Çerçeve Oluşturmak Durumundadır,
10. Kentsel Dönüşüm Üzerinde Konuşmanın Değişik Mantıkları Siyasal Kamu Alanında Nasıl Kullanılıyor?
11. Türkiye Yürürlüğe Konulan Kentsel Dönüşüm Üzerinde Konuşmayı Sürdürebilmelidir.

Kitap gözden geçirmesi ise 1. ve 8. bölümler dışındaki bölümlere odaklanırken, özellikle 2. ve 7. bölümler arasındaki kısma yoğunlaşmıştır.

Kitabın “Kavramlarımızı ve Kuramlarımızı Gözden Geçirme Zamanı Geldi mi?” başlıklı 2. bölümünün 1. Giriş kısmında yazar “kent kavramının köy ve kent karşıtlığına dayalı olarak tanımlanmasının” geçerliliğini yitirdiğini iddia ederek bölüme başlamaktadır. Ancak şurası bir gerçektir ki son yıllarda Türkiye’de kentsel meselelerin tartışılmasında kent kavramının kent-kır karşıtlığı üzerinden tanımlanması söz konusu değildir. Tam tersine kent kendine özgü özellikleri olan bir olgu olarak değerlendirilmektedir, dolayısıyla yazarın bu tespiti yerinde bir tespit değildir. Yine aynı kısımda yazar “sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçerken, hâkim tek merkezli metropoliten kentlerin yerini, sınırları belirsiz çok merkezli kentsel bölgelerin almaya başladığını” iddia etmektedir. Dünyada buna uygun örnekler olsa da Türkiye’de bu duruma uygun düşen çok sınırlı örnek vardır ve dolayısıyla bu durum Türkiye için genellenemez. Devamında yazar “var olan kuramların kent plancıları ve yöneticilerinin kuram gereksinmelerini karşılamakta yetersiz kaldığını ve bu yetersizliğin disiplinlerarası olmaya sığınarak görmezden gelinemeyecek düzeye vardığını” vurgulamaktadır. Ancak burada kuramlara ait hangi önermelerin hangi açıdan yetersiz kaldığı açıklanmalı ve disiplinlerarası yaklaşımların nasıl bir kaçış yolu sağladığı anlatılmalıdır. Yazar yukarıda daha derin bir şekilde açıklanmaya muhtaç değerlendirmelerinin

Geliş tarihi: 24.07.2017 Kabul tarihi: 14.08.2017

Online yayımlanma tarihi: 17.08.2017

İletişim: Ali Cenap Yoloğlu, e-posta: acyologlu@mersin.edu.tr

TMMOB
Şehir Plancıları Odası

üstüne “yaşanan bu değişiklikler karşısında, geçmişin kent, kır ve köy gibi kavramları ve bu kavramları kullanarak kurulmuş kuramları yaşanan gerçeklikleri temsil etmekte yetersizdir” sonucuna varmaktadır. Kent, kır, köy gibi kavramların bulanıklaşmasında kentlerin zaman içinde yaşadığı dönüşümün etkisi olsa da Türkiye özelinde daha çok son zamanlarda yapılan yasal/yönetmelik düzenlemeler etkilidir. Dolayısıyla yaşanan değişim olgunun kendisinden kaynaklandığı kadar aynı zamanda yapay bir gelişmedir. Yazar daha sonra “plancıların / yöneticilerin yeni kavramlara ve kuramlara gereksinim duydukları” değerlendirmesinde bulunmaktadır. Ancak şu an yeterince anlayamadığımız ve özellikle Türkiye bağlamında yeni kavramların bize aşmak konusunda yardım edeceği engellerin neler olduğu yazar tarafından daha çok açıklanmalıdır. Yazar yeni kuram arayışıyla ilgili olarak “bu arayışta her yerde/kentte ve zamanda geçerli bir kuram ortaya koymaya çalışmaktan çok, her kentin tekil olma özelliklerine katkıda bulunacak bir arayışın nasıl kurgulanabileceği üzerinde durmaya çalışacağını” ifade etmektedir. Ancak burada bir çelişki mevcuttur: Eğer tekil özellikler üzerinde durulacak olursa bu bir kuram arayışı olamaz. Çünkü kuramlar tekilliklerden daha ziyade genel mekanizmaların göz önüne serilmesiyle ilgilenir. Yazar bir önceki önermesinin devamı olarak “eğer bizim kuramsal çerçevemiz evrensel geçerlilik iddiası taşıyorsa, kente özgü bir strateji ya da plan geliştirmek olanağı bulamayacaklardır” değerlendirmesinde bulunmaktadır. Oysaki kuramlar kentleri değil insan ilişkilerini temel alır. Burada temel olan evrensellik iddiasından kaçınmak değil, insan ilişkilerini daha iyi çözümlenerek kente özgü koşullardan yola çıkarak stratejiler geliştirilmesidir. Hem kuram geliştirmekten bahsedip hem de kuramın doğasını reddetmek birbiriyle çelişen düşüncelerdir. Yazar yukarıda üstün-körü oluşturduğu dayanaklardan yola çıkarak “böyle çoğulcu bir kuramsal alanın kurgulanmasının çıkışı noktası olarak yığılmanın seçilebileceği” sonucuna varmaktadır. Ancak burada yığılma kavramından neyin kastedildiği daha çok açıklanmaya muhtaçtır.

2. bölümünün, “Kuram Arayışına Yığılmadan Bakmak” başlıklı II. Kısımında yazar şöyle bir değerlendirmede bulunmaktadır: “kırsal alanda meraların, denizlerin, denizlerdeki balıkların ortak mülkiyete konu olduğunu biliyoruz. Ortaklığa konu olanlar, kırsal yaşamın düzenlenmesinde ne kadar önemliyse, kentsel yığılmalarda üretilmiş olan ortak değerler, kamusal alanlar, yaratılmış gündelik yaşam pratikleri vb. kentin ortak olanları da kentsel yaşamın kurulmasında o kadar önemli fırsatlar yaratmaktadır. Bu nedenle kentleşmeyi (yığılmayı), kentin ortak olanlarını sürekli zenginleştirmek süreci olarak tanımlayabiliriz.” Ancak kırsal alandaki ortak mekânlar (harman, mera vs) üretim (production) ile ilgiliyken kentsel alandaki ortak mekânlar üretimle değil yeniden üretim (reproduction) ile ilgilidir. Dolayısıyla aynı içerikte değildir. Ayrıca kentte ortak mekânların artması bir yığılmanın nedeni değil sonucudur. Hiçbir kent ortak/kamusal mekanları çoğaldığı için nüfus çekmemiştir.

2. bölümün “Yığılmanın İçyapısına İlişkin Betimleyici ve Açıklayıcı Kuramlar Yelpazesi” başlıklı III. Kısımında yazar “bir yığılmada (kentte) genellikle iki farklı düzeyde komünite (community) oluşumu söz konusu olmaktadır. Bunlardan birincisi kent düzeyindeki, ikincisi ise komşuluk ünitesi (mahalle) düzeyindeki komünite oluşumudur. Hangi düzeyde olursa olsun bir komünitenin oluşturulabilmesi için bu yığılmanın içinde toplumsal etkileşme olabilmesi ve bir kamusal alan bulunması gerekir” değerlendirmesinde bulunmaktadır. Ancak cemaat (community) oluşumunun ön koşulu yüz yüze ilişkiler ve karşılıklıdır. Dolayısıyla kent ölçeğinde cemaat oluşabileceğini düşünmek olanaklı değildir. Öyle olsa bile oluşan şeye cemaat demek olası değildir. Yüz yüze ilişkiler için kamusal mekânlar gerekli midir sorusu yanıtlanması gereken bir sorudur. Kamusal mekânlar genellikle ikincil ya da biçimsel (formal) ilişkiler için ihtiyaç duyulan yerlerdir. Cemaat ilişkileri için gerekli alanlar kamusal değil yarı-kamusal mekânlardır ya da bir şekilde kontrolün sağlandığı mekânların yaratılması gerekmektedir. Yazar devamında “günümüzün küresel dünyasında kent düzeyindeki komünite dış dünyaya ve değişmeye açık olmak durumundadır. Bu üst düzey komünite alt düzey komünitelerin bir mozaigidir. Bu alt düzey komüniteler izole gettolaşmış moral dünyalar halinde ya da etkileşmeye kapalı tutulurlarsa üst düzeydeki bir bütünleşmeden de söz edilemez. Kentin potansiyellerinin tam olarak harekete geçirilebilmesi için bu düzeyde de etkileşmeye, kendi farklılığını yeni koşullarda üretebilmeye açık olmak gerekmektedir” değerlendirmesini yapmıştır. Cemaat kavramı açısından en önemli olgulardan bir tanesi “kendini koruma”dır. Hem mahalle ölçeğindeki cemaat oluşumundan, hem de alt düzey cemaatlerin bileşiminden oluşan kent cemaatinin dış dünya ile etkileşime açık olmasını beklemek cemaat kavramı açısından tutarsızdır. Bu konuda en çok tartışılan olgulardan biri bir cemaatin diğer bir cemaatle nasıl ilişki kuracağıdır. Dış dünya ile etkileşime açık olmak amaç ise bunu başka bir kavram üzerine oturtmak gerekmektedir. Yazar sonraki satırlarda cemaat ve yaratıcılık arasında bir ilişki kurmaya çalışmıştır. Oysaki cemaat muhafazakâr özelliklerinden dolayı yaratıcılığı teşvik eden değil önleyen bir içeriğe sahiptir. Çünkü cemaat değişime karşı olan bir refleksi yansıtmaktadır. Sonraki satırlarda yazar insan hakları ve cemaat ilişkisi açısından “yöneticilerin ister kent düzeyinde ister cemaat düzeyinde olsun insan haklarının soyut ilkeler düzeyinden çıkarak somut düzeyde hayata geçtiği yerler olduğunun farkına varmış olması gerektiğini” vurgulamaktadır. Ancak insan hakları ile cemaat değerleri çatışabilir. İnsan hakları evrensel değerleri savunurken cemaat yerel değerleri savunacaktır. Feodal ya da muhafazakâr değerler buna örnek olarak verilebilir. Başlık parası ya da kız çocukların okula gönderilmemesi pratiklerinin insan hakları ile uyuşması söz konusu olamaz.

2. bölümün “İnsan Bir Yığılmayı (kenti) Hangi Yetileriyle Bilir ve Hakkında Değer Yargıları Geliştirir” başlıklı IV. Kısımında yazar “eğer kente ilişkin algılarımızı ve bilgilerimizi bu yer-

leşmeyi planlamak ve kentsel yaşama müdahale etmek için kullanacak; bu müdahalenin hangi sorunları çözmek için ve ne tür sonuçlar elde etmek için yapılması gerektiği konusundaki saptamalar çoklu duyumlara dayandırılan yapılanmacı sosyal bilim anlayışıyla elde edilen bilgilerle yapılacaktır. Ama yapılacak müdahaleler kısa erimli araçsal rasyonelliğine önem veriliyorsa burada yığılmaya ilişkin nesnel temsile dayandırılan kavramlarla geliştirilmiş bilimsel bilgi kullanılacaktır” değerlendirmesini yapmıştır. Ancak eğer planlamada nesnellik olgusu geri plana atılacaksa, kente kimin ve ne için müdahale edildiğinin açıklanması gerekecektir. Burada plancının nesnel bilgilerden yola çıkarak toplum kesimlerini bilgilendirme ve mesleki uzmanlığını kullanma gibi bir sorumluluğu vardır.

2. bölümün “Yığılmanın Şekillendirilebilirliği Konusundaki Ontolojik Kabullerin Hangi Koşullarda Geçerli Olabileceği ve Ne Tür Bir Kuram Talebi Yarattığı Üzerine” başlıklı V. Kısımında yazar “bu arayış sırasında, kentsel yığılma kendi kendini düzenleyen çok aktörlü açık bir sistem olarak kavramsallaştırılmaktadır” demektedir. Eğer kent kendi kendini düzenleyen bir sistem ise “kentsel planlama gibi müdahaleler gerekli midir?” sorusunun cevaplanması gerekmektedir. Yazar devamında yurttaşlık bilinci ile ilgili olarak “pasif yurttaşların oluşturacağı bir kentsel yığılma önemli ölçüde bireyin tercihlerini geri plana iterek yabancılaştırır” demektedir. Pasiflik ile vatandaş beklentilerinin başka bir irade tarafından baskılanması aynı değildir. Yurttaş “kimliği” sorunlu bir kavram olabileceği gibi sistemin yurttaş taleplerine karşı duyarlılığı da sorgulanmalıdır. Gezi Parkı örneği hala hatırlanmaktadır. Hükümet tarafından gezi parkında yapılması planlanan düzenlemeye ilişkin kamuoyunda ciddi bir rahatsızlık belirmiş ve bu rahatsızlık çeşitli şekillerde hem İstanbul’da hem de tüm yurt genelinde hükümete gösterilmiş olsa da (aktif yurttaşlık örneği) hükümet bu görüşlere kayıtsız kaldığı gibi kime yerlerde de gösterileri şiddet kullanarak bastırmıştır. Yazar daha sonra “post-modern dünyanın demokrasi arayışları içinde pasif yurttaş yetersiz kalacaktır. Artık özel alanına hapsedilemeyen, kamusal özne olma talebini canlı tutan aktif birey ortaya çıkacaktır” değerlendirmesini yapmaktadır. Post-modern yaklaşımlarda kamusal kabul edilen değerlerden biri değildir. Tersine birey ve bireyin biricikliğini vurgulayan unsurlar ön plandadır. Burada kamusal, kamusal mekânlarda birbiri ile etkileşim halinde olmadan yan yana olmaktan daha çok ortak “iyi”yi üretmeye yönelik eylemlilik olarak değerlendirilmelidir. Aksi takdirde “aktif yurttaş” kavramındaki “aktif” sıfatının bir anlamı olmayacaktır. Bu anlamda kamusal belli bir uzlaşma kültürünü zorunlu kılarken post-modernite tersine bireyi uzlaşıdan uzaklaştırmaktadır. Çünkü bireyi diğer bireylerle ortak eylemliliğe davet eden bir ortamdan çok bireyin sosyal ve kültürel tekilliğini kutsayan bir çerçeve mevcuttur.

2. bölümün “Kentsel Yığılmanın Performansı Konusunda İleri Sürülebilecek Hedeflerin Temellendirilmesi Üzerine” başlıklı

VI. Kısımında yazar “bu ontoloji içinde kır yok olmuş her yer kent haline gelmiştir” iddiasında bulunmaktadır. Bu önerme çok iddialı bir önermedir. Tersine de iddia edilebilir: kent yok olmuş, her yer kır haline gelmiştir. Bu durum bakış açısına göre değişebilecektir. Örneğin son yasal düzenlemede sonra yerel yönetim seçimlerine katılan seçmen kitlesi içinde kırsal nüfus ağırlık kazanmış ise seçim sonuçlarının kırsal bir nüfusun tercihlerini yansıtacağı varsayılırsa bu durumda o yerleşim biriminin tamamen kentleştiğinden söz edilebilir mi? Bu durum kent-kır meselesinden daha çok sermayenin tüm coğrafyalara nüfuz etmesiyle ilgilidir.

2. bölümün son kısmında yazar “kent yığılmalarının yeniden biçimlenmesinde güçlü aktörlerin dıştan müdahalelerinin etkisinin görmezden gelinmesinin herhalde önemli bir eksiklik” olduğunu belirtmektedir. Ancak kitabın önceki bölümlerinde kent kendi kendini organize eden bir yapı olarak tasarlanırken bir anda kentteki güçlü aktörlerin etkinliği vurgulanmaktadır. Bu iki vurgu kendi içinde çelişen bir durum arz etmektedir. Devamında yazar vurgulamak istediği bir diğer noktanın “plancıların/yöneticilerin kentin oluşumuna müdahalelerinin gerçekleştirmek istediği her kentsel yığılmanın kendi özgünlüğünün oluşturulması sorununa nasıl öncelik verilebileceği” olduğunu belirtmektedir. Ancak burada özgünlük meselesi tartışmalıdır. Çünkü özgünlük tarihsel olarak gelişen bir durumdur. Dolayısıyla özgünlük yaratılmaktan daha çok korunabilir. Planlama aracılığı ile kente özgünlükten daha çok bir vizyon ve gelecek perspektifi verilebilir. Bu vizyonun gerçekleşmesi koşuluyla kent özgün bir kimlik kazanabilir.

Kitabın “Türkiye’nin Tarımında/Kırsal Alanında Yaşanan Dönüşümler ve İzlenebilecek Stratejik Yaklaşımlar Üzerine” başlıklı 3. bölümünün I. Giriş kısmında yazar “Türkiye büyükşehir yasasını değiştirerek, ülke yerleşme sisteminde kent ve kır ayrımına dayanan kavramlaştırmayı bir kenara iten çok önemli bir adım atmıştır” demektedir. Birincisi kır-kent ayrımının bir kenara itilmesi neden istenen/beklenen bir durumdur bunu açıklanması gerekmektedir. İkincisi sosyal olguların yasal düzenlemelerle ortadan kalkması diye bir şey olamaz. Mersin’den örnek verilecek olursa metropoliten olana 5–10 km mesafedeki köyler ile Mersin-Karaman il sınırında, Toroslar’ın zirvesinde yer alan köyler yasal olarak aynı statüye sahip olsalar da kentleşme açısından aynı niteliklere haiz değildir.

3. bölümün “Yeni Kavram Arayışlarının Gerisinde Bozulan Özdeşlikler Bulunuyor” başlıklı II. Kısımında yazar “sanayi toplumu döneminde yerleşmelerin yapılarını temsil için kullanılan ikili karşıtlık halindeki kent ve kır/köy kavramları var olan gerçeklikle uyum içinde bulunuyordu. Bu kavramlarla temsil ettikleri arasında bir özdeşlik vardı. Dünyada bilgi toplumuna geçiş yaşanırken bu özdeşlik büyük ölçüde aşınmış ve çözülmüştür. Bu özdeşliğin bozulması kentsel faaliyet olarak görülen üretim ve hizmet faaliyetlerinin bir bölümünün kent dışında yer seçme-

siyle başladı. Kırsal alanın tarım ve ormancılık alanı olduğu kabulünün geçerliliği kalmadı" iddiasında bulunmaktadır. Kentsel faaliyetlerin kıra doğru yayılmasının en önemli nedenlerinden birisi kentsel arazi fiyatlarındaki artıştan kaynaklanan maliyet artışıdır. Aynı zamanda karayolu altyapısının yaygınlaşması mesafenin caydırıcı etkisini azaltmıştır. Ek olarak, toplumun varlıklı kesiminin kent merkezinden uzaklaşarak kent merkezinin toplumsal maliyetlerini ödedikleri vergiler ile karşılamak istememeleri kent merkezinden kaçışı hızlandırmıştır (yabancı örneklerde). Ancak unutulmamalıdır ki bazı kentsel faaliyetlerin yürütüldüğü her yer kent değildir, kent olarak değerlendirilemez. Kent içinden kırsal alana taşınan sanayi alanları buna bir örnektir. Devamında yazar "son dönemde çevreci sosyal hareketlerin gelişmesiyle, kentte yapılan tarım diye bir kategori de ortaya çıkmaya başladı. Böylece kent-kır ayrımı açıklığını kaybederek bulanıklaştı" değerlendirmesini yapmıştır. Ancak aynı şekilde bazı kırsal faaliyetlerin yürütüldüğü her yer de kır değildir. Aynı sayfada yazar kır-kent arasındaki farkın ortadan kalktığına vurgu yapmak için "bu bulanıklaşmanın ilk işaretleri kent planlama yazınında kentsel saçaklanma (urban sprawl) kavramının kullanılmasıyla verilmeye başlamıştır. Bu kavram kullanılmaya başladığında, saçaklanma kaçınılması gereken bir olumsuzluk olarak görülmekteydi. Oysa bu sürecin işleyişi sonucunda günümüzde geline nokta bu durumun normalleşmesi gerçekleşmiştir" değerlendirmesinde bulunmaktadır. Ancak burada sorulması gereken bir soru var, o da: Normalleşen her şey kabul edilmeli veya olumlanmalı mıdır? O zaman iktidarın ya da toplumun normalleştirdiği hiçbir şeye itiraz etmemek gerekmektedir. Bu kabul edilebilir bir şey değildir. Kadın cinayetleri, feodal töreler gibi toplumun ya da iktidarın normalleştirdiği ancak şiddetle karşı çıkılması gereken olgular vardır. Yazar sonraki satırlarda "kent tanımına uymayan durumu bir olumsuzluk olarak değerlendirilmek noktası aşılıp, kent kavramının kendisinin tartışılması noktasına gelindiğini" vurgulamaktadır. Ancak, kavramlar, kavramların içeriğini oluşturan mekanizmalar daha iyi anlaşılabilir geliştirilebilir. Doğrudan bir kavramın reddedilmesi veya kabul edilmesi, olumlanması ya da olumsuzlanması diye bir şey sadece ideolojik tutumların bir yansıması olarak gerçekleşebilir. Marksist bir yazar elbette ki liberal bir düşüncenin kavramını kabul etmeyebilir. Ancak bu Marksist düşüncenin aynı olguyu açıklayan başka bir kavramı geliştirmeye kapalı olduğu anlamına gelmez.

3. bölümün "Türkiye'de Tarımsal Üretimde Yaşanan Yeniden Yapılanma Süreci Üzerine" başlıklı III. Kısımda yazar tarımsal üretim ile ilgili olarak "tüm bu kayıt sisteminin kurumsallaştırılmış olması çok önemlidir. Temelde devlet bu kayıt sistemlerini geliştirerek tarım politikalarını uygulama bakımından modernist bir araç oluşturmaya girişmiştir denilebilir. Bu kayıt sistemlerinin oluşturulması köylülüğün tasfiyesinde ileri bir noktaya ulaşıldığının bir kanıtı olarak da alınabilir" yorumunda bulunmuştur. Bu değerlendirmedeki tarımsal üretimin gözlem altına alınmasıyla köylülüğün tavsiyesi arasındaki ilişki

açıklanmaya muhtaçtır. Bir felsefi pozisyon olarak modernite ile teknoloji kullanımının yaygınlaşması aynı şey olamaz. Keza bazı alanlarda teknoloji kullanılması kimliklerin ön plana çıkmasını kolaylaştırarak modernite aleyhine gelişmelere de neden olabilir. Bugün internet teknolojisi Facebook, Twitter ve diğer sosyal ağ programları aracılığı ile kişilerin kimliklerini ve bireysel tercihlerini yansıtabilecekleri bir ortam sunmaktadır. Yazar sonraki sayfalarda "Türkiye tarımdaki küreselleşme-kapitalistleşme sürecinde geline nokta; emeğin ve toprağın metalaştığı, tarımın tamamen piyasa için üretilir hale geldiği, köydeki emeğin önemli bir kısmının küçük mülkünü korurken ücretli emek haline geldiği, yaşamını sürdürmek için tarım kadar tarım dışı işlerde çalışmaya başladığı, kırdan yaşamı sürdürmek için tarım dışı iş olanaklarının seçenekler içine girdiği bir noktaya ulaşılmış bulunuyor" değerlendirmesini yapmıştır. Bu paragrafta açıklanan durum kırsal kent tarafından yok edilmesini değil kır ile kent arasındaki ilişkinin, kapitalizmin ulaştığı aşama açısından, daha da güçlendiğini göstermektedir.

3. bölümün "Kentte ve Kırdan Yaşanan Dönüşümler Sonucunda Ortaya Çıkan Yerleşme Yapısı Nasıl Kavramsallaştırılabilir" başlıklı IV. Kısımda yazar "böyle bir büyüme kalıbı içinde kent, çevresindeki kıra her an adeta bir emrivaki yapmaktadır. Böyle bir büyüme kalıbının gerçekleşebilmesi için güçlü inşaat şirketlerinin ya da geliştiricilerin bulunması gerekmektedir. Bu girişimciler büyük toprağı bir araya getirebilmekte, siyasal karar mekanizmalarını da etkileyerek imar haklarını elde ettikten sonra tarım dışı kullanışlara açan emrivakiler yapabilmektedir. Böyle bir gelişme kalıbının ortaya çıkabilmesi gayrimenkul alanında belli bir kapasitenin inşa edilmiş olmasını ön görmektedir" değerlendirmesini yapmaktadır. Sermayenin mekâna etkisi anlatılırken, onun kendiliğinden gelişen ve tarafsız (neutral) bir olgu gibi anlatılması doğru değildir. Sermayenin kar elde etme hırsı ve onun ekonomik sistemle kurduğu ilişkiye referans verilmeden bu durum anlaşılamaz. O zaman akıllara şu soru gelmektedir: Sermaye emrivakide bulunabiliyor da emekçiler neden bulanamıyor? Devamında yazar "kentten desantralize (decentralization) olan sanayi gibi faaliyetler kırsal kesimde yer seçmektedirler. Gerçekte bu tür yer seçen faaliyetler daha geniş bir yelpazeyi oluşturmaktadır. Bu yelpaze içinde enerji üreticileri, lojistik kuruluşlar, maden üretim alanları, turizm tesisleri vb. yer almaktadır. Böyle bir yelpazenin oluşması ile kırsal alanda tarım dışı faaliyetlerin istihdam olanaklarını genişletmiş olduğu" vurgulamaktadır. Bu tespitin arkasında yatan sebeplerin en önde geleni kentsel toprak değerlerinin aşırı yükselmesidir. Bu nedenle üretim maliyetlerini düşürmek yada mevcut kentsel araziye daha kar getirir şekilde kullanmak için söz konusu faaliyetler kent dışına çıkmayı tercih etmektedir. Yine devamında yazar "ikinci önerme kırsal kesimin doğayla ilişkilerinin kentliler tarafından kendi yaşam kalitelerini yükseltecek bir şekilde, eğlence ve dinlence amacıyla kullanılması üzerinde durmaktadır. Bu önerme bu tür kullanışın arazi kullanış biçimine yansıyan iki

önemli türüne işaret etmektedir. Bunlardan biri turizm kulanışları, ikincisi ise yazlık ev stoklarıdır. Her ikisinde de kırdaki kentlilerin beğenilerine/değerlerine göre şekillenmiş oldukça büyük arazi kullanma alanları oluşmaktadır. Yazlık evler adeta kentlerden kırsal alanlara mevsimlik bir göçü gerçekleştirmektedir” sonucuna varmaktadır. Burada hem turizmin hem de ikinci konutun sermaye için iki farklı yatırım alanı olduğu unutulmamalıdır. Burada temel amaç kar elde etmektir. Ayrıca arzın mı talep yarattığı yoksa talep olduğu için mi arz yaratıldığı derin bir tartışma konusudur. Devamındaki satırlarda yazar “üçüncü önerme kentte iş bağlantıları kalmamış, geçimlerini emekli maaşlarıyla sağlayanlar ile toplumun güçsüz kesimlerinin kırsal alanda yaşama eğilimi içine girdiğine işaret etmektedir” değerlendirmesini yapmaktadır. Ancak, kırdaki yaşamı tercih etmenin bir yoksulluk stratejisi olarak değerlendirilmesi tartışmalı bir konudur. Zorunlu göç ile kente gelmiş yoksullar arasında yapılan çalışmalar özellikle kadınların kırsal yaşamın zorluğundan dolayı kıra geri dönmekten ise kentte kalmayı tercih ettiklerini göstermiştir. Kırdan ancak yeterince geçimlik geliri olanlar için gidilecek bir yer niteliğindedir. Yoksa 60 yaşından sonra kıra dönenlerin tarımsal faaliyetler ile uğraşabilecek fiziksel kapasiteleri olduğu düşünülemez. Devamında yazar “kent kavramı artık eskiden olduğu gibi tarımı dışlamamaktadır” yargısına varmaktadır. Ancak kent kavramı tarımı hiçbir zaman dışlamamıştır. Tarımda dayalı sanayilerin yer seçimi, tarımsal ürünlerin tüketiciyle buluşmasını örgütleyen tedarik zincirlerinin kurulması vb konular kent ile kırdaki güçlü ilişkisinin göstergeleridir. Devamında yazar “kırsal alanda yaşayanların artık köylülük kalıplarında davranmayarak, kapitalist bir toplumun rasyonalist kalıpları içinde davranmaya başlamasıyla kent ve köy ayrımını sürdürmenin dayanağını büyük ölçüde yitirdiğini” ifade etmektedir. Ancak burada etkili olan kapitalizmin etkinlik alanını genişletmesidir. Bu köylülerin bir tercihi değildir. Yine yazar “artık kırsal alandaki faaliyetler, tarım ve ormancılık faaliyetleriyle sınırlı kalmamaktadır. Böyle çeşitlenmiş bir faaliyetler alanı söz konusuysa, faaliyetlerinin farklılığına dayandırılmış kent ve kırdaki ayrımı anlamlılığını da yitirmiş olmaktadır” tespitini yapmaktadır. Ulaşım olanaklarının artması kırsal alanlarda üretim çeşitliliğinin artmasının başlıca nedenidir ve bu durum her yerde geçerli değildir. Çünkü hala birçok kırsal alan nüfus kaybetmeye devam etmektedir. Bu da söz konusu kırsal genişlemenin çok sınırlı bir alanda gerçekleştiğini göstermektedir. Devamında yazar “haritada kent ve kırdaki ayrım çizgisi çizilemez hale geliyor. Kent ve kırdaki ayrılamiyorsa böyle bir kavramsallaştırmanın pratikte karşılığı bulunmuyor” değerlendirmesini yapmaktadır. Ancak, metropoliten kentlerin çeperinde olan bir olgu tüm Türkiye için genellenemez. Devamındaki satırlarda yazar “insanların kentli ve köylü olarak ayrıldığı birinci dönemde her bireyin yaşamları boyunca bir yerde yaşadığı varsayılmaktadır, insanlar kırdan kente göç ettiklerinde yerini değiştirmekte, bu yer değiştirme bir kimlik değiştirmesini de içermektedir. Artık günümüzde insanların hem kentte hem kırdaki konutları bulunmaktadır. Yer

değiştirme bir kimlik değiştirmesi anlamını taşımamaktadır” sonucuna varmıştır. Ancak kimlik meselesi davranış kalıplarıyla alakalı bir durumdur. Kentte yaşayanlar bazen kırsal/feodal davranış kalıpları gösterebilmektedir. İnsanlar yer değiştirmeyle davranışlarını değiştirebilseydi adaptasyon/uyum vb sosyal sorunlar hiç yaşanmazdı. Sonraki satırlarda yazar “söz konusu olan grup mevsimlik işçilik yapanlardır. Bu grup emeğini tarımsal üretim için arz etmektedir. Modern toplumun emek arz biçimleri dışındaki kayıt dışı bir emek arzının tasfiye olmadan varlığını sürdürebilmesi, tarımın mekanizasyonunun geciktirilmesi sonucunu doğurmaktadır. Bu grubun potansiyelleri modern toplumun işleri için emek arzına olanak vermemektedir. Bir anlamda bu emek artık bulanıklaşan eski kırdan kavramı içine kendisini hapsedmiş olmaktadır” değerlendirmesini yapmıştır. Ancak, mevsimlik işçilik çoğu zaman kentte yaşayan insanlar tarafından da sunulan bir emek arz biçimidir. Kırdan kıra mevsimlik işçilik çok nadirdir. Çünkü insanlar geçimlik gelir elde edebildikleri için kırdaki kalmışlardır. Şu anda mevsimlik işçilikte öne çıkan grup Suriyeli göçmenlerdir. Suriyelilerin ise kırdaki yaşamadığı bir gerçektir.

3. bölümün “Türkiye’de Kırsal Kesimde Yaşayanlar Önerilen Temsil Çerçevesini Ne Kadar Destekliyor” başlıklı V. Kısımda yazar “bu küçük çiftçinin toprakla ve mekânla ilişkisi yeniden şekillenmektedir. Bu emeğin nereye ve nasıl arz edileceği konusunda değişik seçenekler bulunmaktadır. Birinci seçenek emeğini tarım kesimi içinde sunmaktır. Bu aile emekçisi olan küçük çiftçi köyündeki ve yakınındaki işletmelerde ücretli olarak çalışana ya da belli dönemlerde mevsimlik işçiye dönüşmektedir. İkinci seçenek kırsal kesimde gelişen tarım dışı faaliyetlere emek arz etmektir. Bu faaliyetler kentteki girişimcilerin kırsal alanda yaptıkları yatırımlar dolayısıyla kurulan sanayi ve turizm kuruluşları olabildiği gibi kırdaki büyük toprak sahiplerin kırdaki hizmet sunmak için geliştirdikleri işlerdir. Üçüncü seçenek köyden koparak kente gitmektir. Bu durumda kentte, işçi, enformel iş sahibi, küçük girişimci, küçük memur haline gelmektedir” değerlendirmesini yapmaktadır. Ancak kırdaki yaşam biçimini şekillendiren şey; burada tarif edilen her üç olasılıkta da temel olan iş olanaklarıdır. İş olanaklarının çeşitliliğine göre kırdaki yaşayan ailelerin tercih seçenekleri artmakta ya da azalmaktadır. Yazar devamında “özellikle dayanıklı tüketim malları pazarlamacıları, kırsal nüfusu iç pazarın genişletilmesinde yararlanılacak tüketiciler olarak görmeye başladılar. TV kanalları, cep telefonları, ulaşım altyapısının gelişmesi vb. Dolayısıyla kent ve kırdaki artan etkileşim, kentin tüketim kalıplarının kırsal kesimde hâkim olmasını sağlamaktadır” değerlendirmesini yapmaktadır. Burada sermayenin kırdaki ayrımı gözetmeksizin tüm alanlara sirayet etmesi kırdaki bütünlüğünün temel faktördür. Çünkü sermaye daimi olarak yeni ve karlı alanlar arayışı içindedir. Bu onun doğasının özünü oluşturmaktadır. Bu temel neden ortaya konmadan herhangi bir çözümleme yapılamaz. Sonraki satırlarda yazar “böyle yüzergezer bir emek grubun (mevsimlik işçi) varlığının iki sonucu olduğu

söylenbilir. Bunlardan birincisi tarımsal üretimin dönüşmesini sağlayacak mekanizasyon yatırımlarının yapılmadan tarımsal üretimin sürdürülmesine olanak vermekte, kırım dönüşmesini geciktirmekte olmasıdır” değerlendirmesini yapmıştır. Ancak tarımda mekanizasyon mevsimlik işçinin varlığını önemsemez. Çünkü Türkiye’de tarımda mekanizasyon yeterince tarımsal emek gücünün olduğu bir dönemde gerçekleşmiştir. Eğer bir olay olmuyorsa gerekli ve yeter koşulların oluşmamasındandır. Ürünün niceliği ve niteliğine göre ihtiyaç duyulan teknoloji değişebilir. Ya da maliyetler etkin olabilir. Tarımda mekanizasyonun gecikmesi sadece mevsimlik işçi varlığına bağlanamaz. Devamındaki satırlarda yazar “bu grup günümüzün kırımında hiçbir yeni hüner kazanmadan yaşamlarını en alt standartlarda üretmektedir. Onların mobilitesi (hareketliliği) bu standartlara hapsolmasını kolaylaştırmaktadır. Kötü yaşam koşulları, onların toplumdan dışlanmasını da getirmektedir” sonucuna varmaktadır. Birincisi, mevsimlik işçilerin kendi elde ettikleri gelir ile ayakta kalmaları, kentte sosyal yardımlar ile yaşamlarından daha onurlu bir durumdur. İkincisi, zamanlarının çoğu tarlada geçtiği için toplumla ilişkileri daha sınırlıdır ve dolayısıyla da dışlanma gibi bir olayın olma olasılığı çok düşüktür. Çünkü halihazırda toplumdan yalıtılmış bir yaşam sürmektedirler. Yazar bölümün sonuna doğru “kırım ve kentin bir kopuşu değil bir sürekliliği temsil eder hale geldiğini” belirtmektedir. Bu süreklilik geçmişte de vardı. Yeni bir durum değildir. Sosyal anlamda insanlar kentte tutunabilmek için kırdan yardım alıyorlar; yeri geldiğinde de imkânlar ölçüsünde kıra yardım ediyorlardı. Mekânsal anlamda ise kent makroformuna yakın kırsal alanlar için günümüzde olan süreçler geçmişte de vardı.

Kitabın “Dünya’da Değişen Yerleşme Yapısının Yarattığı Temsil Sorunları ve Demografiye Yansımaları Üzerine” başlıklı 4. bölümünün I. Giriş kısmında yazar “gelişmiş ülkelerde nüfusun tamamının, gelişmekte olan ülkelerde de çok büyük kısmının rasyonel davranış kalıpları içinde davranmaya başladığını” vurgulamaktadır. Bu durum kapitalist mantığın yayınlamasının bir sonucudur. Devamında yazar “var olan kuramların kent planlarının ve yöneticilerinin kuram gereksinimlerini karşılamakta yetersiz kaldığı ve bu yetersizliğin disiplinler arası olmaya sığınarak görmezden gelinemeyecek düzeye varmış olduğu” sonucuna varmıştır. Ancak, disiplinlerarası çalışmak bir kaçış mekanizması değil, daha iyi anlama çabasıdır. Ayrıca, disiplinlerarası çalışma nasıl bir kaçış mekanizması olarak çalışmaktadır? Bu açıklanması gereken bir değerlendirmedir.

4. bölümün “Yerleşim Sistemi Nasıl Temsil Ediliyordu?” başlıklı II. Kısımında yazar “bu dönemde yerleşme yapısına ilişkin temel ontolojik kabulün ne olacağı açıklanmış olmaktadır. Bu yerleşme sisteminin “temel temsil birimi” ortasında nokta olarak temsil edilmiş bir kent ve onun denetlediği kırsal alandan oluşmaktadır” diyerek eski temsil yöntemine bir göndermede bulunmaktadır. Ancak, kır-kent ilişkisi efendi-köle ilişkisi gibi değildir. Ankara kırı Ankara kentine bağlı olmak zorunda değildir.

Türkiye’nin bazı bölgelerinde bir il sınırındaki bir ilçe gündelik ilişkilerini, ulaşım olanakları nedeniyle, başka bir kent merkeziyle (Tufanbeyli [Adana]-Kayseri) yürütebilmektedir. Yine aynı sayfada yazar “tüm kentler eşdeğer büyüklükte olmayacaktır. O zaman değişik büyüklükte olan kentlerin farklı işlevleri olacağı, bu işlevlerin artmasına göre de çok daha büyük alanları denetim altına alabilecekleri kabulünü eklemek gerekecektir” değerlendirmesini yapmıştır. Ancak art-bölge anlatımında denetim altına almak diye bir olgu yoktur, hizmet sunumu daha yerinde bir kavramdır. Buna bağlı olarak hizmet türüne göre köyler ya da kentler farklı art-bölgeler içinde yer alabilir. Eğitim açısından bir art-bölge içinde yer alan bir yerleşim birimi sağlık açısından başka bir art-bölge içinde yer alabilir.

4. bölümün “Var Olan Yerleşme Sistemini Dönüştüren, Var Olan Temsil Biçiminin İçini Boşaltan Dinamikler Üzerine” başlıklı III. Kısımında yazar “köylülük yok olmuştur. Yerleşme yapısının oluşan yeni gerçekliği yeni bir temsil biçimini gerektirir hale gelmiştir” değerlendirmesinde bulunmaktadır. Ancak, “köylülük yok olmuştur” ifadesi çok iddialı bir önermedir ve Türkiye gerçekliğini yansıtmamaktadır. 2012 TÜİK verilerine göre Türkiye kır nüfusu 17.179.000 kişidir. Sınırlı gözlemler ile böyle genellemeler yapmak bilimsel bir davranış değildir.

4. bölümün “Yaşamakta Olanlar Yeni Temsil İçin Nasıl İpuçları Veriyor” başlıklı IV. Kısımında yazar “kent ve köy karşıtlığının anlamını yitirdiği bir dünyada, kent olgusunun temelinde insanların ve nesnelerin belli bir alanda yığılmasının bulunduğu söylenebilir. Bu nesneler ya da insanlar birbiriyle ilişkisiz yani atomistik olarak değil, birbiriyle ilişki kurma potansiyeline sahip olarak yığılmakta, bir bütünlük, sistemlilik oluşturabilmektedir. Kent sosyo-mekânsal bir süreç içinde oluşmaktadır... Bu kuramda yığılmalar (kent) mekânsal değil, ağsal oluşumlar olarak temsil edilmektedir” değerlendirmesinde bulunmaktadır. Yapılan bu tespit başka soruların doğmasını neden olmaktadır. Bunlar; eğer insanlar arasındaki ağlar ve ilişkisellik önemli ise bunun formu neden yığılmalar biçiminde oluyor da yaygın şekillerde (ki günümüz teknolojik gelişmeleri buna olanak tanımaktadır) olmuyor? Mekânsal biraradalık önemli ise kent neden kıra doğru genişliyor? Eğer önemli değilse kent-sel yığılma neden bu kadar çok vurgulanıyor? Sonraki sayfalarda yazar “küreselleşmeyle birlikte, sınırların mal, sermaye, haber ve bilgi akımlarını engellemesi büyük ölçüde kalkmıştır ve kalkmaya devam etmektedir” değerlendirmesini yapmaktadır. Ancak son zamanlarda özellikle batı toplumlarında yükselen bir milliyetçilik dalgası gözlenmektedir. Bu durumun ağ olgusuna nasıl bir etkide bulunacağı tartışılmalıdır. Çünkü yükselen milliyetçilikle birlikte duvarlar yeniden yükselmeye başlamıştır. Özellikle ekonomik korumacılık gündemde olan bir konudur. Bu gelişmelerin küreselleşme üzerindeki etkileri tartışılmaktadır. Devamında yazar “bir anlamda yığılmaların (kent), kent dışı alanların sınırlarının belirsizleştirilmesiyle tüm dünyayı kentleştirme, insanın egemenliği altına sokma

tehdidini ortaya çıkardığını, bunun ise ulusların tüm toprağını tehdit altında bıraktığını” ifade ediyor. Çevre sorunları zaten tüm dünyanın insan kontrolünde olduğunu ve bunun olumsuz etkilerini ortaya koyan bir durumdur. Dünyada nerdeyse insan eli değmemiş nokta kalmamıştır. Kent-kır arasındaki görece sınırların sermaye için önemli bir engel oluşturacağını varsaymak ya da sermayenin bu tür engelleri aşmakta bu sınırların bulanıklaşmasını bekleyeceğini ummak naif bir düşüncedir. Sonraki sayfalarda yazar “günümüz dünyasında alansal temsilin tamamlanması için bu alanların akımlarla ilişkilendirilmesi, küresellik olanağının önünün açılması gerekir” değerlendirmesini yapmaktadır. Birincisi, bu durumun sağlanabilmesi için tam anlamıyla bir ekonomik kuralsızlaştırma (deregulation) yapılması gerekmektedir. Bu gerçekten yerel halkın isteyeceği bir şey midir? Çünkü bu bir anlamda sermaye karşısında emek güçlerinin ödün vermesi anlamına gelir. İkincisi, toplum buna hazır olsa bile tüm yerel birimlerin küreselleşme potansiyeline sahip olduğu söylenemez. Çünkü küresel anlamda pazarlanacak bir değerinizin olması ön koşuldur. Tüm yarışmacıların kazanacağı bir yarış olamaz. Mutlaka birileri kaybetmek zorundadır. Sonraki sayfada yazar “uydu üstünden haberleşmede olduğu gibi, her birey bulunduğu yerden, belli bir altyapı ağına bağlı olmadan, dünyayla ilişki kurabilmektedir” yorumunda bulunmaktadır. Ancak, terörizm vb güvenlik gerekçeleri ile insanların ağırlar üzerindeki davranışları bile takip edilmektedir. Ağlar isteyenini istediği kişi ile istediği içerikte istediği şekilde iletişim kuracağı sonsuz bir özgürlük alanı olmaktan çıkmıştır. Kontrol önemli bir unsur olmaya başlamıştır.

Kitabın “Küresel Büyük Kent Kuramlarının Yapısal Yeterliliği Üzerine Bir Tartışma” başlıklı 5. bölümünün “Küresel Kentlere İlişkin Kuramların Yeterliliği Üzerine Değerlendirmeler” başlıklı III. Kısımında yazar “böyle (hiyerarşik) bir iş bölümü söz konusu bütünlüğün tek merkezli olmasını sağlamaktadır... Düşey işbölümü ve entegrasyona dayalı tek merkezli bir kentin birden çok büyüdüğünü düşündüğümüzde sistemin parçalanmasının, bütünlüğünü koruyamamasının söz konusu olacağını görürüz” ifadesinde bulunmaktadır. Ancak kentin tek merkezli yapısını kaybetmesi mevcut kent merkezinin sorunlarıyla da ilişkili olabilir. Çünkü bazen bazı kentler çok büyümeseler bile kent merkezlerinde bir çöküntüleşme yaşayabilmektedirler. Devamında yazar “bu altı örnekle sistemin, dayandığı mekanizmalardan biri olan dışsal ekonomilerin (external economies) / dışsal eksi ekonomilerin (external diseconomies) ölçülmesi başarılamayınca büyümenin engellenmesi gerektiğini söyleyecek bir dayanağı kalmamaktadır. Bu durumda da geliştirilecek politikalar büyümenin sürekli artırılmasını önerme yönünde bir sapma taşımaktadır. Bu politika alanında, sürekli olarak büyüme kulisin söylemine katkıda bulunmaktadır” değerlendirmesini yapmıştır. Ancak, kentin büyümesinin nerede durdurulacağı bilinmediği için büyütüldüğü varsayımı çok iddialıdır. Temel ekonomik büyüme dinamiğinin kent olduğu (Türkiye gibi) bir durumda kentsel büyümenin durdurulması yönün-

de bir irade oluşması olanaksızdır. Bu yönde bir irade olursa başka ölçme ya da belirleme yöntemleri ile büyümenin sınırları tespit edilebilir. Sorun yöntemde değil, niyettedir. Örneğin “taşınma kapasitesi” bu kaygılarla ortaya konmuş bir kavramdır.

5. bölümün “Var Olan Kuramsal Çerçevenin Geliştirilmesi Üzerine Öneriler” başlıklı IV. Kısımında yazar “yeni yaklaşımın kentin varlığını ve büyümesini ekonomik nedenlere bağlayan bir indirgemecilikten uzaklaşarak daha geniş kapsamlı kavramlara dayandırılarak geliştirilebilir” olduğunu düşünmektedir. Kentin büyümesinde siyasi tercihlerin önemli olduğu farklı yerlerde vurgulanmıştır. Ankara’nın başkent oluşu ve İstanbul (aşırı geliştirilme) örneği ortadadır. Devamında yazar “bu halde kentin büyümesi dışsal eksi ekonomiler (external diseconomies) tarafından değil, yaşam kalitesi kayıpları tarafından dizginlenecektir” değerlendirmesinde bulunmaktadır. Eğer burada kastedilen doğal afetler veya susuzluk vb nedenler ise bu kabul edilebilir bir tespittir. Ancak Türkiye gibi ortalama yaşam standartlarının çok düşük olduğu bir ülkede yaşam standartlarındaki kötüleşmeden dolayı kentsel büyüme karşıtı bir durum gelişeceğini varsaymak oldukça iyimser bir tespittir.

5. bölümün “Yeni bir Kuramsal Çerçevenin Geliştirilmesi Üzerine Öneriler” başlıklı V. Kısımında yazar “bu düzeyde gizil olmaktan çıkarılacak aktörlerin sayısı artacak, çeşitlenecektir. Aktörlerin arasına yerel yönetimler, planlama örgütü, toplu konut ve diğer türde büyük kent parçalarını gerçekleştiren girişimciler, STK’lar vb. katılabilir. Bu halde gelecekte belirlenmiş tek bir kent formunun varlığından söz edilemez” değerlendirmesini yapmaktadır. Ancak, aynı aktörler arasındaki ilişki farklı formlara neden olabileceği gibi farklı aktörler de aynı formun oluşumuna neden olabilir. Burada aktörler kadar bağlamak da bakmak gerekir. Çünkü bazen AKP belediyeleri ile CHP belediyelerinin farklı geleneklerden gelseler de benzer kentsel ürünler/yapılı çevre ürettiğini görebiliyoruz.

Kitabın “Kent Üzerinde Konuşmanın Değişik Yollarını Tartışabilmenin Demokratikliği Üzerine” başlıklı 6. bölümünün I. Giriş kısmında yazar “biz bir araya gelip konuşmaya başladığımızda olup bitenler hakkında değer yargıları geliştiriyoruz ve insanları suçlular ve suçsuzlar diye gruplara ayırıyoruz. Bu tür yargıları geliştirmeye başladığımızda da adil olup olmamak gibi bir sorunla karşılaşyoruz... Bir toplum hakkında konuşuyorsanız, kaçınılmaz olarak bir yargıda bulunma sorunuyla karşılaşılıyorsunuz ve adil olma sorumluluğunu yüklenmeniz gerekiyor” yorumunda bulunmaktadır. Kent yöneticileri kendi istekleri ile siyasi sorumluluk almaktadırlar, kimse onları buna zorlamamaktadır. Kendi istekleri ile sorumluluk aldıkları için eleştirilmeleri de normaldir. Yöneticilerin kamu otoritesini kullanma yetkilerinden doğan adil olmak gibi zorunluluğu var iken dışarıdakiler (elinde kamu otoritesi olmayanlar) hangi gerekçe ile adil olmak gibi bir sorumluluğu yüklenenecektir? Kent meselesini konuşurken “haksızlık yapmak” ne anlama

gelmektedir? Asıl haksızlığı sermeye ve onun dümenine gidenlerin yaptığı unutulmamalıdır. Aynı zamanda eleştiri olmaz ise “daha iyi”ye nasıl kavuşulacaktır. Devamındaki sayfada yazar güncel eleştiriler ile ilgili olarak “bu konuşmaların gerisinde, bir yaratıcı vizyon, samimi bir arayış görmüyorum” demektedir. Buna göre sadece yaratıcı fikirleri olanların ve samimi olanların konuşma hakkı olabilir. Bu önerme “benim oyumla çobanın oyu aynı mı?” tartışmasını hatırlatmaktadır. Yazar devamında “bu rahatsızlığım yerel demokrasiye verdiğim önemden kaynaklanıyor. Bir ülkede birinci sınıf bir demokrasinin ancak güçlü bir yerel demokrasi varsa gerçekleşebileceğini düşünüyorum. Güçlü bir yerel demokrasinin kurulması ise büyük ölçüde aktif yurttaşlık anlayışının gelişmiş olmasına bağlı olmaktadır” değerlendirmesini yapmaktadır. Ancak yerel yönetimler mali anlamda merkezi hükümete bağlı oldukça hem vatandaş tarafında bir sorumsuzluk, hem de yöneticiler tarafında bir sorumsuzluk gelişmesi olağandır. Ters durumda, belediye bütçelerinin önemli bir kısmının yerel vergilerle finanse edildiği koşullarda vatandaş ödediği verginin nerelere harcandığını kontrol edecektir. Yazar devamla “yaşadığımız kent üzerinde doğurucu bir konuşma biçimi geliştirebilmeliyiz. Bunun için iki şeyi gerçekleştirmemiz gerekiyor: birincisi... İkincisi ise kentler üzerinde doğurucu bir konuşma biçiminin geliştirilmiş olması gerekiyor” değerlendirmesinde bulunmuştur. Burada bir tutarsızlık/ikilem mevcuttur. Olması istenen bir şey (doğurucu bir konuşma biçimi) için o şeyin zaten olmuş olması bekleniyor. Yine devamında yazar “demokrasi altyapısının bulunduğu kentlerde, aktif yurttaşların kentleri üzerinde doğurucu konuşmanın yollarını da geliştirecekleri söylenebilir” yorumunda bulunmaktadır. Ancak önemli olan demokrasinin olmadığı koşullarda demokrasinin nasıl geliştirileceğidir. Demokrasinin olduğu bir ortamda demokrasinin geliştirilmesinin önünde herhangi bir engel zaten bulunmamaktadır.

6. bölümün “Kimler, Hangi Beklentilerle, Neyi Konuşuyorlar” başlıklı II. Kısımında yazar “kentlerde ortaya çıkan sonucun, toplumun tümünün ürünü olduğunu görmezden gelen, bu çokbilmiş konuşma biçimi, kendisini bu başarısızlığın failleri dışında bırakarak, ortaya çıkan sonucun suçlularını belirlemeye yönelmektedir. Oysa her kent toplumu tarafından üretilmektedir. Böyle bir anlayışa ulaştığınızda, kent üzerinde konuşurken, yakındığınız bir sorunla karşılaştığınızda, sizi dışta bırakan bir suçlu tanımlayamaz hale gelirsiniz. Kendinizi de suçlu olarak bulursunuz. Bir suçlu tanımlayarak sorumluluktan kaçmazsınız. Sorunun çözümü için sizin de yüklenmeniz gereken sorumluluklar vardır” değerlendirmesini yapmaktadır. Ancak, orta sınıf için geliştirilen bu eleştiri tüm toplum, özellikle de toplumun varlıklı kesimleri için de geçerli değil midir? Tüm yükün kentli orta sınıfların üzerine atılması farklı şekilde suçun yine toplumun belli bir kesiminin üzerine atılarak sorumluluktan kaçılması sonucunu doğuracağı açıktır. Bir kentin biçimlenişinde toplumun varlıklı ve yoksul kesiminin farklı

derecede etkileri olduğu bilindiği halde sonuç ürün hakkında neden eşit sorumluluk taşınması gerektiği açıklanmaya muhtaç bir durumdur. Ankara’nın güncel durumunda gecekonduluların payı ne kadardır?

6. bölümün “Demokratik Bir Toplumda Kent Üzerine Konuşmanın Kalitesi Nasıl Geliştirilebilir?” başlıklı III. Kısımında yazar “kent üzerinde konuşabilmek için kentlere ilişkin değerler hakkında bilgilenmiş olmak gerektiğini” vurgulamaktadır. Ancak bu değerlerin ne olduğu, nasıl geliştiği veya kimin değerleri olduğu konuları açıklığa kavuşturulmalıdır. Devamındaki satırlarda yazar “değerler, bir kültürün mensupları tarafından, neyin iyi ya da kötü, istenen ve istenmeyen ne olduğu konusundaki nihai inançlar ya da idealler olarak çok önemlidirler. Değerler topluma dışarıdan taşınmaz, toplum tarafından üretilirler” değerlendirmesinde bulunmaktadır. Türkiye gibi göçün/hareketliliğin çok yoğun olduğu ülkelerde ve İstanbul gibi yoğun göç alan kentlerde toplumsal değerler ya da değerler hakkında oydaşma (consensus) nasıl üretilecek? Bu üzerinde durulması gereken bir konudur. Yazar devamında “bir kent üzerinde bir değerlendirme konuşması yaparken, kentin performansını, kente ilişkin değerler/hedefler sistemine göre yorumlamak gerekir. Böyle bir değerlendirmenin kritik boyutlarını;

1. Kentin ve kentlinin taleplerinin etkin bir şekilde karşılanması,
2. İnsanların onurlu yaşam hakkının gerçekleştiriliyor olması,
3. Bir komünite (cemaat) oluşturması, kimseyi dışlamamış bulunması,
4. Anlam yüklenen bir yer olması,
5. Güzel, etkili bir yer olması,
6. Adil olunması, eşitsizlikten kaçınılıyor bulunması,
7. İç kapalı olunmaması, dışa açık ilişkiler içinde olunması, diye sıralanabilir”

yorumunda bulunmuştur. Ancak, kentin performansını, kente ilişkin değerler/hedefler sistemini kim tanımlayacak? Tanımlanan değerler hedefler toplumun tümü tarafından kabul görece mi? Bunlar yanıt bekleyen sorulardır. Ayrıca diğer olası sorular ise şunlardır: 1. maddedeki talepler tüm kentlilerin talepleri mi olacak yoksa belli bir kesimin talepleri mi? Talepler birbiriyle çatıştığı zaman nasıl bir yöntem izlenecek? 3. madde hem kendi içinde hem de 7. madde ile çelişmektedir. Cemaat yüz yüze ilişkilerin ve karşılıklılığın önemli olduğu ve görece içine kapanık ve savunmacı bir olgu iken hem onu önerip hem de dışarıdan gelecek etkilere açık olmasını beklemek çelişkilidir. 4. madde ile ilgili olarak farklı insanların aynı yere farklı anlamlar yüklemesi durumunda ne olacak? 5. maddedeki güzel ve etkili yer nasıl tanımlanabilir? 6. madde ile ilgili olarak sadece adil olması yetmez aynı zamanda sosyal adaletin de sağlanması gerekir. Aksi takdirde toplumsal eşitsizliklerin tekrarlanması olasılığı vardır. Görüleceği üzere kentlerde ortak değerler üretmek oldukça meşakkatli bir iştir.

6. bölümün “Demokrasiye İnanan Aktif Bir Yurttaş Kenti Hakkında Konuşurken Nelere Dikkat Eder?” başlıklı IV. Kısım ile ilgili olarak şunlar söylenebilir; yurttaşların kent yaşamında sorumluluk alması olması gereken bir durumdur. Ancak yetki meselesi sorumluluğa nazaran daha karmaşık bir konudur. Çünkü hiçbir otorite yetkisini paylaşmak istemez. Yetki paylaşılacaksa siyaset yapmanın bir anlamı olmayacaktır. Çünkü mali kaynakların yetersiz olduğu koşullarda tercihler yapmak daha da önemli hale gelecektir ve gereklidir. Bu durum da ister istemez yetkiyi paylaşmama refleksini getirecektir. Aynı zamanda kentte deneyimlenen başarı doğrudan katılımcılıkla ilişkilendirilemez. Başarının gerçek nedenleri sorgulanmalıdır. Yazar sonraki sayfada “pasif yurttaş için durum açıktır. Başarısız olan siyasetçidir. Bu başarısızlıkta kendisinin hiç bir payı yoktur” değerlendirmesinde bulunmaktadır. Ancak, elinde hiçbir yetki olmayan bir kentli neden kentte olup bitenler hakkında kendini sorumlu hissetsin? Ayrıca gezi parkında olduğu gibi kent hakkında kendini sorumlu hisseden vatandaşların başına neler geldiği ortadadır. Böyle bir durumda hiçbir kentli siyasi sorumluluk almayacaktır. Yazarın katılımcılık sürecinin nasıl örgütleneceği üzerindeki düşüncesiyle ilgili şu söylenebilir: Katılımda önemli olan oydaşmadır. Toplumun kendi kültürel değerlerini tekrar eden konularda oydaşması daha kolaydır. Dolayısıyla katılım mekanizmasının çoğu zaman ilerlemeci sonuçlardan ziyade korumacı sonuçlar üretmesi daha yüksek ihtimaldir. Yazar devamındaki sayfada şöyle demektedir: “eğer katılımı elde edilmesi amaçlanan, kararlardaki yaratıcılığı ve yenilikçiliği artırmak/kışkırtmak ise sürecin tasarlanmasında ve katılımcıların kimler olacağına farklı ölçütler hâkim olacaktır. Katılımcılardan beklenen belli bir çıkarın temsilcisi olmaktan çok, ele alınan konuyla ilgili yeterli adanmışlığı (commitment) olan, yeterli bilgiye sahip, yenilikçilik kapasitesi olan, birlikte bir iş yapmanın coşkusunu bölüşebilen bir kişi olmasıdır. Aktif yurttaşların katılımcılığının bu tür içinde değerlendirilmesi gerekir. Onların talebi bir çıkar bekliliğinden çok, yenilikçiliklerinin/yaratıcılıklarının önünün açılması olacaktır.” Öncelikle katılım olgusunun belli özellikleri olan insanlarla sınırlı tutulması gerektiği varsayımı elitizm (seçkincilik) tartışmalarını hatırlatmaktadır. İkincisi sınırlı katılımda toplumsal denetim nasıl sağlanacaktır? Üçüncüsü katılımcıların yenilikçilik kapasitesi nasıl ölçülecektir? Dördüncüsü her “yeni”nin beraberinde “iyi”yi getirmesi nasıl garanti altına alınacaktır? Bunlar katılım mekanizmaları ile ilgili cevaplanması gereken sorular olarak durmaktadır.

6. Bölümün son kısmında yazar “bunun için konuşmalarımızın ötekileştirmenin bir aracı olmaktan çıkarılarak, sosyal sermaye üretmenin aracı haline dönüşmesini sağlamak gerekir” yorumunda bulunmaktadır. Sosyal sermayenin temelinde güven olgusu yatmaktadır. Günümüzün hızla değişen dünyasında insanların güven duygusuna olan ihtiyacı artmaktadır. Bu nedenle sosyal sermaye aşırı türbülanslı durumlarda bir çare gibi görülebilmektedir. Ancak sosyal sermayenin olumsuz

yönlerinin olabileceği de unutulmamalıdır. Örneğin mafyatik/feodal ilişkiler de bir tür güven ilişkisi üzerine kuruludur. Aynı zamanda elde edecekleri güvenli bir ortam için insanlar özgürlüklerinden feragat etmek durumunda da kalabilirler.

Kitabın “Kent Plancılarının Eleştirel Söylemlerini Temellendirme Yolları Üzerine” başlıklı 7. bölümünün I. Giriş kısmında yazar “yerel kamu alanları da merkezi siyaset tarafından çatışmacı bir tutumla işgal edilince, bu kanallar içinde geliştirilen eleştiriler plancılar için büyük ölçüde anlamını yitirmektedir” yorumunu yapmaktadır. Kentin kendisi siyasal bir olgu ise kente yönelik eleştiriler de siyasaldır ve taraf olmak bunun en doğal sonucudur. Devamında yazar “eğer özellikle bu bilginin yerini, bilginin toplumsal olarak inşa edildiği dış dünyanın nesnel bilgisinin yerini, özneller arası uzlaşmaya dayanan bir bilginin aldığı kabul edilirse farklı bir durum ortaya çıkacağı” yorumunda bulunmaktadır. Bilginin göreceleşmesi uzlaşmayı kolaylaştırmaktan daha çok tam tersine zorlaştırabilir de. Çünkü herkes kendi doğrusunun/değerinin/tercihinin daha doğru olduğunu iddia edebilecektir. Bu da uzlaşmayı zorlaştıracaktır.

7. bölümünün “Eleştirilecek Olanın Konuları ya da Nesneleri” başlıklı II. Kısımında yazar “kentin gelişmesini dayanağı çok da belli bir olmayan, sezgisel ya da bilimsel olduğu iddiasını taşıyan bir öngörüye dayanarak dondurmak yerine; kentin yapıp bitmeyen, sürekli olarak gelişmesini yönlendiren yeni kararların alınmasına açık, sürekli bir planlama süreci ile gelişmeye başladığını” bildirmektedir. Bu önerme adım adım planlama yaklaşımını hatırlatmaktadır. Böyle bir durumda, koşullara göre sürekli yeni pozisyonlar ürettiğinizde; sonunda kendinizi hiç beklemediğiniz bir noktada bulma ihtimali ortaya çıkacaktır. Ayrıca öngörü süresi ne kadar olursa olsun sürekli plan yapıyor olma hali plan yapmak olarak değerlendirilemez. Çünkü planlama aynı zamanda belli bir öngörülebilirlik üretmektir. Sonraki satırlarda yazar “profesyonel camiada artık geçerli olmayan bilgi ve tekniklerle gerçekleştirilmiş bir planlama faaliyetinin bu açıdan eleştiri konusu olabileceğini” ifade etmektedir. Ancak tersi de geçerli olabilir: Zamanın gereklerini yerine getirerek iş yapmak daha nitelikli bir iş üretmek anlamına gelmez. Örneğin, CBS siteleri ile mevcut durumu tespit eden ve farklı kentsel parçaları birleştiren ancak hiçbir müdahaleci içeriği olmayan çalışmalar elbette ki planlama çalışması diye nitelendirilemez. Yazar devamında “planlama faaliyetinin içeriğinin toplumda geçerli kurumsal ve toplumsal yapı ve toplumun temel aktörlerinin kapasiteleriyle uyumlu olarak tasarlanıp tasarlanmadığı sorgulanmalıdır. Çoğu kez plancılar kendi faaliyetlerinin de içinde bulundukları duruma en uygun biçimde planlanması gerektiğini unutmaktadırlar. Planlamanın toplumsal bağlamıyla tutarlılığı kurulmamışsa daha baştan başarısızlık kabul edilmiş olacaktır” değerlendirmesini yapmaktadır. Bu ifade planlamanın piyasa güçleriyle uyum içinde hazırlanması gerektirdiğini söyleyen teslimiyetçi bir söylemdir. Yazar sonraki sayfalarda kent ile ilgili olarak bir yerin “kent olarak adlandı-

Tablo 1. 9., 10. ve 11. bölümlerine ilişkin kısa değerlendirmeler ise aşağıda tablo halinde sunulmuştur

Yazarın görüşleri	Eleştirmenin görüşleri
9. Bölüm	
Ama sanayi toplumunun metropoliten alanları küreselleşmiş bilgi toplumlarında kent bölgeleri haline geliyorlar. Bunlar küresel sistemin işlevsel parçaları olarak ekonomik, hatta siyasal otonomilerini büyük ölçüde artırıyorlar. (s:302)	İstanbul bugün merkezi hükümete eskisine oranla daha fazla bağımlı durumda ya da onun daha çok etkisi altındadır.
Bilgi toplumunun kentsel mekânı sanayi toplumunun kentsel mekânına göre daha parçalanmış bir mekândır. (s:303)	Bu durum bilgi toplumuyla değil bilgi toplumunun da ortaya çıkmasını sağlayan kapitalizmin geldiği düzeyle ilgilidir.
10. Bölüm	
Bu noktada bu müdahalelerin ve küçük dönüşüm projelerinin yapılma sürecinin yarattığı irrasyonelliklerin büyümesini engelleyen en önemli faktörün, kentlerin kendi kendini örgütleme kapasitesinin yüksekliği olduğunu hatırlatmak yararlı olacaktır. (s:316)	Burada “kentlerin kendi kendini örgütleme kapasitesi” diye tarif edilen şey galiba “piyasanın görünmez eli”dir. Liberal anlayışa göre piyasa devlet müdahalesi olmadan etkin ve verimli bir şekilde çalışabilir.
Türkiye’nin ısrarlı ve büyük ölçekli bir kentsel dönüşüm programı uygulaması ve bu uygulamayı binaları tamamen yıkarak yeniden yapmaya dayandırması, Türkiye’de inşaat sektörünün krize düşmesinin engellenmesi zaruretiyle açıklanmaktadır. (s:324)	Böyle bir durumdan ziyade tam tersine inşaat sektörüne dayalı bir büyüme modeli var.
11. Bölüm	
Kriz içinde bulunan dünyada, ekonomisinin canlılığını korumak isteyen hükümetler Türkiye’de bu fazla konut sunumuna talep yaratmak durumunda kalmaktadır. Türkiye’nin bu konuda bulduğu çözümün kentsel dönüşüm projeleri olduğu söylenebilir. Devlet kentsel dönüşüm bölgeleri ilan ederek bu talebi yaratmış olmaktadır. (s:337)	Bu çok yanlış bir analizdir. Türkiye’de yaratılan fazla konut arzına talep maddi durumu düşük seviyede olan insanların evleri kentsel dönüşüm süreci içine alınıp yıkılarak yaratılamaz. Tersine kentsel dönüşüm alanları inşaat sektörünü canlandırarak konut arzını artırmaktadır. Dönüşüm alanlarındaki yoğunluk artışları bile yıkılan konutların çok çok fazlası miktarda yeni konut üretilecek şekilde ayarlanmaktadır. Dolayısıyla kentsel dönüşüm projelerinin konut fazlasına talep yaratmak amaçlı olduğu tespiti ekonomik açıdan rasyonel bir temel barındırmamaktadır.

rılabilmesi ve yarışabilirliğinin sürdürülebilir olması için kentin bir komünite (cemaat) oluşturması gerekliliğini” vurgulamıştır. Ancak cemaat mahalle ölçeği için geliştirilmiş bir kavramdır ve temelinde yüz yüze ilişkiler ve karşılıklık yatmaktadır. Güven olgusunun geliştiği bu ortamlarda ilerlemeci yapılar kadar gerici yapılar da (dini cemaatler, mafya vb) gelişebilir. Bir diğer nokta kent ölçeği cemaat kavramının gelişmesi için uygun bir büyüklük değildir. Çünkü kentsel yaşamda formel/ikincil ilişkiler daha baskındır.

7. bölümünün “Plancıların Eleştirilerini Oturtacağı İyi ve Kötünün Dayanağını Oluşturacak Değerler, Normlar ve Haklar Üzerine” başlıklı III. Kısımında yazar “eğer o toplumda bazı eylemlerin yapılmasında, o yerelikle benimsenmiş davranış kalıpları varsa, bunlar yerel haklar olarak görülebilir. İnsan hakları ve medeni haklar yasal metinlerde saptanmış olmasına karşın yerel haklar daha çok ahlak alanında kalmaktadır”

değerlendirmesinde bulunmaktadır. Yerel hakların içeriği tartışmalıdır. Mahalle baskısı bir yerel hak olarak görülebilecek midir? Ayrıca yerel hakların rekabet ve sürdürülebilirlik gibi ilkelerle ilişkisi nasıl sağlanacak? Yerel haklar ile insan hakları çatıştığında durum nasıl çözülecek? Bu sorular yanıtsızdır ve yanıtlanmalıdır.

Yukarıda ayrıntılı şekilde gösterildiği üzere yazar var olan gerçekliği anlamak ve onun nedenlerini çözümlemek yerine, var olan durumu kendi kuramını doğrulayacak şekilde yorumlama eğilimi içindedir. Bu nedenle yapılan değerlendirmelerde hem içerik hem de yöntem sorunları olduğu açıktır. Bununla birlikte “Sürdürülebilir Bir Toplum ve Çevre Tasarımı İçin Bir Strateji Seçenekleri Yelpazesi Oluşturmak” başlıklı 8. bölüm ise önümüzdeki dönemde önemi daha da artacak olan çevre sorunları ve kentleşme açısından ufuk açıcı değerlendirmeler içermektedir.